

ANTIČNI MOZAIKI NA OZEMLJU SR SLOVENIJE

BOJAN DJURIĆ

Ljubljana

V resnično veselje mi je, da se lahko na tem mestu zahvalim vsem delavcem v knjižnicah, muzejih, na občinah in drugod, ki so mi kakorkoli pomagali pri oblikovanju tega dela. Posebej se zahvaljujem naslednjim osebam, brez katerih delo takšno kot je, ne bi bilo mogoče: Alojziju Bolti, Elici Boltin-Tome, Stanetu Gabrovcu, Erichu Hudeczeku, Blagoju Jevremovu, Jožetu Kastelicu, Veri Kolšek, Ivi Mikl-Curk, Stanku Pahiču, Petru Petruju, Sonji Petru, Ljudmili Plesničar-Gec, Viktorju Plestenjaku, Jaru Šašlu, Vinku Šribarju, Damjanu Vahnu in Mateju Župančiču.

V času, ko je bil pričujoči tekst že v tisku, sem dobil dotedaj nedostopne podatke in fotografske posnetke mozaikov Ljubljana 15.3 in 15.4. Zaradi tehničnih težav, časovne stiske in nekaterih drugih okoliščin, je bilo možno tekst dopolniti le z upodobitvami in osnovnimi podatki obeh omenjenih mozaikov, ne pa tudi s popolnim opisom in določitvijo. Le-to bo objavljeno skupaj z novimi mozaičnimi najdbami.

VSEBINA

Okrajšave	538
Zgodovina raziskav	540
Oris razvoja	541
Opombe	544
Katalog	545
Opombe h katalogu	608
Kronološka tabela	609
Področni imenik	610
Abecedni imenik	611
Seznam slik in tabel	613
Karta najdišč	616
Povzetek — <i>Resumé</i>	618

OKRAJŠAVE

- ABRAMIĆ — MIHAEL ABRAMIĆ: *Poetovio: Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta*, Ptuj 1925
- AIJ — VIKTOR HOFFILER & BALDUIN SARIA: *Antike Inschriften aus Jugoslavien: Noricum und Pannonia Superior*, Zagreb 1938
- AMSIA — *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*
- AÖGQ — *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*
- AT — *Archeografo Triestino*
- AV — *Arheološki vestnik*
- BAIEMA — *Bulletin d'Association internationale pour l'Étude de la Mosaïque antique*
- BENUSSI — BERNARDO BENUSSI, Dalle annotazioni di Alberto Puschi per la Carta archeologica dell'Istria, *AT*, 3. ser. 14 (1927—1928) 243—282
- BLAKE II — MARION ELISABETH BLAKE, Roman mosaics of the IInd century in Italy, *MAAR* 13 (1936) 67—214
- BLAKE III — MARION ELISABETH BLAKE, Mosaics of the Late Empire in Rome and Vicinity, *MAAR* 17 (1940) 81—131
- BOLTA — ALOJZI BOLTA, O letošnjih arheoloških izkopavanjih v Celju in Gotovljah, *Celjski zbornik*, 1951, 251—256
- BRGK — *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*
- CARLI — GIANRINALDO CARLI, Delle antichità di Capodistria, *Raccolta d'Opuscoli scientifici e filologici*, Tomo XXVIII, Venezia: Simone Occhi 1743, 169—329
- CIL — *Corpus Inscriptionum Latinarum*
- ČZN — *Časopis za zgodovino in narodopisje*
- DEGRASSI — ATTILIO DEGRASSI, Tracce di Roma sulla spiaggia di S. Simone d'Isola, *AT*, 3. ser. 10 (1923) 325—341
- Führer Cilli* — *Führer durch die Sammlung des Localmuseums der Stadt Cilli*, Cilli 1889
- GMDS — *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*
- GONZENBACH — VICTORINE VON GONZENBACH: *Die römischen Mosaiken der Schweiz* (Monographien zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz, XII), Bâle 1961
- GUBO — ANDREAS GUBO: *Geschichte der Stadt Cilli*, Graz 1909
- IMK — *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*
- JENNY — SAMUEL JENNY, Poetovio, *MCC*, NF 22 (1896) 1—22
- JfA — *Jahrbuch für Altertumskunde*
- JJ — *Jahresbericht des steiermärkischen Landesmuseums Joanneum*
- JZK — *Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission*
- JÖAI — *Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes*
- KENNER — FRIEDRICH KENNER, Über die römische Militärstadt in Celeia und die Procuratur von Noricum, *MCC* 9 (1864) LVII—LXXIII
- KISS — ÁKOS KISS: *Roman mosaics in Hungary* (Fontes Archaeologici Hungariae), Budapest 1973
- KLDB — *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937
- KLEMENC — JOSIP KLEMENC, Starokrščanska svetišča v Sloveniji, *AV* XVIII (1967) 111—135
- KLEMENC-SARIA, Ptuj — JOSIP KLEMENC & BALDUIN SARIA: *Archaeologische Karte von Jugoslavien: Blatt Ptuj*, Zagreb 1936
- KLEMENC-SARIA, Rogatec — JOSIP KLEMENC & BALDUIN SARIA: *Archaeologische Karte von Jugoslavien: Blatt Rogatec*, Zagreb 1939
- KLS — *Krajevni leksikon Ljudske republike Slovenije*, Ljubljana 1954

- LOŽAR — RAJKO LOŽAR, Poročilo arheološkega oddelka Narodnega muzeja v Ljubljani za leta 1931—1933, *GMDS* 14 (1933) 28—51
- LZ — *Laibacher Zeitung*
- MAAR — *Memoirs of the American Academy in Rome*
- MCC — *Mittheilungen der k. k. Central-Commission*
- MHVS — *Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark*
- MÜLLNER — ALFONS MÜLLNER: *Emona*, Laibach 1879
- MZK — *Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission*
- NOWOTNY — EDWARD NOWOTNY, v *Bericht über die Fortschritte der Römisch-Germanische Forschungen in den Jahren 1906-1907*
- OROŽEN 1927 — JANKO OROŽEN: *Zgodovina Celja: Prazgodovinska in rimska Celeja*, Celje 1927
- OROŽEN 1971 — JANKO OROŽEN: *Zgodovina Celja in okolice*, I, Celje 1971
- PARLASCA — KLAUS PARLASCA: *Die römischen Mosaiken in Deutschland* (Römisch-Germanische Forschungen 23), 1959
- PETRU — PETER PETRU (ed.), *Izkopavanja in najdbe v Ljubljani med leti 1941—1961*, *VS* 8 (1960-61) 271—314
- PICHLER, *Bericht* — FRIEDRICH PICHLER, Bericht über die von Sr. Majestät dem Kaiser dotirten archäologischen Grabungen in den Gebieten von Solva und Teurnia, *Sitzungsberichte*, XCI/I (1878) 613—658
- PICHLER, *Text* — FRIEDRICH PICHLER: *Text zur archaeologischen Karte von Steiermark*, Graz 1879
- PICHLER, *Villa* — FRIEDRICH PICHLER, Die römische Villa zu Reznei in Steiermark, *MCC* 19 (1874) 169—179
- PLESNIČAR, *Emona* — LJUDMILA PLESNIČAR-GEC, Emona v pozni antiki, *AV* 21—22 (1970-1971) 117—122
- PLESNIČAR, *Jakopičev vrt* — LJUDMILA PLESNIČAR: *Jakopičev vrt* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 14), Ljubljana 1968
- PLESNIČAR, *La città* — LJUDMILA PLESNIČAR-GEC, La città di Emona nel tardoantico e suoi ruderi paleocristiani, *AV* 23 (1972) 367—375
- PLESNIČAR, *Novo* — LJUDMILA PLESNIČAR-GEC, Novo odkriti starokrščanski objekti pri osnovni šoli Majde Vrhovnik v Ljubljani, *Sinteza* 15 (1969) 73—74
- PREMERSTEIN — ANTON V. PREMERSTEIN, J. G. Thalmitschers Antiquitates Labacenses, *JÖAI* 5 (1902) 7—32
- RGMG — HENRI STERN: *Recueil général des mosaïques de la Gaule*, 1—3 (X^e supplément à »Gallia«), 1957, 1960, 1963
- RICHTER — F. X. J. RICHTER, Chronik von ausgegrabenen Alterthümern zu Laibach, *Illyrisches Blatt*, Nr. 37, 1820 (15. 9.)
- RIEDL — EMANUEL RIEDL, Ueber Reste einer römischen Anlage im Boden der südlichsten Steiermark, *MCC* 17 (1891) 137—138
- RUTAR 1889 — SIMON RUTAR, Prazgodovinska in rimska razkopavanja po Slovenskem I. 1888, *Letopis Matice slovenske za leto 1889*, 1—63
- RUTAR 1891 — SIMON RUTAR, Prazgodovinske in rimske razkopine po Slovenskem I. 1890, *Letopis Matice slovenske za leto 1891*, 182—209
- SCHMID, *Adria* — WALTER SCHMID, Emona im Lichte der neuesten Ausgrabungen, *Adria*, III/10, 1911
- SCHMID, *BRGK* — WALTER SCHMID, v *Römische Forschungen in Österreich 1912—1924*, 15. *BRGK*, 1923—1924 (1926), 178—241

- SCHMID, *JfA* — WALTER SCHMID, Emona: I. Teil, *JfA* VII/1, 1913, 61—188
- SCHMID, *JÖAI* — WALTER SCHMID, Ausgrabungen in Emona 1916, *JÖAI* 19-20 (1919) 155—164
- SCHMID, *LZ* — WALTER SCHMID, Ausgrabungen in Emona, *LZ*
- SCHMID, *Tagespost* — WALTER SCHMID, Ausgrabungen in Emona, *Tagespost*
- SEIDL, *Beiträge* — J. G. SEIDL, Beiträge zu einer Chronik der archaeologischen Funde in der österreichischen Monarchie, *AÖGQ*
- SEIDL, *Chronik* — J. G. SEIDL, Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie, *Österreichische Blätter für Literatur*, IV/242, (1847) 961—965
- Sitzungsberichte* — *Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften*, phil.-hist. Classe
- ŠRIBAR — VINKO ŠRIBAR, Arheološko-topografske ugotovitve v Simonovem zalivu pri Izoli, *AV* 9—10 (1958-59) 271—277
- TAVANO — SERGIO TAVANO: *Aquileia cristiana* (Antichità Altoadriatiche, III), Udine 1972
- THALNITSCHER, *Antiquitates* — J. G. THALNITSCHER: *Antiquitates urbis Labacensis: Ex diversis authoribus, manuscriptis, et original: documentis collectae*, M.DC.XC. III (rkp.)
- THALNITSCHER, *Epitome* — J. G. THALNITSCHER: *Epitome Chronologica: Continens Res Memorabiles, Nobilis, Antiquissimae Urbis Labacensis*, Laibach 1714
- TÜRK-ARRIACH — JOSEF TÜRK-ARRIACH: *Celje: Die alte Römerstadt Claudia Celeia*, Cilli 1928
- VALVASOR — J. W. VALVASOR: *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, II, 1689
- VS* — *Varstvo spomenikov*
- Thätigkeitsbericht* — *Zweiter Thätigkeitsbericht des Museal Vereines der Stadt Cilli*, Cilli 1886
- ZOVATTO — PAOLO LINO ZOVATTO: *Mosaici paleocristiani delle Venezie*, Udine s. a.
- ZUZ — *Zbornik za umetnostno zgodovino*

ZGODOVINA RAZISKAV

Zgodovina raziskav antičnih mozaikov, nastalih na ozemlju današnje Slovenije je, vkolikor sploh moremo govoriti o raziskavah v današnjem pomenu, najtesneje povezana z razvojem slovenske arheološke vede.¹

Vse od srede 16. st., ko je zabeležena prva najdba mozaikov,² pa do konca 18. st., se v humanističnem zgodovinopisju ob povečanem zanimanju za antiko omenjajo med predvsem epigrafskim materialom tudi najdbe mozaikov.³ Z nastopom 19. stol. se razmere v arheološki znanosti spremenijo. Še vedno se javljajo v tradiciji baročne historiografije nastala dela,⁴ ki prinašajo delno tudi še arheološki oz. mozaični material. Vendar so bistvena novost tega časa specializirane institucije, v osnovi izhajajoče iz duha romantizma. Tu mislim na eni strani predvsem na že v zgodnjem 19. st. nastajajoče muzeje⁵ in na drugi strani na različna, predvsem historična društva.⁶ Te institucije, nastajajoče skozi vse 19. in delno celo zgodnje 20. st., so ob koncu 19. st. relativno dobro pokrivale prostor današnje Slovenije in informacije o novih najdbah so preko mreže dopisnikov in konservatorjev precej redno pritekale v njih glasila.⁷ Nastanek muzejev in društev pa ni imel le pasivnega značaja zbiranja predmetov in informacij. Sredi druge polovice stoletja je vzpostavljena nova metoda odkrivanja — arheološka izkopavanja. Resda so bila le-ta predvsem posledica zavedanja po nujnosti »zaključene arheološke slike«⁸ zavest o tem pa se je lahko izoblikovala le v okviru delovanja prej omenjenih institucij.⁹ Obdobje zadnje tretjine 19. in začetka 20. st. pomeni tako kot za večino arheološkega materiala odkritega v Sloveniji tudi za mozaike dobo, v kateri je bilo odkritih največ spomenikov.

Ložar je l. 1941 zapisal: »Material, ki je na ta način prišel na svetlo, je osnova spomeniškega inventarja slovenske arheologije, ki se odtlej ni mnogo spremenil, niti prekomerno obogatil.«¹⁰ Danes lahko za mozaično gradivo ponovimo iste besede. Dejstvo je namreč, da se od konca Schmidovih izkopavanj v Ljubljani pa vse do danes, število v Sloveniji odkritih mozaikov ni bistveno povečalo. Razen redkih izjem kot so mozaiki Drnovega, starokrščanski mozaiki Ljubljane in še nekateri drugi, so novo odkriti mozaiki v veliki večini slučajne najdbe oz. rezultat zaščitnih izkopavanj. To pa pomeni, da so ti mozaiki zaradi svoje dejanske in prostorske fragmentarnosti največkrat neuporabljivi, seveda v kolikor njih podoba sploh poznamo.

Drug problem, ki zadeva odkriti mozaični material je problem konservacije, ki se kaže v neverjetno majhnem številu dejansko ohranjenih mozaikov v slovenskih muzejih. Vzroke moremo iskati v odnosu, ki ga je imela oz. ga ima slovenska arheološka oz. umetnostno-zgodovinska znanost do spomenikov antične umetnosti. Vse do razprav R. Ložarja¹¹ ne poznamo dela, ki bi se ukvarjalo izključno z analizo domačih umetnostnih spomenikov antike, po zadnji vojni pa so se le redki slovenski strokovnjaki ukvarjali s to problematiko. Najhuje se je takšno stanje odrazilo prav pri mozaikih, katerih obstojnost je za razliko od npr. kamnitih spomenikov neprimerno manjša.

Če pregledamo literaturo, ki se kakorkoli ukvarja z našimi mozaiki ugotovimo, da sega razpon pisanja od bežnih zapisov mozaičnih najdb prek različnih pregledov¹² do širših opisov posameznih mozaikov,¹³ nikdar pa ne seže v območje strokovne analize.¹⁴

Pričujoče delo ima s tem, ko predstavlja celotno danes znano antično mozaično produkcijo na ozemlju Slovenije, namen, vzpostaviti trdno osnovo vsem nadaljnjim proučevanjem antičnih mozaikov tega ozemlja in obenem vzpodbuditi podobno obdelavo ostalega mozaičnega materiala, odkritega na ozemlju Jugoslavije. S tem pa se vključuje v prizadevanja *Association internationale pour l'Étude de la Mosaïque antique* (AIEMA) po izdelavi publikacijske serije *Corpus Mosaicorum Antiquorum*.

ORIS RAZVOJA

Naslednji zapis podaja splošni oris razvoja antičnih mozaikov slovenskega ozemlja, kakor se je izoblikoval ob kataloški obdelavi materiala, prikazan na izboru pomembnejših spomenikov.

V razvoju antičnega mozaika pride v 1. st. pr. n. e. do spremembe, ki je odločilna za ves nadaljnji razvoj. Tedaj povsem ekskluzivna in luksuzna umetnost postane v tem času splošno razširjena, njena priljubljenost se začne kosati z dotedaj najbolj razširjeno zvrstjo talne obloge — inkrustiranim estrihom. Vzrok tej izredni razširitvi lahko iščemo v dejstvu, da se je mozaik po dolgi razvojni poti vrnil na svoja izhodišča, zavrgel svoj slikarski značaj in postal zopet in predvsem talna obloga, podrejša se v celoti zakonitostim arhitekture.¹⁵ S tem je mozaik privzel svojo prvotno funkcijo obloge tal v smislu trdnega zapiranja arhitekturnega prostora navzdol. Mozaična umetnost se je za kratko dobo izenačila z mozaično tehniko; ostala je le enotna, nerazčlenjena mozaična ploskev, trdno ujeta v okvir, ki je ploskev funkcionalno delil. Primeri te razvojne stopnje mozaika so v provincah redki. Znani so z Magdalenske gore na Koroškem,¹⁶ iz Val Bondona v Istri,¹⁷ s slovenskega ozemlja pa iz Simonovega zaliva pri Izoli (tab. XXVIII—XXXI). Ti primeri predstavljajo začetno stopnjo tako imenovanega strogega stila. Nekaj pozneje je nastal danes neohranjeni mozaik Celje 10.1 (tab. XI—XIII), pri katerem je mozaično ploskev že prekrila linearna geometrična mreža. Mreža šesterokotnih polj z vmesnimi rombičnimi šesterokrakimi zvezdami je znana iz S Italije in Francije (Čedad, Oglej, Besan-

çon), njena pojavnost pa je splošno omejena na flavijsko obdobje. Odnos med črno linearno mrežo in belo osnovo mozaika je kljub razčlenjenim elementom ostal enak kot pri mozaikih iz Simonovega zaliva. Vizualno deluje črn vzorec linearne geometrične sheme kot trdna mreža, razpeta preko praznega prostora bele ploskve. Morda lahko zaslutimo nek nov element v odnosu osnova — vzorec pri polnilnih motivih šesterokotnih polj, ki osnovo že delno aktivirajo v okviru vzorca, kar je značilnost mozaikov 1. pol. 2. st. Le-ti izpričujejo ineksistentnost osnove v starem smislu. Mozaična osnova je pritegnjena v sam vzorec, s tem pa je zabrisano razlikovanje med sedaj enakovrednimi črnimi in belimi ploskvami. Če je prej geometrični vzorec povsem jasno ležal na prazni osnovi in sta se ravnini osnove in vzorca med seboj razlikovali, je pri novem, ambivalentnem vzorcu osnova povsem prekrita, obe ravnini sta združeni v eno. Posledica tega procesa je bila v končni fazi v 3. st. povsem črna mozaična osnova z belim vzorcem, kar je v točnem nasprotju z začetno situacijo v 1. st. pr. n. e. Osnova je tu zopet indiferentna, kompaktna talna površina, preko katere se razvija bel geometrični vzorec. Edini primer te razvojne stopnje je med domačim materialom mozaik Ljubljana 17.1 (**tab. LXVII—LXVIIIa**), za katerega je poleg barvne inverzije značilno, da je prekrival tla hodnika, prostora torej, ki ima po svoji funkciji v sklopu določene arhitekture sekundarno mesto. Značilno je namreč, da se v tem času črno-beli mozaiki geometričnih shem umaknejo v obrobne prostore,¹⁸ kar odgovarja njih vrednotenju v odnosu do večbarvnih figuralnih in ornamentalnih mozaikov, ki so nosilci nadaljnjega razvoja.

V razvojni liniji črno-belih mozaikov nastopajo v 2. st. mozaiki, ki so ohranili staro koncepcijo črne mreže na beli osnovi, obenem pa že uvedli tudi elemente nove ambivalentnosti, predvsem v okviru polnilnih motivov. Tak je verjetno sredi 2. st. nastali mozaik Celje 20.1 (**tab. XXVII**), katerega shema je znana v Italiji že v 1. st., v Franciji in Nemčiji pa v 2. in 1. pol. 3. st.

Dejanski razvoj črno-belih mozaikov seveda ne poteka tako premočrtno, kot bi lahko zaključili iz zgornjega. Različne stopnje tega razvoja so se uresničevale na časovno vzporednih mozaikih skozi vse obdobje rimskega imperija. Vendar so črno-beli mozaiki od konca 2. oz. začetka 3. st. potisnjeni v drugi plan, njih mesto zavzamejo v tem času v zahodnih provincah uveljavljajoči se večbarvni mozaiki. Črno-beli mozaiki variirajo od tedaj naprej dosežke prejšnjih obdobj, obenem pa sprejemajo nove elemente, razvite pri večbarvnih mozaikih.¹⁹

Novost, ki temeljito spremeni razvoj rimskega cesarskega mozaika zahodnih provinc, se izvrši v poznoantoninskem-zgodnjeseverskem obdobju. V dotedaj dosledno črno-bele mozaike geometričnih shem je uvedena vsaj tretja, navadno rdeča barva, nekaj pozneje pa se začno na prej izključno dvodimenzionalno koncipiranih mozaikih formulirati nove, plastične tendence. To stopnjo v razvoju talnega mozaika, ki bi jo lahko imenovali kar prehodno, izkazuje bogato mozaično gradivo, odkrito konec 19. in v začetku 20. st. na Spodnji Hajdini in na Zgornjem Bregu pri Ptuj.

Mozaik Ptuj — Zg. Breg 2.3 (**tab. LXXXII—LXXXV**) je kljub novi, plastično koncipirani geometrični shemi ornamentalnega polja, še neizvit iz starega dvodimenzionalnega tretiranja talne obloge. Zavestno moramo usmeriti pozornost na značilno uporabo oz. razvrstitev rombičnih ploskev, da bi za trenutek dobili iluzijo plastično razgibanih tal. Enako stopnjo izkazuje tudi mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.7 (**tab. XCb—XCia**), polno formulacijo plastičnih tendenc pa moremo razbrati na dveh sočasnih mozaikih, odkritih v bližini Ptuja. Prvi je mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.5 (**tab. LXXXVIII—LXXXIX**), katerega križna polja, razvrščena okoli kvadratnega slikovnega polja, so optično poglobljena tako, da vzbuja celoten mozaik vtis površine, po kateri je hoja nemogoča. Na tej stopnji mozaik

v osnovi negira svojo funkcijo obloge tal, ki jih kot spodnjo prostorsko mejo razpira in stoji tako v opoziciji z izhodiščnim položajem v 1. st. pr. n. š. Podobno deluje mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 1.1 (**tab. LXXIII—LXXV**). Optično poglobljena križna polja, tu sicer ne tako dosledno kot v prejšnjem primeru, so razvrščena drugo poleg drugega ter izpolnjena s figuralnimi predstavami v okroglih medaljonskih poljih. Ta mozaik predstavlja formalno sintezo dveh razlikujočih se tipov mozaikov tega časa, tipa optično poglobljenih križnih polj in medaljonskega tipa, ki ga med našim gradivom predstavlja mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.4 (**tab. LXXXVI—LXXXVII**).

Če so doslej prikazani mozaiki razvijali težnje po tridimenzionalnem učinkovanju v odnosu med osnovo in ornamentalno mrežo, nastajajo ob njih mozaiki, ki se omejujejo na prevzemanje posameznih plastično delujočih elementov, sestavnih delov bordur in polnilnih motivov. S tem v zvezi se pojavijo mozaiki medaljonskih shem, ki so v neposredni povezavi s stropno dekoracijo. Kakor funkcionira štukaturni okvir stropne dekoracije, tako zapira in povezuje posamezna slikovna polja mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.4 dvo-trračna pletenina. V tem in v izkazovanju začetne stopnje koncepcije mozaika-preproge, kjer delujejo okvirni pasovi kot »podlaga«, mu je soroden mozaik Ptuj-Zg. Breg 3.1 (**tab. XCIV—XCV**).

V tradiciji zgodnjeseverskih reprezentativnih mozaikov, ki jih med slovenskim gradivom predstavljajo obravnavani ptujski primeri, je v 2. pol. 3. st. nastal mozaik Ljubljana 22.1 (**tab. LXIX—LXXIa**). Značilno plastično obravnavanje nekaterih polnilnih motivov (*Kantharos* s pecljati cvetovi in motivi kubov) ter štirirračne večbarvne pletenine v funkciji bordure,²⁰ je na tem mozaiku združeno s formalno starimi, ploskovito koncipiranimi motivi, izvedenimi v novi »tkalski« tehniki, prihajajoči iz vzhodnih provinc. Med pozno-antičnimi mozaiki našega ozemlja predstavlja ta mozaik brez dvoma enega najkvalitetnejših primerov.

Od zgodnjega 3. st. dalje se javlja v mozaični produkciji tudi našega ozemlja nov tip mozaika. Tedaj postane namreč vse bolj priljubljena talna obloga v tehniki *opus sectile*, kjer so večinoma kvadratne plošče izdelane izključno iz dragocenega, uvoženega pisanega marmorja. Značaj tovrstne obloge tal ima poudarek na luksuznem, zato zavzema takrat kadar nastopa v kombinaciji z *opus tessellatum* največkrat središčni položaj ornamentalnega polja oz. ploskve, ki ji mozaik tvori okvir. Ta tip mozaika, pri katerem sta dve razlikujoči se tehniki združeni, je razmeroma redek. Med slovenskimi mozaičnim gradivom ga v polni obliki zastopa mozaik Celje 15.1 (**tab. XXV**), ki je bil žal že ob odkritju močno poškodovan in so od kvadratnih marmornih plošč ostali le odtisi v osnovi. Bordurni motivi, predvsem večbarvna petračna pletenina na črni osnovi kažejo, da mozaik ni mogel nastati pred 1. pol. 3. st.

Mnogo bolj zanimiv je verjetno v 1. pol. 3. st. nastali mozaik Drnovo 1.1 (**tab. XXXIIb—XXXV**), pri katerem so kvadratne plošče pisanega marmorja imitirane v mozaični tehniki, kar bi kazalo na dragocenost samega materiala in na željo po njega posedivanju.

Že omenjena »tkalska« tehnika se pojavlja na mozaikih od 2. pol. 3. st. dalje vedno pogostejše ter zaznamuje številne poznoantične mozaike zahodnih provinc. Kljub relativno velikemu številu takšnih mozaikov poznamo z našega ozemlja le en primer — mozaik Ljubljana 9.1 (**tab. XLVIa, b**). Tipičen primer mozaika, ki se v svoji strukturi povsem naslanja na izdelke tkalske umetnosti kaže to svojo odvisnost ne le v dosledni uporabi »tkalske« tehnike, ampak tudi v direktnem naslonu svojih motivov na motive tekstilij.

Posebno mesto zavzema v sklopu poznoantičnih črno-belih mozaikov skupina štirinajstih mozaikov, predstavljajočih ostanek mozaične produkcije delavnice, ki je delovala

sredi 4. st. v Emoni.²¹ V svoji sestavi izkazujejo identične lastnosti — črn okvirni pas obdaja belo osrednjo ploskev,²² sredi katere leži ornamentalno polje geometrične sheme. Znotraj te skupine lahko glede na razlikujoče se geometrične sheme ornamentalnih polj razlikujemo skupino mozaikov, pri katerih je ornamentalno polje razumljeno dvodimenzionalno,²³ ter skupino mozaikov, katerih geometrične sheme skušajo preko razvrščanja rombičnih polj ustvariti iluzijo plastično razgibane površine.²⁴ Ob primerjavi z mozaiki severnoitalskega prostora in mozaiki, odkritimi v Celju, se izkaže, da predstavljajo ti mozaiki tisto razvojno stopnjo, ki jo je rimski mozaik dosegel že v 2. st. Če ne bi bili s stratigrafijo relativno in z najdbo bronastega novca Konstantija II. (337—361) v osnovi mozaika Ljubljana 1.2 časovno absolutno določeni, bi lahko brez pomislekov postavili njih nastanek v 2. st. Vprašanje o vzrokih tej retardaciji ostaja odprto. Nikakor namreč ne moremo nanj zadovoljivo odgovoriti le z domnevo o lokalni mozaični delavnici, ki bi svoj repertoar opirala na dve stoletji stare predloge.

Med slovenskim mozaičnim materialom ločujemo še skupino treh mozaikov, ki so prekrivali tla starokrščanskih sakralnih prostorov.²⁵ Vsi kažejo izključno dekorativen značaj ter se povsem podrejuje oblikovanju prostora, ki ga s svojo členitvijo dopolnjujejo. To in uporabljen geometrične sheme²⁶ določa njih nastanek v potepodizjanski čas. Novčene najdbe določajo nastanek mozaikov Ljubljana 15.1 (tab. LX—LXII) in 15.2 (tab. LXIII) v začetek 5. st.,²⁷ za mozaik Celje 13.1 (tab. XV—XXI) pa lahko kljub Klemenčevi dataciji²⁸ v 2. pol. 5. st. ugotovimo, da bi lahko nastal že v 1. pol. tega stoletja.

¹ Za razvoj slovenske arheologije cf. R. LOŽAR, Razvoj in problemi slovenske arheološke vede, *ZUZ* 17 (1941) 107—148; S. GABROVEC, »Sto petdeset let arheologije v Narodnem muzeju«, *Argo* 10 (1971) 35—48; P. PETRU, »Misli ob stopetdesetletnici Narodnega muzeja«, *Argo* 10 (1971) 3—34; F. KOVAČIČ, Postanek in razvoj mariborskega muzeja, *ČZN* 23 (1928) 255—268; S. PAHIČ, »Arheološko raziskovanje v Mariboru«, *ČZN* n. v. 2 (1966) 3—45; C. DE FRANCESCHI, »L'Archeologia dell'Istria e i suoi cultori«, *AT* IV. ser. 18-19/1 (1952-53) 7—20.

² Pismo J. GAISBERGA nadvojvodi Karlu, v katerem navaja najdbi mozaikov Celje 1.1, 1.2.

³ V VALVASORJEVEM (*Ehre*) in THALNITSCHERJEVIH (*Antiquitates, Epitome*) delih sta opisani najdbi mozaikov Ljubljana 14.1, in 26.1, v delu koprškega operosa GIANRINALDA CARLI-a (Carli) pa mozaika Semedela 1.1 in Valdoltra 1.1.

⁴ F. X. J. RICHTER: *Geschichte der Stadt Laibach von den ältesten Zeiten bis zur Gründung des Laibacher Bisthums im J. 1461*; AUGUST DIMITZ: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, Laibach 1874; A. MUCHAR: *Geschichte des Herzogthums Steiermark*, Graetz 1844.

⁵ Leta 1811 je v Grazu ustanovljen deželni muzej *Joanneum*, začetki ljubljanskega muzeja gredo v leto 1821, v Trstu je v okviru aktivnosti *Società di Minerva* ustanovljen l. 1825 mestni muzej. Ob koncu 19. in začetku 20. st. nastanejo lokalni muzeji v Celju (1882), Ptuj (1893), Mariboru (1902) in Kopru (1910).

Joanneum izdaja letna poročila (*JJ*), za glasila ljubljanskega muzeja cf. BRANKO REISP, »Sto petdeset let knjižnice Narodnega muzeja v Ljubljani«, *Argo* 10 (1971) 49—58, za delovanje tržaške *Società di Minerva* v tržaškega mestnega muzeja ter izdajanje *Archeografa Triestina* cf. ATTILIO GENTILE, »Il primo secolo della Società di Minerva /MDCCX—MCMIX/, *AT* III. ser. 5 (1909) Appendice; ALBERTO PUSCHI, »Il programma e la funzione del Museo civico di storia ed arte di Trieste«, *AT* III. ser. 6 (1911) 135—170; PIERO STICOTTI, »L'Archeografo Triestino«, *AT: Indice generale della interna raccolta*, 1929, 5—20. Za koprski muzej cf. GIUSTINO POLI, »Le antichità ed il Civico Museo di Storia ed Arte in Capodistria«, *Pagine Istriane* III. ser., Anno 2°, no. 7—8, 1951, 20—24.

⁶ Leta 1839 je v Ljubljani ustanovljeno *Muzejsko društvo za Kranjsko* in leta 1846 *Zgodovinsko društvo za Kranjsko* (o njuni glasilih cf. BRANKO REISP, *op. cit.*), na Dunaju l. 1850 *Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* z glasilom *MCC* (prva številka izide l. 1856), v Grazu je istega leta ustanovljen *Historischer Verein für Steiermark* z glasilom *MHVS* (prva številka izide l. 1850), v Poreču pa je l. 1884 ustanovljena *Società istriana di archeologia e storia patria* z glasilom *AMSI*A (cf. *AMSI*A, Fascicolo unico, 1884). Leta 1901 je v Mariboru ustanovljeno *Muzejsko društvo*, leta 1903 pa še *Zgodovinsko društvo* z glasilom *ČZN* (prva številka izide l. 1904).

⁷ Poleg že omenjenih glasil moramo omeniti še tednik *L'Istria* (1846—1852) v redakciji

P. KANDLERJA (več o tem cf. GIOVANNI QUARANTOTTO, »Pietro Kandler: Commemorato nel XL anniversario dalla morte«, *AT*, III. ser. 9 [1921] 1—32) ter redne SEIDLOVE objave arheoloških najdb tudi z našega ozemlja v *AÖGQ*.

⁸ R. LOŽAR, »Razvoj in problemi ...«, 120.

⁹ Seveda so bila različna izkopavanja različno zastavljena. Tako so npr. izkopavanja mariborskega Muzejskega društva na Sp. Hajdini služila predvsem izpopolnitvi razstavnih predmetov, medtem ko lahko o recimo sistematičnih izkopavanjih govorimo ob izkopavanjih S. JENNYA l. 1893 na Zg. Bregu pri Ptuju in izkopavanjih W. SCHMIDA v Ljubljani med leti 1909 in 1913.

¹⁰ R. LOŽAR, »Razvoj in problemi ...«, 121.

¹¹ R. LOŽAR, »Ornamenti noriško-panonske kamnoseške industrije«, *ČZN* 24 (1934) 99—147; »Steklena čaša iz Črnelega«, *GMDS* 16 (1935) 97—105; »Bronast kipec gladiatorja z Mirja«, *GMDS* 19 (1938) 74—75; »Rimska najdba iz Polhovega Gradca«, *GMDS* 19 (1938) 85—108.

¹² Razne pregledne poznamo predvsem za celjske mozaike. Prvi obsežnejši pregled teh mozaikov je podal A. GUBO, nato pa slede pregledi J. OROŽNA (l. 1927 in 1971) in A. BOLTE (1951).

¹³ To velja tako za JENNYEVO kot SCHMIDOVO objavo mozaičnega materiala.

¹⁴ Tudi v delih tujih avtorjev, v katerih so slovenski mozaiki uporabljeni kot primerjalni material (LAJOS NAGY, »Über einem 1791 auf dem Capitolium von Savaria gefundenen Mozaikfussboden«, *Jahrbuch der ungarischen archäologischen Gesellschaft* 2 (1923—26) 372 do 375; PARLASCA; KISS), takšna analiza ni izvršena. Stilno in časovno je skušal določiti nekatere naše mozaike le K. PARLASCA.

¹⁵ Podreditev arhitekturnemu prostoru kažejo vsi mozaiki. Odlično analizo tovrstne odvisnosti je za nekatere ostijske mozaike Hadrijanovega časa izvršil JOHN R. CLARKE, »Kin-

esthetic Address and the Influence of Architecture on mosaic composition in three Hadrianic Bath Complexes at Ostia«, *Architectura: Zeitschrift für Geschichte der Baukunst*, Band 5.1 (1975) 1—17.

¹⁶ RUDOLF EGGER, »Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg 1950«, *Carinthia I* 142 (1952) Abb. 22.

¹⁷ ANTON GNIRS, »Forschungen in Istrien«, *JÖAI* 14 (1911) Fig. 84.

¹⁸ Med domačimi mozaiki so takšni tudi mozaiki Ptuj-Zg. Breg 2.8 (tab. XC1b—XCIII), 4.2 (tab. XCVIII—XCIX) in 4.3 (tab. C), nastali v zgodnjem 3. st.

¹⁹ Izrazit tak primer je mozaik Celje 8.1 (tab. VIII—X), katerega plastično delovanje je kljub omejenim sredstvom enako močno kot npr. pri mozaiku Ptuj-Zg. Breg 2.5 (tab. LXXXVIII—LXXXIX).

²⁰ O rastlinski dekoraciji ne moremo govoriti, ker je bila ob izkopu le delno ohranjena.

²¹ Mozaiki Ljubljana 1.2 (tab. XXXVIIIa), 3.1 (XXXVIIIb—XXXIX), 6.1 (tab. XLa), 6.2 (tab. XLb—XLI), 7.2 (tab. XLII), 8.1 (XLIII—XLIV), 8.6 (tab. XLV), 10.1 (tab. XLVII—XLVIII), 10.2 (tab. XLIX—L), 10.3 (tab. LI—LIIIa), 10.5 (tab. LIIIb—LIV), 10.6 (tab. LIIf, LV), 11.3 (tab. LVI—LVII) in 11.4 (tab. LVIII).

²² Le pri mozaikih Ljubljana 1.2 in 8.1 so barvne vrednosti zamenjane.

²³ Mozaiki Ljubljana 3.1, 6.2, 7.2, 10.1, 10.3, 10.5, 10.6, 11.3.

²⁴ Mozaiki Ljubljana 1.2, 8.1, 10.2.

²⁵ Podatki o dveh prostorih starokrščanskega kompleksa v Lj., katerih tla so bila tudi prekrita z mozaikom, trenutno niso dostopni.

²⁶ Podroben opis in določitev teh mozaikov glej v katalogskem delu.

²⁷ Dve zakladni najdbi pod mozaikom Ljubljana 15.1 sta bili zakopani jeseni l. 401.

Podatke mi je ljubeznivo posredoval Peter Kos.

²⁸ KLEMENC, 130.

KATALOG

OPOMBE H KATALOGU

Pričujoči katalog predstavlja zbir vseh danes znanih informacij o antičnih mozaikih, nastalih na današnjem ozemlju SR Slovenije. Upravno-politična razdelitev tega ozemlja oz. krajevna razvrstitev podana v *KLS*, je osnova razvrstitvi posameznih najdišč mozaikov. Sumarični prikaz te razvrstitve kaže področni imenik, dopolnjen zaradi lažje orientacije v gradivu z abecednim imenikom najdišč.

V okviru posameznih krajevnih enot so mozaične najdbe razvrščene po zaporednih številkah, zaznamujočih posamezne arhitekturne celote, v katerih so mozaiki nastali. Jasna določitev teh arhitekturnih celot je možna večinoma le za ljubljanske in le delno

ostale mozaike. Problem predstavljajo predvsem celjski mozaiki, ki so zato razvrščeni sukcesivno glede na najdišča od Z proti V,¹ da bi s tem že v sami kataloški razvrstitvi dobili posamezne zaključene celote mozaičnih najdb.

Zaporednim številkam arhitekturnih celot so dodane številke, ki zaznamujejo posamezne mozaike in ki večinoma sledijo danim oznakam prostorov arhitekturnih celot. Tem oznakam so dodane krajevno precizirajoče oznake mozaičnih najdb, navadno v obliki parcelnih številk določenih katastrskih občin, dopolnjene s starimi poimenovanji najdišč.

Sledi predstavitev konkretnega mozaika, katere shema upošteva shemi H. STERNA² in V. VON GONZENBACH.³ Dosledno upoštevana shema predstavitve je:

velikost mozaika,	sedanje nahajališče mozaika,
velikost mozaičnih kock,	upodobitve mozaika,
barva mozaičnih kock,	literatura o mozaiku,
podlaga mozaika,	čas in način najdbe,
ohranjenost mozaika ob odkritju,	opis in časovna določitev mozaika.

Velikost mozaičnih kock je izražena z dolžino ene stranic zgornjega kvadrata, kadar pa zgornja ploskev mozaičnih kock ni kvadrat, sta podani dolžini obeh stranic. Plasti podlage so razvrščene od zgoraj navzdol. Tako kot upodobitve mozaika je tudi literatura naštetá brez strahu pred ponavljanjem. Vkolikor za določeno postavko ni podatkov je le-ta izpuščena.

Pri opisu mozaikov je dosledno upoštevana shema razdelitve, podana v *BAIEMA* 4,⁴ v mejah možnosti pa tudi prav tam podana terminologija.⁵ Ker menim, da prevajanje vizualne podobe v jezik ni mogoče, sem se pri opisu omejil na osnovne oznake. Sugeriral sem le način branja določene mozaične celote.

Pri časovnem določanju mozaikov sem upošteval predvsem izsledke M. E. BLAKE,⁶ V. VON GONZENBACH⁷ in Á. KISSA.⁸ Oznake primerjalnega materiala so za francoske mozaike navedene izključno po RGMG, za nemške mozaike po PARLASCi in za švicarske mozaike po GONZENBACHOVI. Za mozaike z drugih ozemelj so oznake navedene po razpravah, navedenih v spremnih opombah.

Primerjalna metoda, uporabljena pri datiranju, je v nekaterih primerih zaradi meni omejene prezentnosti materiala nezadovoljiva, zato ostajajo datacije nujno le okvirne.

Slikovni material je razvrščen v skladu s katalogom, upošteva pa večinoma vse znane upodobitve določenega mozaika, urejene v kronološkem zaporedju in dopolnjene, kjer je to mogoče, z novo fotografijo. Tlorisi arhitekturnih celot so v tekstovnem delu.

V katalog in karto najdišč niso vključena najdišča mozaičnih kock.

CELJE — CLAUDIA CELEIA

1.1 k. o. Celje, parc. 2036 (Trg svobode 8, dvorišče Šlandrove vojašnice).

Leta 1572 je JURIJ (Jorgen) GAISBERG (Gaiksburg) »sedem laktov pod površino« odkril mozaik, katerega je s pismom ponudil nadvojvodi Karlu.

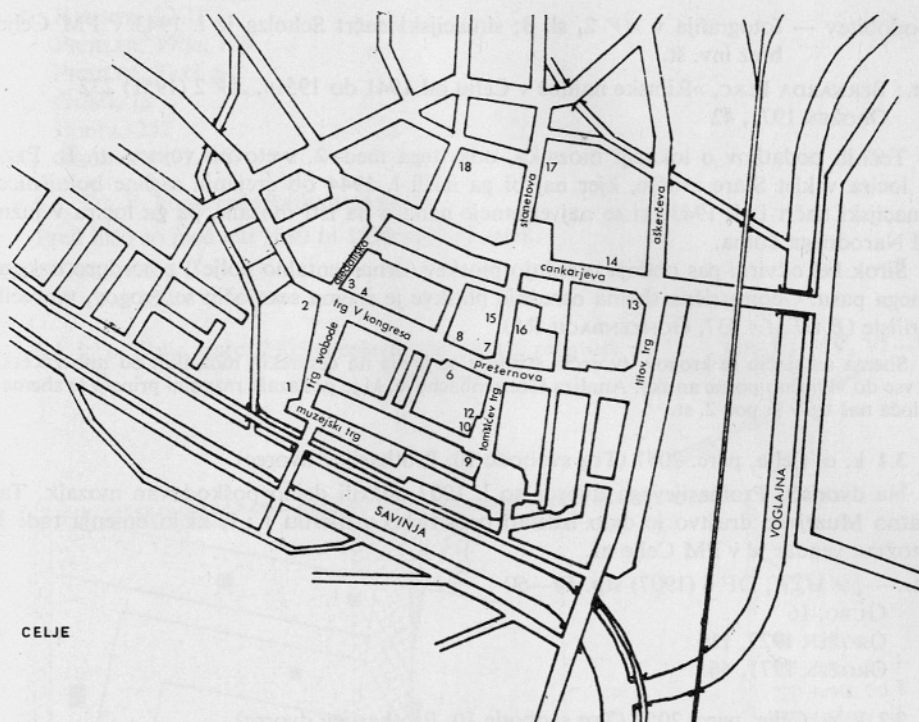
Lit.: PICHLER, *Villa*, 169

PICHLER, *Text*, 8

GUBO, 13

BOLTA, 252

OROŽEN 1971, 38

Sl. 1 — Fig. 1

1.2 k. o. Celje, parc. 2036 (Trg svobode 8, dvorišče Šlandrove vojašnice)

V zgoraj omenjenem pismu omenja J. GAISBERG, da je drug, v bližini prvega ležeč mozaik, odkril grof LUDOVIK UNGNAD.

Lit.: GUBO, 13

OROŽEN 1971, 38

2.1 k. o. Celje, parc. 2035 (Trg svobode 9, Narodni dom).

Ob izkopu gradbene jame za Narodni dom so l. 1895 našli mozaik.

Lit.: SIMON RUTAR, »Claudia-Celeia«, *IMK* 5 (1895) 169

OROŽEN 1927, 40

OROŽEN 1971, 41

2.2 k. o. Celje, parc. 2035 (Trg svobode 9, Narodni dom)

ali parc. 2430 (Muzejski trg 1)

tab. I—II

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela

podlaga — 15 cm debela plast malte, verjetno *in suspensio*

ohranjenost — delna

nahajališče — PM Celje, fragmenti brez inv. št.: 54 × 31 cm, 25 × 22 cm, 21 × 20 cm, 20 × 20 cm, 20 × 18 cm, 20 × 10 cm, 16 × 13 cm, 12 × 10 cm, 11 × 9 cm, 10 × 7 cm, 6 × 4 cm.

upodobitev — fotografija v *AV* 2, sl. 8; situacijski načrt Scholza iz l. 1943 v PM Celje, brez inv. št.

Lit.: BERNARDA PERC, »Rimske najdbe v Celju od 1941 do 1951«, *AV* 2 (1951) 232
OROŽEN 1971, 42

Točnih podatkov o lokaciji mozaika, odkritega med 2. svetovno vojno, ni. B. PERC ga locira v klet Stare grofije, kjer naj bi ga našli l. 1944 ob urejanju zasilne bolnišnice, situacijski načrt iz l. 1943, ki se najverjetneje nanaša na isti mozaik, pa ga locira v južni del Narodnega doma.

Širok bel okvirni pas obdaja osrednjo ploskev (ornamentalno polje?) z borduro ozkega črnege pasu. Geometrična shema osrednje ploskve je shema sekajočih se krogov, tvorečih štiriliste (*BAIEMA* 437, *GONZENBACH* R5).

Shema sekajočih se krogov, tvorečih štiriliste se javlja na cesarskih mozaikih od njih začetka pa vse do vključno pozne antike. Analiza Gonzenbachove, ki je pokazala razvojni princip te sheme,⁹ določa naš tip v 1. pol. 2. st.

3.1 k. o. Celje, parc. 2057 (Trg svobode 10, Prothasijev dvorec).

Na dvorišču Prothasijevega dvorca so l. 1907 odkrili delno poškodovan mozaik. Takratno Muzejsko društvo je dalo izdelati paus-risbo v merilu 1 : 1, ki jo omenja tudi J. OROŽEN, vendar je v PM Celje ni.

Lit.: —, v *MZK*, DF 6 (1907) stp. 59—60

GUBO, 16

OROŽEN 1927, 116

OROŽEN 1971, 46

3.2 k. o. Celje, parc. 2057 (Trg svobode 10, Prothasijev dvorec).

barva — črna, bela, rdeča

ohranjenost — mozaik delno poškodovan, velikost odkritega dela 25 m²

nahajališče — in situ

Lit.: VERA KOLŠEK, v *VS* 7 (1958-59) 229—301

Mozaik geometrične sheme so odkrili ob izkopavanju pod vodstvom V. KOLŠEK l. 1958 na dvorišču bivšega Prothasijevega dvorca.

3.3 k. o. Celje, parc. 2057 (Trg svobode 10, Prothasijev dvorec).

Fragment črno-belega mozaika, ki je ostal *in situ*, so odkrili ob izkopavanju pod vodstvom V. KOLŠEK l. 1958.

Lit.: VERA KOLŠEK, v *VS* 7 (1958-59) 299—301

3.4 Gledališka ulica.

Najdbo mozaika, ki je pripadal najverjetneje istemu arhitekturnemu kompleksu kot mozaiki 3. 1—3, omenja GUBO.

Lit.: GUBO, 26

BOLTA, 252

OROŽEN 1927, 43

4.1 k. o. Celje, parc. 2063 (Trg V. kongresa 8, Kropfičeva hiša).

Leta 1826 so našli mozaik z belim poljem in rjavo (?) borduro ter pletenino. PICHLER omenja mozaične najdbe z istega mesta še v letih 1809, 1834 in 1847.

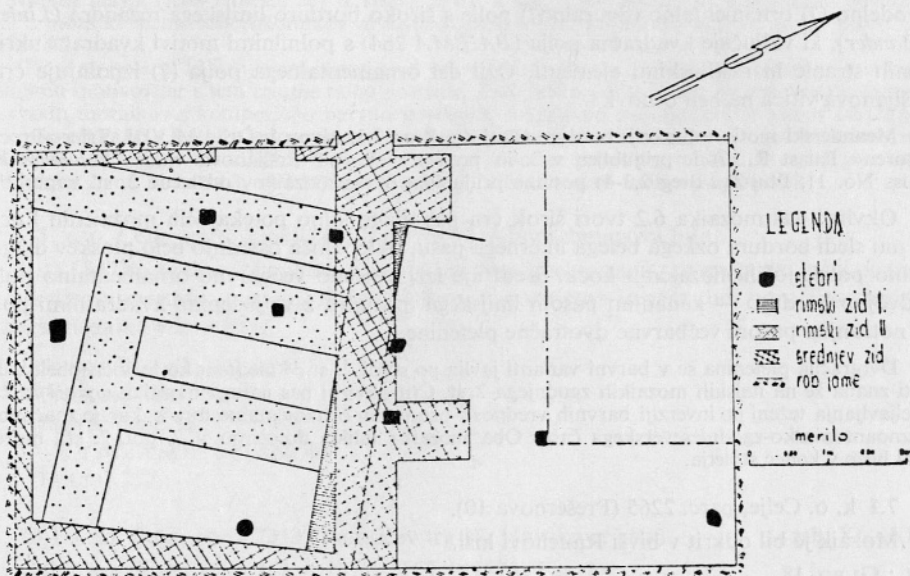
Lit.: KENNER, LXII
 PICHLER, *Villa*, 169
 PICHLER, *Text*, 6
 GUBO, 18
 BOLTA, 252
 OROŽEN 1971, 46

5.1 Trg V. kongresa (Rathausgasse 9).
 Pred hišo so med leti 1830 in 1850 našli mozaik.

Lit.: GUBO, 18
 BOLTA, 252

6.1 k. o. Celje, parc. 2305 (Prešernova 7, desni prostor)

tab. III—IV, VI—VII

Sl. 2 — Fig. 2

velikost kock — 8 do 10 mm
 barva — črna, bela
 podlaga — *in suspensio*
 ohranjenost — fragmentarna
 nahajališče — PM Celje, inv. št. 103—126
 upodobitev — fotografije v AV 4 (1953) sl. 5—9

Lit.: BOLTA, 252—254
 IDEM, »Rimske in srednjeveške najdbe«, AV 4 (1953) 109—129
 OROŽEN 1971, 48

6.2 k. o. Celje, parc. 2305 (Prešernova 7, levi prostor)

tab. V—VII

velikost kock — 8 do 10 mm
 barva — črna, bela, zelena, olivno zelena, oker, rdeča

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — PM Celje, inv. št. 103—126

upodobitev — fotografije v AV 4 (1953) sl. 5—9

Lit.: BOLTA, 252—254

IDEM, »Rimske in srednjeveške najdbe«, AV 4 (1953) 109—129

OROŽEN 1971, 48

Leta 1951 so med zaščitnimi izkopavanji pod vodstvom F. BOLTE odkopali del dveh prostorov s fragmenti dveh mozaikov. Žal ohranjeni fragmenti niso prostorsko točno do-
ločeni, zato je pričujoča rekonstrukcija le hipotetična.

Okvirni pas mozaika 6.1 tvori širok bel pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ki mu sledi bordura dveh ali več ozkih črnih pasov. Sredi osrednje bele ploskve (?) leži dvodelno (?) ornamentalno (figuralno?) polje s široko borduro linijskega meandra (*Linienmäander*), ki vključuje kvadratna polja (*BAIEMA* 264) s polnilnimi motivi kvadrata ukrivljenih stranic in rastlinskimi elementi. Ožji del ornamentalnega polja (?) izpolnjuje črna bršljanova vitica na beli osnovi.

Meanderski motiv v funkciji bordure (Ptuj-Zg. Breg 2.3, Nyon I, Orbe M VIII, Trier-»Procure-
toren« Palast R. 10) je priljubljen v 2. in predvsem 3. st.¹⁰ Bršljanova vitica (*Volutenranke*) (Kiss No. 11, Ptuj-Zg. Breg 2.3-4) postane priljubljen okras mozaikov od srede 2. st. naprej.¹¹

Okvirni pas mozaika 6.2 tvori širok črn pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ki mu sledi bordura ozkega belega in črnega pasu, oklepajoča osrednjo belo ploskev diago-
nalno potekajočih mozaičnih kock. Sredi nje leži uničeno večbarvno ornamentalno polje z dvojno borduro — zunanjim pasom linijskega meandra z vključenimi kvadratnimi polji in notranjim pasom večbarvne dvotračne pletenine.

Dvotračna pletenina se v barvni varianti javlja po sredi 2. st.,¹² medtem ko je v črnobeli vari-
anti znana že na italjskih mozaikih zgodnjega 2. st. Črn okvirni pas našega mozaika govori za čas uveljavljanja teženj po inverziji barvnih vrednosti osnove in ornamentalne mreže, kar je značilnost poznoantonsko-zgodnjeseverskega časa. Oba mozaika lahko določimo v 2. pol. 2. st., morda tudi bliže v konec stoletja.

7.1 k. o. Celje, parc. 2265 (Prešernova 10).

Mozaik je bil odkrit v bivši Rauchovi hiši.

Lit.: GUBO, 18

OROŽEN 1971, 48

8.1 k. o. Celje, parc. 2287 (Prešernova 12)

tab. VIII—X

velikost mozaika — cca 400 × 400 cm

velikost kock — 20 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — delna, cca 400 × 174 cm

nahajališče — mozaik uničen ob preurejanju minoritske cerkve v Celju, kamor so ga pre-
nesli in položili pred glavni oltar kmalu po izkopu

upodobitev — risba ing. F. BYLOFFA v *Sitzungsberichte*, XCI/I (1878) Fig. 5

3 risbe ing. F. BYLOFFA v PM Celje, brez inv. št.

2 nedokončani risbi v PM Celje, brez inv. št.

2 risbi ing. F. BYLOFFA v Joanneum-Eggenberg, brez inv. št.

Lit.: PICHLER, *Bericht*, 624

PICHLER, *Text*, 8

GUBO, 18

BOLTA, 252

OROŽEN 1971, 46, 48

Mozaik so našli ob gradbenih delih l. 1862. Črnemu okvirnemu pasu verjetno diagonalno potekajočih mozaičnih kock sledi tritračna pletenina z zunanjim in notranjim ozkim linijskim okvirom, obdajajoča kvadratno ornamentalno polje bele osnove. Shema ornamentalnega polja je shema šesterokotnikov — satovje (*BAIEMA* 395) s polnilnimi motivi v izometrični perspektivi izvedenih kock (*BAIEMA* 79).

Shema šesterokotnikov je na cesarskih mozaikih v določeni zvezi s stropno dekoracijo oz. s koncepcijo medaljonskih shem (*Medaillon-rapport*), razširjenih največ v 2. pol. 2. st. in v 3. st. Vendar shema našega mozaika ne predstavlja sheme medaljonov, posamezna šesterokotna polja se tu med seboj tesno povezujejo ter razvijajo na vse strani. Sorodne lastnosti kaže dvojce mozaikov iz Szombathelyja (Kiss No. 25, 26) iz konca 2. oz. 2. čet. 3. st. Morda bi lahko iskali povezavo tudi z mozaiki sheme šesterokotnikov in šesterokrakih zvezd, pogostih v S Italiji in pri nas (Celje 10.1, 14.2).

Osnovna poteza, ki ločuje naš mozaik od omenjenih primerov, je dosledno plastično tretiranje polnilnih motivov ter s tem celotne talne površine. Zato lahko postavljamo ob naš mozaik primere cesarskih mozaikov s kompozicijo barvno izvedenih, sukcesivno nadaljujočih se kubov (*BAIEMA* 496, GONZENBACH R 21). Čeprav so kubi na našem mozaiku tretirani povsem individualno, ima večina teh mozaikov izhodišče v plastični koncepciji hodne površine, značilni za zgodnjeseverski čas konca 2. oz. začetka 3. st.¹³ V tem obdobju je moral nastati tudi celjski mozaik.

9.1 k. o. Celje, parc. 2368 (Tomšičev trg 12, Klantschniggova hiša).

Leta 1847 so na dvorišču naleteli na preprost črno-bel mozaik, katerega del je bil pozneje razstavljen v mestnem muzeju. Na isto lokacijo se verjetno nanaša tudi poročilo o najdbi črnega mozaika v letu 1909.

Lit.: SEIDL, *Chronik*, 962—963

PICHLER, *Text*, 6

Führer Cilli, 18

—, v *MZK*, DF 8 (1909) 40

BOLTA, 252

10.1 k. o. Celje, parc. 2313 (Tomšičev trg 13, Novakova hiša)

tab. XI—XIII

upodobitev — risba v *Sitzungsberichte* XCI/I (1878) Fig. 7

6 risb v PM Celje, brez inv. št.

2 risbi v Joanneum-Eggenberg, brez inv. št.

Lit.: SEIDL, *Chronik*, 962—963

PICHLER, *Bericht*, 625

—, v *JJ* 36 (1848) 30

Del črno-belega ornamentalnega polja so našli ob gradbenih delih leta 1847. Linearna geometrična mreža kaže shemo šesterokotnih polj v dvojnem okviru z vmesnimi rombičnimi šesterokrakimi zvezdami in nepravilnimi, podolgovatimi šesterokotniki (*BAIEMA* 409). Polnilni motiv šesterokotnih polj so šesterokrake zvezde z uokvirjenim šestlistom v sredini.

Prikazana geometrična shema je znana predvsem v Italiji in J Franciji (Čedad,¹⁴ Oglej,¹⁵ Bezançon 265), razširjena pa je tudi na našem ozemlju (Celje 14.2, Ljubljana 10.5). Primeri iz S Italije in Francije¹⁶ so datirani v flavijsko obdobje, medtem ko datiramo ljubljanski primer v sredo 4. st., kar pa glede na značilen repertoar emonske mozaične delavnice ne nasprotuje datiranju tega celjskega mozaika v 2. pol. 1. st. oz. proti koncu stoletja.

velikost kock — 13 do 16 mm

barva — črna, bela

podlaga — 18 mm debela plast fine malte na plasti grobe malte

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — PM Celje, brez inv. št., velikost 81 × 66 cm

Lit.: *Führer Cilli*, 18

GUBO, 21

BOLTA 252

OROŽEN 1927, 106

OROŽEN 1971, 36

Mozaik je bil izkopan pred l. 1889, ko je bil prvič omenjen. Ohranjeni fragment kaže shemo šahovnice z 11 × 11 cm velikimi kvadratnimi polji.

Schema šahovnice (*BAIEMA* 502, *GONZENBACH* 15) je bila uporabljana predvsem za dekoracijo portikov in predprostorov, kot »podlaga« oz. okvir ornamentalnemu polju ali kot vhodni mozaik (*Schwellmosaik*). Za razliko od diagonalne sheme, ki je zgodnejša, se ortogonalna pojavi nekako sredi 2. st. in traja vse v pozno antiko.¹⁷

10.3 k. o. Celje, parc. 2313 (Tomšičev trg 13)

TÜRK-ARRIACH omenja še ne izkopane mozaike na dvorišču.

Lit.: TÜRK-ARRIACH, 17

11.1 Tomšičev trg (Primožičeva hiša).

Leta 1835 je odkril stavbenik NOEST mozaik, katerega načrt in risbe (danes neznane) je dal izdelati lastnik hiše Primožič. Mozaik so dvignili, mozaične kocke pa poslali v Graz.

Lit.: OROŽEN 1971, 99

12.1 k. o. Celje, parc. 2311 (Tomšičev trg 14).

Pred letom 1909 ko je bil prvič omenjen, je bil odkrit mozaik »aus roten, gelben, blauen und grünen Steinchen«.

Lit.: GUBO, 21

BOLTA, 252

13.1 k. o. Celje, parc. 2221 (Titov trg 9, bazilika)

tab. XIVb—XXI

velikost kock — 7 do 15 mm

barva — črna, bela, rdeča, rumena, oker, rjava, zelena

podlaga — 3—5 cm debela plast apnene malte

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — odkriti fragmenti uničeni, ostalo *in situ*

upodobitev — risbe G. SCHÖNA v *MCC*, NF 24 (1898) Taf. I—V, Fig. 1; paus-risbe v PM Celje, brez inv. št.; 2 fotografiji M. Lenza v PM Celje, brez inv. št.

Lit.: GEORG SCHÖN, »Das grosse Mosaikfund«, *Deutsche Wacht*, Nr. 44, 1897 (3.6.), 5

IDEM, »Reste des Mosaikbodens einer altchristlichen Basilika«, *Deutsche Wacht*, Nr. 52, 1897 (1.7.), 4

IDEM, »Kurze Fundnachricht über eine altchristliche Basilika in Cilli«, *Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli*, 1898, 33—36

IDEM, »Mosaikinschriften in Cilli«, *JÖAI* 1 (1898), 30—35

—, v *MCC*, NF 23 (1897) 235

EMANUEL RIEDL, »Reste einer alt-christlichen Basilika im Boden Celeja's«, *MCC*, NF 24 (1898) 219—225

JOŽEF PAJK, »Ostanki dveh krščanskih bazilik rimske Celeje«, *Voditelj v bogoslovnih vedah* 2 (1899) 51—61

GUBO, 22

MARTIN PERC (ed.): *Celeja antiqua et nova*, Celje 1926, 13

OROŽEN 1927, 34, 116

TÜRK-ARRIACH, 17

SCHMID, *BRGK*, 207

CIL, III, Suppl. 4

AIJ, 31—34

BOLTA, 252

KLEMENC, 124—133

OROŽEN 1971, 27—28

Ob izkopu gradbene jame za novo poštno poslopje so l. 1897 odkrili ostanke dveh starokrščanskih bazilik in v eni večje fragmente mozaičnih tal z več napisnimi polji.¹⁸ Ohranjene risbe uničenega mozaika se omejujejo predvsem na napisna polja, njegov ornamentalni del pa kažeta predvsem dve fotografiji.

Celota mozaičnih fragmentov apside kaže barvno in formalno močno razčlenjeno shemo kvadratov, rombov in trikotnikov.¹⁹ Sredi te geometrične sheme v osi glavne ladje, leži dvoje napisnih polj. Skoraj v celoti je ohranjeno kvadratno polje z vrisanim okroglim napisnim poljem,²⁰ obdan z borduro večbarvne tritračne pletenine, medtem ko je drugo napisno polje,²¹ obdano z večbarvno dvotračno pletenino, ohranjeno le v fragmentu.

Druga celota mozaičnih fragmentov se je ohranila v SV delu glavne ladje. Ohranjeni so bili fragmenti napisnih²² in ornamentalnih polj v obliki zaobljenega križa z vmesnimi okroglimi polji (varianta *BAIEMA* 384).

Ta geometrična shema naj bi bila izum italskih mozaičnih delavnic 2. st.²³ Na starokrščanskih mozaikih jo zasledimo že na t. i. teodorijskih mozaikih v Ogleju, datiranih v drugo desetletje 4. st., nato pa še na bogatem mozaiku iz Szombathelyja,²⁴ datiranem v drugo četrtino 4. st., na mozaiku južnega dela t. i. poteodorijske cerkve v Ogleju,²⁵ datiranem v čas med 390—410 ter na mozaiku ljubljanskega baptisterija, datiranem v isti čas.²⁶

Tretja, največja mozaična celota, ohranjena sredi glavne ladje, je razdeljena v tri longitudinalno potekajoče pasove. 240 cm širok srednji pas izpolnjuje močno povečana štritračna pletenina, vključujoča okrogla ornamentalna in napisna²⁷ polja ter polja trnaste oblike — motiv močno povečane *Trichterband* (*BAIEMA* 201). Pas prekinja pravokotno napisno polje,²⁸ obdano z dvojno borduro dvotračne pletenine in rastlinske vitice s srčastimi listi. Proti apside se ta pas zaključuje z več povprek potekajočimi ozkimi pasovi.

Na obeh straneh srednjega pasu se razprostira geometrična shema pravokotno se sekajočih pasov, zaključujočih pravokotna in kvadratna napisna²⁹ in ornamentalna polja. Ornamentalni motivi krogov na sečiščih pasov so povezani z rombi, izpolnjenimi z motivi pelt (*BAIEMA* 76) in stiliziranih cvetov. Kot polnilni motivi nastopajo še salomonovi križi (*BAIEMA* 54), kombinacije »izpraznjenih« pelt, shema kvadratov in šesterokotnikov v »tkalski« tehniki, shema križev in oktagonov itd.

Shema pravokotno se sekajočih pasov, zaključujočih predvsem kvadratna polja, z motivom krogov na sečiščih, povezanih z rombi, poznamo na mozaikih prve faze starokrščanske cerkve pod Svetim Justom v Trstu,³⁰ datiranih v čas med 470—500,³¹ na mozaiku S ladje bazilike *della Beligna* (prej *del fondo Tullio*) v Ogleju, datiranem v prva desetletja 5. st. ter na mozaiku domnevnega predeufrazijanskega konsignatorija v Poreču.³² Formalno identična shema, ki ima stranice polj in elementov povezane v enoten prepletajoč se trak, je očitno naslednja stopnja v razvoju te sheme, značilna za starokrščanske mozaike 6. st., nastale na vplivnem območju Ogleja.³³

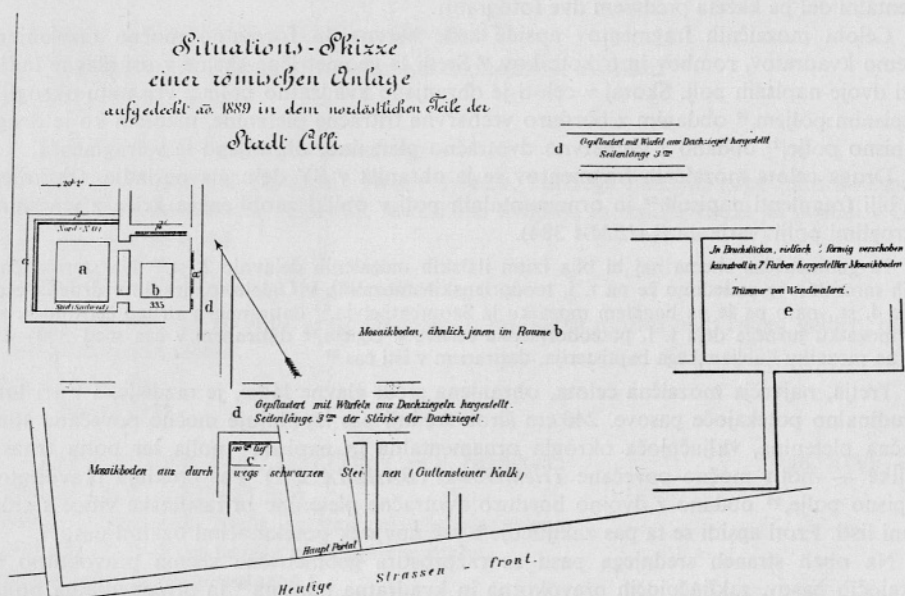
Na fotografiji ohranjen mozaični kompleks kaže identično shemo pravokotno se seka-
jočih pasov, zaključujočih kvadratna polja. Polnilni motivi krogov in rombov so tu, ko-
likor moremo presoditi po fotografiji, drugi in drugačni. Nastopajo predvsem v »tkalski«
tehniki izvedeni križi in kvadrati, enaki onim na mozaiku ljubljanskega baptisterija (tab.
LXI). Kot polnilni motivi kvadratnih polj nastopajo različni geometrijski ornamenti in
sheme. Značilnost poznoantičnih mozaikov, prevajanje sheme v ornament in ornamenta
v shemo,³⁴ je tu povsem razvidna. Kot polnilni motiv niso uporabljene le sheme zaobljenih
križev, križev in oktagonov itd., ampak celo shema pravokotno se sekajočih pasov, zaklju-
čujočih kvadratna polja. Borduro celotnemu ornamentalnemu kompleksu tvori pas seka-
jočih se polkrogov oz. pas trnov (*Litzenband*).

V SV delu izven same bazilike je bil odkrit fragment mozaika z ornamentom kombi-
nacije »izpraznjenih« pelt (tab. XIVb), enak onemu iz glavne ladje.

Glede na omenjene mozaike z ozemlja Italije, Jugoslavije in Madžarske, datirane od konca 4.
do vključno 2. pol. 5. st., lahko določimo nastanek mozaika celjske bazilike v 5. st. J. Klemenc
datira mozaik oz. celotno baziliko v 2. pol. 5. st. i. e. v čas po hunskih vdorih,³⁵ glede na uporab-
ljene ornamentalne sheme pa bi mozaik lahko nastal že v 1. pol. tega stoletja.

14.1 k. o. Celje, parc. 2190 (Cankarjeva 9—11, Dereanijev vrt)

tab. XXII—XXIVa

Sl. 3 — Fig. 3

velikost mozaika — ca. 250 × 250 cm

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela

podlaga — 4 cm debela plast z zdrobljeno opeko pomešane malte
plast grobe malte
in suspensio

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

nahajališče — ornamentalno polje shranjeno v lapidariju Joanneum-Eggenberg

upodobitev — risba EUL. DIRMHIRNA v *MHVS* 5 (1854) Taf. II
risba v *MCC*, NF 17 (1891) Taf. III
risba v *Sitzungsberichte* XCI/I (1878) Fig. 6
risba I. VALENTINITSCHA v *PM Celje*, brez inv. št.

Lit.: PICHLER, *Bericht*, 625

—, v *Österreichisch Kaiserliche Wiener Zeitung*, No. 160, 1854 (6. 7.), 1823

EDUARD PRATOBEVERA, »Ein neu aufgefundenen Mosaikboden in Cilli«, *MHVS* 5 (1854) 124—126

J. G. SEIDL, »Beiträge zu einem Namensverzeichnisse der römischen Procuratoren in Noricum«, *Sitzungsberichte* XIII (1854) 87—88

SEIDL, *Beiträge*, 269

KENNER, LXI

PICHLER, *Villa*, 169

PICHLER, *Text*, 6

—, v *JJ*, 1892, 40

RIEDL, 137

IDEM, »Das Localmuseum der Stadt Cilli«, *Festschrift zur Feier des fünfundsingzigjährigen Bestandes selbständiger Gemeindegesetzungen von Cilli*, Cilli 1892, 4

—, v *JJ*, 1902, 34

GUBO, 24

OROŽEN 1927, 42—48, 106

BOLTA, 252

OROŽEN 1971, 50—51

Povsem ohranjen mozaik so prvič odkrili l. 1854. Leta 1889 so zasuti mozaik ponovno odkrili in dvignili.

Okvirni pas mozaika tvori črn pas ortogonalno potekajočih mozaičnih kock, ki mu sledi ozek črn pas, obdajajoč belo srednjo ploskev. Izven središča srednje ploskve leži kvadratno ornamentalno polje z ozkim črnim okvirom. Shema ornamentalnega polja je shema osmerokrakih rombičnih zvezd, vklepajočih kvadratna polja (*BAIEMA* 367, *GONZENBACH* R41) — *Rhombensternrapport*. Preko stopnjevanja polnilnih motivov kvadratnih polj (od geometričnih preko rastlinskih do figuralnega v središču) skuša biti dosežen vtis centralne sheme.

Shema osmerokrakih rombičnih zvezd, vključujočih kvadratna polja, je tipičen dosežek Italije 1. in predvsem 2. st.,³⁶ od koder se je sredi 2. st. razširila v province. Zaradi svoje nereverzibilnosti se ta shema od zgodnjega 3. st. naprej le redko pojavlja.³⁷ Glede na analogije iz Francije (Reims 42, Nizy-Le-Comte 49) lahko naš mozaik datiramo nekako v 2. pol. 2. st., morda tudi že v hadrijanov čas.

14.2 k. o. Celje, parc. 2190 (Cankarjeva 9—11, Dereanijev vrt)

tab. XXIVb

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — v celoti

upodobitev — risba v *MCC*, NF 17 (1891) Taf. III

risba na ozelitu (verjetno negativ) v *PM Celje*, brez inv. št.

Lit.: RIEDL, 137

GUBO, 24

OROŽEN 1971, 50

Mozaik so odkrili med izkopavanji l. 1889. Ohranjena risba na ozelitu, za katero menimo, da predstavlja negativ mozaika, kaže dvojni, neenakomerno širok črn okvirni pas okoli osrednje bele ploskve, v kateri leži izven središča pomaknjeno ornamentalno polje bele osnove z ozkim črnim okvirom. Geometrična shema šesterokotnih polj (*BAIEMA* 395) ima kot polnilni motiv šesterokrake zvezde z vrisanim šestlistom.

Identično shemo poznamo iz Ljubljane (Ljubljana 10.5) in Besançon (Besançon 265), podobno pa iz Celja (Celje 10.1), Čedad in Ogleja.³⁸ Primer razgrajene sheme šesterokotnikov s šesterokrakimi zvezdami predstavlja večbarvni mozaik iz Salzburga-Domplatz,³⁹ ki ga H. LATIN datira v čas prehoda iz 2. v 3. st.⁴⁰ Časovni razpon pojavljanja te sheme sega od srede 1. st. pr. n. š.⁴¹ do vključno pozne antike,⁴² z verjetnim viškom v flavijskem obdobju, kamor je datiranih največ primerov. Naš mozaik je nastal najverjetneje v 2. st., nekako v hadrijanovem času, verjetno istočasno z mozaikom Celje 14.1, za kar govori tudi enako obravnavanje celote.

14.3 k. o. Celje, parc. 2190 (Cankarjeva 9—11, Dereanijev vrt, prostor c).

Prostor c, odkrit med izkopavanji l. 1899, je bil, kot kaže situacijska risba (**slika 3**), v celoti prekrit s črno talno oblogo v mozaični tehniki.

Lit.: RIEDL, 137

GUBO, 24

14.4 k. o. Celje, parc. 2190 (Cankarjeva 9—11, Dereanijev vrt, prostor med prostora b in e).

Med izkopavanji l. 1889 so našli fragmente črno-belega mozaika, verjetno identičnega l. 1886 odkritemu mozaiku, katerega najdišče je označeno kot Pauserhof.

Lit.: *Thätigkeitsbericht*, 17

RIEDL, 137

14.5 k. o. Celje, parc. 2190 (Cankarjeva 9—11, Dereanijev vrt, prostor e).

Med izkopavanjem l. 1889 so odkrili fragmente »in sieben Farben gehaltenen Mosaikbodens«, katerega mozaične kocke so bile velike 4—5 mm.

Lit.: RIEDL, 138

GUBO, 24

15.1 k. o. Celje, parc. 2268 (Stanetova 3, gostilna Terschek, hotel Beli vol). tab. XXV
velikost kock — 8 mm

barva — črna, bela, sivo modra, zelena, vijoličasta, rjava, svetlo rumena
podlaga — 3 cm debela plast malte z zdrobljeno opeko

12—13 cm debela plast grobe malte

ohranjenost — delna

nahajališče — PM Celje — lapidarij, inv. št. 217, velikost 150 × 73 cm
upodobitev — risba detajla v *MZK*, DF 2 (1903) Fig. 37

skica s svinčnikom v Joanneum-Eggenberg, brez inv. št.

Lit.: FRIEDRICH KENNER, v *MZK*, DF 2 (1903) 143—145

NOWOTNY, 134

GUBO, 23

OROŽEN 1927, 116

TÜRK-ARRIACH, 18

BOLTA, 252

OROŽEN 1971, 48

VERA KOLŠEK: *Celjski lapidarij: Celeia — kamniti spomeniki, (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 7) Ljubljana 1967, 37*

Mozaik so odkrili spomladi l. 1903. Sodi med mozaike v kombinaciji z *opus sectile*.

Neenakomerno širok črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock z ozkim črnim notranjim pasom obdaja belo osrednjo ploskev. Sredi le-te leži v široki štiridelni borduri osrednje polje, prekrito s kvadratnimi ploščami (?) marmorja, uničenimi že pred odkritjem. Borduro sestavljajo: pas stopničastih trikotnikov (*BAIEMA* 161), povezan z ozkim črnim pasom, pas volutnih girland, pas zobcev (*Zahnschnittband*) in pas večbarvne pettračne pletenine.

Datajsko najvažnejša je večbarvna pletenina, ki se ne pojavlja pred severskim časom⁴³ oz. pred 1. pol. 3. st. Datiranje našega mozaika v ta čas podpira tudi ambivalentni značaj elementov bordure, predvsem pa osrednje polje v *opus sectile*, ki se od konca 2. st. dalje javlja vedno pogosteje.⁴⁴

15.2 k. o. Celje, parc. 2268 (Stanetova 3, gostilna Terschek, hotel Beli vol).

Leta 1906 so našli v bližini prvega drug mozaik »von ziemlich bescheidener Technik«, ki ga E. NOWOTNY primerja z mozaikom prostora 18 term v Domaviji.

Lit.: NOWOTNY, 135

16.1 k. o. Celje, parc. 2262 (Stanetova 4).

Najdbo mozaika omenja J. Orožen.

Lit.: OROŽEN 1971, 48

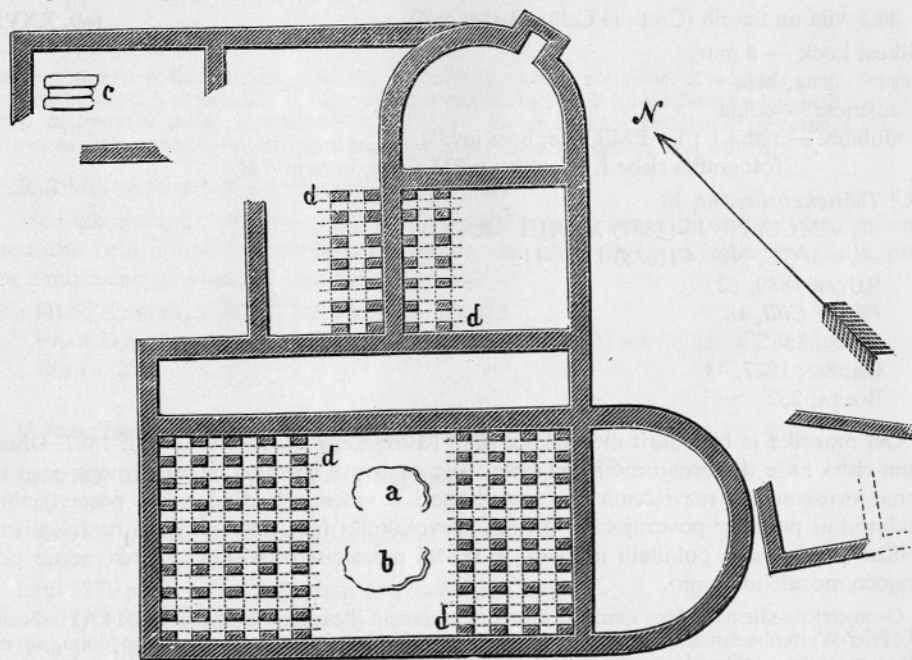
17.1 k. o. Celje, parc. 2167, 2168 (Stanetova 18, Stallnerjev vrt)

tab. XXVIa

velikost kock — 12 do 13 mm

barva — črna, bela, oker

podlaga — *in suspensio*

Sl. 4 — Fig. 4

ohranjenost — fragmentarna

upodobitev — risba v MCC, NF 25 (1899) Fig. 24

Lit.: FRANZ BENACK, v MCC, NF 25 (1899) 161—162

GUBO, 25, 32

Med izkopavanji l. 1899 so odkrili fragmente mozaika oz. njegovega ornamentalnega polja. Kot bordura nastopa ozek črn pas okoli ornamentalnega polja sheme rombičnih polzvezd, vključujočih kvadratna polja (*BAIEMA* 369). Kot polnilni motivi nastopajo štirilisti, salomonov križ in rastlinska vitica.

Za geometrično shemo velja, kar je napisano ob mozaiku Celje 14.1. Mozaik enake sheme iz Besançon (Besançon 297 A) je datiran v zgodnje flavijsko obdobje, naš mozaik pa zaradi uvedbe tretje, oker barve (rdeče ?) datiramo v 2. pol. 2. st. oz. v poznoantoninski-zgodnjeseverski čas.⁴⁵

18.1 k. o. Celje, parc. 2129, 2132 (Miklošičeva ul.)

Med zaščitnimi izkopavanji pod vodstvom V. KOLŠEK so l. 1970 odkrili stanovanjsko arhitekturo s fragmenti mozaika, ki je ostal *in situ*.

Lit.: VERA KOLŠEK, v VS 15 (1972) 146—147

19.1 območje mesta Celje

tab. XXVIB

PM Celje hrani paus-risbo fragmenta črno-belo-rdečega mozaika, odkritega nekje na področju mesta Celje. Ohranjena risba kaže mozaik, katerega shema je identična shemi mozaika Celje 17.1. Polnilna motiva kvadratnih polj sta vitica s srčastimi listi in bel sferični kvadrat na rdeči osnovi.

Za datacijo cf. mozaik Celje 17. 1.

20.1 vila na Sevcih (Čret pri Celju, Rožni grič)

tab. XXVII

velikost kock — 8 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — delna

upodobitev — risba 1 : 1 v PM Celje, brez inv. št.

fotografija risbe I. MARTINI v PM Celje, brez inv. št.

Lit.: *Thätigkeitsbericht*, 18

—, v MCC, NF 13 (1887) XXXIII—XXXIV

—, v MCC, NF 14 (1888) 112—113

RUTAR 1889, 62

Führer Cilli, 18

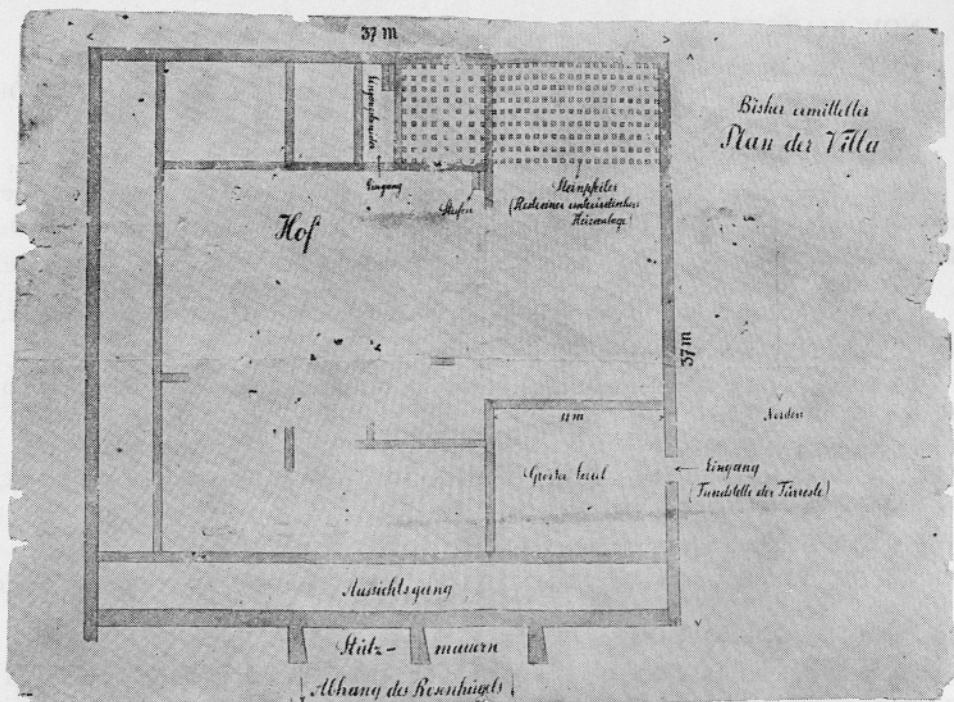
GUBO, 35

OROŽEN 1927, 43

BOLTA, 252

Del mozaika je bil odkrit med izkopavanji Muzejskega društva v Celju l. 1887. Ohranjena risba kaže del ornamentalnega polja bele osnove z borduro ozkega črnega pasu in shemo ortogonalno razvrščenih kvadratnih polj z vmesnimi, diagonalno postavljenimi kvadratnimi polji ter povezujočimi ozkimi pravokotniki (*BAIEMA* 329). Z razvrščanjem različno vrednotenih polnilnih motivov je skušal mozaicist osredotočiti enakomerno potekajočo mozaično shemo.

Geometrična shema našega mozaika je znana v Franciji (Besançon 270, Clerval 314 A) in Nemčiji (Trier-Wyttenbachstrasse) v 2. in 1. pol. 3. st. Ti primeri, datirani v seversko dobo, se od našega mozaika razlikujejo predvsem po polnilnih motivih. Tu povsem črno-beli oz. belo-črni, predvsem geometrični, delno rastlinski in figuralni polnilni motivi, so tam zamenjani z bogatimi

Sl. 5 — Fig. 5

barvnimi motivi rozet, posodja, ptic itd. v značilnih okvirih pletenine. Kvadratna polja delujejo kot »medaljonci«. Naš mozaik, ki kaže verjetno predhodno, najbrž tudi časovno zgodnejšo obliko, lahko datiramo v sredo, morda tudi 1. pol. 2. st., ko se že kaže zrahljanost prvotnega odnosa osnova — ornamentalna mreža, izražena tu z belim ornamentom na črni osnovi.

20.2 vila na Sevcih (Čret pri Celju, Rožni grič).

Med izkopavanji F. LORGERJA l. 1917 so našli v enem izmed prostorov fragmentarno ohranjeno belo mozaično površino. Na tlorisu vile (**slika 5**), ki ga hrani PM Celje, prostor z mozaično površino ni označen.

Lit.: OTTO EICHLER, v *MZK*, DF 15 (1916/17) 235

FRAN LORGER, »Rimska vila na Rožnem griču (Sevcih) pri Celju«, ČZN 30 (1935), 71
BOLTA, 252

V Joanneum prispeli fragmenti celjskih mozaikov

Leta 1831 podaril dr. v. MUCHAR fragment mozaika.

Lit.: *JJ*, 1831, 11

Leta 1851 podaril dr. HÖNISCH fragment mozaika.

Lit.: *MHVS* 3 (1852) 24

Leta 1851 podaril JACOB RAYSER dva fragmenta mozaika.

Lit.: *MHVS* 3 (1852) 38

Leta 1866 kupil Joanneum dva fragmenta mozaika.

Lit.: *JJ*, 1867, 22

NOVI KLOŠTER

1.1 F. PICHLER omenja najdbo mozaika.

Lit.: PICHLER, *Text*, 11

RIMSKE TOPLICE

1.1 Ob prezidavah kopališča sredi prejšnjega stoletja so našli sedaj izgubljene fragmente mozaikov, ki so jih poslali v Joanneum.

Lit.: *JJ*, 1865, 18

PICHLER, *Text*, 53

JANKO OROŽEN, »Gradivo za zgodovino Rimskih Toplic in okolice«, *Celjski zbornik*, 1959, 166

1.2 Poleti l. 1925 so poleg rimskega kopališča, raziskanega leta 1845, odkrili večjo rimsko stavbo z mozaiki.

Lit.: SCHMID, *BRGK*, 207

ŠMARJETA pri Rimskih Toplicah

1.1 Najdba mozaika je zabeležena v KLDB.

Lit.: *KLDB*, 293

ZGORNJE GRUŠOVLJE

1.1 V decembru l. 1852 so našli pri poljskih delih ostanke antične stavbe in del mozaika v globini 30 cm. Mozaik črno-bele geometrične sheme z ornamentom iz opečnih kock je bil kmalu po odkritju uničen. Iz SEIDLOVEGA poročila lahko sklepamo na risbo, ki jo verjetno hrani Deželni arhiv v Grazu.

Lit.: SEIDL, *Beiträge*, 97

PICHLER, *Bericht*, 625

J. Š., »Od Savinske doline«, *Novice* XI/5, 1853 (19.2.), 59

—, »Notizenblatt«, *Beilage zum AÖGQ* 5 (1855) 515

OROŽEN 1971, 80

1.2 Po podatkih VERE KOLŠEK so pred nekaj leti ob gradnji žičnice uničili mozaik, pripadajoč verjetno istemu arhitekturnemu kompleksu.

GROBELNO pri Šmarjah pri Jelšah

1.1 Med vasema Grobelno in Završe na ledini Grobelce je odkril F. LORGER ob izkopavanju rimske vile (k. o. Bobovo, parc. 10, 11) izven same stavbe ostanke bele mozaične površine, po čemer sklepa na zunanji hodnik oz. verando.

Lit.: FRAN LORGER, »Začasno poročilo o odkritju rimske vile v Grobelcah pri Šmarju pri Jelšah«, *ČZN* 29 (1934) 149

KLEMENC-SARIA, *Rogatec*, 61

AJDOVŠČINA

1.1 Sredi prejšnjega stoletja so »na severni strani Ajdovščine« našli fragmente mozaika.

Lit.: ŠT(EKOR) S(TIPE), v *VS* 8 (1960-61) 200

2.1 Titov trg

Ob zaščitnih izkopavanjih so našli enobarvne fragmente mozaika.

Lit.: DRAGO SVOLJŠEK, v *VS* 13—14 (1968-69) 155

DEKANI

1.1 Leta 1902 so pri popravilu ceste odkrili »ein dem Ausgang des Mittelalters angehörender Mosaikboden«, ki naj bi pripadal verjetno krščanski sakralni stavbi.

Lit.: —, »Notizen«, *MZK*, DF 1 (1902) 395

—, »Bibliografia: Spigolature ed appunti«, *AT* 1 (1905) 235

2.1 A. PUSCHI navaja podatek o najdbi ostankov rimske stavbe s črno-belimi mozaikom z vitico.

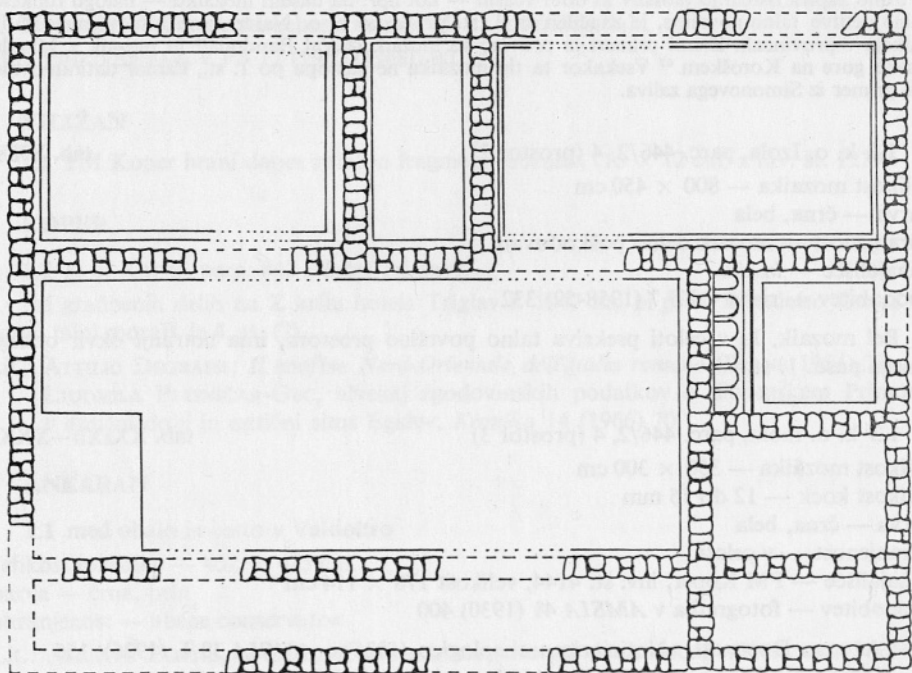
Lit.: BENUSSI, 262

3.1 V. ŠRIBAR poroča o najdbah mozaičnih fragmentov okoli cerkve v Dekanih.

Lit.: VINKO ŠRIBAR, »Arheološko delo na Koprskem«, *Zbornik Primorske založbe Lipa* (Koper 1956) 65

4.1 Po podatkih V. ŠRIBARJA so ob gradbenih delih v prvi ali drugi hiši na desni strani ob vstopu ceste v vas odkrili večbarvni mozaik, ki so ga prelili z betonom.

IZOLA

Sl. 6 — Fig. 6

1.1 k. o. Izola, parc. 446/2, 4 (prostor 1, 1a)

tab. XXVIII—XXIXa, XXXI

velikost mozaika — 450 × ca. 930 cm

velikost kock — 6 do 8 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

nahajališče — *in situ*

upodobitev — fotografija v AT 10 (1923) Fig. 5

fotografiji v AV 9-10 (1958-59) sl. 9, 10

risba v VS 7 (1958-59) 332

Lit.: DEGRASSI, 333

ŠRIBAR, 11

E. BOLTIN & I. MIKL, v *Arheološki pregled* 1 (1959) 103—104

EAD., v VS 7 (1958-59) 331

Mozaik je bil prvič odkrit ob izkopavanjih A. DEGRASSIJA (1923), nato B. TAMARA (1924), V. ŠRIBARJA (1958) ter E. BOLTIN in I. MIKL (1959).

Bela mozaična ploskev diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ki v celoti prekriva tla prostora, je razdeljena v dva neenaka pravokotna dela, obdana z različnima bordurama. Vmesni, povezujoči ornamentalni pas je ohranjen le v fragmentu, njegov ornament z risbe ni razviden. Borduro večjemu pravokotnemu polju tvori tritračna pletenina, obdana na obeh straneh z ozkim črnim pasom, borduro manjšega pa enostaven ozek črn pas.

Mozaik, razumljen kot enostavna, nerazčlenjena obloga tal, poudarjena z okvirno borduro, ki trdno zapira osrednjo ploskev in dobi včasih — kot npr. na našem mozaiku — nalogo funkcionalne delitve talne površine, je značilen za 1. st. pr. in po n. e. Najdemo ga predvsem v Italiji, redkeje v provincah. Znani primeri iz provinc so mozaik iz Val Bandona⁴⁶ in mozaik z Magdalenske gore na Koroškem.⁴⁷ Vsekakor ta tip mozaika ne nastopa po 1. st., kamor datiramo tudi naš primer iz Simonovega zaliva.

1.2 k. o. Izola, parc. 446/2, 4 (prostor 2)

tab. XXXI

velikost mozaika — 800 × 450 cm

barva — črna, bela

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

nahajališče — *in situ*

upodobitev — risba v VS 7 (1958-59) 332

Bel mozaik, ki v celoti prekriva talno površino prostora, ima notranji okvir ozkega črnega pasu. 1. st.

1.3 k. o. Izola, parc. 446/2, 4 (prostor 3)

tab. XXIXb—XXXa

velikost mozaika — 350 × 300 cm

velikost kock — 12 do 15 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — v celoti

nahajališče — PM Koper, inv. št. 4144, velikost 178 × 114 cm

upodobitev — fotografija v AMSIA 41 (1930) 400

Lit.: ATTILIO DEGRASSI, »Notiziario archeologico (1925)«, AMSIA 38/I, (1926), 156

IDEM, »Notiziario archeologico (1929)«, AMSIA 41 (1930) 400—401

B. TAMARO, »Isola: Costruzione romana«, *Notizie degli Scavi di Antichità* 4 (1928) 412

Talna površina, prekrita z mozaikom, je razdeljena v dva dela. Večji kvadratni ploskvi, obdani z notranjim okvirom ozkega črnega pasu, je dodano polje s prikazom arkadnega mostu (?), kjer vise v arkadah obeski (*oscilla* ?).

Pravih analogij motivu, prikazanem na tem mozaiku, ne poznamo, povezanost z arkadnimi motivi antoninskega in poznejšega časa⁴⁸ je le formalna. Mozaik je sočasen ostalim mozaikom iste stavbe.

1.4 k. o. Izola, parc. 446/2, 4 (prostor 7)

tab. XXXb—XXXI

velikost mozaika — 1340 × 590 cm

barva — črna, bela

ohranjenost — mozaik poškodovan

nahajališče — *in situ*

upodobitev — fotografija v *AV* 9-10 (1958-59) sl. 8

risba v *VS* 7 (1958-59) 332

Lit.: DEGRASSI, 333

B. TAMARO, »Isola: Costruzione romana«, *Notizie degli Scavi di antichità* 4 (1928) 412
ŠRIBAR, 274

E. BOLTIN & I. MIKL, v *Arheološki pregled* 1 (1959) 103—104

EAD., v *VS* 7 (1958-59) 331

Bel mozaik diagonalno potekajočih mozaičnih kock, prekrivajoč celotno talno površino prostora, ima notranji okvir ozkega črnega pasu. 1. st.

2.1 k. o. Izola, parc. 457/2, 445/7 (Simonov zaliv)

Na meji med obema parcelama so naleteli na mozaični tlak.

Lit.: VINKO ŠRIBAR, v *VS* 12 (1967 [1968]) 90

VILIŽAN

1.1 PM Koper hrani danes založen fragment mozaika (16 × 12 cm) z inv. št. 1239.

KOPER

1.1 k. o. Koper, parc. 842 (Hotel Triglav)

Pri gradbenih delih na Z krilu hotela Triglav l. 1949 naj bi prof. Benedetto Lonza izkopal talni mozaik iz 4. st. (?).

Lit.: ATTILIO DEGRASSI: *Il confine Nord-Orientale dell'Italia romana* (BERNE 1954) 73

LJUDMILA PLESNIČAR-GEČ, »Nekaj zgodovinskih podatkov o Slovenskem Primorju v antični dobi in antični situs Egide«, *Kronika* 14 (1966) 70

ANKARAN

1.1 med obalo in cesto v Valdoltro

velikost mozaika — 452 × 415 cm

barva — črna, bela

ohranjenost — »bene conservato«

Lit.: ALBERTO PUSCHI, »Antichità romane scoperte ad Ancarano«, *AT*, 3. ser. 7 (1914) 159—161

BENUSSI, 260

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji pod vodstvom prof. ARTURO BONDI-A leta 1912. Sredi mozaične ploskve je ležalo kvadratno polje (120 × 120 cm) »di un vago disegno«, uokvirjeno z rombi in trikotniki.

SEMEDELA

1.1 Po podatkih CARLI-A naj bi tu našli talni mozaik.

Lit.: CARLI

VALDOLTRA

1.1 Po podatkih Carli-a naj bi tu našli talni mozaik.

Lit.: CARLI

PIRAN

1.1 k. o. Piran, parc. 253/1 (Fornače)

Leta 1846 ali 1847 so v bližini Pirana, na mestu sedanje podružnice izolske Mehano-tehnike (prej trdka Salvetti e Furian), našli poleg drugih ostankov antičnega zaselka tudi talne mozaike, katerih manjše število mozaičnih kock hrani Pomorski muzej v Piranu.

Lit.: PIETRO KANDLER, »Pianta materiale di Pirano«, *L'Istria*, II/7—8, 1847 (23.1.), 26

LUIGI MORTEANI, »Notizie storiche della città di Pirano«, *AT*, 11 (1885) 184

IDEM: *Notizie storiche della città di Pirano* (Trieste 1886) 4

PORTOROŽ

1.1 Leta 1888 naj bi tu našli talni mozaik.

Lit.: BENUSSI, 258

2.1 Leta 1912 so med obalno potjo in Erta del Piaggio odkrili talni mozaik. Poizkusna izkopavanja je izvedel A. GNIRS. Ohranjeni mozaični fragmenti so bili poleg redkih ostankov zidov edina ostalina poznoantične oz. zgodnj srednjeveške cerkve.⁴⁹ Polihromni mozaik naj bi glede na tehniko in ornamentiko pripadal 6. ali 7. st.

Lit.: ANTON GNIRS, v *MZK*, DF 11 (1912) 141

IDEM, »Berichte des Landeskonservators Gnirs (Küstenland) über seine Tätigkeit«, *MZK*, DF 12 (1913) 171

STRUNJAN

1.1 Na parcelah 13/3 in 13/4 k. o. Piran so našli bel mozaični tlak.

Lit.: ELICA BOLTIN-TOME, v *VS* 11 (1966 [1967]) 128

SV. BERNARDIN

1.1 Poleg kapelice (?) sv. Bernarda so našli ostanke mozaičnih tal.

Lit.: BENUSSI, 258

GRUBELCE (Slami)

1.1 k. o. Korte, parc. 15/3 (prostor 4)

tab. XXXIIa

velikost mozaika — 240 × 160 cm

velikost kock — 12 do 15 mm

barva — bela

podlaga — plast opečne malte na plasti večjega kamnja

ohranjenost — v celoti

nahajališče — *in situ*

upodobitev — fotografija v AV 19 (1968) sl. 4

Lit.: ELICA BOLTIN-TOME, v *Arheološki pregled* 5 (1963) 119—120

EAD., v VS 9 (1962-1964) 178—179

EAD., »Antična stavba v Grubelcah«, AV 19 (1968) 129—135

Belo mozaično površino, ki je prekrivala dno bazena, so odkrili med izkopavanji pod vodstvom E. BOLTIN l. 1961.

1.2 k. o. Korte, parc. 15/4 (prostor 8)

Med izkopavanji pod vodstvom E. BOLTIN so l. 1968 odkrili fragmente črno-belega mozaika.

Lit.: ELICA BOLTIN-TOME, v VS 12 (1967 [1968]) 89

EAD., v VS 15 (1972) 154

1.3 k. o. Korte, parc. 15/3 (prostor 9)

Med izkopavanji pod vodstvom E. BOLTIN so l. 1972 odkrili fragmente črno-belega mozaika.

Lit.: ELICA BOLTIN-TOME, v VS 15 (1972) 154

OREŠJE na Bizeljskem

1.1 Na prostoru pod zaselkom Kopice (Kupce) med Orešjem in Sotlo so odkrili med izkopavanji prof. I. MLINARJA v letih 1938-39 mozaik.

Lit.: *Arheološka najdišča Slovenije* (Ljubljana 1975) 247

DRNOVO — NEVIODUNUM

1.1 k. o. Drnovo, parc. 17

tab. XXXIIb—XXXV

velikost kock — notranje polje 8 mm

ostalo 10 mm

barva — črna, bela, rumena, oker, rdeča, rožnata, temno rdeča, zelena, siva

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — PM Brežice, brez inv. št., velikost 162 × 128 cm, 155 × 140 cm, 63 × 52 cm, 65 × 27 cm, 38 × 28 cm.

upodobitev — fotografija v STANKO ŠKALER: *Brežice (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 15, Ljubljana 1968) 27*; naslovna stran v delu Iva Curk: *Vodnik za ljubitelja arheologije (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 42, Ljubljana 1973)*

Fragmenti mozaika so bili odkriti med izkopavanji pod vodstvom P. PETRUJA l. 1964. Rekonstrukcija, ki jo omogočajo ti fragmenti, kaže bel okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ki ga na notranji strani zaključuje ozek črn okvir. Notranja ornamentalna površina je razdeljena na osrednje, verjetno kvadratno polje in na širok, štiridelni ornamentalni okvir, kjer imata po dva vzporedna pasova identično ornamentalno delitev: shemo meandra, ki tvori motiv grškega ključa (*BAIEMA* 484) na beli osnovi in ortogonalno shemo dveh vrst okvirnih kvadratov na beli osnovi, povezanih s črnimi kvadrati ukrivljenih stranic (*BAIEMA* 353). Polnilni motiv okvirnih kvadratov, so diagonalno razvrščeni barvni cvetovi, izhajajoči iz osrednjega krožca. Osrednje polje, obdano z borduro dvotračne pletenine, je izpolnjeno z v mozaični tehniki imitiranimi ploščami pisanega marmorja.

Talna obloga plošč dragocenega, uvoženega pisanega marmorja je od začetka 3. st. vse pogostejša. Dejstvo, da je *opus sectile* tu imitiran v mozaični tehniki, le dokazuje, kolikšno vrednost je imel ta material, obenem pa kaže tudi na željo po njega posedovanju. Črno izrisana, plastično razumljena dvotračna pletenina, ne more biti zgodnejša od 2. pol. 2. st. Povsem dvodimenzionalno koncipiran mozaik je nastal konec 2. ali v začetku 3. st.

1.2 k. o. Drnovo, parc. 17

tab. XXXVI—XXXVII

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — PM Brežice, brez inv. št., velikost 134×55 cm, 56×54 cm, 31×21 cm.

Fragmenti mozaika, odkriti med izkopavanji pod vodstvom P. PETRUJA l. 1964, omogočajo rekonstrukcijo okvirnega pasu in bordure kvadratnega ornamentalnega polja. Okvirni pas tvori širok bel pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock, neposredno pa sledi široka bordura z motivom astragala (*Perlstab, Knotentänie*) (*BAIEMA* 300) in štirimi kvadratnimi polji s štirilistom. Sheme ornamentalnega polja ne poznamo, ohranjeni fragment kaže le polzvezdasto kombinacijo rombov.

Edini oprijemljivi element datiranja je atipični motiv ploskovito izvedenega astragala, motiv, ki je prevzet iz repertoarja arhitekturne dekoracije in ki se prvič pojavi v zgodnjem 3. st.⁵⁰ Našemu skoraj identična oblika je prikazana na mozaiku iz Balácsze,⁵¹ datiranjem v čas okr. 200. V isti čas spada najverjetneje tudi naš mozaik.

2.1 NM Ljubljana hrani 8×6 cm velik fragment črno-belega mozaika z inv. št. 661, najden v Drnovem pred l. 1895, ko je bil inventariziran.

LJUBLJANA — EMONA

1.1 insula I, prostor 49

barva — črna, bela

podlaga — 6 cm debela plast estriha na nasutju prejšnje zgradbe

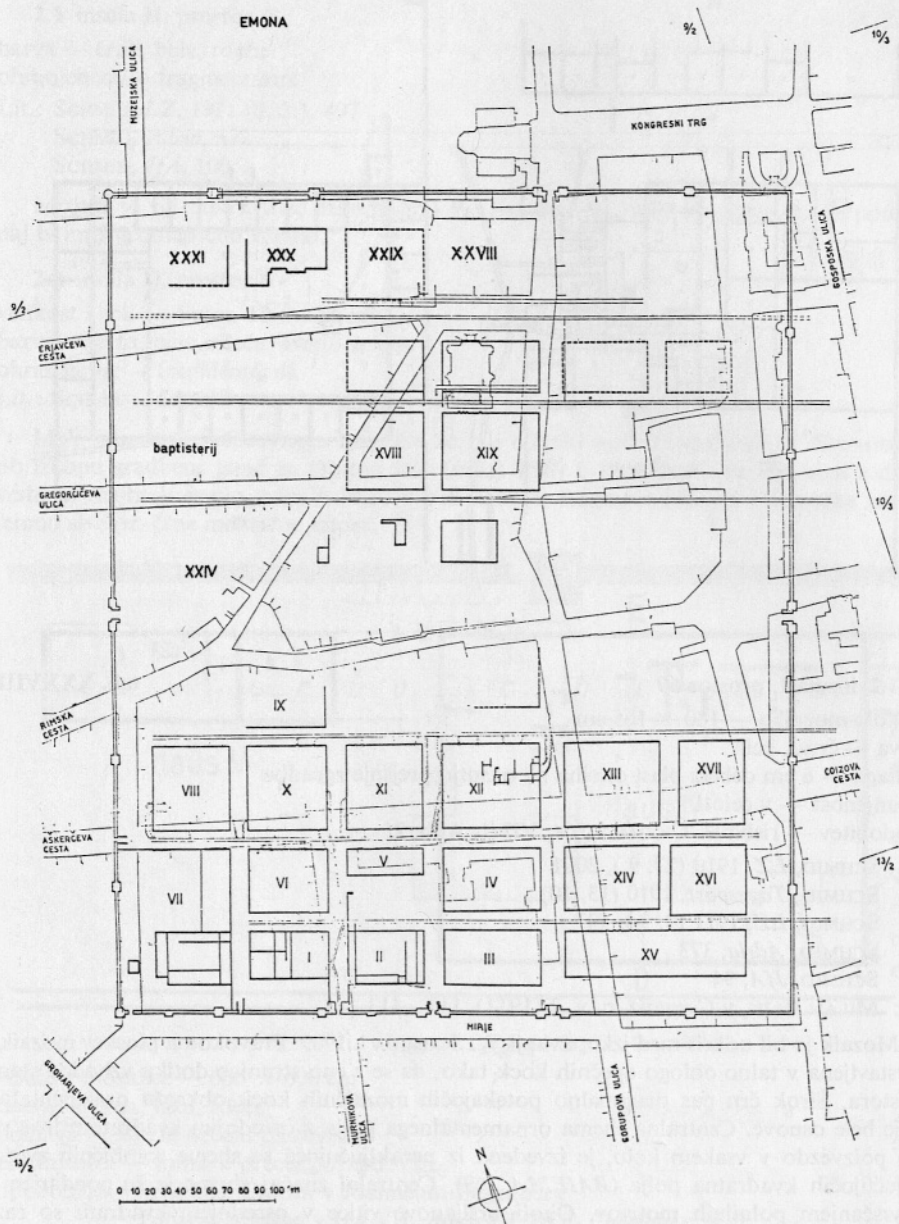
ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1910 (27. 9.), 2001

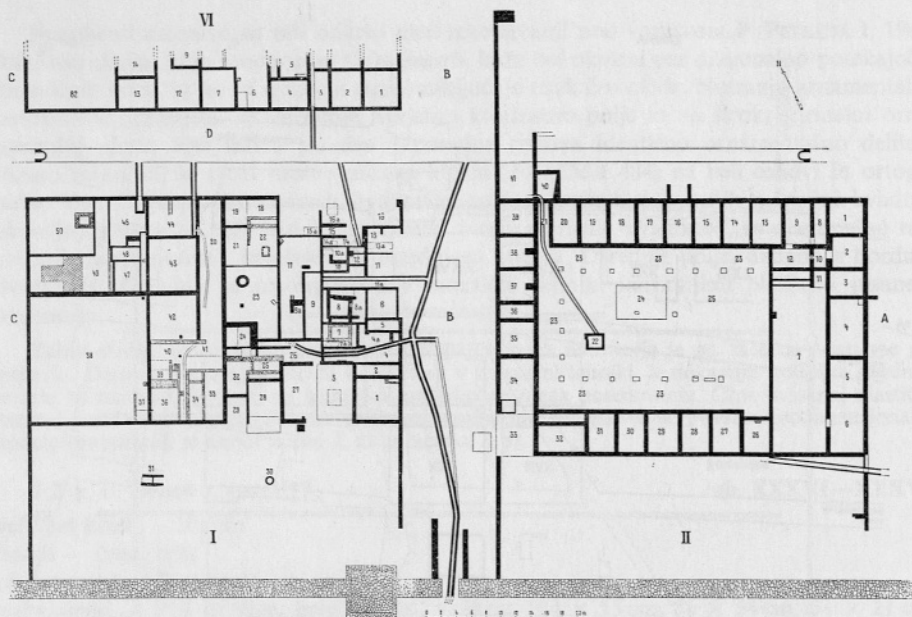
SCHMID, *LZ*, 1911 (9. 3.), 507

SCHMID, *JfA*, 94

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1909. Ohranjen 84 cm širok fragment je razdeljen na 68 cm širok črn in 16 cm širok bel pas okvirnega pasu in osrednje ploskve. Mozaik je vstavljen v talno oblogo opečnih kock.

Sl. 7 — Fig. 7

Sl. 8 — Fig. 8

1.2 insula I, prostor 50

tab. XXXVIIIa

velikost mozaika — 180×165 cm

barva — črna, bela

podlaga — 6 cm debela plast estriha na nasutju prejšnje zgradbe

ohranjenost — v celoti

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 21

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1910 (27. 9.), 2001

SCHMID, *Tagespost*, 1910 (13. 10)

SCHMID, *LZ*, 1911 (9. 3.), 507

SCHMID, *Adria*, 373

SCHMID, *JfA*, 94

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 2 (1911), 112—113

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1909. Pravokotna ploskev mozaika je vstavljena v talno oblogo opečnih kock tako, da se z eno stranico dotika vzhodne stene prostora. Širok črn pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obkroža ornamentalno polje bele osnove. Centralna shema ornamentalnega polja z osrednjim kvadratom in s po eno polzvezdo v vsakem kotu, je izvedena iz nezaključujoče se sheme rombičnih zvezd, vključujočih kvadratna polja (*BAIEMA* 369). Centralni značaj sheme je še poudarjen z razvrščanjem polnilnih motivov. Okoli bršljanove vitice v osrednjem kvadratu so razvrščeni geometrični motivi svastike in kvadratov.

Celoten mozaik je glede na sedanje poznavanje cesarskih mozaikov atipičen. Shema bi govorila za čas 1. pol. 2. st. in italški izvor, čemur pa nasprotuje širok črn okvirni pas, ki si ga pred koncem 2. st. oz. 1. pol. 3. st. le težko zamislamo. Datiranje v ta čas bi bilo možno, dejstvo pa, da je bil v sami osnovi mozaika najden bronast novc Konstantija II. (337—361) nedvomno izkazuje njegov nastanek v oz. po sredi 4. st.^{51a}

2.1 insula II, prostor 5

barva — črna, bela, rdeča
ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1911 (8. 3.), 497

SCHMID, *Adria*, 372

SCHMID, *JfA*, 100

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1909. Po Schmidovih podatkih naj bi imel geometrično shemo.

2.2 insula II, prostor 6

velikost kock — 4 mm, 13 do 20 mm

barva — črna, bela, rdeča, svetlo zelena

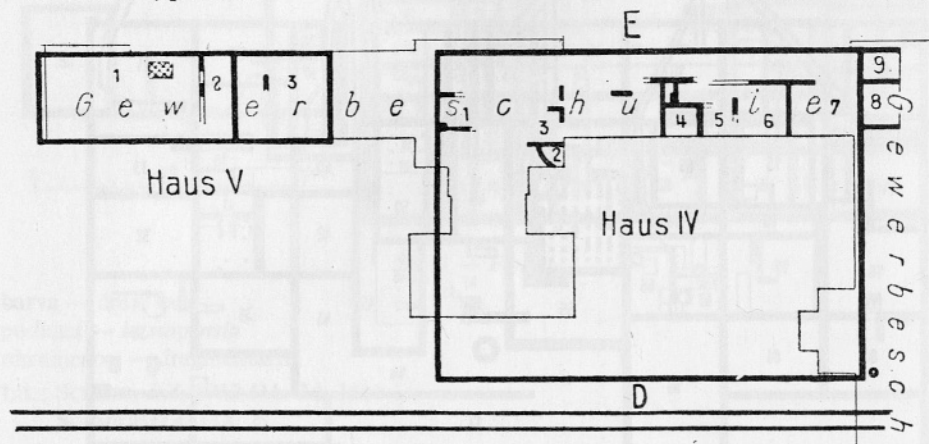
ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 100

Mali fragmenti večbarvnega mozaika so bili odkriti med izkopavanji W. SCHMIDA oz. ob izkopu gradbene jame za Obrtno šolo (sedaj TŠŠ) l. 1909. Našli so fragment z dvema vrstama majhnih svetlo zelenih kock v beli osnovi, fragment rdečega trikotnika in večje temno sive oz. črne mozaične kocke.

3.1 insula V, prostor 1

tab. XXXVIIIb—XXXIX

Sl. 9 — Fig. 9

velikost mozaika — 600 × 600 cm

barva — črna, bela, rdeča

podlaga — 10 cm debela plast malte

ohranjenost — mozaik precej poškodovan

upodobitev — risba E. CIGOJA v Joanneum-Eggenberg

objava te risbe v *JfA* VII, *Adria* III/10 in *Carniola* n. v. 2

fotografija mozaika *in situ* — neg. št. 385 v NM Ljubljana

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1909 (27. 10.), 2205

SCHMID, *Tagespost*, 1909 (28. 10.)

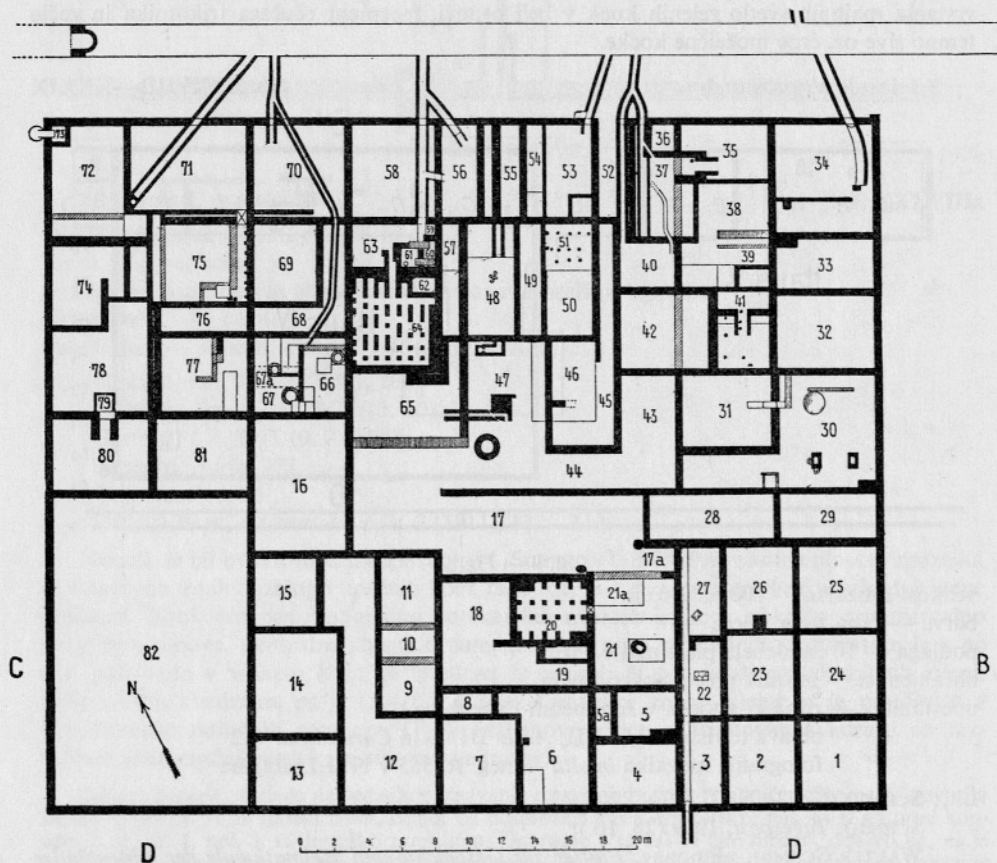
WALTER SCHMID, »Emona«, *Blätter zur Geschichte und Heimatkunde der Alpenländer* 22, Beilage zu Nr. 292 d. »Grazer Tagblattes« vom 23. Oktober 1910

Mozaik so našli med izkopavanji W. SCHMIDA ob izkopu gradbene jame za obrtno šolo (danes TSS) l. 1909.

Črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja osrednjo belo ploskev enako potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži kvadratno ornamentalno polje z borduro stopničastih trikotnikov (*BAIEMA* 162) in ozkega črnega pasu. Ornamentalno polje centralne sheme ima v središču belo kvadratno (slikovno?) polje na večjem črnem kvadratu, ki ga obdaja pas linijskega meandra (*Hakenkreuzmäander*) z vključenimi podolgovratimi šesterokotnimi polji (razdeljenimi v po en pravokotnik in dva trikotnika) ter štirimi osmerokotnimi, diagonalno razvrščenimi slikovnimi polji, segajočimi v prostor osrednjega črnega kvadrata. Med polnilnimi motivi osmerokotnih polj je ohranjeno le rdeče govedo na beli osnovi.

Meanderska shema ornamentalnega polja ima analogijo v mozaiku iz Weyregga,⁵² ki ga H. Latin⁵³ datira v konec 3. oz. začetek 4. st. Naš mozaik je izdelek emonske mozaične delavnice srede 4. st.

4.1 insula VI, prostor 67a

Sl. 10 — Fig. 10

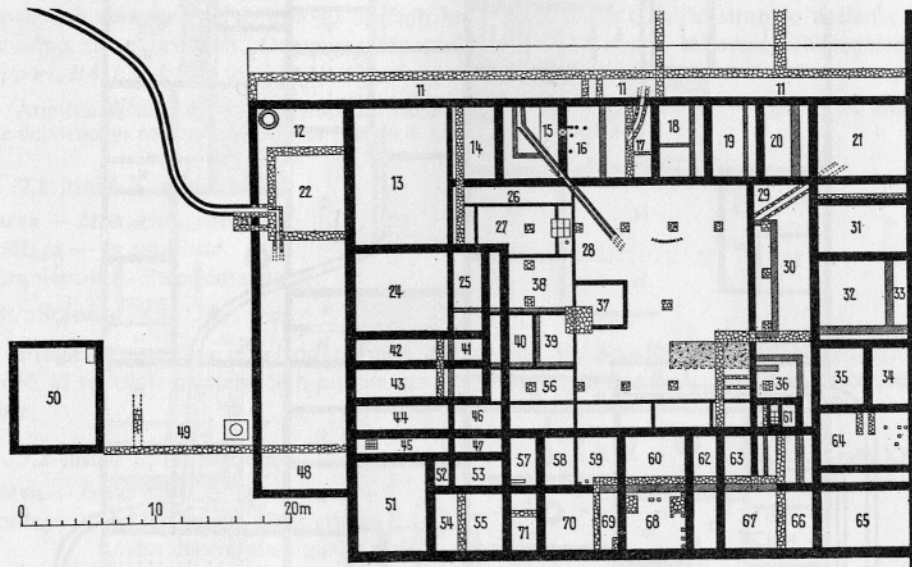
barva — črna, bela, rdeča
ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, LZ, 1910 (27. 10.), 2239

SCHMID, JfA, 113

Fragmente mozaika so našli ob izkopavanju W. SCHMIDA l. 1910. Po Schmidovih podatkih naj bi imel mozaik geometrično shemo.

5.1 insula VII, prostor 68

Sl. 11 — Fig. 11

barva — črna, bela
podlaga — *in suspensio*
ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, LZ, 1912 (11. 7.), 1511

SCHMID, JfA, 118

Mozaik, katerega fragmenti so ležali med stebrički hipokausta, je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912.

6.1 insula VIII, prostor 32

velikost mozaika — 685 × 565 cm

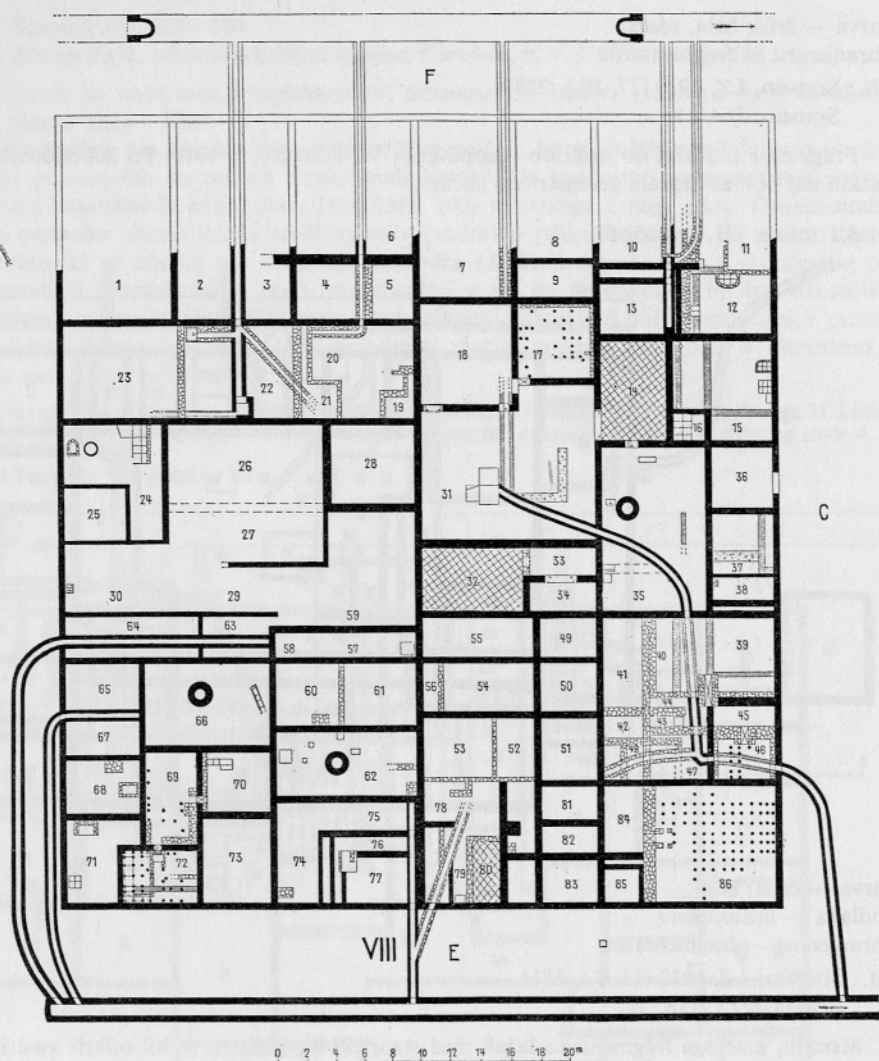
barva — črna, bela
ohranjenost — fragmentarna
upodobitev — risba E. CIGOJA v JfA, VII/1, Abb. 42

Lit.: SCHMID, LZ, 1912 (13. 6.), 1289

SCHMID, JfA, 121

Del črno-belega mozaika so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Ohranjeni fragment ne omogoča rekonstrukcijo celote, dovoljuje pa nje okvirno predstavo. Širok

tab. XLa

Sl. 12 — Fig. 12

črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja osrednjo belo ploskev enako potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži pravokotno (kvadratno?) ornamentalno polje s široko, večdelno borduro. Pasovi bordure si sledijo proti sredini: ozek črn pas, pas trikotnikov (*BAIEMA* 159), pas tritračne pletenine, pas trikotnikov in mogoče zopet pas tritračne pletenine (možen je tudi pleten ornament osrednjega ornamentalnega polja).

Vsi elementi bordure kakor tudi okvirni pas so značilni za obdobje, ko se že formulirajo težnje k inverziji barvnih vrednosti, kar traja od nekako srede 2. do začetka 3. st.⁵⁴ Naš mozaik je tipični predstavnik emonske mozaične delavnice srede 4. st.

6.2 insula VIII, prostor 80

tab. XLb—XLI

velikost mozaika — 193 × 142 cm

barva — črna, bela

podlaga — 3 cm debela plast malte na 47 cm debeli ruševinski plasti

ohranjenost — fragmentarna

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 43

Lit.: SCHMID, *JfA*, 122—123

Precej poškodovan mozaik so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Mozaična ploskev je vložena v talno oblogo opečnih kock tako, da se z daljšo stranico naslanja na vzhodno steno prostora. Ornamentalno polje enostavne sheme šahovnice (*Schachbrett-rapport*, BAIEMA 502) je obdano z borduro ozkega črnega pasu.

Atipična shema šahovnice nastopa od vključno 2. st. vse v pozno antiko.⁵⁵ Kot izdelek emonske delavnice je naš mozaik datiran v sredo 4. st.

7.1 insula X, prostor 30

barva — črna, bela, rdeča

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 134

Fragment mozaika je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1911. Na eni izmed plošč, ki so ležale na stebričkih hipokausta, je bil ohranjen fragment črno-belo-rdeče pletenine.

7.2 insula X, prostor 65

tab. XLII

barva — črna, bela

podlaga — 2,5 cm debela plast estriha

16 cm debela plast grobe malte

ohranjenost — v celoti

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 49

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1911 (29. 7.), 1637

SCHMID, *JfA*, 133—134

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 2 (1911), 318

Mozaik so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1911. Črn okvirni pas ortogonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja osrednjo ploskev enako potekajočih mozaičnih kock, v kateri leži izven središča pomaknjeno ornamentalno polje. V dvojnem, črnem linijskem kvadratnem okviru je prikazan motiv koncentričnih krogov sferičnih trikotnikov (BAIEMA 531, GONZENBACH R59). V preostalem prostoru kvadrata so prikazani štirje kantharosi z bršljanovimi viticami.

Zopet lahko govorimo o atipičnosti ornamentalnega motiva oz. celotnega mozaika. Motiv koncentričnih krogov sferičnih trikotnikov sam po sebi ni časovno določljiv vkolikor ni združen z drugimi motivi. Razširjen je tako v vzhodnih kot zahodnih provincah skozi daljše obdobje.

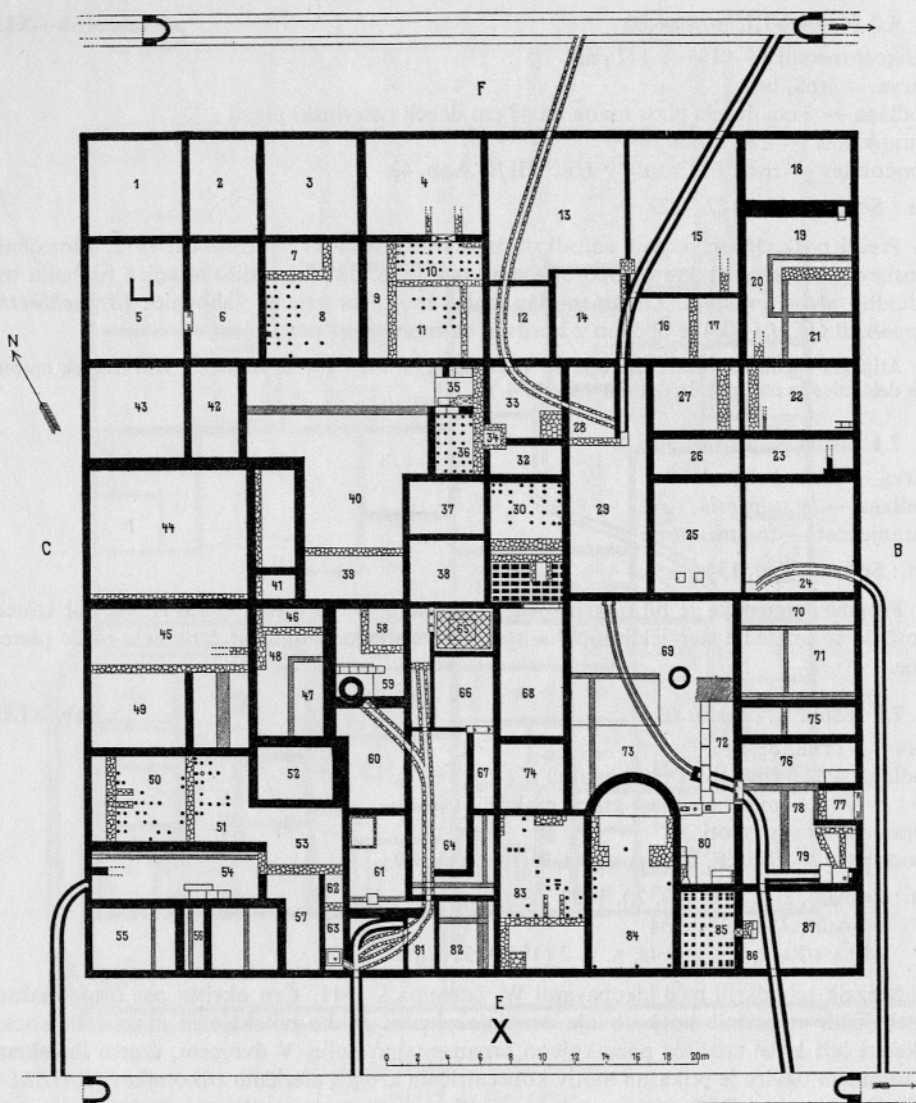
Mozaik kaže v obravnavanju celote značilne poteze v Emoni delujoče mozaične delavnice srede 4. st.

8.1 insula XII, prostor 2

tab. XLIII—XLIV

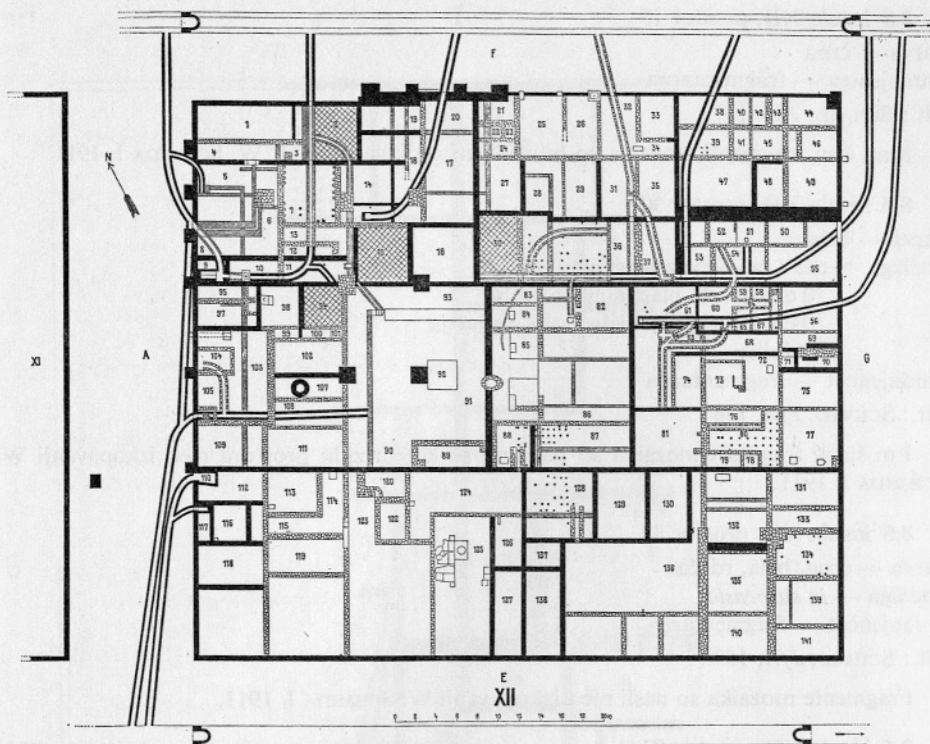
velikost mozaika — 510 × 360 cm

barva — črna, bela

Sl. 13 — Fig. 13

podlaga — ca. 10 cm debela plast estriha na ruševinski plasti
 ohranjenost — delna
 upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 70
 Lit.: SCHMID, *LZ*, 1911 (22. 5.), 1103
 SCHMID, *Tagespost*, 1911 (16. 6.)
 SCHMID, *JfA*, 158

Sl. 14 — Fig. 14

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1911. Ohranjeni fragmenti oz. njih risba omogočajo verjetno rekonstrukcijo celote.

Bel okvirni pas obdaja črno ploskev sredi katere leži kvadratno ornamentalno polje bele osnove z borduro stopničastih trikotnikov. Geometrična shema ornamentalnega polja je centralna kompozicija osrednjega kvadrata s koncentrično razvrščenimi pravokotniki ter vmesnimi rombičnimi polzvezdami (varianta *BAIEMA* 616). Polnilni motivi, kolikor je ohranjenih, so: nizka posoda s presegajočimi ročaji na visoki nogi, cvet, bršljanova oz. pseudoakantova vitica, pelta (?), salomonov križ in kvadrat.

Geometrična shema, sestavljena iz »razbitih« delov sheme osmerokrakih zvezd, položena v izredno razsežno črno ploskev ki jo obdaja bel (!) okvirni pas, izkazuje že izvršen proces barvne inverzije, čeprav ta princip tu ni povsem dosledno izpeljan. Glede na posamezne dekorativne elemente kakor tudi glede na celotno kompozicijo, naš mozaik ne moremo časovno natančno določiti. Njegovo datiranje v sredino 4. st. lahko utemeljimo le preko ostalih emonskih mozaikov.

8.2 insula XII, prostor 7

barva — črna

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 157

Črni fragmenti mozaika so bili odkriti ob izkopavanjih W. SCHMIDA l. 1911.

8.3 insula XII, prostor 15

barva — črna

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 157

Mali črni fragmenti mozaika so bili odkriti ob izkopavanjih W. SCHMIDA l. 1911.

8.4 insula XII, prostor 30

barva — bela

podlaga — ca. 4 cm debela plast estriha

10 cm debela plast apnene malte

10 cm debela plast izbranega kamnja

nasipina

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 158

1 m širok fragment mozaika so našli ob severnem zidu prostora med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1911.

8.5 insula XII, prostor 80

barva — črna, bela, rdeča

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 153

Fragmente mozaika so našli med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1911.

8.6 insula XII, prostor 94

tab. XLV

barva — črna, siva, bela

ohranjenost — delna

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 67

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1911 (22. 5.), 1103

SCHMID, *Tagespost*, 1911 (16. 6.)

SCHMID, *JfA*, 155

Večji fragment mozaika so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1911. Neenakomerno širok črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja osrednjo belo ploskev enako potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži pravokotno (kvadratno?) ornamentalno polje s trojno borduro: ozkim črnim okvirnim pasom, pasom stopničastih trikotnikov in pasom dvotračne pletenine, ki sega z odrastki v prostor ornamentalnega polja.

Elementi bordure ter celotna kompozicija mozaika kaže poteze izdelkov emonske mozaične delavnice srede 4. st.

9.1 insula XIII, prostor 8

tab. XLVIa, b

velikost mozaika — 950 × 550 cm

barva — črna, bela, rdeča

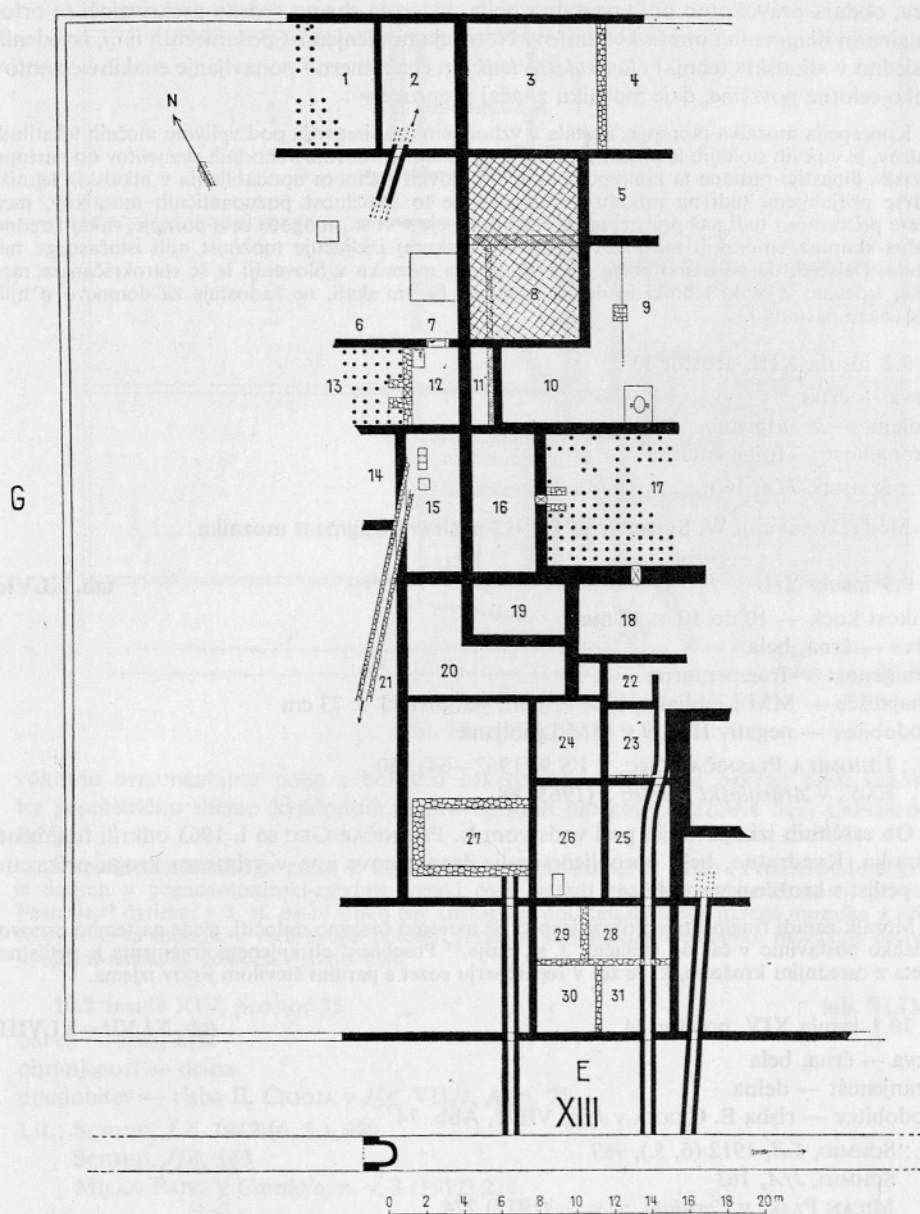
ohranjenost — delna

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 72, 73

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 161

F

Sl. 15 — Fig. 15

Močno poškodovan mozaik, ki je prvotno prekrival celotno talno površino prostora, so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Črn okvirni pas, ki funkcioniira kot bordura, obdaja pravokotno ornamentalno polje, katerega shemo tvorita prekrivajoči se ortogonalna in diagonalna mreža kvadratov. Notranja razčlenjenost posameznih linij, izvedenih dosledno v »tkalski« tehniki (*Reticulattechnik*) in enakomerno ponavljanje enakih elementov preko celotne površine, daje mozaiku značaj preproge.

Koncepcija mozaika-preproge, nastala v vzhodnem delu imperija pod vplivom močnih tekstilnih centrov, je v prvih stoletjih le počasi prodirala na zahod. Z vdorom vzhodnih elementov ob nastopu severseke dinastije postane ta koncepcija skupaj z novim načinom upodabljanja v »tkalski« tehniki nadvse priljubljena tudi na zahodu.⁶⁶ Vsekakor je to značilnost poznoantičnih mozaikov, med katere prištevamo tudi naš primer, nastal najverjetneje v 4. st., mogoče celo pozneje, zakaj izredno močna skupina emonskih mozaikov srede 4. st. skoraj izključuje možnost njih istočasnega nastanka. Dejstvo, da poznamo poleg obravnavanega mozaika v Sloveniji le še starokrščanske mozaike, izdelane v enaki tehniki in delno bogatejši barvni skali, ne zadostuje za domnevo o njih istočasnem nastanku.

9.2 insula XIII, prostor 13

barva — črna

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *JfA*, 160

Med izkopavanji W. SCHMIDA so l. 1912 našli črn fragment mozaika.

9.3 insula XIII

tab. XLVIc

velikost kock — 10 do 10 × 17 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — MM Ljubljana, brez inv. št., velikost 75 × 73 cm

upodobitev — negativ II/8, 9 v MM Ljubljana

Lit.: LJUDMILA PLESNIČAR-GEC, v *VS* 9 (1962—64) 180

EAD., v *Arheološki pregled* 5 (1963) 88

Ob zaščitnih izkopavanjih pod vodstvom L. PLESNIČAR-GEC so l. 1963 odkrili fragment mozaika. Kvadratno, belo obrobjeno polje črne osnove ima v vrisanem krogu prikazan bel petlist s krožcem v sredini.

Mozaik zaradi fragmentarne ohranjenosti ne moremo časovno določiti, glede na temno osnovo ga lahko postavimo v čas od vključno 3. st. dalje.⁶⁷ Posebnost ohranjenega fragmenta je petlistna rozeta z osrednjim krožcem, ki se zdi v repertoarju rozet s parnim številom listov izjema.

10.1 insula XIV, prostor 34

tab. XLVII—XLVIII

barva — črna, bela

ohranjenost — delna

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 74

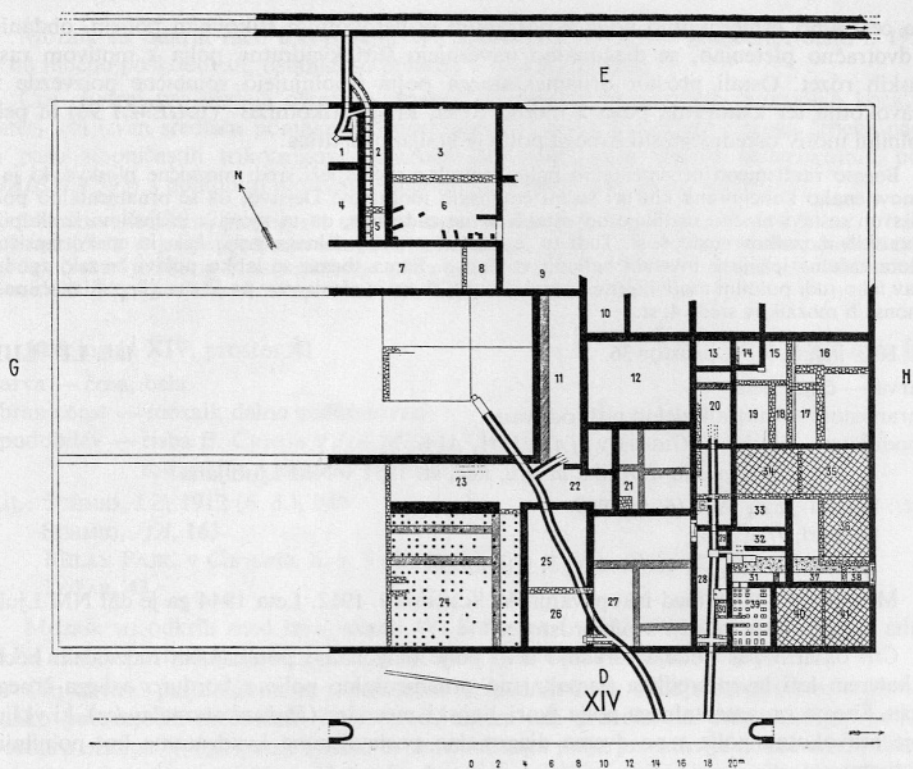
Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 163

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 3, (1912) 274

JOŽE KASTELIC, v: Petru, 280

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Širok črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja belo osrednjo ploskev, sredi katere leži pra-

Sl. 16 — Fig. 16

vokotno ornamentalno polje z borduro ozkega črnega pasu in ozkega pasu šahovnice ter geometrično shemo kvadratnih in pravokotnih ploskev (BAIEMA 517, GONZENBACH R25).

Shema ornamentalnega polja ni tipična. Diagonalni primer iz Švice (Yvonand-Mordagne II) je datiran v poznoantoninski-zgodnjeseverski čas⁵⁸ zaradi značilne ambivalentnosti, primeri iz Francije,⁵⁹ datirani v 3. st. pa bi lahko per analogiam določali nastanek našega mozaika v isti čas. Ker pa se ta mozaik v vseh svojih potezah izkazuje kot proizvod emonske mozaične delavnice, je njegov nastanek določen v sredo 4. st.

10.2 insula XIV, prostor 35

barva — črna, bela

ohranjenost — delna

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 75

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 163

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 3 (1912) 274

Mozaik so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Ohranjeni del omogoča rekonstrukcijo celote.

Črn okvirni pas obdaja osrednjo belo ploskev diagonalno potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži kvadratno ornamentalno polje z enostavno borduro ozkega črnega pasu.

tab. XLIX—L

Na centralno osmerokotno polje z notranjim osmerokotnim slikovnim poljem, obdanim z dvotračno pletenino, se diagonalno navezujejo štiri kvadratna polja z motivom rastlinskih rozet. Ostali prostor ornamentalnega polja izpolnjujejo rombične polzvezde in pravokotna ter kvadratna polja z motivi rozet, kroga trikotnikov (*BAIEMA* 96) in pelt. Polnilni motiv osrednjega slikovnega polja je bršljanova vitica.

Bogato razčlenjeno ornamentalno polje centralne sheme leži sredi mozaične ploskve, ki je v osnovi enako koncipirana kot pri večini emonskih mozaikov. Dejstvo, da se ornamentalno polje po svoji sestavi močno razlikuje od ostalih še ne zadostuje, da ta mozaik izključimo iz skupine emonskih mozaikov srede 4. st. Tudi tu je osnova ornamentalnega polja bela in enako izpričuje celota začetne težnje k inverziji barvnih vrednosti. Sama shema se lahko pojavi že zelo zgodaj, prav tako tudi polnilni motivi, prav uporaba starih shem in elementov pa je ena glavnih značilnosti emonskih mozaikov srede 4. st.

10.3 insula XIV, prostor 36

tab. LI—LIIa

barva — črna, bela

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

upodobitev — risba E. ČIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 76

fotografija mozaika *in situ*, neg. št. 1951 v NM Ljubljana

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 163

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 3, (1912) 274

Mozaik so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Leta 1944 ga je dal NM Ljubljana dvigniti in prenesti v svoje prostore.

Črn okvirni pas obdaja osrednje belo polje diagonalno potekajočih mozaičnih kock, v katerem leži izven središča pomaknjeno ornamentalno polje z borduro ozkega črnega pasu. Shemo ornamentalnega polja tvori linijski meander (*Hakenkreuzmäander*), ki vključuje pravokotna polja s po dvema diagonalno postavljenima kvadratoma kot polnilnim motivom.

Linijski meander, ki se križa v obliki svastike in vključuje kvadratna oz. pravokotna polja, poznamo predvsem v funkciji bordure (Ptuj-Zg. Breg 2.3), medtem ko je kot motiv osrednjega ornamentalnega polja manj pogost (Herzogenbuchsee III, 257 Besançon). Najpogostejše se pojavlja v 2. pol. 2. st.⁶⁰ Naš mozaik datiramo glede na ostale emonske mozaike v sredino 4. st.

10.4 insula XIV, prostor 39

barva — črna, bela

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 163

Črno-bele fragmente mozaika so našli med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912.

10.5 insula XIV, prostor 40

tab. LIIb—LIV

barva — črna, bela

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

upodobitev — risba E. ČIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 77

fotografija v *GMDS* 14 (1933) 44

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 163

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 3 (1912) 274

LOŽAR, 43

Mozaik so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Ob gradbenih delih l. 1933 je bil močno poškodovan, ostanke so prenesli v NM Ljubljana.

Črn okvirni pas obdaja osrednjo ploskev diagonalno potekajočih mozaičnih kock, v kateri leži izven središča pomaknjeno ornamentalno polje z borduro ozkega črnega pasu in pasu stopničastih trikotnikov. Ornamentalno polje kaže shemo šesterokotnih polj (BAIEMA 395) s polnilnim motivom šesterokrakih zvezd z vrisanim šestlistom.

Obravnavana shema je pogosta tako na ozemlju današnje Slovenije (Celje 14.2) kot v Italiji in Franciji⁶¹ in se javlja predvsem v 1. in 2. st.⁶² Emonski primer nikakor ne moremo datirati tako zgodaj, čeprav je shema ornamentalnega polja povsem identična naštetim primerom. Naš mozaik je namreč tipični predstavnik skupine emonskih mozaikov srede 4. st.

10.6 insula XIV, prostor 41

tab. LIIB, LV

barva — črna, bela

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

upodobitev — risba E. CIGOJA v *JfA*, VII/1, Abb. 78

fotografija v *GMDS* 14 (1933) 44

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1912 (6. 5.), 989

SCHMID, *JfA*, 163

MILAN PAJK, v *Carniola*, n. v. 3 (1912) 274

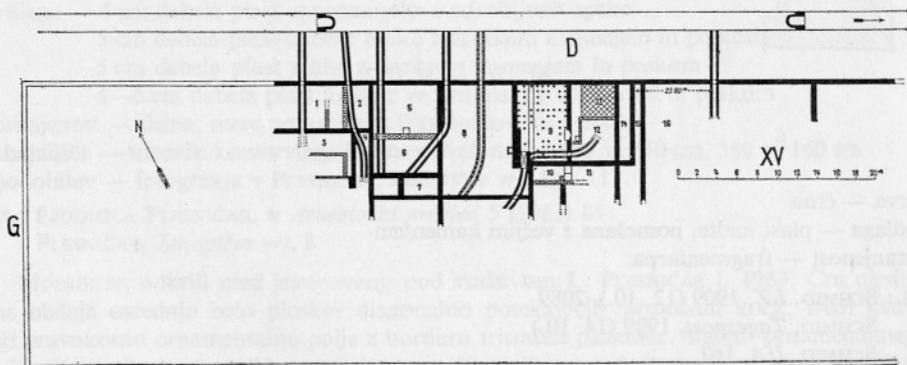
LOŽAR, 43

Mozaik so odkrili med izkopavanji W. SCHMIDA l. 1912. Ob gradbenih delih l. 1933 je bil močno poškodovan, ohranjene fragmente so prenesli v NM Ljubljana.

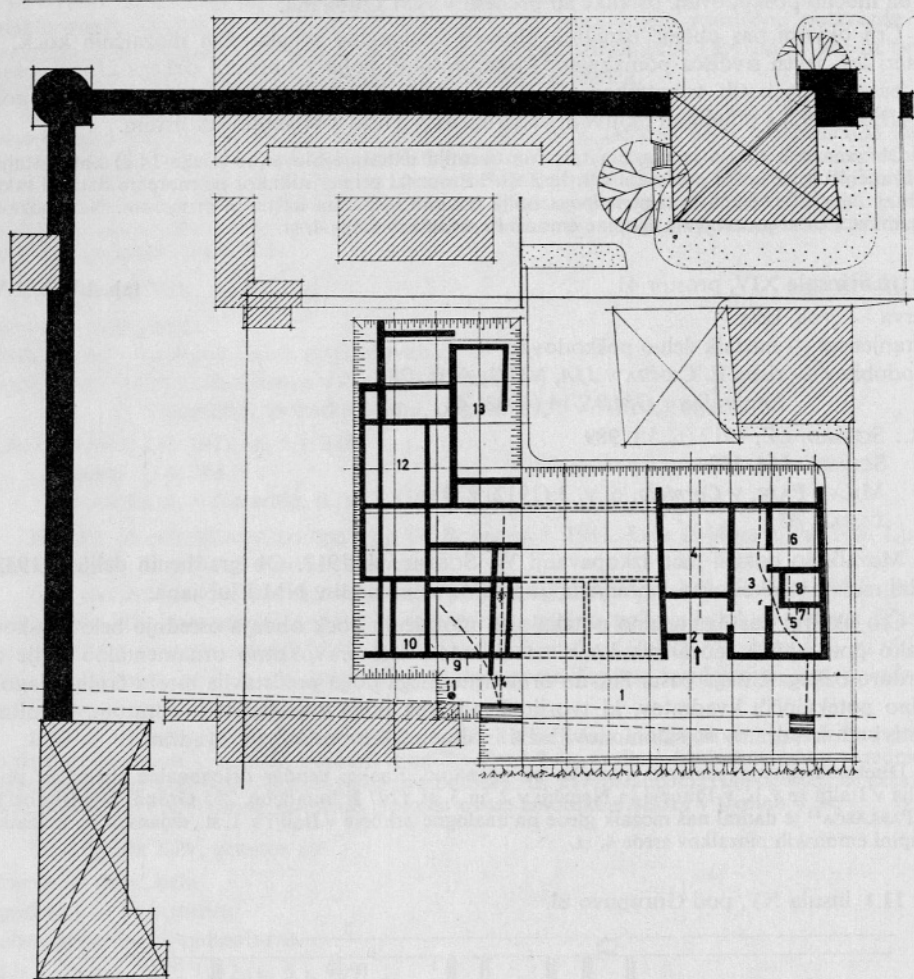
Črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja osrednjo belo ploskev enako potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži pravokotno ornamentalno polje z borduro ozkega črnega pasu. Shema ornamentalnega polja predstavlja mreža črnih, diagonalno potekajočih kvadratov, ki tvorijo kvadratna polja z vrisanim kvadratom. Polnilni motivi teh kvadratov so salomonovi križi in diagonalno postavljeni kvadrati.

Direktnih analogij našemu mozaiku ne poznamo. Enaka, vendar ortogonalna shema se pojavlja v Italiji že v 1., v Franciji in Nemčiji v 2. in 3. st. (297 E Besançon, 255 Grand, Niedaltdorf). K. PARLASCA⁶³ je datiral naš mozaik glede na analogne primere v Italiji v 1. st., dejansko pa pripada skupini emonskih mozaikov srede 4. st.

11.1 insula XV, pod Gorupovo ul.

Sl. 17/1 — Fig. 17/1

Sl. 17/2 — Sl. 17/2

barva — črna

podlaga — plast malte, pomešane z večjim kamenjem

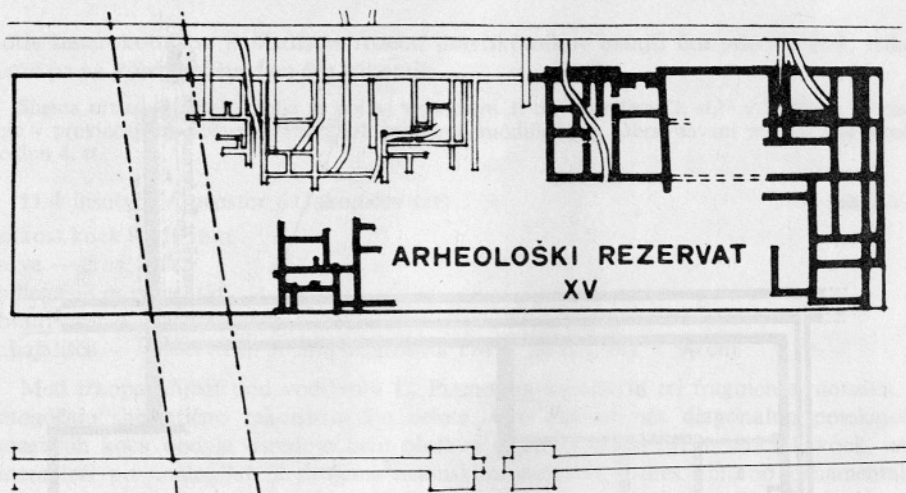
ohranjenost — fragmentarna

Lit.: SCHMID, *LZ*, 1909 (12. 10.), 2089

SCHMID, *Tagespost*, 1909 (14. 10.)

SCHMID, *JfA*, 167

Ob gradnji ceste l. 1909 so delavci naleteli v globini 25 cm na fragmente mozaika.

Sl. 17/3 — Sl. 17/3

11.2 insula XV (Jakopičev vrt)

barva — »večbarvni mozaik«

nahajališče — *in situ*

upodobitev — risba F. STARETA založena v NM ali MM Ljubljana

Lit.: STANE GABROVEC, »Nekaj novih staroslovenskih najdb«, *AV* 6 (1955) 134

JARO ŠAŠEL, v: Petru, 292

PLESNIČAR, *Jakopičev vrt*, 6

Leta 1950 je izvršil NM Ljubljana zaščitna izkopavanja pod vodstvom S. GABROVCA. V eni izmed obeh, pravokotno se križajočih orientacijskih jarkov so našli večbarvni mozaik.

11.3 insula XV, prostor 4 (Jakopičev vrt)

tab. LVI—LVII

velikost mozaika — 770 × 610 cm

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela

podlaga — 4 cm debela plast apnene malte z zdrobljeno opeko

5 cm debela plast apnene malte z drobnim kamenjem in peskom

5 cm debela plast malte z drobnim kamenjem in peskom

4–8 cm debela plast malte z večjimi okroglimi kamni in peskom

ohranjenost — delna, mere posameznih fragmentov niso znane

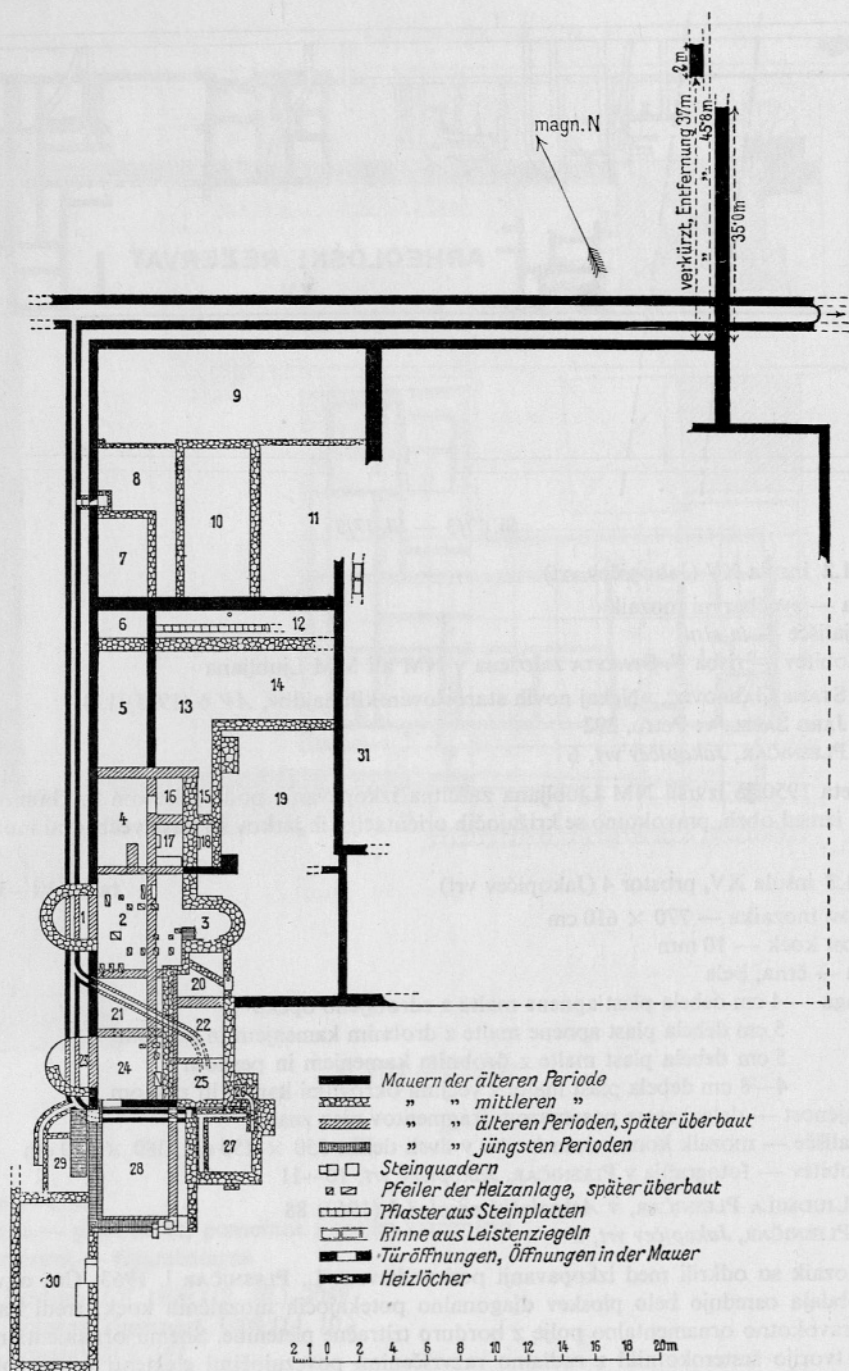
nahajališče — mozaik konserviran *in situ* v dveh delih: 550 × 250 cm, 380 × 160 cm

upodobitev — fotografija v PLESNIČAR, *Jakopičev vrt*, 10–11

Lit.: LJUDMILA PLESNIČAR, v *Arheološki pregled* 5 (1963) 88

PLESNIČAR, *Jakopičev vrt*, 8

Mozaik so odkrili med izkopavanji pod vodstvom L. PLESNIČAR l. 1963. Črn okvirni pas obdaja osrednjo belo ploskev diagonalno potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži pravokotno ornamentalno polje z borduro tritračne pletenine. Shemo ornamentalnega polja tvorijo šesterokotniki z radialno razvrščenimi povezujočimi elementi — pravokotniki, ki oblikujejo enakostranične trikotnike (*BAIEMA* 414, *GONZENBACH* R36). Polnilni

Sl. 18 — Fig. 18

motiv šesterokotnikov je šestlistna rozeta, pravokotnikov manjši črn pravokotnik, trikotnikov pa na konice postavljen črn trikotnik.

Schema ornamentalnega polja se pojavi v poznem 1. oz. zgodnjem 2. st.⁶⁴ v Italiji in se nadaljuje v provincah na severskih mozaikih primerno modificirana. Obravnavani mozaik datiramo v sredino 4. st.

11.4 insula XV, prostor 6 (Jakopičev vrt)

tab. LVIII

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela

podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — konserviran *in situ*, fragmenta 174 × 80 cm, 112 × 90 cm

Med izkopavanjem pod vodstvom L. PLESNIČAR so odkrili tri fragmente mozaika, ki omogočajo shematično rekonstrukcijo celote. Črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja osrednjo belo ploskev enako potekajočih mozaičnih kock, sredi katere leži po analogijah z drugimi emonskimi mozaiki, danes uničeno ornamentalno polje. Konceptija mozaika kaže vse osnovne značilnosti emonskih mozaikov srede 4. st.

12.1 insula XXIV, prostor 30

barva — črna, bela, rdeča

nahajališče — *in situ*

Lit.: WALTER SCHMID, »Bericht über Ausgrabungen des Jahres 1916«, *LZ*, 1916 (31. 7.), 1230

IDEM, »Emona«, *Slovenec*, 1916 (3. 8.)

SCHMID, *JÖAI*, 163

Mozaik, pri katerem nastopajo kot elementi geometrične sheme trikotniki, rombi in krogi, je odkril W. SCHMID med izkopavanji l. 1916.

13.1 insula XXVIII (Trg revolucije, objekt F)

tab. LIXa

barva — črna, bela

ohranjenost — fragmentarna

upodobitev — negativ XXXIV/8, 9 v MM Ljubljana

Med zaščitnimi izkopavanji pod vodstvom L. PLESNIČAR so l. 1969 odkrili fragment mozaika, katerega slika kaže širok črn okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock in del polja (bordure?) z motivom šahovnice pravokotnih trikotnikov (*BAIEMA* 505). Zaradi fragmentarne ohranjenosti mozaik le okvirno datiramo v čas od konca 2. st. dalje.

14.1 insula XXX (Stedrygarten, pozneje last J. Pollaka)

barva — »večbarvni mozaik«

Lit.: VALVASOR, 237

THALNITSCHER, *Antiquitates*, 22

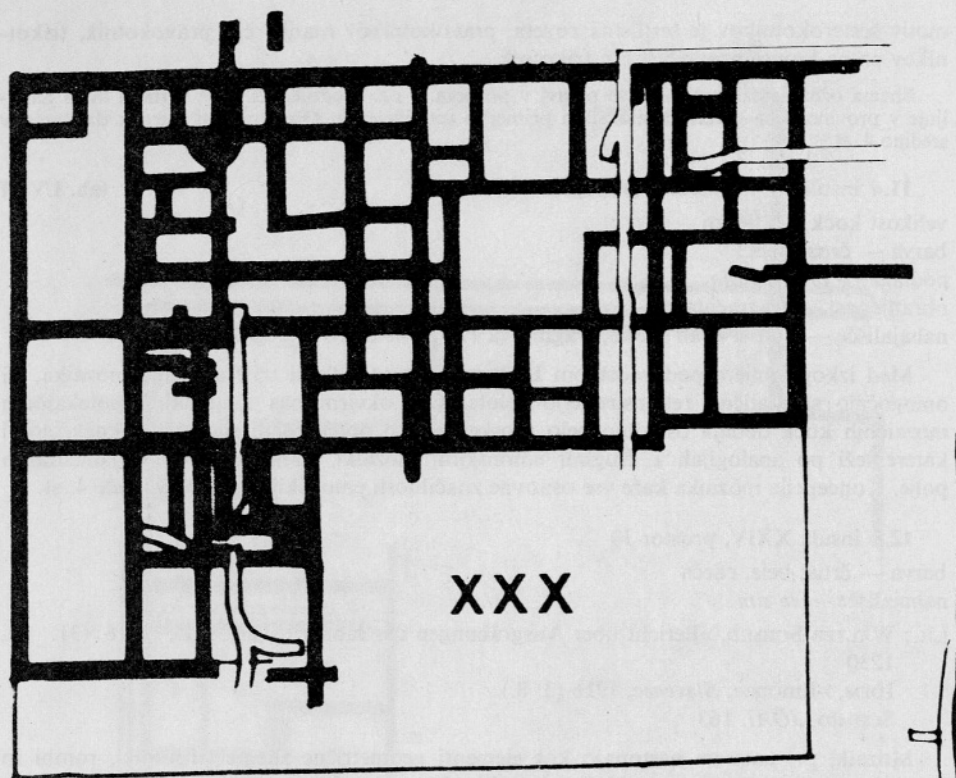
THALNITSCHER, *Epitome*, 73

RICHTER, 151

MÜLLNER, 55

PREMERSTEIN, 12

SCHMID, *JÖAI*, 136

Sl. 19 — Fig. 19

Najdbo mozaika prvič omenja VALVASOR, pozneje tudi THALNITSCHER. Izkopal ga je l. 1648 (VALVASOR 1649) takratni ljubljanski župan SCHÖNLEBEN na svojem vrtu v SZ vogalu Emone. THALNITSCHER opisuje mozaik kot »pavimento mosaico delphinis, equis et ratibus ornato«, VALVASOR pa kot »ein Pflaster von Mosaischer Arbeit und von kleinem viereckten unterschiedlich färbigen Steinlein zusammen gesetzttes darauf sich allerley Figuren und Zierrahen presentierten«.

14.2 insula XXX (Stedrygarten)

V svojem poročilu omenja F. KENNER tudi mozaik na Stedryevem vrtu.

Lit.: FRIEDRICH KENNER, v MZK, DF 2 (1903) 11

14.3 insula XXX

tab. LIXb

velikost in barva kock — črne 15 do 20 mm
 črne 30 mm
 bele ca 14 mm
 zelene 10 do 15 mm
 rdeče 30 mm

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — MM Ljubljana, brez inv. št., velikost 60 × 20 cm

Lit.: LJUDMILA PLESNIČAR-GEC, v *Arheološki pregled* 3 (1961) 74

EAD.: *Antična Emona v srcu moderne Ljubljane* (Ljubljana 1961) 10

Fragment večbarvnega mozaika, ki ga lahko zaradi barv in temne osnove, delno tudi zaradi razvrstitve mozaičnih kock različnih velikosti, okvirno datiramo v čas pozne antike, so odkrili med izkopavanji pod vodstvom L. PLESNIČAR l. 1961.

15.1 insula XXXII (baptisterij)

tab. LX—LXII

velikost mozaika — 744 × 680 cm

velikost kock — 10 mm, 14 mm, 20 mm

barva — črna, bela, rdeča, oker

podlaga — podatki niso dostopni

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — mozaik konserviran *in situ*

upodobitev — fotografija v *Sinteza* 15 (1969) 73

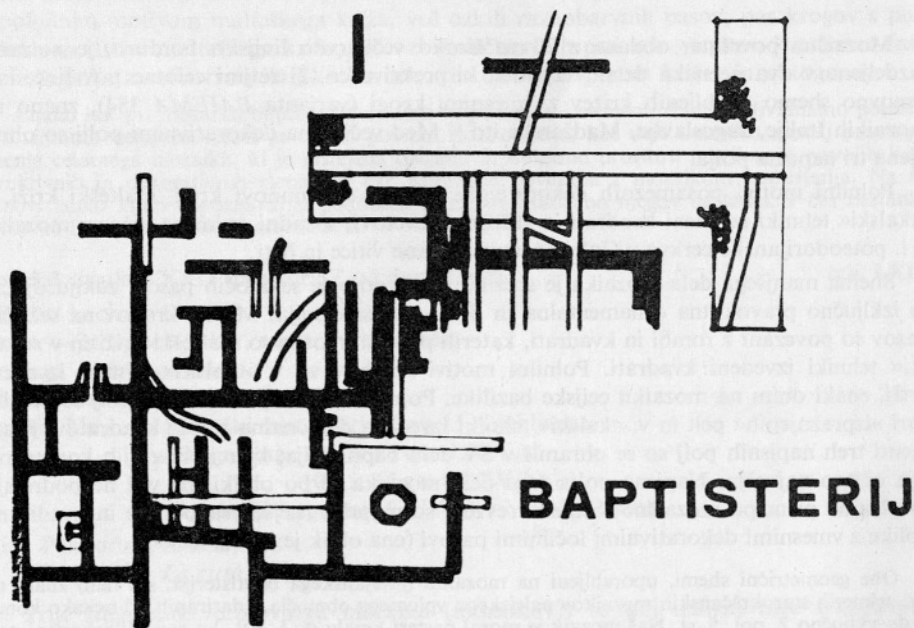
shematična risba v *AV* 23 (1972) 371

Lit.: PLESNIČAR, *Novo*, 73

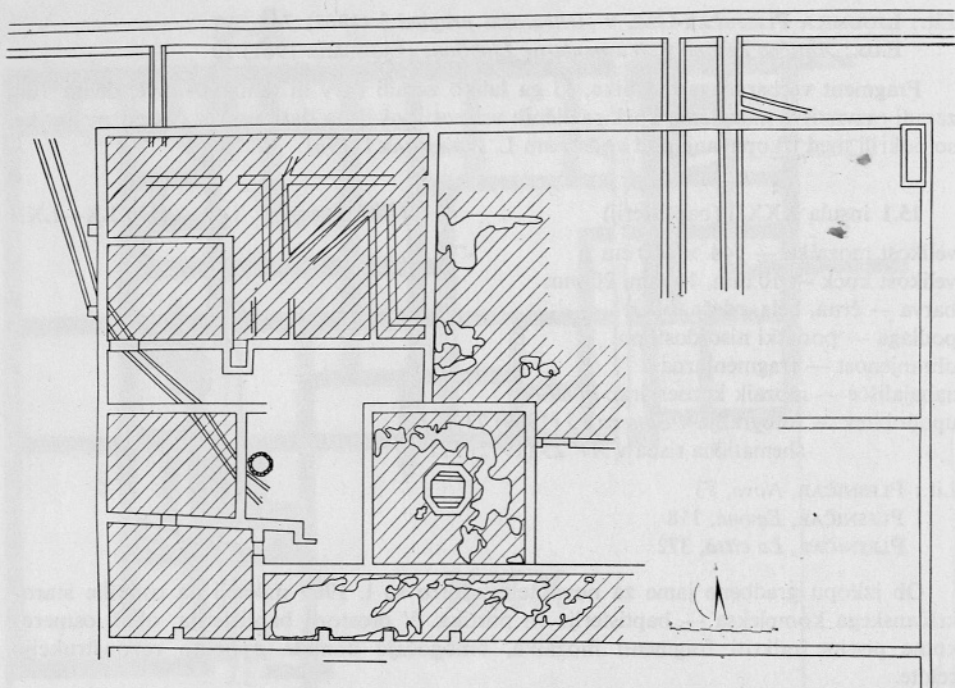
PLESNIČAR, *Emona*, 118

PLESNIČAR, *La città*, 372

Ob izkopu gradbene jame za novo telovadnico so l. 1969 naleteli na ostanke starokrščanskega kompleksa — baptisterija in portika. V prostoru baptisterija, okoli osmerokotne piscine odkriti fragmenti mozaika, omogočajo domala popolno rekonstrukcijo celote.

Sl. 20/1 — Fig. 20/1

Si. 20/2 — Fig. 20/2

Mozaična površina, obdana z 20 cm široko večbarvno linijsko borduro, je notranje razdeljena v dva neenaka dela. Večji del, ki prekriva ca. 2 tretjini celotne površine, ima osnovno shemo zaobljenih križev z vmesnimi krogi (varianta *BAIEMA* 384), znano na mozaikih Italije, Jugoslavije, Madžarske itd.⁶⁵ Med večinom dekorativnimi polji so ohranjena tri napisna polja.

Polnilni motivi posameznih dekorativnih polj so salomonovi križi, malteški križi, v »tkalski« tehniki izvedeni kvadrati in stilizirani cvetovi, sorodni onim na južnem mozaiku t. i. poteodorijske cerkve v Ogleju⁶⁶ ter stilizirane vitice in listi.

Shema manjšega dela mozaika je shema pravokotno se sekajočih pasov, zaključujočih tu izključno pravokotna ornamentalna in delno napisna polja. Motivi krogov na sečiščih pasov so povezani z rombi in kvadrati, katerih polnilni motivi so malteški križi in v »tkalski« tehniki izvedeni kvadrati. Polnilni motivi rombov so v »tkalski« tehniki izvedeni križi, enaki onim na mozaiku celjske bazilike. Polnilni motivi pravokotnih polj so rombi, pari »izpraznjenih« pelt in v »tkalski« tehniki izvedena diagonalna mreža kvadratov. Fragmenti treh napisnih polj so se ohranili v SV delu baptisterija, kjer je bila njih koncentracija očitno največja. Napisna polja tega dela mozaika se po obliki nič več ne podrejajo splošnemu principu mozaične sheme. Prezela so najprimernejše pravokotne in kvadratne oblike z vmesnimi dekorativnimi ločilnimi pasovi (ena oblik je *tabula ansata*).

Obe geometrični shemi, uporabljeni na mozaiku ljubljanskega baptisterija, sta nam znani na več primerih starokrščanskih mozaikov oglejskega vplivnega območja,⁶⁷ datiranih od nekako konca 4. do vključno 2. pol. 5. st. Naš mozaik je moral nastati kmalu po l. 401, ko sta bili zakopani pod njim odkriti zakladni najdbi.⁶⁸

15.2 insula XXXII (portik)

tab. LXIII

velikost kock — 14 mm, 18 mm, 20 mm
barva — črna, bela, rdeča, oker
podlaga — podatki nedostopni
ohranjenost — delna
nahajališče — konserviran *in situ*
upodobitev — fotografija v *Sinteza* 15 (1969) 73
shematična risba v *AV* 23 (1972) 371

Lit.: PLESNIČAR, *Novo*, 73

PLESNIČAR, *Emona*, 118

PLESNIČAR, *La città*, 372

Mozaik so odkrili l. 1969. Ohranjen v dveh večjih celotah, omogoča le delno rekonstrukcijo iz katere so razvidne njegove glavne poteze. Ozek in dolg mozaik izkazuje značaj preproge. Spodnji del ima troje okvirnih pasov različne ornamentalne strukture in osrednji pas z napisnim poljem v zgornjem delu.⁶⁹ Zunanji okvirni pas je črn, sledi mu pas diagonalne mreže črno-rdečih kvadratov in pas ortogonalnih kvadratnih polj z vrisanimi, diagonalno postavljenimi kvadrati, izvedenimi v »tkalski« tehniki. Polnilni motiv osrednjega pasu so v opoziciji ležeči »izpraznjeni« polkrogi.

Drugi, V del mozaika, ima kot okvirni pas pas kvadratnih polj z vrisanimi, diagonalno postavljenimi in v »tkalski« tehniki izvedenimi kvadrati. Več ozkih raznobarvnih pasov ga ločuje od notranjega širokega pasu, razdeljenega horizontalno v več pasov in polj. Od spodaj navzgor si slede: širok pas diagonalne, v »tkalski« tehniki izdelane mreže kvadratov, več ozkih raznobarvnih pasov, pas v opoziciji ležečih »izpraznjenih« pelt, več ozkih raznobarvnih pasov, delno uničeno kvadratno napisno polje s široko, večbarvno linijsko borduro in okvirnim pasom izmenjujočih se krogov in diagonalno postavljenih kvadratov s polnilnim motivom malteškega križa, več ozkih raznobarvnih pasov, pas krogov s polnilnim motivom malteškega križa, več ozkih večbarvnih pasov in verjetno kvadratno (napisno?) polje z večbarvno linijsko borduro ter okvirnim pasom križev in oktagonov.

Enako kot pri mozaiku baptisterija so tudi tu posamezni elementi celote individualno poudarjeni. Enotno delujoča celota je v sebi povsem razdrobljena, kar daje mozaiku značaj preproge. Shema celotnega mozaika, ki je prirejena ozkemu in dolgemu prostoru portika, je v svojih konstruktivnih in dekorativnih elementih kar najtesneje povezana z mozaikom baptisterija. Na tej osnovi lahko kljub nepoznavanju podobnih primerov določimo njegov nastanek v čas nastanka mozaika baptisterija i. e. v začetek 5. st.

15.3 insula XXXII (prostor SZ od baptisterija)

tab. LXIV

velikost kock — 14 mm
barva — črna, bela, oker, rdeča, svetlo rdeča
podlaga — *in suspensio*
ohranjenost — fragmentarna
nahajališče — Arheološki muzej, Erjavčeva 15, Ljubljana:
dva fragmenta: 120 × 55 cm (LXIV/a)
100 × 65 cm (LXIV/b)
tretji, manjši fragment (LXIV/c) v MM Ljubljana

Lit.: PLESNIČAR, *Emona*, 118

PLESNIČAR, *La città*, 372

Trije fragmenti večbarvnega mozaika (mozaikov?) so bili odkriti med izkopavanji l. 1969-70.

15.4 insula XXXII (prostor S od baptisterija)

tab. LXV—LXVI

barva — črna, bela, oker, rdeča, zelena (?)

ohranjenost — fragmentarna

nahajališče — MM Ljubljana

upodobitev — rekonstrukcija D. Vahna v MM Ljubljana

posnetki na celuloidni foliji v merilu 1 : 1 v MM Ljubljana

Lit.: PLESNIČAR, *Emona*, 118

PLESNIČAR, *La città*, 373

Fragmenti mozaika, ki omogočajo verjetno rekonstrukcijo, so bili odkriti med izkopavanji l. 1969-70.

16.1 k. o. Krakovsko predmestje, parc. 77 (FAGG — odd. za arhitekturo)

Ob izkopu gradbene jame so l. 1890 našli na mozaični tlak.

Lit.: RUTAR 1891, p. 189

17.1 križišče Emonske in Aškerčeve ceste

tab. LXVII—LXVIIIa

velikost mozaika — širina 200 cm

velikost kock — 15 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — delna, 200 × ca. 380 cm

nahajališče — MM Ljubljana, brez inv. št., velikost 86 × 45 cm

upodobitev — fotografija mozaika *in situ*, neg. št. 3264 v NM Ljubljana

Mozaik so našli ob gradbenih delih l. 1937. Fotografija mozaika kaže osrednjo ploskev diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ki jo na obeh straneh omeujeta po dva ozka bela pasova. Okvirni pas ortogonalno potekajočih mozaičnih kock je črn. Edini okras osrednje ploskve so diagonalno razvrščeni beli križci iz petih kock (*Fünfwürfelkreuz*, *cross of five dots*).

Časovno atipična shema mozaika, značilna za mozaike predprostorov in hodnikov je pogosta na mozaikih Antiohije,⁷⁰ kjer nastopa za razliko od našega primera vedno svetla oz. bela osnova. Izvršena barvna inverzija našega mozaika postavlja njegov nastanek v čas od srede 3. do vključno 4. st.⁷¹

18.1 Aškerčeva cesta

tab. LXVIIIb

NM Ljubljana hrani v svoji negoteki neg. št. 2985, ki kaže neznan črno-bel mozaik geometrične sheme, odkrit vsekakor pred l. 1941 nekje na Aškerčevi cesti. Kakršnikoli drugi podatki, ki bi se nanašali na ta mozaik nam niso znani. Slaba fotografija onemogoča vsakršno določitev.

19.1 k. o. Gradišče, parc. 131 (Trg mladinskih delovnih brigad 2)

barva — »večbarvni mozaik«

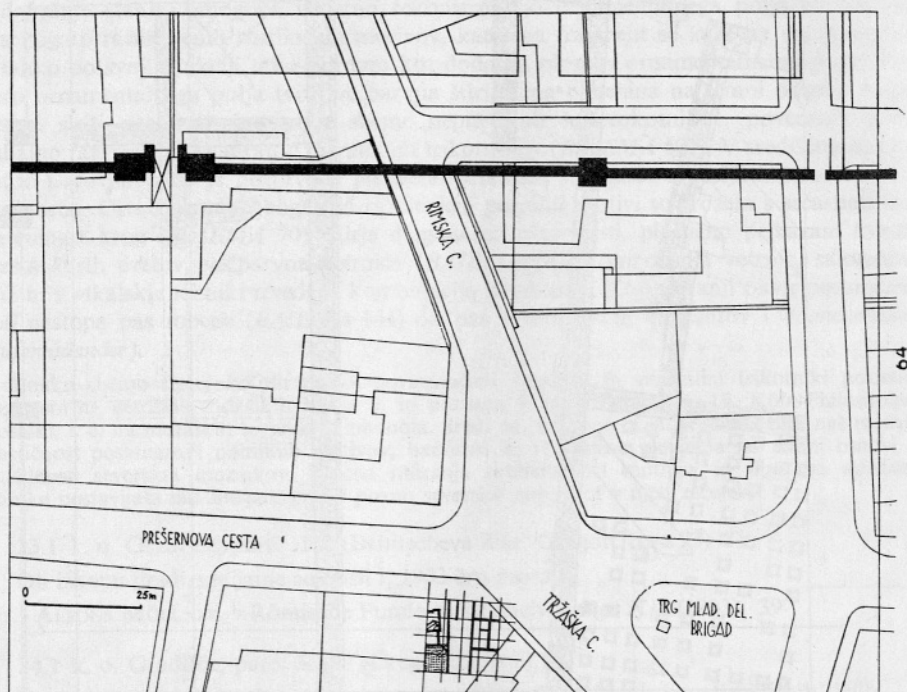
podlaga — *in suspensio*

ohranjenost — fragmentarna, fragmenti velikosti 10—15 cm

Lit.: RAJKO LOŽAR, »Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930«, *GMDS* 11 (1930) 24

Fragmente mozaika, »ki je bil... okrašen s slikarskimi motivi«, so našli ob gradbenih delih na stavbišču Bohinc l. 1929.

20.1 k. o. Gradišče, parc. 57 (Trg mladinskih delovnih brigad 12)

Sl. 21/1 — Fig. 21/1

velikost kock — 10 do 15 mm

barva — črna

podlaga — 10 cm debela plast estriha, mešanega z gruščem in opeko
10 cm debela plast kamnja in prod

ohranjenost — fragmentarna

upodobitev — situacijska risba v AV 17 (1966) priloga 1, 2

Lit.: LJUDMILA PLESNIČAR-GEC, v *Arheološki pregled* 7 (1965) 121

EAD., v VS 10 (1965) 200

EAD., »Zaščitno izkopavanje rimske stavbe ob Tržaški cesti v Ljubljani«, AV 17 (1966) 455

Med zaščitnim izkopavanjem l. 1965 pod vodstvom L. PLESNIČAR-GEC so v prostoru 2 odkrili dva črna mozaična fragmenta z diagonalno potekajočimi mozaičnimi kockami.

21.1 k. o. Gradišče, parc. 47 (Seunigov vrt)

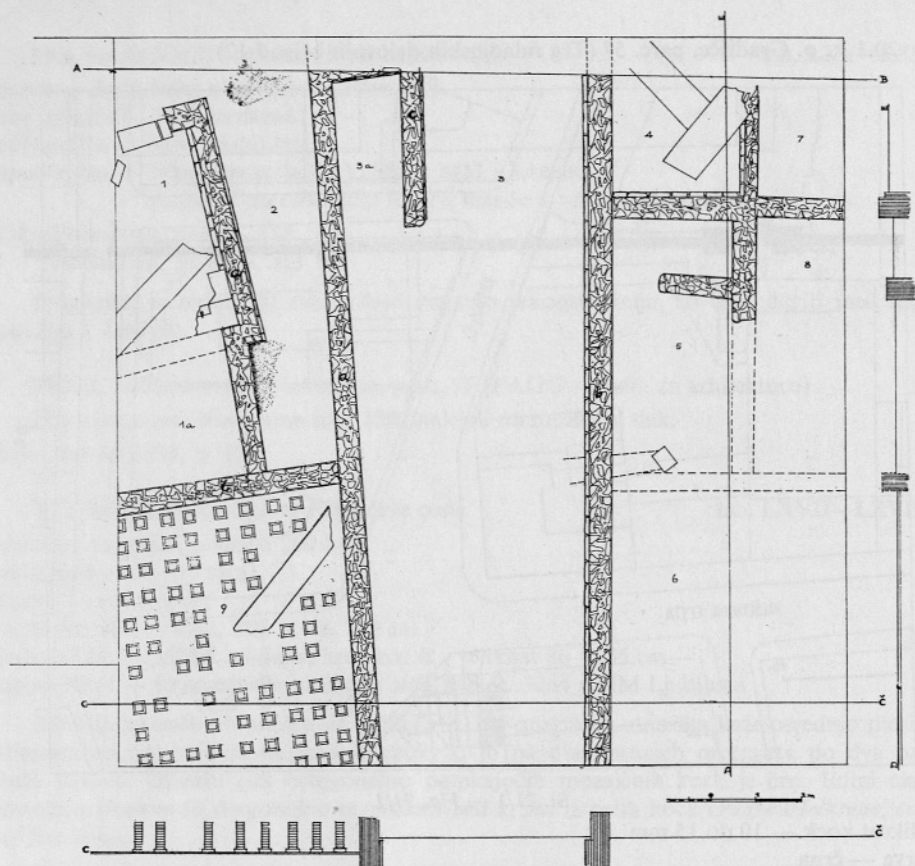
Fragmenti mozaika v termalnem kompleksu so bili odkriti pred l. 1879.

Lit.: MÜLLNER, 54

21.2 k. o. Gradišče, parc. 47 (Zelnikov vrt)

Več »primitivnih mozaičnih tlakov« so našli l. 1890 ob zemeljskih delih za kanal.

Lit.: RUTAR 1891, 186

Sl. 21/2 — Fig. 21/2

22.1 področje med Erjavčevo in Gregorčičevo ul.

tab. LXIX—LXXIa

velikost kock — 10 do 15 mm

barva — črna, bela, siva, svetlo in temno rdeča

ohranjenost — delna, fragment ca. 400 × 130 cm

nahajališče — NM Ljubljana, inv. št. 74, 75, velikost 222 × 131 cm, 207 × 138 cm

upodobitev — neg. št. 134, 2046, 2047, 2934, 2935 v NM Ljubljana

Lit.: FRIEDRICH KENNER, v MZK, DF 2 (1903) 10—11

PLESNIČAR, *La città*, 373

Mozaik so našli l. 1901 na parceli lastnika Rudolfa Göbla. Po poročilu S. RUTARJA locira F. KENNER najdbo mozaika v prostor med Erjavčevo in današnjo Gregorčičevo ul. (prej Hilserstrasse), čeprav je bil tržaški gradbenik Göbel lastnik parcele št. 360 (bivša 37/2),⁷² ležeče na južni strani Gregorčičeve ulice. Glede na nasprotujoče si informacije danes ne moremo natanko določiti mesta najdbe. L. PLESNIČAR-GEC⁷³ navezuje ta mozaik na mozaik starokrščanskega kompleksa insule XXXII oz. ga locira na parc. 141 k. o. Gradišče, kjer naj bi po pripovedovanju odkrili l. 1909 ob gradnji hiše nek mozaik.

Ohranjene fotografije, s katerih je razvidna poznejša dopolnitev mozaičnih fragmentov v današnje stanje, omogoča verjetno rekonstrukcijo ornamentalnega polja in bordure. Pas bogato razčlenjenih rastlinskih motivov, katerega fragment se kaže na eni fotografij, je lahko po svoji funkciji tako bordura kot dodatna ploskev ornamentalnemu polju. Borduro ornamentalnega polja tvori večbarvna štiritračna pletenina na temni osnovi. Neposredno sledi ornamentalno polje sheme nepravilnih šesterokotnikov, povezanih preko radialno razvrščenih kvadratov in vmesnih trikotnikov (*BAIEMA* 407). V središčno šesterokotno slikovno polje je postavljen plastično prikazan *kantharos* s pecljatiimi cvetovi v in okoli sebe. Ostali, izredno bogati in razčlenjeni polnilni motivi so: rozeta s srčastimi listi, pleteninast krog (*BAIEMA* 70), štirje diagonalno razvrščeni, plastično prikazani kvadri, rozeta štirih cvetov, večbarvna vetrnica (*BAIEMA* 94), kompozicija vetrnic, salomonov križ in v »tkalski« tehniki izvedena kombinacija kvadratov. Kot notranji okvir posameznih polj nastopa pas zobcev (*BAIEMA* 144) oz. pas meanderskih elementov (*Mäanderhaken*, *Stufenmäander*).

Enako shemo šesterokotnih polj s povezujočimi kvadrati in vmesnimi trikotniki poznamo predvsem na nemških mozaikih konca 2. in poznega 3. st. (Fliessem R. 19, Köln-Philosophen-mosaik), i. e. na mozaikih severskega obdobja. Sredi oz. v 2. pol. 3. st. je nastal tudi naš mozaik. Plastičnost posameznih polnilnih motivov, barvitost in večbarvna pletenina na temni osnovi so značilnosti severskih mozaikov. Močna notranja razčlenjenost motivov in uporaba »tkalske« tehnike postavljata naš mozaik prej v pozno seversko dobo kot v njen začetek.

23.1 k. o. Gradišče, parc. 118 (Babitscheva hiša, Gregorčičeva 23)

Ob izkopu gradbene jame so našli l. 1903 črn mozaik.

Lit.: ALFONS MÜLLNER, »Römische Funde in Laibach«, *Argo* X/5 (1903), 39

24.1 k. o. Gradišče, parc. 36/14 (Gregorčičeva ul.)

Fragmente črno-belo-sivega mozaika so našli l. 1926-27 ob kanalizacijskih delih.

Lit.: JOSIP MAL, »Muzejska kronika«, *GMDS* 7—8 (1926-27) 24

25.1 območje Gradišča

RICHTER omenja najdbo mozaika l. 1703 nekje na območju današnjega Gradišča.

Lit.: RICHTER, 151

26.1 Forstlecherjev vrt (nasproti bivše Realke — Vegova 4)

VALVASOR, ki prvi omenja najdbo črno-belega mozaika sporoča, da ga je na svojem vrtu izkopal l. 1685 (THALNITSCHER 1682) CHRISTOFH FORSTLECHNER. Opisuje ga kot »ein Mosaisches Pflaster ... von kleinen viereckten doch nur schwarz und weissen Steinlein zusammen gesetzt darauf man unterschiedliche Züge und Zierrahen fand ...«

Lit.: VALVASOR, 238

THALNITSCHER, *Antiquitates*, 23

THALNITSCHER, *Epitome*, 83

RICHTER, 151

MÜLLNER, 55

PREMERSTEIN, 12—13

26.2 k. o. Gradišče, parc. 26 (bivša Realka, Vegova 4)

barva — črna, bela

nahajališče — mozaik uničen

upodobitev — mozaik kopiran, risba izgubljena

Lit.: ANTON GVAIZ, »Neue archäologische Funde in Laibach. *Laibacher Tagblatt*, Nr. 215, 1872 (19. 9.)

AUGUST DIMITZ: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813* (Laibach 1874) 50, 74

MÜLLNER, 54

Ob izkopu gradbene jame za Realko so naleteli l. 1871 na večji črno-beli mozaik termalnega kompleksa. »Die Zeichnung bestand in schwarzen Arabesken im weissen Felde als Randverzierung, und in der Mitte befand sich eine Rosette«, kakor opisuje mozaik A. GVAIZ.

26.3 k. o. Gradišče, parc. 26/6 (Vegova 4, dvorišče)

V SZ delu dvorišča bivše Realke so l. 1949 odkrili fragmente mozaika.

Lit.: FRANCE STARE, »Nekaj iz arheološkega dela v letu 1949«, *VS* 2 (1949) 90

JAROSLAV ŠAŠEL, »Nekaj novih momentov na tleh nekdanje Emone«, *AV* 1 (1950) 204

27.1 k. o. Kapucinsko predmestje, parc. 1 (Trg revolucije, park)

barva — verjetno večbarven

ohranjenost — delna, fragment 128 × 96 cm

nahajališče — l. 1837 ga je mestni magistrat oddal sedanjemu NM Ljubljana, kjer je založen ali uničen

upodobitev — risba ing. SCHAFFENRATHA izgubljena

Lit.: RICHTER, 151

—, v *Landes-Museum im Herzogthume Krain: Zweiter Jahresbericht 1838* (Laibach 1839) 25

AUGUST DIMITZ: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813* (Laibach 1874) 50

MÜLLNER, 58

KARL DESCHMANN: *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolphinum in Laibach* (Laibach 1888) 179

RUTAR 1891, 189

FRIEDRICH KENNER, v *MZK*, DF 2 (1903) 11

JOSIP MAL, »Nekatere arheološke najdbe iz prve polovice XIX. stol.«, *GMDS* 10 (1929) 5

Mozaik so našli poleti l. 1818 ob podiranju kapucinskega samostana.

SV. KRIŽ pri Moravčah

1.1 velikost kock — ca. 10 mm

tab. LXXIb

barva — črna, bela, rdeča

podlaga — 5 cm debela plast malte

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

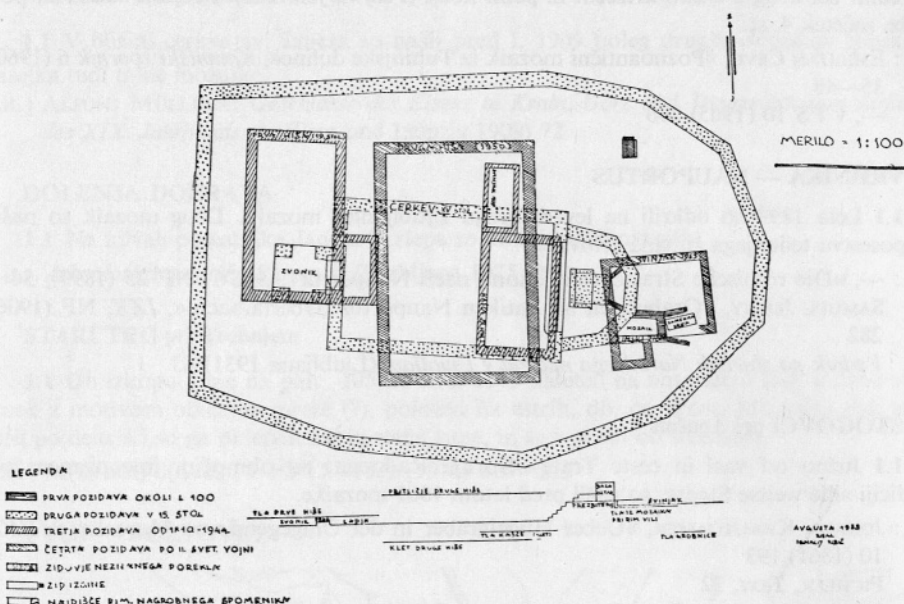
nahajališče — *in situ*

upodobitev — fotografija v *AV* 5 (1954) sl. 1, 2

Lit.: RAJKO LOŽAR, v »Varstvo spomenikov«, *ZUZ* 16 (1939/40) 105

STANE GABROVEC, »Poročilo o slučajnih najdbah v Sloveniji«, *AV* 5 (1954) 132

SV. KRIŽ PRI MORAVČAH

Sl. 22 — Fig. 22

Ob gradbenih delih je našel lastnik zemljišča l. 1953 del večbarvnega mozaika oz. ornamentalnega polja s črno in belo linijsko borduro. Shema lusk (*Schuppenrapport*, BAIEMA 509, GONZENBACH R44—46) je izrisana v črno-rdečih konturah z belo notranjo ploskvijo in rdečim srčastim »listom« v sredini.

Ta mozaik izpričuje pozno razvojno fazo sheme, znane že v Pompejih in razširjene v provincah od 2. st. dalje. »Izpraznitev« ploskovitih elementov geometričnih kompozicij in nadomestitev »izpraznjenega« z različnimi barvnimi črtami in ploskvami je značilnost poznega cesarskega mozaika 3. in 4. st.⁷⁴

Fragmenti verjetno drugega mozaika so vzdani v temelje porušene gotske cerkve.

ŠMARTNO v Tuhinju

1.1 Rosove groblje

tab. LXXII

Narodna galerija v Ljubljani hrani popotno risanko neznanega slikarja (morda J. HORASZEK), v kateri je na listu 48 upodobljen fragment mozaika s podnapisom »Römischer Mosaikboden, St. Martin bei Stein, 1881«. Prikazani fragment predstavlja shemo sekajočih se krogov, tvorečih štiriliste (*Kreuzblütenrapport*, BAIEMA 437, GONZENBACH R4—14), i. e. eno najpogostejših shem cesarskih mozaikov, znano že v začetku 2. stol. in trajajočo vse v pozno antiko. Zaradi njene pogoste pojavnosti in velikega časovnega razpona v katerem nastopa, je V. VON GONZENBACH prav na njej prikazala splošni razvojni princip geometričnih shem.⁷⁵ Primer iz Šmartna v Tuhinju stoji na koncu razvoja te sheme. Enako kot pri mozaiku Sv. Križ pri Moravčah 1.1 so tudi tu enobarvne geometrične ploskve »izpraznjene« in nadomeščene z drugimi barvami. Črne konture štirilistov zapirajo bele notranje površine in rdeča vmesna polja v obliki kvadrata ukrivljenih stranic, ki imajo

v sredini bel krog s črnim križcem iz petih kock (*Fünfwürfelkreuz*). Mozaik sodi v 2. pol. 3. oz. začetek 4. st.

Lit.: EMILIJAN CEVC, »Poznoantični mozaik iz Tuhinjske doline«, *Kamniški zbornik* 6 (1960) 35—48

—, v *VS* 10 (1965) 206

VRHNIKA — NAUPORTUS

1.1 Leta 1899 so odkrili na levem bregu Ljubljanice mozaik. Drug mozaik so našli na posestvu tedanjega župana Jelovška.

Lit.: —, »Die römische Strasse von Emona nach Nauportus«, *MCC*, NF 25 (1899), 54
SAMUEL JENNY, »Grabungen im antiken Nauportus (Oberlaibach)«, *JZK*, NF (1906) 282

Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani (Ljubljana 1931) 63

STOGOVCI pri Apačah

1.1 Južno od vasi in ceste Trate—Gornja Radgona, na območju, imenovanem po tradiciji »die weisse Stadt«, so našli pred letom 1861 mozaike.

Lit.: JOHANN KRAUTGASSER, »Ueber Hügelgräber in der Umgegend von Mureck«, *MHVS* 10 (1861) 193

PICHLER, *Text*, 32

STANKO PAHIČ, v: Peter Petru, »Arheološki spomeniki«, *VS* 9 (1962—64) 155

VERŽEJ

1.1 Ob gradnji železniške postaje in proge l. 1923 naj bi našli ostanke mozaikov.

Lit.: Fran Kovačič: *Slovenska Štajerska in Prekmurje* (Ljubljana 1926) 24

STANKO PAHIČ, »Iz pradavnine ljutomerskega kraja«, *ČZN* n. v. 7 (XLII), 1971, 16

BETNAVA

1.1 R. G. PUFF omenja l. 1874 pri opisu gradu Betnava kose mozaikov v grajski zbirki. Ti mozaiki izvirajo morda iz najdišča antičnih stavb v bližini gradu.

Lit.: RUDOLF GUSTAV PUFF: *Marburg in Steiermark* (Gratz 1847), 161

PICHLER, *Text*, 58

STANKO PAHIČ, »Arheološko raziskovanje v Mariboru«, *ČZN*, n. v. 2 (XXXVII), 1966, 22

IVANCI

1.1 Po načrtu učiteljice FRANJE ŠNAJDER iz l. 1928, ki ga hrani PM Murska Sobota, naj bi bili na ledini Ižišče, severno od vasi Ivanci, najdeni mozaiki.

Lit.: STANKO PAHIČ, »Antične gomile v Prekmurju«, *AV* 11—12 (1960-1961) 105

KORITA

1.1 Ob cesti iz Korit v Dobravo so konec prejšnjega stoletja našli »mozajična tla iz IV. stoletja«.

Lit.: SIMON RUTAR, »Rimska cesta Aquileia—Siscia«, *IMK* 9 (1899), 49

MAČKOVEC pri Dvoru

1.1 V bližini cerkve sv. Janeza so našli pred l. 1909 poleg drugih ostankov rimskega zaselka tudi talne mozaike.

Lit.: ALFONS MÜLLNER: *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts* (Wien und Leipzig 1909) 72

DOLENJA DOBRAVA

1.1 Na njivah posestnika Janeza Terlepa so kmetje našli mozaik.

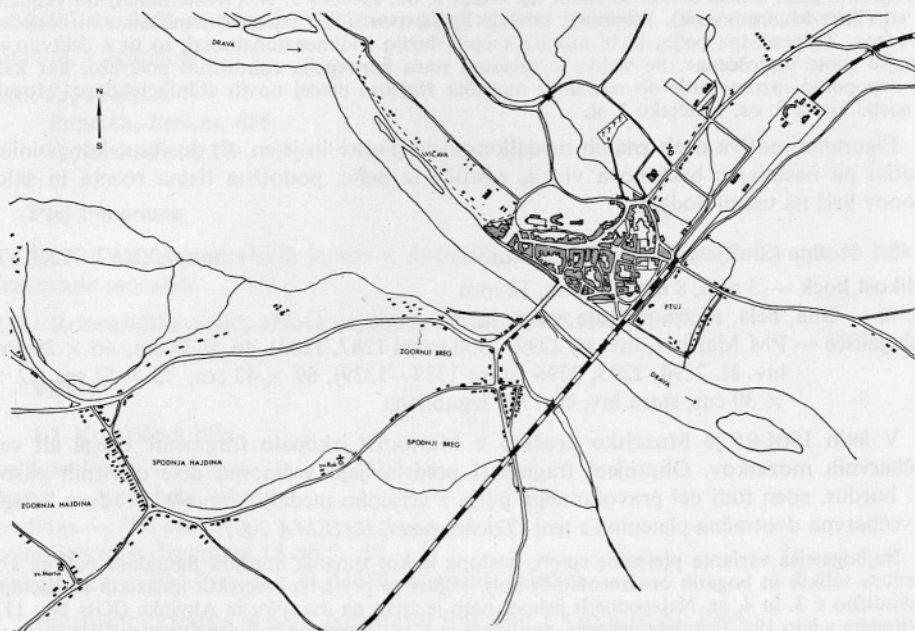
Lit.: *Arheološka najdišča Slovenije* (Ljubljana 1975) 230

STARI TRG pri Trebnjem

1.1 Ob izkopu jame na parc. 105/27 so l. 1973 naleteli na »mozaični tlak iz črno sivih kock z motivom običajne mreže (?), položen na estrih, db. ca. 5 cm. Mozaični tlak se je širil po delu, ki so ga oklepali zid in stene jame, in še v profil ob straneh«.

Lit.: M(ARJAN) S(LABE), v *VS* 17—19/1 (1974) 214—215

PTUJ — POETOVIO

Sl. 23 — Fig. 23

Spodnja Hajdina

1.1 k. o. Hajdina, parc. 1112
velikost kock — 4 mm, 10 mm
barva — črna, bela, sivo modra, oker, rdeča

tab. LXXIII—LXXV

ohranjenost — delna

nahajališče — PM Maribor, inv. št. 2293 (stara 1779) — 155×108 cm, 2297 (stara 1925) — 65×51 cm, 2298 (stara 1950) — 66×27 cm

upodobitev — risbe J. SCHMIDA (stare inv. št. 1939—1941) izgubljene
paus-risbe izgubljene
2 fotografiji (stari inv. št. 1986, 1987) v PM Maribor

Lit.: —, »Fund eines römischen Mosaikbodens bei Pettau«, *Tagespost*, Nr. 190, 1905 (11. 7.)

—, »Vom Museumverein in Marburg«, *Tagespost*, Nr. 323, 1905 (21. 11.)

KLEMENC-SARIA, *Ptuj*, 54

Mozaik je odkrilo Muzejsko društvo v Mariboru med izkopavanji na meji med Sp. Hajdino in Zg. Bregom l. 1905. V PM Maribor ohranjeni fragmenti, predvsem pa obe ohranjeni fotografiji, omogočajo delno rekonstrukcijo ornamentalnega polja z borduro. Ohranjeni oz. razvidni so trije pasovi bordure: pas obrobnih trikotnikov in polkrogov z okroglimi polji ter kvadratnimi polji ukrivljenih stranic, pas v opoziciji stoječih palmet oz. girland in pas tritračne črno-bele pletenine. Shema ornamentalnega polja kaže okrogla medaljonska polja s figuralnimi predstavitvami in borduro večbarvne dvotračne pletenine, vrisana v vizualno poglobljena polja križne oblike.

Tej shemi ne poznamo analogij. Primeri tridimenzionalno obravnavane talne površine s poglobljenimi polji križne oblike so znani od konca 2. oz. začetka 3. st. (Westerhofen) do vključno 4. st. (Trier-Musenmosaik). Negiranje tal kot hodne površine⁷⁶ na našem mozaiku ni dosledno izvedeno. Trapezoidna polja, ki bi morala krepiti iluzijo tridimenzionalnosti, so tu z delitvijo na manjše enote »sploščena«. Še vedno je prisotna stara koncepcija rombičnih polzvezd, kar kaže na nepopolno razumevanje ob nastanku mozaika verjetno precej novih stilnih tendenc. Mozaik je nastal konec 2. oz. v začetku 3. st.

Figuralna motiva dveh znanih medaljonov sta panter in jelen ob drevesu, kot polnilni motivi pa nastajajo: bršljanova vitica, rastoča iz pelte, podolžna listna rozeta in salomonov križ na temni podlagi.

2.1 Kofine (Sitarjeva in Župančičeva njiva)

tab. LXXXVI—LXXXVII

velikost kock — 5 mm, 8 mm, 10 mm, 12 mm

barva — črna, bela, rdeča, rožnata, oker, zelena

nahajališče — PM Maribor, inv. št. 2299, 2300 (stari 1287, 1288), 46×33 cm, 46×29 cm; inv. št. 2294, 2295, 2296 (stare 1327—1329), 69×43 cm, 75×51 cm, 72×30 cm; stara inv. št. 1773 izgubljena

V letih 1904-05 je Muzejsko društvo v Mariboru izkopalo fragmente enega ali več večbarvnih mozaikov. Ohranjeni fragmenti predstavljajo večinoma dele okvirnih pasov oz. bordur, eden tudi del pravokotnega polja z vrisanim medaljonom (?). Bordura le-tega je večbarvna dvotračna pletenina s trni (*Trichterband*, *BAIEMA* 200).

Najbogatejša varianta pletenine sploh, nastopa le kot zunanja bordura figuralnih polj ali kot bordura velikih in bogatih ornamentalnih polj. Pojavi se prvič na severskih mozaikih in nastopa sporadično v 3. in 4. st. Najzgodnejši primer nam je znan na mozaiku iz Akvinka (Kiss No. 11), datiranem v leto 198. Poznejše primere, predvsem iz 3. st., poznamo iz Švice (Yvonand-La Baumaz M II, Chatelard-Beaugy M II, Avenches 6) iz Nemčije (Trier-Wagenrennenmosaik, -Anaximander-mosaik, Köln-Dionysosmosaik) in od drugod. Naš fragment lahko glede na našete primere okvirno datiramo v 3. st.

Nekako v isti čas spadajo tudi ostali fragmenti z upodobitvijo večbarvne, verjetno šesttračne pletenine in izredno elegantne, v črni in modri barvi izvedene rastlinske vitice, ki ji ne poznamo analogij.

2.2 Kofine (Sitarjeva njiva)

Po podatkih iz *Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg* v PM Maribor je Muzejsko društvo v Mariboru med izkopavanji l. 1904 odkrilo fragment mozaika (inv. št. 1264), ki je danes izgubljen.

3.1 Senekovičeva njiva

Po podatkih iz *Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg* je Muzejsko društvo v Mariboru med izkopavanji l. 1907 odkrilo 5 fragmentov mozaika (inv. št. 2471), ki so danes izgubljeni.

4.1 k. o. Hajdina, parc. 1110/5, 1111/4, 1112/5

Med zaščitnimi izkopavanji pod vodstvom Z. ŠUBIC l. 1973 so odkrili »tlak z mozaikom z novci iz 4. st. Mozaik, ki je prvotno prekrival prostor ca. 8×8 m, je le mestoma ohranjen. Osrednja podoba kaže Belerofonta na konju, ko s sulico ubija zmaja. Obrobajo jo pasovi z živalskim in rastlinskim motivom in ob robu širok pas s kasetnimi motivi. Vsi pasovi so med seboj ločeni s pleteno kito«. Mozaik hrani PM Ptuj.

Lit.: Z(ORKA) Š(UBIC), v *VS* 17—19/1 (1974) 212—213

Zgornja Hajdina

1.1 Leta 1868 je poslal E. REIHAMMER fragment mozaika, najdenega za cerkvijo na Hajdini, v Joanneum.

Lit.: *JJ*, 1869, 20

PICHLER, *Bericht*, 625

PICHLER, *Text*, 17

Ptuj-Panorama

1.1 Ob kopanju strelskih jarkov l. 1944-45 na S in SV pobočju Panorame so odkrili fragmente mozaika.

Lit.: RUDOLF BRATANIČ, »Nove najdbe iz Ptuja«, *AV* 5 (1954) 361

Vičava

1.1 Kolaričeva hiša

velikost kock — 10 mm

barva — črna, bela, zelena

podlaga — »fin estrih«

ohranjenost — fragment 15 cm

nahajališče — PM Ptuj, inv. št. 11186, fragment založen

Fragment mozaika je našel preparator PM Ptuj J. GOJKOVIČ l. 1964.

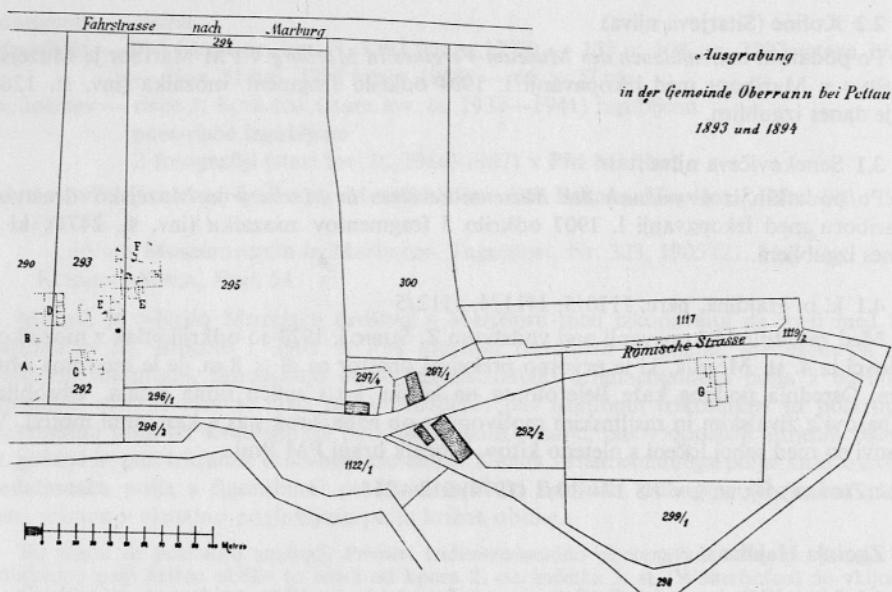
Zgornji Breg

1.1 stavba C, prostor 5

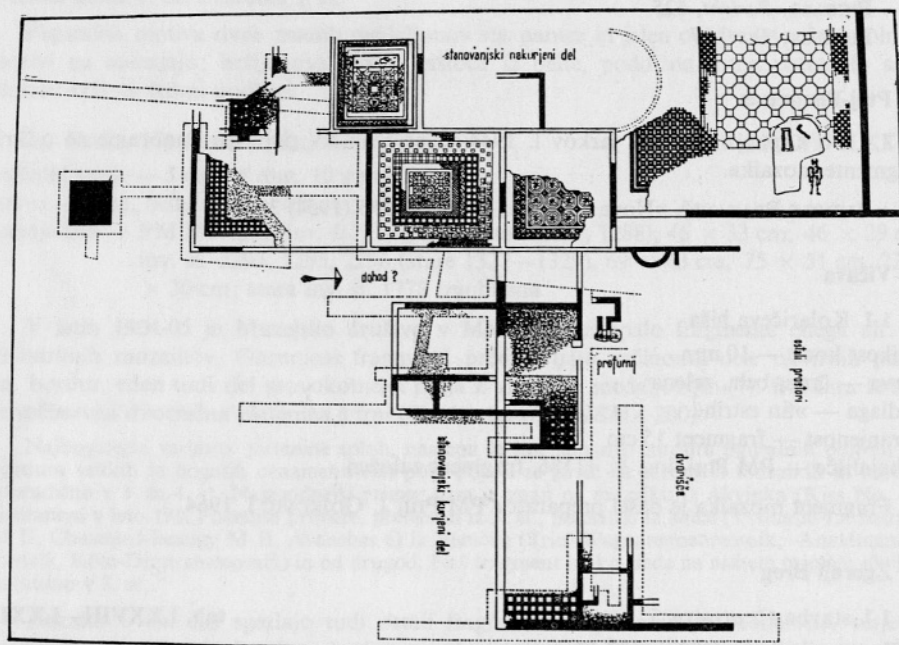
velikost mozaika — 400×400 cm

velikost kock — 4 mm, 10 do 14 mm

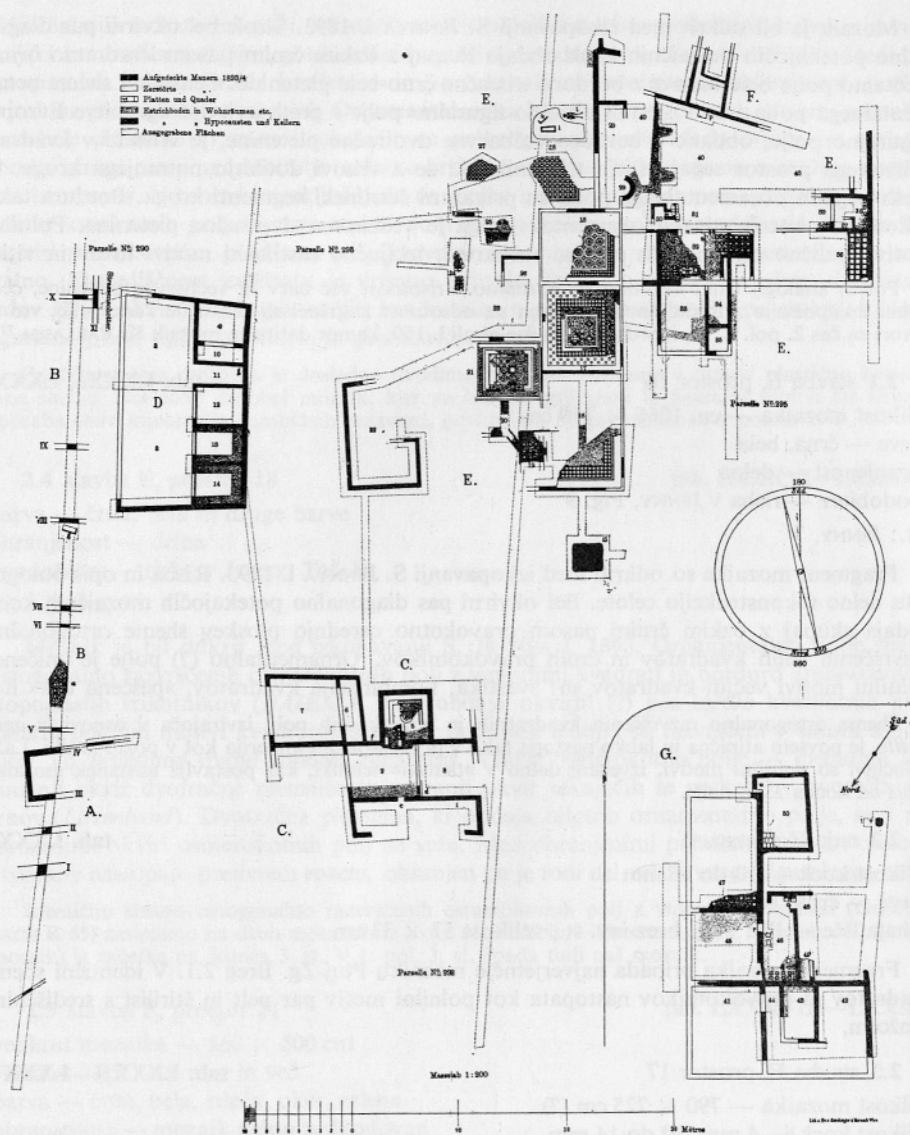
tab. LXXVIII—LXXIX

Sl. 24 — Fig. 24

Sl. 26 — Fig. 26

Sl. 25 — Fig. 25

barva — črna, bela, rdeča, temno rdeča, rožnata, modro zelena, siva
 ohranjenost — delna
 nahajališče — Joanneum-Eggenberg, brez inv. št., velikost 235 × 205 cm
 upodobitev — risba v JENNY, Taf. I

Lit.: JENNY, 3—4
 JJ, 1894, 45

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Širok bel okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja skupaj z ozkim črnim pasom kvadratno ornamentalno polje bele osnove z borduro tritračne črno-bele pletenine. Centralna shema ornamentalnega polja ima v sredini okroglo figuralno polje s predstavitvijo ugrabitve Evrope. Figuralno polje, obdano z borduro večbarvne dvotračne pletenine, je vrisano v kvadrat, v katerega prostor segajo štirje trikotniki, ki se z vrhovi dotikajo notranjega kroga. V štirih vogalih ornamentalnega polja so prikazani četrtinski segmenti kroga. Bordura tako trikotnikov kot četrtinskih segmentov kroga je večbarvna dvotračna pletenina. Polnilni motivi različno oblikovanih polj so večbarvni, izključno rastlinski motivi listov in vitic.

Pravih analogij temu mozaiku ne poznamo. Prisotnost več barv in večbarvne pletenine, centralna kompozicija z medaljonom, obenem pa odsotnost kakršnekoli plastične koncepcije, vse to govori za čas 2. pol. 2. st., morda celo za čas okoli l. 150, kamor datira ta mozaik K. PARLASCA.⁷⁷

2.1 stavba E, prostor 16

tab. LXXXa, LXXXI

velikost mozaika — ca. 1066 × 740 cm

barva — črna, bela

ohranjenost — delna

upodobitev — risba v JENNY, Fig. 9

Lit.: JENNY, 7

Fragment mozaika so odkrili med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Risba in opis omogočata delno rekonstrukcijo celote. Bel okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja skupaj z ozkim črnim pasom pravokotno osrednjo ploskev sheme ortogonalno razvrščenih belih kvadratov in črnih pravokotnikov. Ornamentalno (?) polje je uničeno. Polnilni motivi večjih kvadratov so: svastika, kombinacija kvadratov, »peščena ura« itd.

Shema ortogonalno razvrščenih kvadratnih in pravokotnih polj, izvirajoča v osnovi iz *opus sectile*, je povsem atipična in lahko nastopa tako v prvih stoletjih imperija kot v pozni antiki. Laže določljivi so polnilni motivi, izvedeni delno v »tkalski« tehniki, kar postavlja nastanek mozaika v čas od konca 2. st. dalje.

2.2 najdišče neznano

tab. LXXXb

velikost kock — 10 do 15 mm

barva — črna, bela

nahajališče — PM Ptuj, brez inv. št., velikost 57 × 33 cm

Fragment mozaika pripada najverjetneje mozaiku Ptuj-Zg. Breg 2.1. V identični shemi kvadratov in pravokotnikov nastopata kot polnilni motiv par pelt in štirilist s središčnim krožcem.

2.3 stavba E, prostor 17

tab. LXXXII—LXXXV

velikost mozaika — 790 × 725 cm (?)

velikost kock — 4 mm, 10 do 14 mm

barva — črna, bela, siva, zelena, oker, rdeča, rumena, rjava

ohranjenost — mozaik delno poškodovan

nahajališče — Joanneum-Eggenberg, brez inv. št., velikost 400 × 350 cm

upodobitev — risba v JENNY, Taf. II—IV, Fig. 10

Lit.: JENNY, 7—9

Mozaik so odkrili med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Ornamentalno polje je obdano s trojnim okvirnim pasom, katerega vizualna vrednost se stopnjuje navznoter. Zunanjemu okvirnemu pasu sheme šahovnice sledi pas linijskega meandra (*Hakenkreuzmäander*) z

vklučenimi kvadratnimi polji, v katerih so kot polnilni motivi upodobljeni krivo in ravno-linijski kvadrati z manjšimi geometričnimi motivi, izvedenimi v »tkalski« tehniki. Sledi pas ortogonalne linijske mreže kvadratov in pravokotnikov, izpolnjene s figuralnimi, rastlinskimi in geometričnimi motivi. Ornamentalnemu kvadratnemu polju s pasom pettračne črno-bele pletenine in pasom sekajočih se polkrogov (*Litzenband*) je dodan na verjetno vhodni strani pas z upodobitvijo volutne bršljanove vitice, ki se veže na v sredino postavljen kantharos. V osnovi nezaključujoča se shema ornamentalnega polja je preko notranje delitve kvadratnih polj in z vmesnimi polji križne oblike, enako razdeljenimi v kvadrat in štiri pravokotnike, predvsem pa z razvrstitvijo polnilnih motivov, spremenjena v centralno. V središčnem kvadratu je vrisano okroglo figuralno polje z borduro stiliziranih valov (*Wellenband*), v drugih večjih kvadratnih in pravokotnih poljih pa so upodobljeni figuralni (ptice, tiger), rastlinski in geometrični motivi.

Značilnost tega mozaika je dosledno dvodimenzionalno tretiranje v osnovi plastično koncipirane sheme. Dosledno črnobel mozaik, kjer so barvno prikazani le figuralni motivi ter izrazita uporaba stare koncepcije rombičnih polzvezd, postavljajo njegov nastanek v pozno 2. st.

2.4 stavba E, prostor 18

tab. LXXXVI—LXXXVII

barva — črna, bela in druge barve
ohranjenost — delna
upodobitev — risba v JENNY, Taf. V
Lit.: JENNY, 9

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Ornamentalno polje sheme ortogonalno razvrščenih osmerokotnih polj z vmesnimi kvadrati in borduro ambivalentnih stopničastih trikotnikov (*BAIEMA* 162), obdaja okvirni (?) pas mreže kvadratnih polj, katerih polnilni motivi kvadratov s križi v »tkalski« tehniki so razvrščeni v smislu šahovnice. Tu zasledimo dvoje antičnih reparatur. Vsako osmerokotno polje — medaljon ima zunanji okvir dvotračne pletenine in notranji okvir sekajočih se polkrogov, tvorečih pas trnov (*Litzenband*). Dvotračna pletenina, ki obdaja celotno ornamentalno polje, se s posameznimi okvirji osmerokotnih polj ne veže. Med ohranjenimi polnilnimi motivi osmerokotnikov nastopajo predvsem rozete, ohranjen pa je tudi del večbarvnega figuralnega polja.

Identično shemo ortogonalno razvrščenih osmerokotnih polj z vmesnimi kvadrati (GONZENBACH R 65) zasledimo na dveh mozaikih iz Švice (Orbe-Triton-Theseusmozaik, Avenches-Zodiacusmozaik) iz začetka oz. konca 3. st. V l. pol. 3. st. spada tudi naš mozaik.

2.5 stavba E, prostor 21

tab. LXXXVIII—LXXXIX

velikost mozaika — 560 × 500 cm
velikost kock — 4 mm in več
barva — črna, bela, rdeča, oker, zelena
ohranjenost — mozaik delno poškodovan
upodobitev — risba v JENNY, Taf. VI—VII
Lit.: JENNY, 9—10

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Objavljena risba verjetno ne prikazuje celotnega mozaika oz. izpušča okvirni pas. Borduro ornamentalnemu polju tvori pet pasov, ki si navznoter slede: ozek črn linijski pas, pas v opoziciji postavljenih polkrogov z bršljanovim listom na konicah, pas v opoziciji postavljenih zobcev, pas dvotračne črno-bele pletenine in pas bogato razčlenjene črne akantove vitice na beli osnovi. Ornamentalnemu polju je dodan še širok pas z upodobitvijo tritonov. Centralna shema

ornamentalnega polja kaže osrednje, uničeno figuralno polje, obdano z borduro stiliziranih valov (*Wellenband*), krožno razvrščena osmerokotna polja in polja križne oblike. Polnilni motivi vizualno poglobljenih križnih polj so palmete in posodje, osmerokotnikov pa v dveh križajočih se kvadratih prikazana rozeta. V stranskih pravokotnikih nastopa kot polnilni motiv shema sekajočih se krogov, tvorečih štiriliste (*BAIEMA* 437) ter kompozicija pelt z odebeljenimi konci in vmesnimi križci v »tkalski« tehniki. Značilen je »razdrobljen« polnilni motiv rombičnih polj, ki poleg omenjenih križcev zaznamuje nastop pozneje prevladujoče »tkalske« tehnike.

Geometrična shema tega mozaika je v nasprotju z zgoraj prikazanimi mozaiki iste stavbe dosledno plastično tretirana. Mozaik datiramo v pozno 2. oz. zgodnje 3. st. predvsem na osnovi švicarskih mozaikov. Pravilnost datacije potrjuje mozaik iz Balázce (Kiss No. 20) z identično borduro v opoziciji postavljenih polkrogov z bršljanovim listom na konicah, datiran v čas okoli l. 200.

2.6 stavba E, prostor 24

tab. XCa

barva — črna, bela, sivo modra, rdeča, svetlo rdeča
ohranjenost — fragmentarna, 2 fragmenta, eden 125 × 60 cm
upodobitev — risba v JENNY, Taf. VII/2
Lit.: JENNY, 10

Dva fragmenta večbarvnega mozaika so odkrili med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Objavljena risba kaže fragment bordure (?) ortogonalne sheme štirilistov z vmesnimi kvadrati ukrivljenih stranic ter del ornamentalnega polja z masko, borduro palmet in fragmentom, ki predstavlja verjetno del morske scene. Mozaik moremo okvirno datirati v 3. st.

2.7 stavba E, prostor 25

tab. XCb—XCla

barva — črna, bela
ohranjenost — delna
upodobitev — risba v JENNY, Fig. 11
Lit.: JENNY, 10

Fragment mozaika je bil odkrit med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Risba omogoča verjetno rekonstrukcijo celote. Okvirni (?) pas, »podlaga« ornamentalnemu polju, tvori shema sekajočih se krogov, tvorečih črne štiriliste na beli osnovi, identična oni na mozaiku Ptuj-Zg. Breg 2.5. Sledi dvojna bordura, sestavljena iz pasu pettračne pletenine in pasu v opoziciji postavljenih polkrogov z bršljanovim listom na konicah. Ornamentalno polje ima centralno shemo z osrednjim križnim (?) poljem in štirimi diagonalno postavljenimi pravokotniki. V enem nastopa kot polnilni motiv visoka posoda na nogi.

V osnovi plastično koncipirana shema je podobno kot shema mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.3 prikazana dvodimenzionalno. Tudi tu še vedno nastopa stara koncepcija rombičnih polzvezd. Mozaik, katerega elementi bordure so identični mozaiku Ptuj-Zg. Breg 2.5 in katerega geometrična shema kaže enake značilnosti kot shema mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.3 se izkazuje kot povezujoči člen, potrjujoč istočasni nastanek vseh treh mozaikov v poznem 2. oz. zgodnjem 3. st.

2.8 stavba E, prostor 27, 28 (k. o. Ptuj, parc. 2142/1, 2)

tab. XCIIb—XCIII

velikost kock — 20 mm
barva — črna, bela
podlaga — do 10 cm debela plast malte z zdrobljeno opeko
ohranjenost — fragmentarna
nahajališče — *in situ*

upodobitev — risba v JENNY, Fig. 12, 13
fotografiji v AV 15—16 (1964-65) sl. 4, 5
risba v AV 15—16 (1964-65) priloga 2
rekonstrukcija Z. JURETIN v VS 11 (1966 [1967]) 7
3 paus-risbe v PM Ptuj, brez inv. št.

Lit.: JENNY, 11

IVA MIKL, v *Arheološki pregled* 5 (1963) 94

EAD., v VS 9 (1962—1964) 184

EAD., »K topografiji rimske mestne četrti na današnjem Zgornjem Bregu v Ptuj«, AV 15—16 (1964—1965) 266—268

EAD., »Poskus rekonstrukcije rimske stavbe na Zg. Bregu v Ptuj«, VS 11 (1966 [1967]) 5—9

Fragmente mozaika so odkrili prvič med izkopavanji S. JENNYA l. 1893. Izkopavanja pod vodstvom I. MIKL l. 1963 so pokazala, da pripadajo vsi razlikujoči se fragmenti enemu samemu, izredno velikemu mozaiku. Kljub fragmentarni ohranjenosti je bilo možno izvesti rekonstrukcijo njegove sheme.

Okvirni pas tvori pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ki mu sledi ozek črn pas okoli osrednje ploskve ortogonalne sheme kvadratov in pravokotnikov na beli osnovi. V osrednji mozaični ploskvi leži izven središča pomaknjeno pravokotno ornamentalno polje s široko borduro šahovnice in diagonalno shemo osmerokotnikov z vmesnimi kvadrati (BAIEMA 344).

Preprosta geometrična shema, ki si jo moramo razlagati s sekundarno funkcijo prostora, za katerega je mozaik nastal, je časovno precej težko določljiva. Shema osmerokotnikov z vmesnimi kvadrati, ki ima določeno zvezo s stropno dekoracijo, nastopa že v Pompejih. Motiv šahovnice se v funkciji bordure pojavi šele v poznem 2. oz. zgodnjem 3. st.,⁷⁸ ortogonalna shema kvadratov in pravokotnikov pa je glede na enake primere iz Ptuja (Ptuj-Zg. Breg 4.2) in Balázce (Kiss No. 20, 22), datirane v čas okoli l. 200, bližje določljiva. Mozaik je nastal konec 2. ali v začetku 3. st.

2.9 stavba E, prostor 31

Med izkopavanji S. JENNYA l. 1893 so odkrili bel fragment mozaika *in suspensio*.

Lit.: JENNY, 11—12

2.10 stavba E, prostor 32

Med izkopavanji S. JENNYA l. 1893 so odkrili fragment mozaika *in suspensio* s »Ketten-, Wellen- und Stufen-Ornament«.

Lit.: JENNY, 12

3.1 k. o. Ptuj, parc. (prej 295)

tab. XCIV—XCV

barva — črna, bela, oker, rjava
ohranjenost — mozaik delno poškodovan
upodobitev — risba v JENNY, Taf. VIII

Lit.: JENNY, 16

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji Muzejskega društva v Ptuj l. 1894 in pripada verjetno stavbnemu kompleksu, ki ga je izkopal JENNY. Objavljena risba, ki predstavlja ohranjeni del mozaika, izpušča okvirni pas, kateremu sledi ozek črn pas, obdajajoč osrednjo ploskev ortogonalne sheme kvadratov s polnilnim motivom kvadratov ukrivljenih stranic. Le-ta je razumljena kot »osnova«, »podlaga« dvodelnemu ornamentalnemu polju. Kvadratnemu ornamentalnemu polju s široko borduro girland je dodan ožji pas bele osnove, v katerem nastopa kot polnilni motiv vrsta parov pelt. Centralno shemo ornamentalnega

polja sestavlja 12 kvadratov okoli osrednjega figuralnega polja z dvojno borduro — pasom trikotnikov (*BAIEMA* 159) in pasom stiliziranih valov (*Wellenband*). Vsa kvadratna polja povezuje nezaključena dvotračna pletenina. Polnilni motivi malih kvadratnih polj so: v vogalnih poljih identične rozete v kombinaciji s peltami, v ostalih poljih po štirje plastično prikazani votli kvadri.

Bogata razčlenjenost mozaika, uporaba barv, ambivalentni motiv stiliziranih valov okoli centralnega polja, predvsem pa plastično prikazani votli kvadri na črni osnovi, določajo nastanek tega mozaika v zgodnje 3. st.

4.1 k. o. Ptuj, parc. 1945, 1946 (stara parc. 289/1,
delno 298/1, Helleracker)

tab. XCVI—XCVII

velikost mozaika — 600 × 430 cm

velikost kock — 6 do 11 mm

barva — črna, bela, zelena, sivo-modra, rdeča, rožnata, oker

podlaga — plast malte z zdrobljeno opeko

ohranjenost — delna

nahajališče — PM Ptuj, brez inv. št., velikost 336 × 174 cm

upodobitev — paus-risbe in akvarel J. SCHMIDA izgubljeno

Lit.: V(IKTOR) S(KRABAR), »Römische Mosaikböden in Pettau«, *Tagespost*, Nr. 114, 1906 (27. 4.)

—, v *MZK*, DF 5 (1906) 225, 363

—, v »Archäologischer Anzeiger«, *Beiblatt zum JÖAI*, 1907 (1908), 212

ABRAMIĆ, 62

KLEMENC-SARIA, *Ptuj*, 50

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji Muzejskega društva v Ptujju l. 1906. Ohranjeni del in opis celote omogočata rekonstrukcijo. Neenakomerno širok bel okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock obdaja kvadratno ornamentalno polje z borduro girland oz. v opoziciji razvrščenih palmet, kateremu je na eni strani dodan pas z motivom bršljanove vitice, izhajajoče iz kantharosa, postavljenega v sredini. Delitev ornamentalnega polja je tako enaka oni na mozaiku Ptuj-Zg. Breg 3.1 in 2.3. Notranjo borduro ornamentalnemu polju tvori pas izmenjujočih se črnih kvadratov in »peščene ure« ter pas večbarvne dvotračne pletenine. Ta bordura sega v prostor ornamentalnega polja sheme osmerokrakih rombičnih zvezd, vključujočih kvadratna polja (*BAIEMA* 367, GONZENBACH R41), katerih polnilni motivi so uničeni.

Enostavna črnobela shema osmerokrakih rombičnih zvezd z vključenimi kvadratnimi polji je močno razširjena v zgodnjem 2. st. v Italiji. Sredi 2. st. se skupaj z uvajanjem barvitosti razširi v province. Splošno ta shema ne sega preko zgodnjega 3. st.⁷⁹ Naš mozaik lahko okvirno datiramo v čas nastanka večine ptujskih mozaikov, i. e. v poznoantoninski-zgodnjeseverski čas. Precizneje ga lahko glede na polnilne motive rombov — barvno razdeljene ploskve, ki imajo analogije na velikem mozaiku iz Balácsze (Kiss No. 23), datiramo v čas okoli l. 200.

4.2 k. o. Ptuj, parc. 1945, 1946 (stara parc. 289/1,
delno 298/1, Helleracker)

tab. XCVII—XCIX

velikost mozaika — ca. 400 × 400 cm

velikost kock — 12 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — »gut erhaltener ... Mosaikboden«

nahajališče — PM Ptuj, brez inv. št., trije fragmenti 105 × 105 cm, 113 × 100 cm,

53 × 53 cm

Lit.: V(IKTOR) S(KRABAR), »Fund eines römischen Mosaikbodens«, *Tagespost*, Nr. 12, 1906 (13. 1.)

IDEM, »Römische Mosaikböden in Pettau«, *Tagespost*, Nr. 114, 1906 (23. 4.)

—, v *MZK*, DF 5 (1906) 225, 363

ABRAMIČ, 62

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji Murejskega društva v Ptuj^u l. 1906. Ohranjeni fragmenti in opis omogočajo rekonstrukcijo celote. Ozek črn pas obdaja na zunanji in notranji strani širok bel okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock. Kvadratno ornamentalno polje bele osnove z diagonalno mrežo kvadratov in pravokotnikov je obdano z ozkim črnim pasom. Polnilni motiv večjih belih kvadratov so križci iz petih kock (*Fünfwürfelkreuz*).

Tu diagonalna mreža je v ortogonalni obliki znana na mozaikih Ptuj-Zg. Breg 2.8, Balácsa No. 20, 22, datiranih v čas okoli l. 200, kamor lahko postavimo tudi nastanek našega mozaika.

4.3 k. o. Ptuj, parc. 1945, 1946 (stara parc. 289/1, 298/1, Helleracker)

tab. C

velikost mozaika — ca. 800 × 200 cm

velikost kock — 12 mm

barva — črna, bela

ohranjenost — delna

nahajališče — PM Ptuj, brez inv. št., velikost 116 × 78 cm

Lit.: V(IKTOR) S(KRABAR), »Römische Mosaikböden in Pettau«, *Tagespost*, Nr. 114, 1906 (27. 4.)

ABRAMIČ, 62

Mozaik je bil odkrit med izkopavanji Muzejskega društva v Ptuj^u l. 1906. Ohranjeni fragment mozaika, ki je najverjetneje prekrival tla hodnika, kaže dvojni beli okvirni pas diagonalno potekajočih mozaičnih kock, ločen z ozkim črnim pasom. Sledi ornamentalno polje z borduro ozkega črnega pasu. Shema ornamentalnega polja bele osnove kaže ležeče in stoječe pravokotnike.

Mozaična shema je izvedena iz talne obloge plošč⁸⁰ in je v tej obliki znana že v 1. in zgodnjem 2. st. Po GONZENBACHOVI⁸¹ naj bi proti koncu 2. st. nastopila inverzija barvnih vrednosti, vendar naš mozaik kljub temu le težko datiramo v čas pred l. 200. Funkcija prostora, katerega talno površino je prekrival mozaik, je dovoljevala povsem preprosto shemo, obenem pa je znano, da so mozaikom z izvršeno inverzijo barvnih vrednosti sočasni tudi mozaiki starega tipa, zato je nastanek našega mozaika možen še v poznem 2. in v 3. st.

V Joanneum prispeli ptujskih mozaikov

Leta 1817 je poslal BENEDIKT HAUSCHKA »ein sehr hübsches Mosaikstück«.

Lit.: *JJ*, 1824, 17

Leta 1891 je prispel fragment mozaika s Hajdine.

Lit.: *JJ*, 1892, 40

KOTLJE

1.1 Na območju parcel 430 in 432 so našli mozaične kocke. J. ŠAŠEL meni po podatkih B. TEPLYA (S. PAHIČ meni da so le-ti napačni), da je eden mozaikov v PM Maribor s tega najdišča.

Lit.: JARO ŠAŠEL, »Arheološko-topografske novosti s področja Colatia in Atransa«, *AV* 5 (1954) 156

¹ Podobno so ljubljanski mozaiki, katerih najdišča niso povsem določena, razvrščena od J do S.

² RGMG, I/2, 19.

³ GONZENBACH, 16.

⁴ M. BLANCHARD & J. CHRISTOPHE & J. P. DARMON & H. LAVAGNE & R. PRUDHOMME & H. STERN, »Répertoire graphique du décor géométrique dans la mosaïque antique«, *BAIEMA* 4 (1973) 13—16.

⁵ Dosledno so, kjer je to upravičeno, navajane številke elementov, kompozicij in shem, dopolnjene zaradi boljšega razumevanja delno z nemškimi termini.

⁶ BLAKE II, III.

⁷ GONZENBACH.

⁸ KISS.

⁹ GONZENBACH, 266.

¹⁰ GONZENBACH, 284.

¹¹ GONZENBACH, 277—280.

¹² GONZENBACH, 285—286.

¹³ GONZENBACH, 297.

¹⁴ GIOVANNI BRUSIN, »Tesselati di Cividale del Friuli«, *Memorie storiche forogiuliesi* 44 (1960—1961) Fig. 4, 4a.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ RGMG, I/3, 27.

¹⁷ GONZENBACH, 266—267.

¹⁸ *CIL* 14368⁸⁻²⁰, *AIJ* 63—73.

¹⁹ Ne povsem identična shema nam je znana doslej le na mozaiku bazilike G v Amphipolisu, cf. JEAN PIERRE MICHAUD, »Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1968 et 1969«, *Bulletin de Correspondance Hellénique* XCIV/II (1970) 1071, Fig. 410.

²⁰ *CIL* 14368⁹.

²¹ *CIL* 14368⁸.

²² *CIL* 14368¹⁰⁻¹².

²³ BLAKE II, 199, Pl. 19/2.

²⁴ KISS, No. 27.

²⁵ TAVANO, Tav. IV.

²⁶ PLESNIČAR, *La città*, 373.

²⁷ *CIL* 14368¹³.

²⁸ *CIL* 14368¹⁹.

²⁹ *CIL* 14368¹⁵⁻¹⁸, ²⁰.

³⁰ ZOVATTO, sl. 133.

³¹ TAVANO, 201.

³² BRANKO MARUŠIČ, »Monumenti istriani dell'architettura sacrale altomedioevale con le absidi iscritte«, *AV* 23 (1972) sl. 7.

³³ Npr. mozaik bazilike Sta Eufemia v Gradežu iz 2. pol. 6. stol., cf. TAVANO, Tav. XXX.

³⁴ Cf. EJNAR DYGGVE, »Die Mosaiken«, *Forschungen in Salona*, III (1939) 75.

³⁵ KLEMENC, 130.

³⁶ KISS, 55; GONZENBACH, 169.

³⁷ GONZENBACH, 169.

³⁸ Cf. G. BRUSIN, »Tesselati di Cividale...«, Fig. 4a.

³⁹ Cf. Dr. PETTER, »Römische Mosaiken vom Domplatze zu Salzburg«, *MZK*, DF 5 (1906) Fig. 13—14.

⁴⁰ HEIDE LATIN: *Die römischen Mosaiken in Österreich*, Diss. Wien 1967, 214 (tipkopis).

⁴¹ RGMG, I/3, 27.

⁴² Mozaik Ljubljana 10. 5.

⁴³ GONZENBACH, 286.

⁴⁴ KISS, 63.

⁴⁵ GONZENBACH, 295—296.

⁴⁶ Cf. ANTON GNIRS, »Forschungen in Istrien«, *JÖAI*, 14, 1911, Fig. 84.

⁴⁷ Cf. RUDOLF EGGER, »Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg 1950«, *Carinthia I*, 142 (1952) Abb. 22.

⁴⁸ Cf. H. LATIN: *Die römischen Mosaiken...*, 299—300.

⁴⁹ Po lokalni tradiciji sta stali na tem mestu dve cerkvi — Sta Chiara in San Giovanni di Piaggio.

⁵⁰ GONZENBACH, 288.

⁵¹ KISS, No. 23.

^{51a} Ob odsotnosti vseh drugih podatkov, ki bi precizneje določali najdeni novec, se omejujemo na čas od 337—361. Možnost, da bi bil novec kovan v času, ko je bil Konstantij II. še cezar (od 324), je manj verjetna.

⁵² Cf. WALTER SCHMID, »Ein römischer Landsitz am Attersee«, *Jahrbuch der Oberösterreichischen Musealvereines*, 81 (1926) Abb. 6.

⁵³ H. LATIN: *Die römischen Mosaiken...*, 196.

⁵⁴ GONZENBACH, 292—295.

⁵⁵ GONZENBACH, 266—267.

⁵⁶ Cf. GONZENBACH, 304—306.

⁵⁷ Cf. GONZENBACH, 291—295.

⁵⁸ GONZENBACH, 237.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ GONZENBACH, 119; RGMG, I/3, 42.

⁶¹ Cf. mozaik Celje 14. 2.

⁶² RGMG, I/3, 27.

⁶³ PARLASCA, 118.

⁶⁴ GONZENBACH, 228.

⁶⁵ Za podrobnejši prikaz te sheme cf. mozaik Celje 13. 1.

⁶⁶ TAVANO, Tav. IV.

⁶⁷ Podrobnejši prikaz ob mozaiku Celje 13.1.

⁶⁸ Izsledke analize novčanih najdb mi je posredoval P. Kos.

⁶⁹ Napis ARCHIDIACONO ANTIOCO BATTESTE-RIUM ET PORTICUS CUM GLORIA ET LAETITIA PERFECTUM EST.

⁷⁰ Cf. DORO LEVI: *Antioch Mosaic Pavements*, I, Princeton-London-Den Haag 1947.

⁷¹ Cf. GONZENBACH, 291—297.

⁷² Cf. Zemljiška knjiga k. o. Gradišče, vložek št. 149.

⁷³ PLESNIČAR, *La città*.

⁷⁴ Cf. GONZENBACH, 268—269.

⁷⁵ Cf. GONZENBACH, 266.

⁷⁶ Cf. GONZENBACH, 296—297.

⁷⁷ PARLASCA, 116.

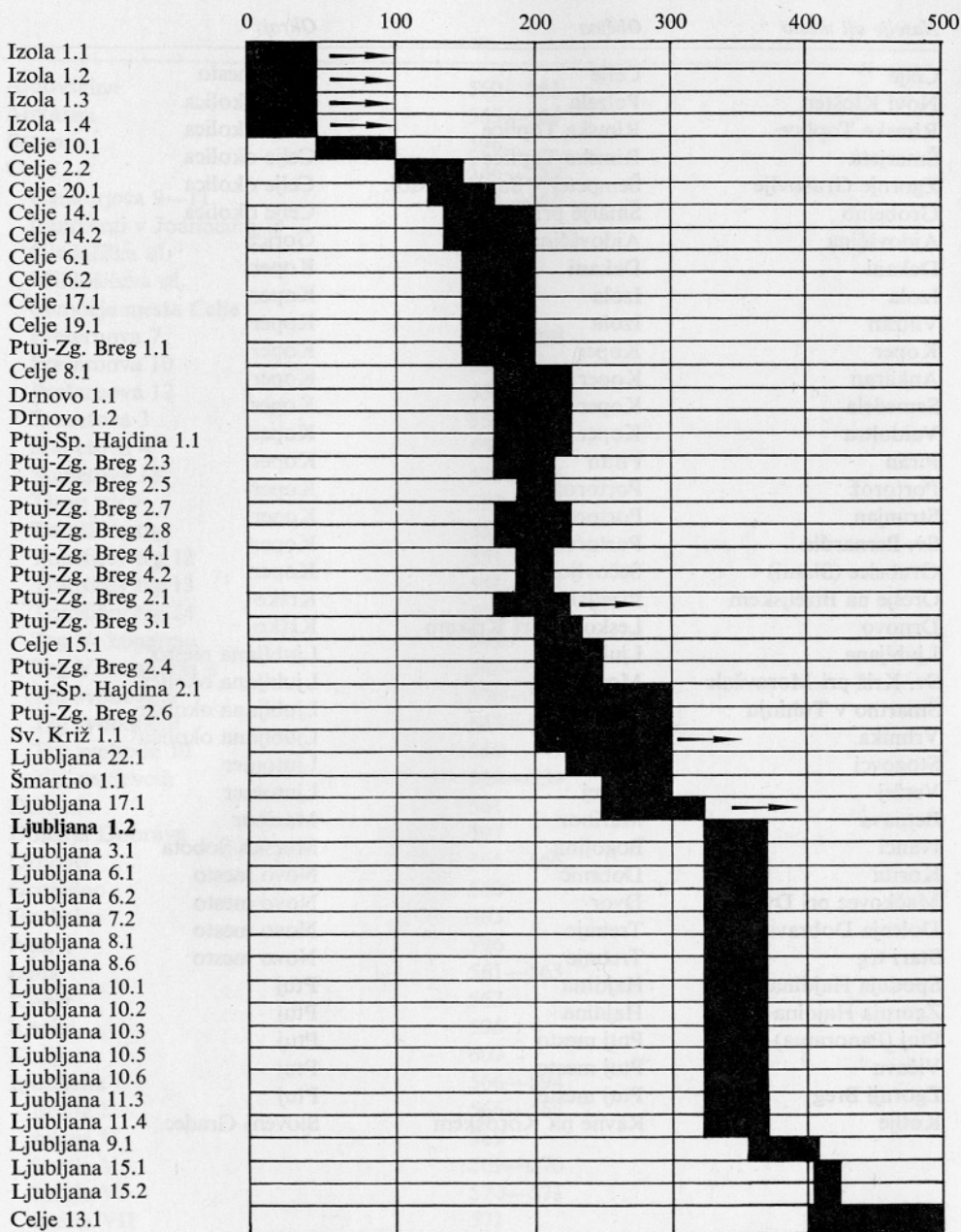
⁷⁸ GONZENBACH, 284.

⁷⁹ GONZENBACH, 169. KISS, 55.

⁸⁰ Cf. GONZENBACH, 267.

⁸¹ *Ibidem*.

KRONOLOŠKA TABELA

PODROČNI IMENIK

<i>Naselje ali mesto</i>	<i>Občina</i>	<i>Okraj</i>
Celje	Celje	Celje mesto
Novi Klošter	Polzela	Celje okolica
Rimske Toplice	Rimske Toplice	Celje okolica
Šmarjeta	Rimske Toplice	Celje okolica
Zgornje Grušovlje	Šempeter v Savinjski dol.	Celje okolica
Grobelno	Šmarje pri Jelšah	Celje okolica
Ajdovščina	Ajdovščina	Gorica
Dekani	Dekani	Koper
Izola	Izola	Koper
Viližan	Izola	Koper
Koper	Koper	Koper
Ankaran	Koper okolica	Koper
Semedela	Koper okolica	Koper
Valdoltra	Koper okolica	Koper
Piran	Piran	Koper
Portorož	Portorož	Koper
Strunjan	Portorož	Koper
Sv. Bernardin	Portorož	Koper
Grubelce (Slami)	Sečovelje	Koper
Orešje na Bizeljskem	Bizeljsko	Krško
Drnovo	Leskovec pri Krškem	Krško
Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana mesto
Sv. Križ pri Moravčah	Moravče	Ljubljana okolica
Šmartno v Tuhinju	Tuhinj	Ljubljana okolica
Vrhnika	Vrhnika	Ljubljana okolica
Stogovci	Apače	Ljutomer
Veržej	Veržej	Ljutomer
Betnava	Maribor	Maribor
Ivanci	Bogojina	Murska Sobota
Korita	Dobrníč	Novo mesto
Mačkovec pri Dvoru	Dvor	Novo mesto
Dolenja Dobrava	Trebnje	Novo mesto
Stari trg	Trebnje	Novo mesto
Spodnja Hajdina	Hajdina	Ptuj
Zgornja Hajdina	Hajdina	Ptuj
Ptuj (Panorama)	Ptuj mesto	Ptuj
Vičava	Ptuj mesto	Ptuj
Zgornji Breg	Ptuj mesto	Ptuj
Kotlje	Ravne na Koroškem	Slovenj Gradec

ABECEDNI IMENIK

str.

Ajdovščina	560—561
Ankaran	563—564
Betnava	596
Celje	546—559
Cankarjeva 9—11	554—556
fragmenti v Joanneum-u	559
Gledališka ul.	548
Miklošičeva ul.	558
območje mesta Celje	558
Prešernova 7	549—550
Prešernova 10	550
Prešernova 12	550—551
Stanetova 3	556—557
Stanetova 4	557
Stanetova 18	557—558
Titov trg 9	552—554
Tomšičev trg	552
Tomšičev trg 12	551
Tomšičev trg 13	551—552
Tomšičev trg 14	552
Trg V. kongresa	549
Trg V. kongresa 8	548—549
Trg svobode 8	546—547
Trg svobode 9	547—548
Trg svobode 10	548
vila na Sevcih	558—559
Dekani	561
Dolenja Dobrava	597
Drnovo	565—566
Grobelno	560
Grubelce	565
Ivanci	596
Izola	561—563
Koper	563
Korita	596
Kotlje	607
Ljubljana	566—594
insula I	566—568
insula II	569
insula V	569—570
insula VI	570—571
insula VII	571
insula VIII	571—573
insula X	573
insula XII	574—576

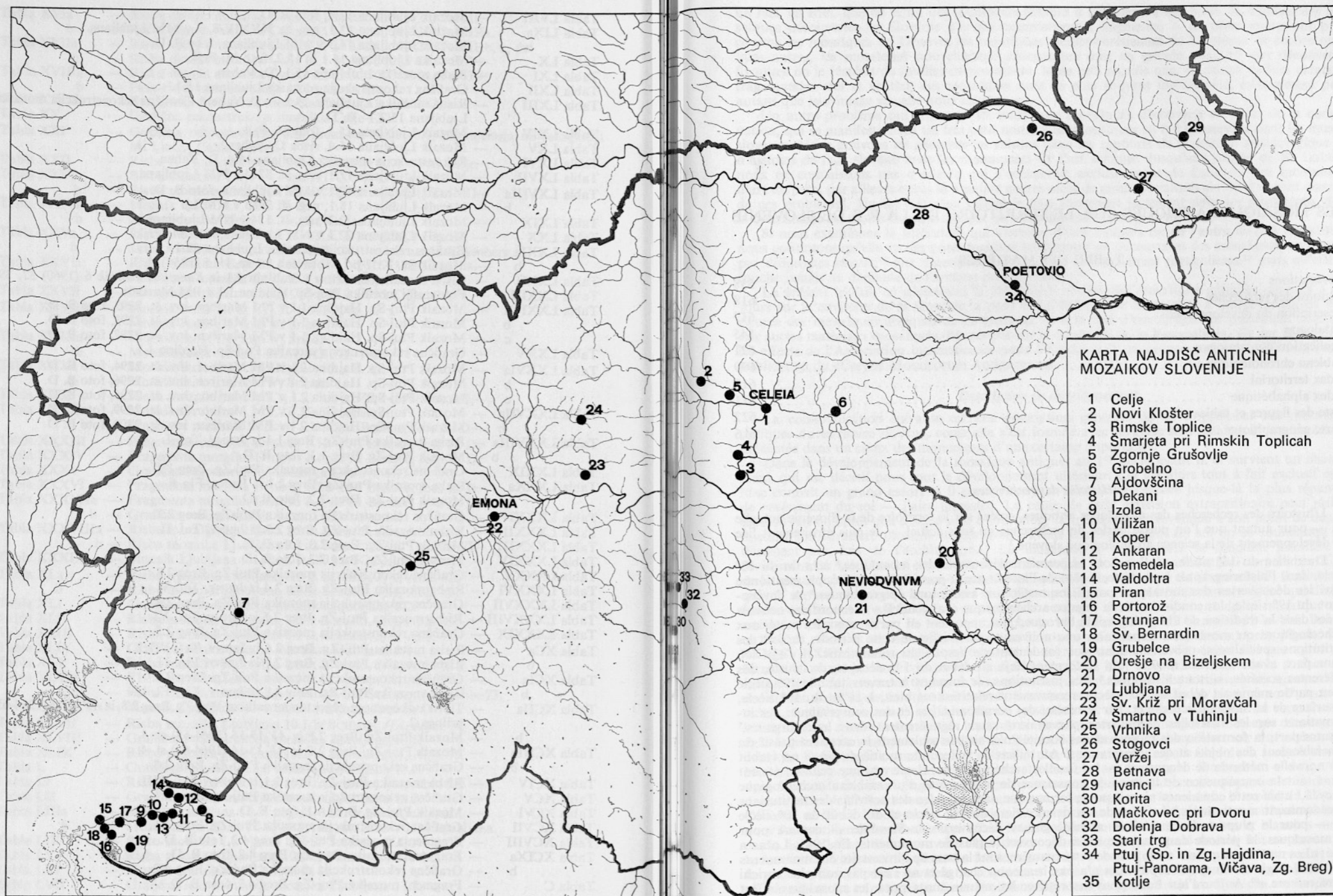
insula XIII	576—578
insula XIV	578—581
insula XV	581—585
insula XXIV	584, 585
insula XXVIII	585
insula XXX	585—587
insula XXXII	587—590
Aškerčeva c.	590
FAGG — odd. za arhitekturo	590
Forstlechnerjev vrt	593
Göblöv vrt	592—593
Gradišče	593
Gregorčičeva ul.	593
Gregorčičeva 23	593
križišče Emonske in Aškerčeve c.	590
Seunigov vrt	591
Trg mladinskih delovnih brigad 2	590
Trg mladinskih delovnih brigad 12	591, 592
Trg revolucije	594
Vegova 4	593—594
Zelnikov vrt	591
Mačkovec pri Dvoru	597
Novi Klošter	560
Orešje na Bizeljskem	565
Piran	564
Portorož	564
Ptuj	597—607
Panorama	599
fragmenti v Joanneum-u	607
Rimske Toplice	560
Semedela	564
Spodnja Hajdina	597—599
Stari trg	597
Stogovci	596
Strunjan	564
Sv. Bernardin	564
Sv. Križ pri Moravčah	594—595
Šmarjeta	560
Šmartno v Tuhinju	595—596
Valdoltra	564
Veržej	596
Vičava	599
Viližan	563
Vrhnika	596
Zgornja Hajdina	599
Zgornje Grušovlje	560
Zgornji Breg	599—607

SEZNAM SLIK IN TABEL

- Slika 1 — Načrt mesta Celja z vrisanimi najdišči mozaikov; številke odgovarjajo oštevilčenju v katalogu.
- Slika 2 — Tloris odkopanih objektov v Prešernovi ul. 7 v Celju; iz *AV* 4 (1953) 110.
- Slika 3 — Tloris odkopanih objektov v Cankarjevi 9-11 v Celju; iz *MCC*, NF XVII, Taf. I.
- Slika 4 — Tloris izkopanih objektov na Stallnerjevem vrtu (Stanetova 18); iz *MCC*, NF XXV, Fig. 23.
- Slika 5 — Tloris rimske vile na Sevcih, izdelan ob izkopavanjih F. LORGERJA, hranjen v PM Celje, brez inv. št.
- Slika 6 — Tloris odkopanega objekta v Simonovem zalivu pri Izoli; iz *Notizie degli Scavi di antichità*, IV, 1928.
- Slika 7 — Tloris Emone na načrtu mesta Ljubljana; iz MILICA DETONI & TINE KURENT: *Modularna rekonstrukcija Emone* (Situla, ser. v 4°, 1, 1963).
- Slika 8 — Tloris emonskih insul I in II iz SCHMID, *JfA*, Tafel IV.
- Slika 9 — Tloris emonskih insul IV in V iz SCHMID, *JfA*, Tafel V.
- Slika 10 — Tloris emonske insule VI iz SCHMID, *JfA*, Tafel VI.
- Slika 11 — Tloris emonske insule VII iz SCHMID, *JfA*, Tafel VIII.
- Slika 12 — Tloris emonske insule VIII iz SCHMID, *JfA*, Tafel IX.
- Slika 13 — Tloris emonske insule X iz SCHMID, *JfA*, Tafel X.
- Slika 14 — Tloris emonske insule XII iz SCHMID, *JfA*, Tafel XII.
- Slika 15 — Tloris emonske insule XIII iz SCHMID, *JfA*, Tafel XIII.
- Slika 16 — Tloris emonske insule XIV iz SCHMID, *JfA*, Tafel XIV.
- Slika 17/1 — Tloris emonske insule XV iz SCHMID, *JfA*, Tafel XV.
- Slika 17/2 — Tloris emonske insule XV iz PLESNIČAR, *Jakopičev vrt*, 5.
- Slika 17/3 — Tloris emonske insule XV z načrta Emone v MM Ljubljana.
- Slika 18 — Tloris emonske insule XXIV iz SCHMID, *JÖAI*, 161—162.
- Slika 19 — Tloris emonske insule XXX z načrta Emone v MM Ljubljana.
- Slika 20/1 — Tloris emonske insule XXXII z načrta Emone v MM Ljubljana.
- Slika 20/2 — Tloris emonske insule XXXII iz *AV* 23 (1972) 371.
- Slika 21/1 — Situacijska risba odkopanega objekta Ljubljana 20 iz *AV* 17 (1966) priloga 1.
- Slika 21/2 — Tloris odkopanega objekta Ljubljana 20 iz *AV* 17 (1966) priloga 2.
- Slika 22 — Situacijski tloris najdišča mozaika Sv. Križ pri Moravčah 1.1 iz *AV* 5 (1954) priloga v tekstu.
- Slika 23 — Načrt mesta Ptuja in okolice.
- Slika 24 — Situacijski načrt JENNYEVIIH izkopavanj l. 1893; iz *MCC*, NF 22 (1896) Tafel X.
- Slika 25 — Tloris odkopanih objektov med JENNYEVIMI izkopavanji l. 1893; iz *MCC*, NF 22 (1896) Tafel IX.
- Slika 26 — Tloris stavbe E z mozaiki (Zg. Breg pri Ptuj); iz *VS* 11 (1966 [1967]) 7.
- Tabla Ia, b — Fragmenti mozaika Celje 2.2, foto B. D.
- Tabla IIa — Fragmenti mozaika Celje 2.2, foto B. D.
- Tabla IIb — Načrt najdišča mozaika Celje 2.2 v PM Celje.
- Tabla III — Fragmenta mozaika Celje 6.1, foto B. D.
- Tabla IV — Fragmenti mozaika Celje 6.1, foto B. D.
- Tabla V — Fragmenta mozaika Celje 6.2, foto B. D.
- Tabla VI — Fragmenti mozaikov Celje 6.1, 6.2, foto B. D.
- Tabla VII — Fragmenti mozaikov Celje 6.1, 6.2, foto B. D.
- Tabla VIIa — Situacijska risba najdbe mozaika Celje 8.1 v PM Celje.
- Tabla VIIb — Risba detajla mozaika Celje 8.1 v PM Celje.
- Tabla IXa — Risba odkritega dela mozaika Celje 8.1 v PM Celje.
- Tabla IXb — Načrt za prenos mozaika Celje 8.1 v minoritsko cerkev v Celju (PM Celje).
- Tabla Xa — Rekonstrukcija mozaika Celje 8.1 v PM Celje.
- Tabla Xb — Rekonstrukcija mozaika Celje 8.1 v PM Celje.
- Tabla XIa, b — Risbi mozaika Celje 10.1 v PM Celje.
- Tabla XIIa, b — Risbi mozaika Celje 10.1 v PM Celje.
- Tabla XIIIa, b — Risbi detajla mozaika Celje 10.1 v PM Celje.
- Tabla XIVa — Mozaik Celje 10.2, foto. B. D.
- Tabla XIVb — Risba mozaika Celje 13.1b iz *MCC*, NF 24 (1898) Fig. 1.
- Tabla XV — Tloris celjske bazilike z ohranjenimi fragmenti mozaika Celje 13.1 iz *MCC*, NF 24 (1898) Taf. I.

Tabla XVIa	— Risba detajla mozaika Celje 13.1 iz <i>MCC</i> , NF 24, Taf. II.
b	— Risba detajla mozaika Celje 13.1 iz <i>MCC</i> , NF 24, Taf. IIIa.
Tabla XVIIa	— Risba detajla mozaika Celje 13.1 iz <i>MCC</i> , NF 24, Taf. IIIb, c, d.
b	— Risba detajla mozaika Celje 13.1 iz <i>MCC</i> , NF 24, Taf. V.
Tabla XVIIIa	— Risba detajla mozaika Celje 13.1 iz <i>MCC</i> , NF 24, Taf. IV.
b	— Paus-risba mozaika Celje 13.1 v PM Celje.
Tabla XIX	— Fotografiji M. LENZA mozaika Celje 13.1, v PM Celje.
Tabla XX	— Grafična rekonstrukcija mozaika Celje 13.1.
Tabla XXI	— Grafična rekonstrukcija dela mozaika Celje 13.1, ohranjenega na fotografiji M. LENZA (tabla XIXa).
Tabla XXII	— Risba I. VALENTINITSCHA mozaika Celje 14.1 v PM Celje.
Tabla XXIIIa	— Risba mozaika Celje 14.1 iz <i>MHVS</i> 5 (1854) Taf. II.
b	— Risba mozaika Celje 14.1 iz <i>MCC</i> , NF 17 (1891) Taf. III.
Tabla XXIVa	— Mozaik Celje 14.1, foto B. D.
b	— Risba mozaika Celje 14.2 v PM Celje.
Tabla XXVa	— Risba mozaika Celje 15.1 iz <i>MZK</i> , DF 2 (1903) Fig. 37.
b	— Skica s svinčnikom mozaika Celje 15.1 v Joanneum-Eggenberg.
Tabla XXVIa	— Risba mozaika Celje 17.1 iz <i>MCC</i> , NF 25 (1899) Fig. 24.
b	— Paus-risba mozaika Celje 19.1 v PM Celje.
Tabla XXVII	— Fotografija risbe mozaika Celje 20.1 v PM Celje.
Tabla XXVIIIa	— Mozaik Izola 1.1 iz <i>AT</i> , 10 (1923) Fig. 5.
b	— Mozaik Izola 1.1, foto V. Šribar.
Tabla XXIXa	— Mozaik Izola 1.1, foto V. Šribar.
b	— Mozaik Izola 1.3 iz <i>AMSIA</i> , XLI/II, 400.
Tabla XXXa	— Mozaik Izola 1.3 v PM Koper, foto B. D.
b	— Mozaik Izola 1.4, foto V. Šribar.
Tabla XXXI	— Risba mozaikov Izola 1.1, 1.2, 1.4 iz <i>VS</i> 7 (1958-59) 332.
Tabla XXXIIa	— Mozaik Grubelce 1.1 iz <i>AV</i> 19 (1968) sl. 4.
b	— Fragment mozaika Drnovo 1.1 v PM Brežice, foto B. D.
Tabla XXXIII	— Fragmenta mozaika Drnovo 1.1 v PM Brežice, foto B. D.
Tabla XXXIV	— Fragmenta mozaika Drnovo 1.1 v PM Brežice, foto B. D.
Tabla XXXV	— Grafična rekonstrukcija mozaika Drnovo 1.1.
Tabla XXXVI	— Fragmenta mozaika Drnovo 1.2 v PM Brežice, foto B. D.
Tabla XXXVIIa	— Fragmenta mozaika Drnovo 1.2 v PM Brežice, foto B. D.
b	— Grafična rekonstrukcija mozaika Drnovo 1.2.
Tabla XXXVIIIa	— Risba mozaika Ljubljana 1.2 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 21.
b	— Risba mozaika Ljubljana 3.1 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Tafel XVII.
Tabla XXXIX	— Mozaik Ljubljana 3.1, neg. št. 385 v NM Ljubljana.
Tabla XLa	— Risba mozaika Ljubljana 6.1 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 42.
b	— Risba mozaika Ljubljana 6.2 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 43.
Tabla XLI	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 6.2.
Tabla XLII	— Risba mozaika Ljubljana 7.2 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 49.
Tabla XLIII	— Risba mozaika Ljubljana 8.1 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 70.
Tabla XLIV	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 8.1.
Tabla XLV	— Risba mozaika Ljubljana 8.6 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 67.
Tabla XLVIa	— Risba mozaika Ljubljana 9.1 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 72.
b	— Risba detajla mozaika Ljubljana 9.1 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 73.
c	— Mozaik Ljubljana 9.3 v MM Ljubljana, foto B. D.
Tabla XLVII	— Risba mozaika Ljubljana 10.1 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 74.
Tabla XLVIII	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 10.1.
Tabla XLIX	— Risba mozaika Ljubljana 10.2 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 75.
Tabla L	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 10.2.
Tabla LI	— Risba mozaika Ljubljana 10.3 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 76.
Tabla LII	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 10.3.
Tabla LIIIa	— Mozaik Ljubljana 10.3, neg. št. 1951 v NM Ljubljana.
b	— Mozaika Ljubljana 10.5, 10.6, neg. št. 2823 v NM Ljubljana.
Tabla LIV	— Risba mozaika Ljubljana 10.5 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 77.
Tabla LV	— Risba mozaika Ljubljana 10.6 iz SCHMID, <i>JfA</i> , Abb. 78.
Tabla LVI	— Mozaik Ljubljana 11.3, foto B. D.
Tabla LVII	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 11.3.

Tabla LVIII	— Mozaik Ljubljana 11.4, foto B. D.
Tabla LIXa	— Mozaik Ljubljana 13.1, neg. št. XXXIV/8, 9 v MM Ljubljana.
b	— Mozaik Ljubljana 14.3 v MM Ljubljana, foto B. D.
Tabla LX	— Mozaika Ljubljana 15.1 in 15.2, foto M. Pajk.
Tabla LXI	— Risba mozaika Ljubljana 15.1, D. Vahen.
Tabla LXII	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 15.1.
Tabla LXIII	— Risba mozaika Ljubljana 15.2 — D. Vahen; Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 15.2 — B. D.
Tabla LXIV	— Mozaik Ljubljana 15.3, foto M. Pajk.
Tabla LXV	— Mozaik Ljubljana 15.4, risba D. Vahen.
Tabla LXVI	— Rekonstrukcija mozaika Ljubljana 15.4, D. Vahen.
Tabla LXVII	— Mozaik Ljubljana 17.1, neg. št. 3264 v NM Ljubljana.
Tabla LXVIIIa	— Mozaik Ljubljana 17.1 v MM Ljubljana, foto B. D.
b	— Mozaik Ljubljana 18.1, neg. št. 2985 v NM Lj.
Tabla LXIX	— Mozaik Ljubljana 22.1, neg. št. 134 v NM Ljubljana.
Tabla LXX	— Mozaik Ljubljana 22.1 v NM Ljubljana, foto M. Pajk.
Tabla LXXIa	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ljubljana 22.1.
b	— Mozaik Sv. Križ pri Moravčah 1.1 iz AV 5 (1954) sl. 1.
Tabla LXXII	— Risba mozaika Šmartno v Tuhinju 1.1 iz <i>Kamniški zbornik</i> 6 (1960) 37, 39.
Tabla LXXIII	— Fotografiji mozaika Ptuj-Sp. Hajdina 1.1 v PM Maribor.
Tabla LXXIVa	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 1.1 v PM Maribor, inv. št. 2293, foto B. D.
b	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 1.1 v PM Maribor, inv. št. 2298, foto B. D.
c	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 1.1 v PM Maribor, inv. št. 2297, foto B. D.
Tabla LXXV	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Sp. Hajdina 1.1.
Tabla LXXVIa	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 2.1 v PM Maribor, inv. št. 2294, foto B. D.
b	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 2.1 v PM Maribor, inv. št. 2296, foto B. D.
c	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 2.1 v PM Maribor, inv. št. 2295, foto B. D.
Tabla LXXVIIa	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 2.1 v PM Maribor, inv. št. 2299, foto B. D.
b	— Mozaik Ptuj-Sp. Hajdina 2.1 v PM Maribor, inv. št. 2300, foto B. D.
Tabla LXXVIIIa	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 1.1 iz JENNY, Taf. I.
b	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 1.1, foto B. D.
Tabla LXXIX	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 1.1
Tabla LXXXa	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.1 iz JENNY, Fig. 9.
b	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.2, foto B. D.
Tabla LXXXI	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.1.
Tabla LXXXII	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.3 iz JENNY, Taf. II.
Tabla LXXXIII	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.3, foto B. D.
Tabla LXXXIV	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.3, foto B. D.
Tabla LXXXV	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.3.
Tabla LXXXVI	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.4 iz JENNY, Taf. V.
Tabla LXXXVII	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.4.
Tabla LXXXVIII	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.5 iz JENNY, Taf. VI.
Tabla LXXXIX	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.5.
Tabla XCa	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.6 iz JENNY, Taf. VII/2.
b	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.7 iz JENNY, Fig. 11.
Tabla XCIIa	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.7.
b	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.8 iz JENNY, Fig. 12, 13.
Tabla XCIIa	— Tloris odkopanega objekta z mozaikom Ptuj-Zg. Breg 2.8, iz AV 15-16 (1964-65) priloga 2.
b	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.8 iz AV 15-16 (1964-65) sl. 5.
Tabla XCIIIa	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 2.8 iz AV 15-16 (1964-65) sl. 4.
b	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 2.8.
Tabla XCIV	— Risba mozaika Ptuj-Zg. Breg 3.1 iz JENNY, Taf. VIII.
Tabla XCV	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 3.1.
Tabla XCVI	— Mozaik Ptuj-Zg. Breg 4.1, foto B. D.
Tabla XCVII	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 4.1.
Tabla XCVIII	— Fragmenta mozaika Ptuj-Zg. Breg 4.2, foto B. D.
Tabla XCIXa	— Fragment mozaika Ptuj-Zg. Breg 4.2, foto B. D.
b	— Grafična rekonstrukcija mozaika Ptuj-Zg. Breg 4.2.
Tabla C	— Fragment mozaika Ptuj-Zg. Breg 4.3, foto B. D.

LES MOSAÏQUES ANTIQUES SUR LE TERRITOIRE DE LA R. S. DE SLOVÉNIE

TABLE DES MATIÈRES

Abréviations	538
Histoire des recherches	618
Description du développement	619
Catalogue	545
Explication du catalogue	621
Tableau chronologique	609
Index territorial	610
Index alphabétique	611
Liste des figures et tableaux	622
Carte géographique	616

Histoire des recherches

L'histoire des recherches des mosaïques antiques, créées sur le territoire de la Slovénie actuelle est — pour autant que l'on puisse parler de recherches au sens actuel — le plus étroitement liée au développement de la science archéologique slovène.¹

Du milieu du 16e siècle, où l'on nota la première découverte des mosaïques,² à la fin du 18e siècle, dans l'historiographie humaniste, à côté de l'intérêt accru porté à l'antiquité, on mentionne aussi les découvertes des mosaïques parmi les matériaux avant tout épigraphiques.³ A l'avènement du 19e siècle, les conditions de la science archéologique changent. Il y a encore des oeuvres créées dans la tradition de l'historiographie baroque,⁴ qui apportent en partie aussi des matériaux archéologiques ou mosaïqués. Cependant, une nouveauté essentielle de cette période, ce sont les institutions spécialisées, provenant dans leur fondement de l'esprit du romantisme. Il s'agit ici, d'une part, avant tout des musées⁵ qui se forment déjà au début du 19e siècle et, de l'autre, des différentes sociétés, surtout historiques.⁶ Ces institutions, se formant à travers tout le 19e siècle et en partie même au début du 20e siècle, recouvraient relativement bien, à la fin du 19e siècle, la surface de la Slovénie actuelle et, par le réseau des correspondants et des conservateurs, les informations sur les nouvelles découvertes parvenaient assez régulièrement dans leurs organes.⁷ D'autre part, la formation des musées et des sociétés n'avait pas seulement le caractère passif du rassemblement des objets et des informations. Au milieu de la seconde moitié du siècle on établit une nouvelle méthode de découverte — les fouilles archéologiques. Il est vrai que celles-ci étaient avant tout la conséquence de la prise de conscience de la nécessité d'un «tableau archéologique achevé»,⁸ mais cette conscience n'avait pu se former que dans le cadre des activités des institutions précédemment mentionnées.⁹ La période du dernier tiers du 19e siècle et du début du 20e siècle est — pour la plupart des matériaux archéologiques découverts en Slovénie — comme pour les mosaïques, la période dans laquelle on a découvert le plus de monuments. En 1941, Ložar a noté: «Les matériaux qui ont vu le jour de cette manière, sont la base de l'inventaire des monuments de l'archéologie slovène, qui depuis lors n'a pas beaucoup changé et ne s'est pas non plus enrichi outre mesure.»¹⁰ Aujourd'hui nous pouvons répéter les mêmes mots pour les mosaïques. C'est

un fait, en effet, que de la fin des fouilles de Schmid à Ljubljana à nos jours, le nombre des mosaïques découvertes en Slovénie n'a pas essentiellement augmenté. A de rares exceptions près, comme les mosaïques de Drnovo, les mosaïques vieilles-chrétiennes de Ljubljana et encore quelques autres, les mosaïques nouvellement découvertes sont en grande majorité des découvertes fortuites ou le résultat de fouilles de protection. Mais cela signifie que, en raison de leur caractère fragmentaire réel et spatial, ces mosaïques sont le plus souvent inutilisables, évidemment pour autant que leur image visuelle nous est connue.

Un autre problème qui concerne les matériaux mosaïqués découverts est celui de la conservation, qui se manifeste dans un très petit nombre de mosaïques en fait conservées dans les musées slovènes. Nous pouvons en chercher les raisons dans les rapports de la science archéologique ou d'histoire de l'art slovène avec les monuments de l'art antique. Jusqu'aux traités de R. Ložar,¹¹ nous ne connaissons pas d'œuvre qui s'occuperait exclusivement de l'analyse des monuments d'art du pays, par ailleurs après la dernière guerre seuls de rares spécialistes slovènes se sont occupés de ces problèmes. Un tel état s'est reflété le plus fortement justement dans les mosaïques, dont la consistance est moins durable que par ex. celle des monuments de pierre.

Si nous examinons la littérature qui s'occupe d'une manière ou de l'autre de nos mosaïques, nous constatons qu'elle va des notes fugitives concernant les découvertes des mosaïques, en passant par différentes revues,¹² aux descriptions plus larges de mosaïques particulières,¹³ mais qu'elle ne touche jamais au domaine de l'analyse professionnelle.¹⁴

Le présent travail, en présentant la production entière des mosaïques antiques connues à nos jours sur le territoire de la Slovénie, a pour but d'établir une base solide à toutes les études ultérieures des mosaïques antiques de ce territoire et à la fois d'encourager un traitement analogue des autres matériaux mosaïqués, découverts sur le territoire de la Yougoslavie. Et par là il rejoint les efforts de l'Association internationale pour l'Étude de la Mosaïque antique (AIEMA), par la publication du «Corpus Mosaicorum Antiquorum».

Description du développement

La communication suivante est une description générale du développement des mosaïques antiques du territoire slovène, comme elle s'est formée avec le traitement catalogué des matériaux, présentée dans un choix des monuments d'une certaine importance.

Dans le développement de la mosaïque antique, au 1er siècle avant n. è. survient un changement qui est décisif pour tout le développement ultérieur. Cet art alors tout à fait exclusif et de luxe connaît un grand essor et il commence à rivaliser avec l'espèce jusque-là la plus répandue de revêtement du sol — l'aire incrustée. La cause de cette extension extraordinaire peut résider dans le fait qu'après une longue voie d'évolution, la mosaïque est revenue à son point de départ, rejetant son caractère pictural et redevenant avant tout revêtement du sol en se soumettant entièrement aux lois de l'architecture.¹⁵ La mosaïque a donc repris sa fonction primitive de revêtement du sol dans le sens de la fermeture solide de l'espace architectural vers le bas. L'art de la mosaïque s'est égalisé pour une brève période avec la technique de la mosaïque; il n'est resté qu'une surface mosaïquée homogène, non décomposée, fermement prise dans le cadre qui divisait fonctionnellement la surface. Les exemples de ce degré de développement de la mosaïque sont rares dans les provinces. Ils sont connus par le Magdalensberg en Carinthie,¹⁶ le Val Bandon en Istrie¹⁷ et sur le territoire slovène par le Simonov zaliv (la Baie de Simon) près d'Izola (tab. XXVIII—XXXI). Ces exemples représentent le degré initial du style dit sévère. Un peu après s'est formée la mosaïque non conservée aujourd'hui de Celje 10.1 (tab. XI—XIII), où la surface mosaïquée était déjà recouverte par un filet géométrique linéaire. Le filet à champs hexagonaux avec des étoiles rhombiques intermédiaires à six branches est connu en Italie du Nord et en France (Cividade, Aquilée, Besançon) et il s'est limité généralement à la période flavienne. Le rapport entre le filet linéaire noir et le fondement blanc de la mosaïque est resté, malgré les éléments décomposés, égal à celui des mosaïques de la Baie de Simon. Visuellement l'échantillon noir du schéma géométrique linéaire agit comme un filet solide, déployé *par-dessus* l'espace vide de la surface blanche. Nous pouvons peut-être pressentir un nouvel élément dans le rapport fondement — échantillon dans les motifs de remplissage des champs hexagonaux, qui activent encore en partie le fondement dans le cadre de l'échantillon, ce qui est la caractéristique des mosaïques de la 1re moitié du 2e siècle. Celles-ci certifient l'inexistence du fondement au sens ancien. Le fondement mosaïqué est attiré dans l'échantillon lui-même, ce qui efface la distinction entre les surfaces noires et blanches maintenant équivalentes. Si auparavant l'échantillon géométrique était posé tout à fait nettement sur le fondement vide et si les plans du fondement et de l'échantillon se distinguaient entre eux, dans le nouvel échantillon ambivalent le fondement est entièrement recouvert et les deux plans sont réunis en un. La conséquence de ce processus fut, dans la phase finale au 3e siècle, un fondement

mosaïqué tout à fait noir avec un échantillon blanc, ce qui est exactement l'opposé de la situation initiale au 1er s. avant n. è. Le fondement est ici de nouveau une surface du sol indifférente, compacte, sur laquelle se développe un échantillon géométrique blanc. L'unique exemple de ce degré d'évolution parmi les matériaux du pays est la mosaïque de Ljubljana 17.1 (tab. LXVII—LXVIIIa), pour laquelle, à côté de l'inversion des couleurs, il est caractéristique qu'elle recouvrait le sol d'un couloir, donc d'un espace qui, par sa fonction dans le complexe d'une architecture déterminée, a une place secondaire. Il est caractéristique que dans ce temps les mosaïques noir-blanc des schémas géométriques se retirent dans les espaces marginaux,¹⁸ ce qui correspond à leur évaluation envers les mosaïques figuratives et ornementales de plusieurs couleurs, porteuses du développement ultérieur.

Dans la ligne d'évolution des mosaïques noir-blanc, au 2e siècle se manifestent des mosaïques qui ont conservé l'ancienne conception du filet noir sur fondement blanc, mais qui ont déjà en même temps introduit aussi des éléments de la nouvelle ambivalence, avant tout dans le cadre des motifs de remplissage. Telle est probablement la mosaïque de la moitié du 2e s. de Celje 20.1 (tab. XXVII), dont le schéma est connu en Italie déjà au 1er s. et en France et en Allemagne au 2e et dans la 1re moitié du 3e siècle.

Le développement réel des mosaïques noir-blanc n'a pas le cours rectiligne qu'on pourrait s'imaginer d'après ce qui a été dit ci-dessus. Les différentes étapes de ce développement se sont réalisées sur les mosaïques parallèles dans le temps durant toute la période de l'empire romain. Cependant, les mosaïques noir-blanc de la fin du 2e ou du début du 3e s. sont repoussées au second plan, leur place étant occupée dans ce temps dans les provinces occidentales par les mosaïques de plusieurs couleurs en progression. Les mosaïques noir-blanc font varier à partir de ce moment-là les résultats des périodes précédentes, recevant à la fois les nouveaux éléments, développés dans les mosaïques de plusieurs couleurs.¹⁹

Une nouveauté qui change radicalement le développement de la mosaïque impériale romaine des provinces occidentales, s'effectue dans la période antoninienne avancée — sévérienne du début. Dans les mosaïques jusque-là conséquemment noir-blanc aux schémas géométriques est introduite au moins une troisième couleur, ordinairement rouge, et un peu plus tard, sur les mosaïques auparavant conçues exclusivement à deux dimensions, commencent à se formuler de nouvelles tendances plastiques. Cette étape du développement de la mosaïque du sol, qu'on pourrait nommer de transition, est confirmée par les riches matériaux mosaïqués, découverts à la fin du 19e et au début du 20e siècle à Spodnja Hajdina et à Zgornji Breg près de Ptuj.

Malgré le nouveau schéma géométrique plastiquement conçu du champ ornemental, la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.3 (tab. LXXXII—LXXXV) n'est pas encore arrachée de l'ancien traitement bidimensionnel du revêtement du sol. Nous devons consciemment orienter notre attention sur l'emploi caractéristique ou la répartition des surfaces rhombiques, pour obtenir pour un instant l'illusion d'un sol plastiquement mouvementé. La même étape est confirmée aussi par la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.7 (tab. XCb—XC Ia), et nous pouvons voir la pleine formulation des tendances plastiques sur deux mosaïques de la même période, découvertes au voisinage de Ptuj. La première est la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2 (tab. LXXXVIII—LXXXIX), dont les champs croisés, répartis autour d'un champ d'image carré, sont optiquement approfondis, en sorte que la mosaïque entière donne l'impression d'une surface, sur laquelle la marche est impossible. A cette étape, la mosaïque en son fondement nie sa fonction de revêtement du sol qu'il écarte comme limite spatiale inférieure, étant ainsi en opposition avec sa position de départ au 1er siècle avant n. è. La mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 1.1 (tab. LXXXIII—LXXXV) agit d'une manière analogue. Les champs croisés optiquement approfondis, ici certes pas si conséquemment que dans l'exemple précédent, sont disposés l'un à côté de l'autre et remplis de représentations figuratives dans des champs circulaires à caractère de médaillon. Cette mosaïque représente la synthèse formelle de deux types de mosaïques de ce temps se distinguant l'un de l'autre, le type des champs croisés optiquement approfondis et le type de médaillon, représenté dans nos matériaux par la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.4 (tab. LXXXVI—LXXXVII).

Si les mosaïques présentées jusqu'ici aspiraient à une action tridimensionnelle dans le rapport entre le fondement et le filet ornemental, il y a à côté d'elles des mosaïques qui se limitent à la prise d'éléments particuliers agissant plastiquement, de parties constitutives de bordures et de motifs de remplissage. En connexion avec cela apparaissent des mosaïques de schémas à médaillons, directement liés à la décoration du plafond. De la même manière que fonctionne le cadre à stucs de la décoration du plafond, un treillis à deux rubans ferme et relie les champs d'images particuliers de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.4. La mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 3.1 (tab. XCIV—XCV) lui ressemble en cela et par l'apparition de l'étape initiale de la conception de la mosaïque-tapis, où les bandes de cadre agissent comme «fondement». Dans la tradition des mosaïques rep-

présentatives séveriennes du début, représentées parmi les matériaux slovènes par les exemples traités de Ptuj, se range la mosaïque de Ljubljana 22.1 (tab. LXIX—LXXI) de la 2e moitié du 3e siècle. Le traitement plastique caractéristique de certains motifs de remplissage (le «*kantharos*» à fleurs à tiges et à motifs de cubes) et du treillis à quatre bandes de plusieurs couleurs en fonction de bordure²⁰ est lié dans cette mosaïque aux anciens motifs de conception plane, exécutés dans la nouvelle technique «de tissage», venant des provinces orientales. Parmi les mosaïques de l'antiquité avancée de notre territoire, cette mosaïque représente sans nul doute un des exemples de la plus haute qualité.

A partir du début du 3e siècle, dans la production des mosaïques aussi de notre territoire se manifeste un nouveau type de mosaïque. A ce moment-là en effet, devient de plus en plus populaire le revêtement du sol en *opus sectile*, où en majorité les plaques carrées sont faites de marbre bariolé importé, précieux. Le caractère de ce genre de revêtement du sol est mis sur le luxe, il occupe donc, quand il entre en combinaison avec l'*opus tessellatum*, le plus souvent la position centrale du champ ou de la surface ornementale, dont la mosaïque forme le cadre. Ce type de mosaïque, dans lequel sont réunies deux techniques différentes, est relativement rare. Parmi les matériaux mosaïqués slovènes il est représenté sous une forme pleine par la mosaïque de Celje 15.1 (tab. XXV), qui hélas! à sa découverte a été fortement endommagée et dont il n'est resté des plaques de marbre carrées que des empreintes de base. Les motifs de bordure, avant tout le treillis de plusieurs couleurs sur 5 bandes sur fond noir, indiquent que la mosaïque n'a pas pu être faite avant la 1e moitié du 3e siècle.

Bien plus intéressante est probablement la mosaïque de Drnovo 1.1 (tab. XXXIII—XXXV) de la 1e moitié du 3e siècle, où les plaques carrées de marbre bariolé sont imitées en technique mosaïquée, ce qui indiquerait le caractère précieux du matériau et le désir de le posséder.

La technique «de tissage» déjà mentionnée se manifeste dans les mosaïques à partir de la 2e moitié du 3e siècle de plus en plus fréquemment et marque de nombreuses mosaïques de l'antiquité avancée des provinces occidentales. Malgré le nombre relativement grand de ces mosaïques, nous ne connaissons sur notre territoire qu'un exemple — la mosaïque de Ljubljana 9.1 (tab. XLVIa, b). Cet exemple typique de mosaïque qui, dans sa structure, s'appuie entièrement sur les produits de l'art du tissage, montre sa dépendance non seulement dans l'utilisation conséquente de la technique «de tissage», mais encore dans un appui direct de ses motifs sur ceux des textiles.

Une place particulière revient, dans le complexe des mosaïques noir-blanc de l'antiquité avancée, au groupe de quatorze mosaïques, représentant le reste de la production mosaïquée de l'atelier qui oeuvrait au milieu du 4e siècle à Emona.²¹ Dans leur composition, elles présentent des propriétés identiques — une bande noire encadre la surface centrale blanche,²² au milieu de laquelle se trouve le champ ornemental du schéma géométrique. A l'intérieur de ce groupe nous pouvons distinguer, en ce qui concerne les schémas géométriques des champs ornementaux qui se distinguent les uns des autres, un groupe de mosaïques, où le champ ornemental est compris à deux dimensions²³ et un groupe de mosaïques, dont les schémas géométriques essaient, par la répartition des champs rhombiques, de créer l'illusion d'une surface plastiquement mouvementée.²⁴ A la comparaison des mosaïques de l'espace italique nord et des mosaïques découvertes à Celje, il apparaît que ces mosaïques représentent l'étape d'évolution que la mosaïque romaine a atteinte déjà au 2e siècle. Si elles n'étaient relativement déterminées par la stratigraphie et absolument dans le temps par la découverte de la pièce de monnaie de bronze de Constantius II (337—361) dans le fondement de la mosaïque de Ljubljana 1.2, on pourrait sans hésiter les dater du 2e siècle. La question des raisons de ce retard reste ouverte. Nous ne pouvons nullement y répondre d'une manière satisfaisante seulement en supposant un atelier de mosaïques local, appuyant son répertoire sur des modèles âgés de deux siècles.

Parmi les matériaux mosaïqués slovènes nous distinguons encore le groupe des trois mosaïques qui recouvraient le sol des lieux sacrés vieux-chrétiens.²⁵ Elles ont un caractère exclusivement décoratif, se soumettant entièrement à la formation de l'espace qu'elles complètent. Cela et les schémas géométriques employés²⁶ déterminent leur formation dans la période post-théodosienne. Les découvertes des pièces de monnaie déterminent la date de formation des mosaïques de Ljubljana 15.1 (tab. LX—LXII) et 15.2 (tab. LXIII) à la transition des siècles, tandis que pour la mosaïque de Celje 13.1 (tab. XV—XXI), malgré la datation de Klemenc de la 2e moitié du 5e siècle, nous pouvons constater qu'elle pourrait être déjà de la première moitié de ce siècle.

Explication du catalogue

Ce catalogue représente le recueil de toutes les informations connues aujourd'hui sur les mosaïques antiques, formées sur le territoire actuel de la R. S. de Slovénie. La répartition politique-administrative ou locale de ce territoire est la base de la répartition des localités particulières des

mosaïques. Un tableau sommaire de cette répartition est donné par un index territorial, complété — pour une meilleure orientation dans les matériaux — par un index alphabétique des localités. Dans le cadre des unités locales particulières, les découvertes de mosaïques sont classées par numéros d'ordre, indiquant les ensembles architecturaux particuliers, où les mosaïques se sont formées. Une détermination nette de ces ensembles architecturaux est possible en majeure partie seulement pour les mosaïques de Ljubljana et en partie pour les autres. Un problème se pose avant tout pour les mosaïques de Celje, qui sont de ce fait classées successivement par rapport aux localités de l'O vers l'E,¹ pour obtenir déjà dans le classement même du catalogue des ensembles clos particuliers des découvertes de mosaïques.

Aux numéros d'ordre des ensembles architecturaux on a ajouté les numéros qui indiquent les mosaïques particulières et qui pour la plupart suivent les désignations déjà données des emplacements des ensembles architecturaux. A ces désignations on a ajouté les désignations des découvertes des mosaïques précisant le lieu, ordinairement sous forme de numéros des lots de terrain des communes cadastrales déterminées, complétées par les anciennes dénominations des localités.

Puis vient la présentation de la mosaïque concrète, dont le schéma tient compte des schémas de H. Stern² et de V. von Gonzenbach.³ Le schéma conséquent de la présentation est le suivant:

- la grandeur de la mosaïque
- la grandeur des cubes de mosaïques
- la couleur des cubes de mosaïques
- le fondement de la mosaïque
- la conservation de la mosaïque à la découverte
- le lieu où se trouve actuellement la mosaïque
- les représentations de la mosaïque
- la littérature sur la mosaïque
- le temps et le mode de la découverte
- la description et la détermination chronologique de la mosaïque

La grandeur des cubes de mosaïques est exprimée par la longueur d'un côté du carré supérieur, mais quand la surface supérieure des cubes de la mosaïque n'est pas un carré, les longueurs des deux côtés sont données. Les couches du fondement sont réparties de haut en bas. Comme les représentations de la mosaïque, la littérature aussi est énumérée sans crainte de répétition. Si pour un point déterminé il n'y a pas de données, il est omis.

Dans la description des mosaïques, on tient compte conséquemment du schéma de la répartition, donné en BAIEMA 4,⁴ dans les limites des possibilités on y donne aussi la terminologie.⁵ Comme j'estime que la traduction de l'image visuelle dans le langage n'est pas possible, je me suis limité dans la description aux désignations de base. J'ai suggéré seulement le mode de lecture d'un ensemble de mosaïque déterminé. Pour la détermination chronologique des mosaïques j'ai tenu compte avant tout des résultats de M. E. Blake,⁶ V. von Gonzenbach⁷ et A. Kiss.⁸ Les désignations des matériaux comparatifs sont indiqués pour les mosaïques françaises exclusivement par RGMG, pour les mosaïques allemandes par Parlasca et pour les mosaïques suisses par Gonzenbach. Pour les mosaïques d'autres territoires, les désignations sont indiquées d'après les traités, indiqués dans les remarques.

La méthode comparative, utilisée pour la datation, est dans certains cas, en raison de la présentation limitée des matériaux pour moi, insuffisante; c'est pourquoi les datations ne restent nécessairement que générales.

Le matériel photographique est classé en accord avec le catalogue et il tient compte en majeure partie de toutes les représentations connues de la mosaïque déterminée, classées par ordre chronologique et complétées, où c'est possible, par une nouvelle photo. les plans de base des ensembles architecturaux sont dans le texte.

Dans le catalogue et la carte des localités on n'a pas inclus les localités des cubes de mosaïques.

LISTE DES FIGURES ET TABLEAUX

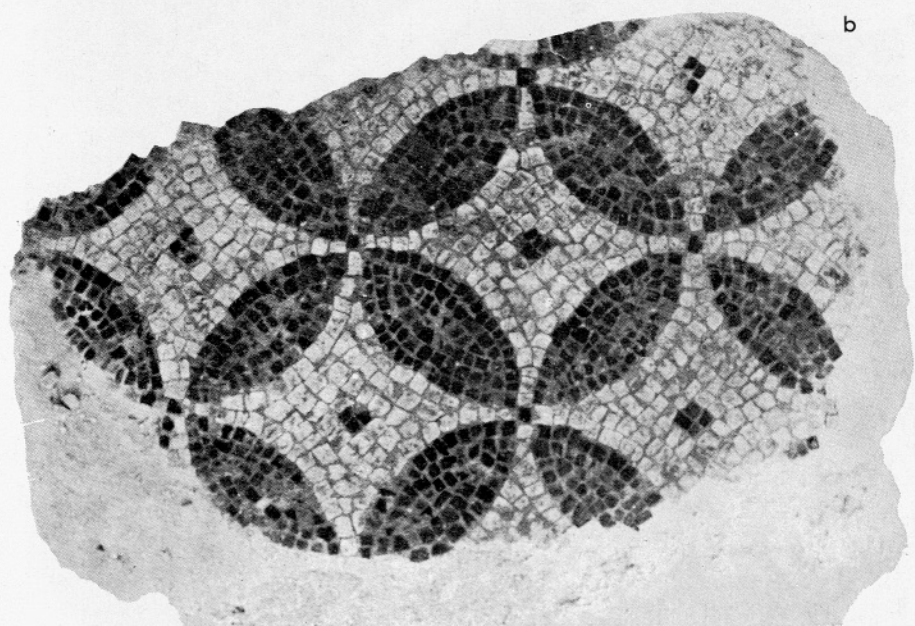
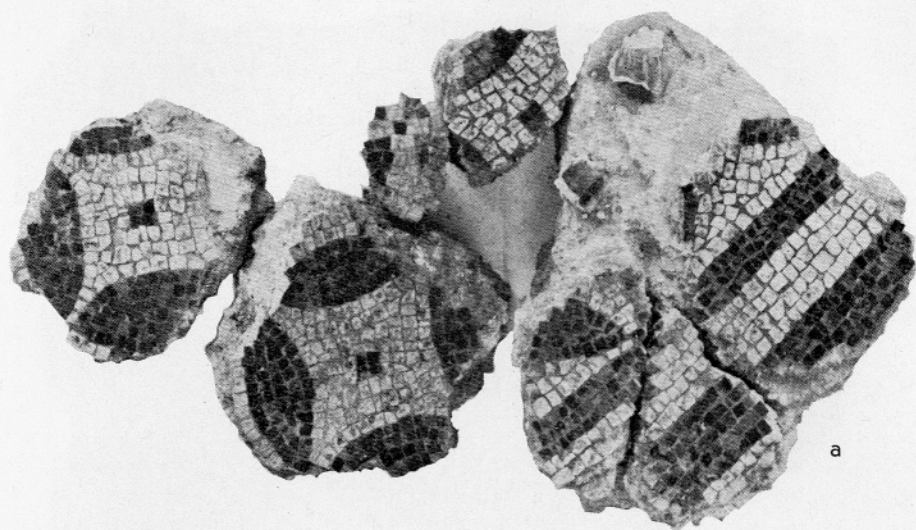
- Figure 1 — Plan de la ville de Celje avec les habitats des mosaïques; les numéros correspondent à la numérotation du catalogue.
- Figure 2 — Plan de base des ouvrages déterrés de la Prešernova ul. 7 à Celje; de *AV*, 4 (1953), p. 110.
- Figure 3 — Plan de base des ouvrages déterrés de la Cankarjeva 9-11 à Celje; de *MCC*, NF 17, tab. I.

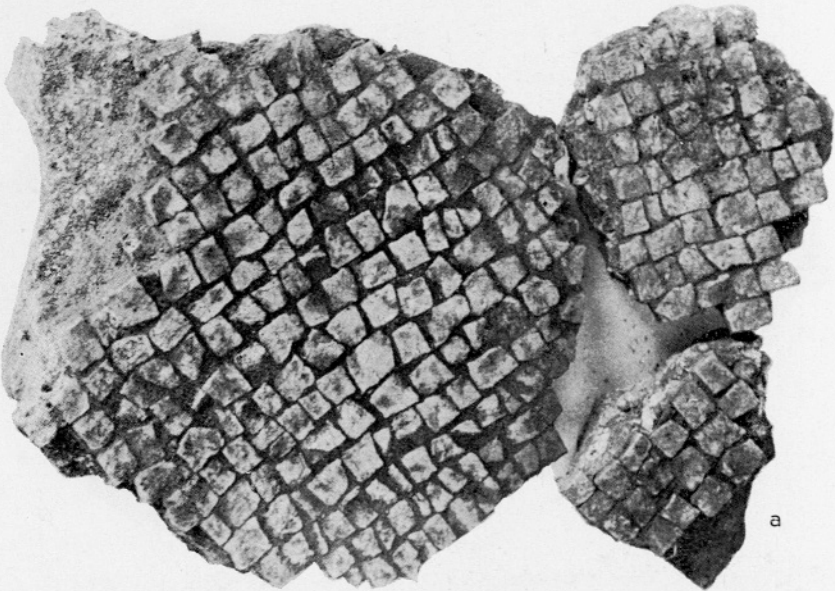
- Figure 4 — Plan de base des ouvrages déterrés dans le jardin de Stallner (Stanetova 18); de *MCC*, NF 25, fig. 23.
- Figure 5 — Plan de base de la villa romaine à Sevce, effectué lors des fouilles de F. *LORGER*, conservé au MP de Celje, sans n° d'inv.
- Figure 6 — Plan de base d'un ouvrage déterré dans la Baie de Simon près d'Izola; de *Notizie degli Scavi di antichità*, IV, 1928.
- Figure 7 — Plan de base d'Emona sur le plan de la ville de Ljubljana; de ...
- Figure 8 — Plan de base des insulae d'Emona I et II de *SCHMID*, *JfA*, tab. IV.
- Figure 9 — Plan de base des insulae d'Emona IV et V de *SCHMID*, *JfA*, tab. V.
- Figure 10 — Plan de base de l'insula d'Emona VI de *SCHMID*, *JfA*, tab. VI.
- Figure 11 — Plan de base de l'insula d'Emona VII de *SCHMID*, *JfA*, Tafel VIII.
- Figure 12 — Plan de base de l'insula d'Emona VIII de *SCHMID*, *JfA*, Tafel IX.
- Figure 13 — Plan de base de l'insula d'Emona X de *SCHMID*, *JfA*, Tafel X.
- Figure 14 — Plan de base de l'insula d'Emona XII de *SCHMID*, *JfA*, Tafel XII.
- Figure 15 — Plan de base de l'insula d'Emona XIII de *SCHMID*, *JfA*, Tafel XIII.
- Figure 16 — Plan de base de l'insula d'Emona XIV de *SCHMID*, *JfA*, Tafel XIV.
- Figure 17/1 — Plan de base de l'insula d'Emona XV de *SCHMID*, *JfA*, tab. XV.
- Figure 17/2 — Plan de base de l'insula d'Emona XV de *PLEŠNIČAR*, *Jakopičev vrt*, p. 5.
- Figure 17/3 — Plan de base de l'insula d'Emona XV du plan d'Emona au MM de Ljubljana.
- Figure 18 — Plan de base de l'insula d'Emona XXIV de *SCHMID*, *JfA*, p. 161—162.
- Figure 19 — Plan de base de l'insula d'Emona XXX du plan d'Emona au MM de Ljubljana.
- Figure 20/1 — Plan de base de l'insula d'Emona XXXII du plan d'Emona au MM de Ljubljana.
- Figure 20/2 — Plan de base de l'insula d'Emona XXXII de *AV*, 23 (1972), p. 371.
- Figure 21/1 — Dessin de situation de l'ouvrage déterré de Ljubljana 20 de *AV*, 17 (1966), annexe 1.
- Figure 21/2 — de *AV*, id. annexe 2
- Figure 22 — Plan de base de situation de l'habitat de la mosaïque de Sv. Križ près de Moravče 1.1; de *AV*, 5 (1954).
- Figure 23 — Plan de la ville de Ptuj et des environs.
- Figure 24 — Plan de situation des fouilles de *JENNY* en 1893; de *MCC*, NF 22 (1896), tab. X.
- Figure 25 — Plan de base des ouvrages déterrés au cours des fouilles de *JENNY* en 1893; de *MCC*, NF 22 (1896), tab. IX.
- Figure 26 — Plan de base du bâtiment E avec mosaïques (Zgornji Breg près de Ptuj); de *VS*, 11 (1966 [1967]), p. 7.

- Tab. Ia, b — Fragments de la mosaïque de Celje 2.2, photo B. D.
- Tab. IIa — Fragments de la mosaïque de Celje 2.2, photo B. D.
- Tab. IIb — Plan de l'habitat de la mosaïque de Celje 2.2 au MP de Celje.
- Tab. III — Deux fragments de la mosaïque de Celje 6.1, photo B. D.
- Tab. IV — Fragments de la mosaïque de Celje 6.1, photo B. D.
- Tab. V — Deux fragments de la mosaïque de Celje 6.2, photo B. D.
- Tab. VI — Fragments des mosaïques de Celje 6.1, 6.2, photo B. D.
- Tab. VII — Fragments des mosaïques de Celje 6.1, 6.2, photo B. D.
- Tab. VIIa — Dessin de situation de la découverte de la mosaïque de Celje 8.1 au MP de Celje.
- Tab. VIIb — Dessin d'un détail de la mosaïque de Celje 8.1 au MP de Celje.
- Tab. IXa — Dessin de la partie découverte de la mosaïque de Celje 8.1 au MP de Celje.
- Tab. IXb — Plan pour le transfert de la mosaïque de Celje 8.1 à l'église des frères mineurs de Celje (MP de Celje).
- Tab. Xa — Reconstruction de la mosaïque de Celje 8.1 au MP de Celje.
- Tab. Xb — Reconstruction de la mosaïque de Celje 8.1 au MP de Celje.
- Tab. XIa, b — Dessins de la mosaïque de Celje 10.1 au MP de Celje.
- Tab. XIIa, b — Dessins de la mosaïque de Celje 10.1 au MP de Celje.
- Tab. XIIIa, b — Dessins d'un détail de la mosaïque de Celje 10.1 au MP de Celje.
- Tab. XIVa — Mosaïque de Celje 10.2, photo B. D.
- Tab. XIVb — Dessin de la mosaïque de Celje 13.1b de *MCC*, NF 24, 1898, Fig. 1.
- Tab. XV — Plan de base de la basilique de Celje avec des fragments conservés de la mosaïque de Celje 13.1 de *MCC*, NF 24, 1898, tab. I.
- Tab. XVIa — Dessin d'un détail de la mosaïque de Celje 13.1 de *MCC*, NF 24, tab. II.
- Tab. XVIb — Dessin d'un détail de la mosaïque de Celje 13.1, de *MCC*, NF 24, tab. IIIa.

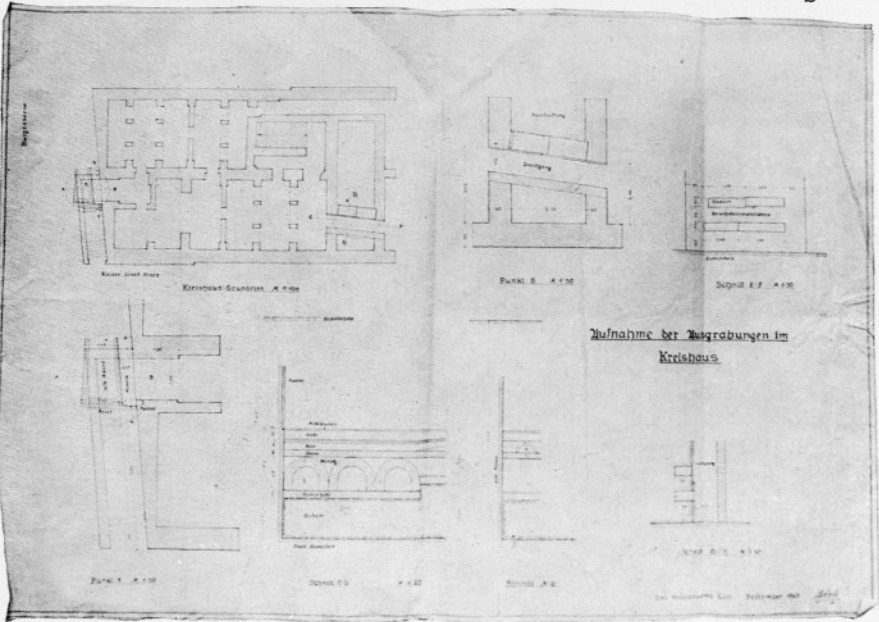
Tab. XVIIa	— Dessin d'un détail de la mosaïque de Celje 13.1 de MCC, NF 24, tab. IIIb, c, d.
b	— Dessin d'un détail de la mosaïque de Celje 13.1 de MCC, NF 24, tab. V.
Tab. XVIIIa	— Dessin d'un détail de la mosaïque de Celje 13.1 de MCC, NF 24, tab. IV.
b	— Dessin de la mosaïque de Celje 13.1 au MP de Celje.
Tab. XIX	— Deux photos de M. Lenz de la mosaïque de Celje 13.1 au MP de Celje.
Tab. XX	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Celje 3.1.
Tab. XXI	— Reconstruction graphique d'une partie de la mosaïque de Celje 13.1, conservée sur la photo de M. Lenz (tab. XIXa).
Tab. XXII	— Dessin de la mosaïque de Celje 14.1 de I. VALENTINITSCH au MP de Celje.
Tab. XXIIIa	— Dessin de la mosaïque de Celje 14.1 de MHVS, 15 (1854), tab. II.
b	— Dessin de la mosaïque de Celje 14.1 de MCC, NF 17 (1891), tab. III.
Tab. XXIVa	— Mosaïque de Celje 14.1, photo B. D.
b	— Dessin de la mosaïque de Celje 14.2 au MP de Celje.
Tab. XXVa	— Dessin de la mosaïque de Celje 15.1 de MZK, DF 2 (1903), Fig. 37.
b	— Croquis au crayon de la mosaïque de Celje 15.1 à Joanneum-Eggenberg.
Tab. XXVIa	— Dessin de la mosaïque de Celje 17.1 de MCC, NF 25 (1899), Fig. 24.
b	— Dessin de la mosaïque de Celje 19.1 au MP de Celje.
Tab. XXVII	— Photo du dessin de la mosaïque de Celje 20.1 au MP de Celje.
Tab. XXVIIIa	— Mosaïque d'Izola 1.1 de AT, 10 (1923), Fig. 5.
b	— Mosaïque d'Izola 1.1, photo V. Šribar.
Tab. XXIXa	— Mosaïque d'Izola 1.1, photo V. Šribar.
b	— Mosaïque d'Izola 1.3 de AMSIA, XLI/II, p. 400.
Tab. XXXa	— Mosaïque d'Izola 1.3 au MP de Koper, photo B. D.
b	— Mosaïque d'Izola 1.4, photo V. Šribar.
Tab. XXXI	— Dessin des mosaïques d'Izola 1.1, 1.2, 1.4 de VS, 7 (1958-59), p. 332.
Tab. XXXIIa	— Mosaïque de Grubelce 1.1 de AV, 19 (1968), fig. 4.
b	— Fragment de la mosaïque de Drnovo 1.1 au MP de Brežice, photo B. D.
Tab. XXXIII	— Fragments de la mosaïque de Drnovo 1.1 au MP de Brežice, photo B. D.
Tab. XXXIV	— Fragments de la mosaïque de Drnovo 1.1 au MP de Brežice, photo B. D.
Tab. XXXV	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Drnovo 1.1.
Tab. XXXVI	— Fragments de la mosaïque de Drnovo 1.2 au MP de Brežice, photo B. D.
Tab. XXXVIIa	— Fragments de la mosaïque de Drnovo 1.2 au MP de Brežice, photo B. D.
b	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Drnovo 1.2.
Tab. XXXVIIIa	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 1.2 de SCHMID, JfA, Abb. 21.
b	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 3.1 de SCHMID, JfA, tab. XVII.
Tab. XXXIX	— Mosaïque de Ljubljana 3.1, n. 385 au MN de Ljubljana.
Tab. XLa	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 6.1 de SCHMID, JfA, Abb. 42.
b	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 6.2 de SCHMID, JfA, Abb. 43.
Tab. XLI	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 6.2.
Tab. XLII	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 7.2 de SCHMID, JfA, Abb. 49.
Tab. XLIII	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 8.1 de SCHMID, JfA, Abb. 70.
Tab. XLIV	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 8.1.
Tab. XLV	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 8.6 de SCHMID, JfA, Abb. 67.
Tab. XLVIa	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 9.1 de SCHMID, JfA, Abb. 72.
b	— Dessin d'un détail de la mos. de Ljubljana 9.1 de SCHMID, JfA, Abb. 73.
c	— Mosaïque de Ljubljana 9.3 au MN de Ljubljana, photo B. D.
Tab. XLVII	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 10.1 de SCHMID, JfA, Abb. 74.
Tab. XLVIII	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 10.1.
Tab. XLIX	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 10.2 de SCHMID, JfA, Abb. 75.
Tab. L	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 10.2.
Tab. LI	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 10.3 de SCHMID, JfA, Abb. 76.
Tab. LII	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 10.3.
Tab. LIIIa	— Mosaïque de Ljubljana 10.3, n. 1951 au MN de Ljubljana.
b	— Mosaïques de Ljubljana 10.5, 10.6, n. 2823, MN de Ljubljana.
Tab. LIV	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 10.5 de SCHMID, JfA, Abb. 77.
Tab. LV	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 10.5 de SCHMID, JfA, Abb. 78.
Tab. LVI	— Mosaïque de Ljubljana 11.3, photo B. D.
Tab. LVII	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 11.3.
Tab. LVIII	— Mosaïque de Ljubljana 11.4, photo B. D.

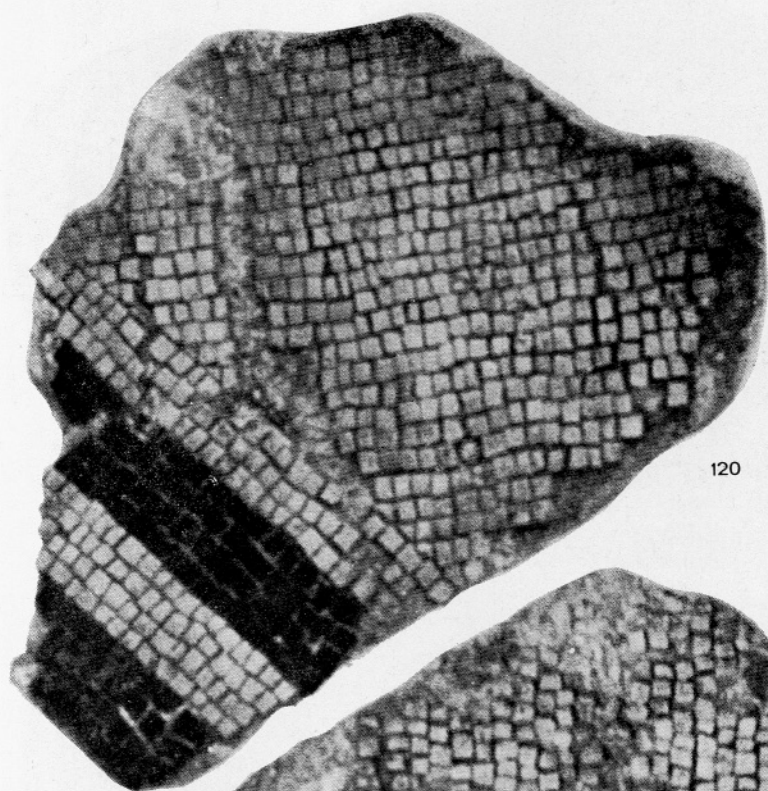
Tab. LIXa	— Mosaïque de Ljubljana 13.1, n. XXXIV/8, 9 au MN de Ljubljana.
b	— Mosaïque de Ljubljana 14.3 au MN de Ljubljana, photo B. D.
Tab. LX	— Mosaïques de Ljubljana 15.1 et 15.2, photo M. Pajk.
Tab. LXI	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 15.1, D. Vahen.
Tab. LXII	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 15.1.
Tab. LXIII	— Dessin de la mosaïque de Ljubljana 15.2 — D. Vahen; Reconstruction graphique de la mosaïque de Ljubljana 15.2 — B. D.
Tab. LXIV	— Mosaïque de Ljubljana, 15.3, photo M. Pajk.
Tab. LXV	— Mosaïque Ljubljana 15.4, dessin D. Vahen.
Tab. LXVI	— Reconstruction de la mosaïque de Ljubljana 15.4, D. Vahen.
Tab. LXVII	— Mosaïque de Ljubljana 17.1, n. 3264 au MN de Lj.
Tab. LXVIIIa	— Mosaïque de Ljubljana 17.1 au MN de Lj., photo B. D.
b	— Mosaïque de Lj. 18.1, n. 2985 au MN de Lj.
Tab. LXIX	— Mosaïque de Lj. 22.1, n. 134 au MN de Ljubljana.
Tab. LXX	— Mosaïque de Ljubljana 22.1 au MN de Lj., photo M. Pajk.
Tab. LXXIa	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Lj. 22.1.
b	— Mosaïque de Sv. Križ près Moravče 1.1 de AV, 5 (1954), fig. 1.
Tab. LXXII	— Dessin de la mosaïque de Šmartno à Tuhinj 1.1 du <i>Kamniški zbornik</i> , 6 (1960), p. 37, 39.
Tab. LXXIII	— Photo de la mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 1.1 au MP de Maribor.
Tab. LXXIVa	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 1.1 au MP Maribor, n. 2293, photo B. D.
b	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 1.1 au MP Maribor, n. 2298, photo B. D.
c	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 1.1 au MP Maribor, n. 2297, photo B. D.
Tab. LXXV	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 1.1.
Tab. LXXVIa	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 2.1 au MP Maribor, n. 2294, photo B. D.
b	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 2.1 au MP Maribor, n. 2296, photo B. D.
c	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 2.1 au MP Maribor, n. 2295, photo B. D.
Tab. LXXVIIa	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 2.1 au MP Maribor, n. 2299, photo B. D.
b	— Mosaïque de Ptuj-Spodnja Hajdina 2.1 au MP Maribor, n. 2300, photo B. D.
Tab. LXXVIIIa	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 1.1 de JENNY, tab. 1.
b	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 1.1, photo B. D.
Tab. LXXIX	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 1.1.
Tab. LXXXa	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.1 de JENNY, fig. 9.
b	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.2, photo B. D.
Tab. LXXXI	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.1.
Tab. LXXXII	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.3 de JENNY, tab. II.
Tab. LXXXIII	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.3, photo B. D.
Tab. LXXXIV	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.3, photo B. D.
Tab. LXXXV	— Reconstruction graphique de la mosaïque Ptuj-Zgornji Breg 2.3.
Tab. LXXXVI	— Dessin de la mosaïque Ptuj-Zgornji Breg 2.4 de JENNY, tab. V.
Tab. LXXXVII	— Reconstr. graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.4.
Tab. LXXXVIII	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.5 de JENNY, tab. VI.
Tab. LXXXIX	— Reconstr. graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.5.
Tab. XCa	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.6 de JENNY, tab. VII/2.
b	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.7 de JENNY, fig. 11.
Tab. XCIa	— Reconstr. graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.7.
b	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.8 de JENNY, fig. 12, 13.
Tab. XCIIa	— Plan de base de l'ouvrage déterrée avec la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.8 de AV, 15-16 (1964-65), annexe 2.
b	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.8 de AV, 15-16 (1964-65), fig. 5.
Tab. XCIIIa	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.8 de AV, 15-16 (1964-65), fig. 4.
b	— Reconstr. graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 2.8.
Tab. XCIV	— Dessin de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 3.1 de JENNY, tab. VIII.
Tab. XCV	— Reconstr. graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 3.1.
Tab. XCVI	— Mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 4.1, photo B. D.
Tab. XCVII	— Reconstr. graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 4.1.
Tab. XCVIII	— Fragments de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 4.2, photo B. D.
Tab. XCIXa	— Fragment de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 4.2, photo B. D.
b	— Reconstruction graphique de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 4.2.
Tab. C	— Fragment de la mosaïque de Ptuj-Zgornji Breg 4.3, photo B. D.

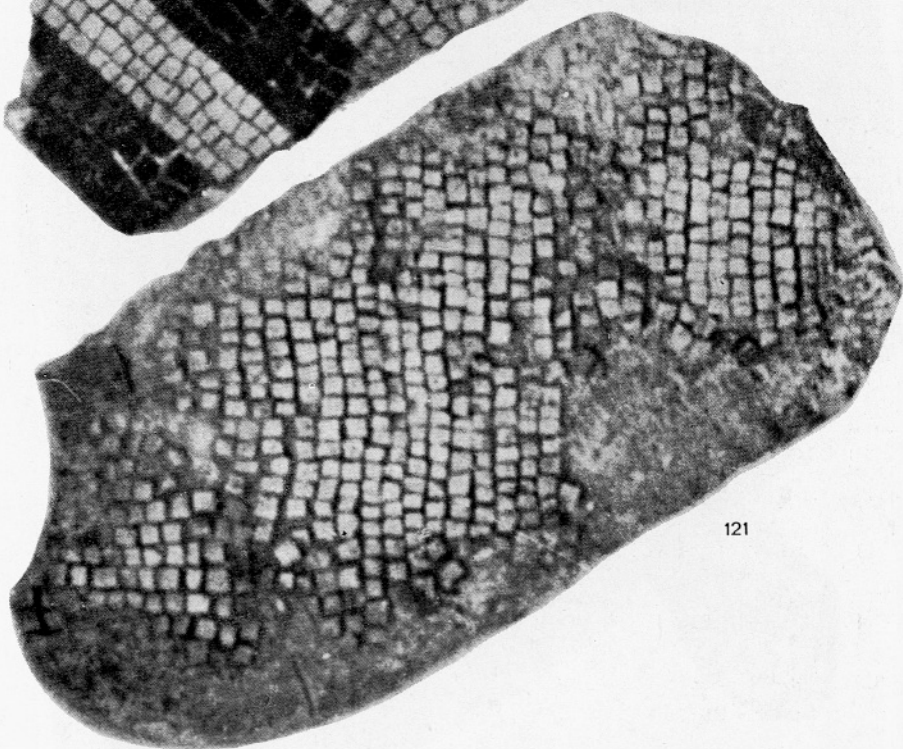

b

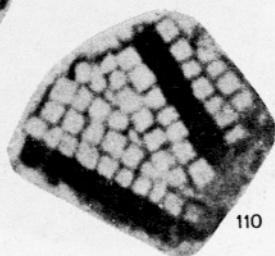
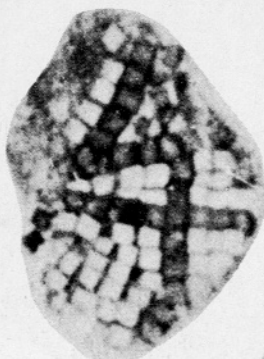
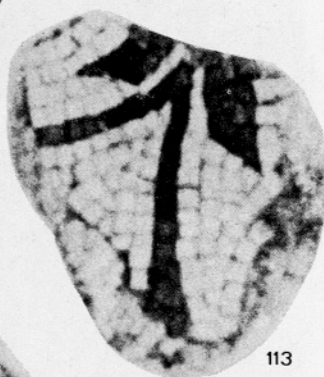
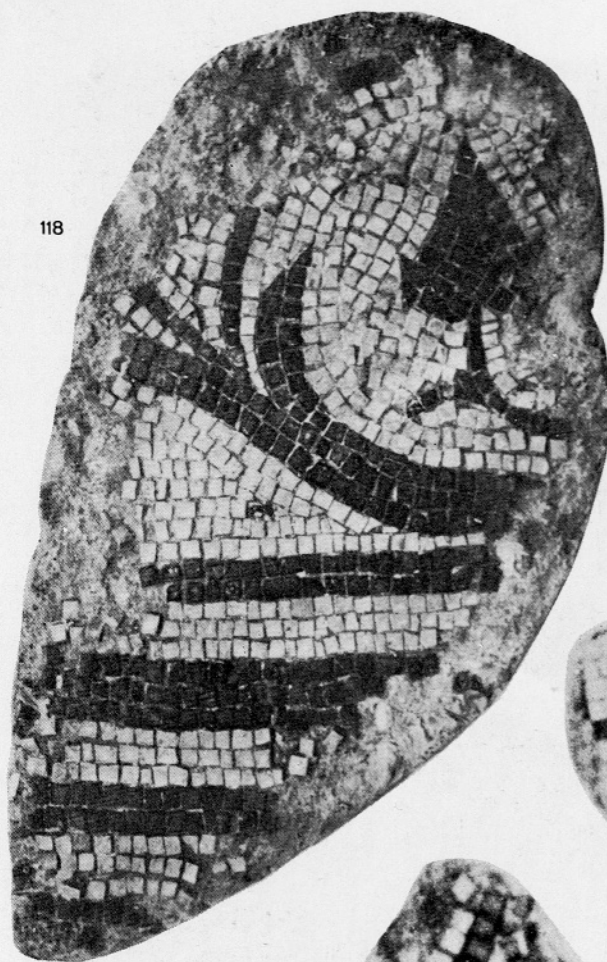

120

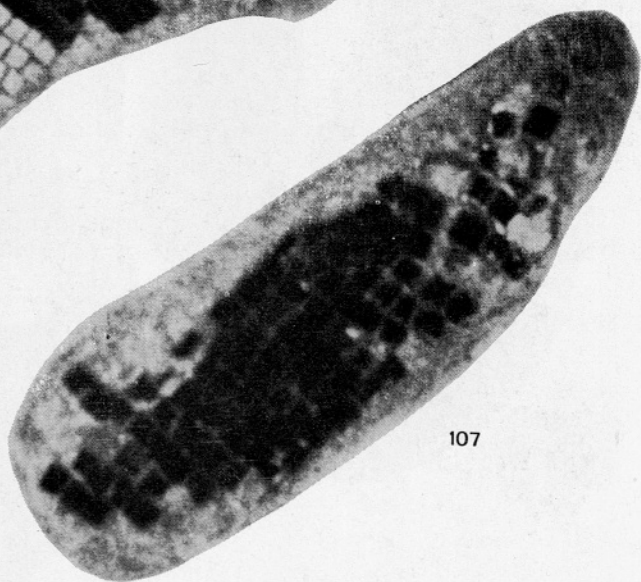

121

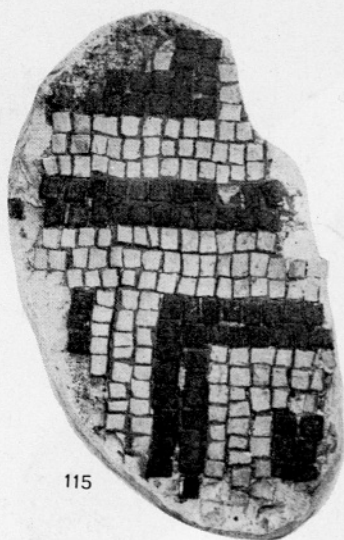
103

107

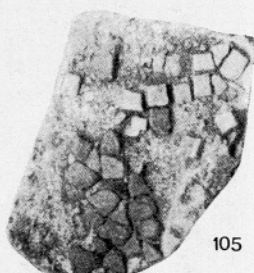
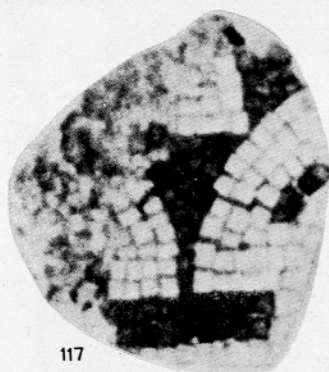
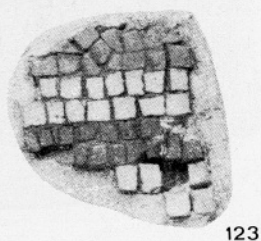
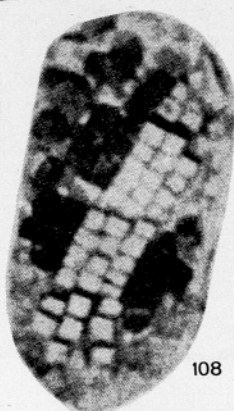
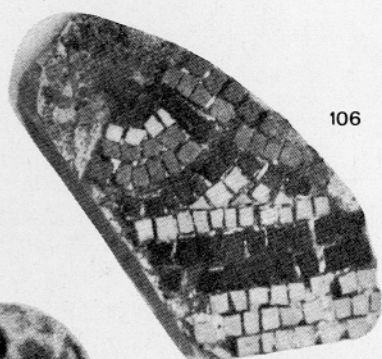
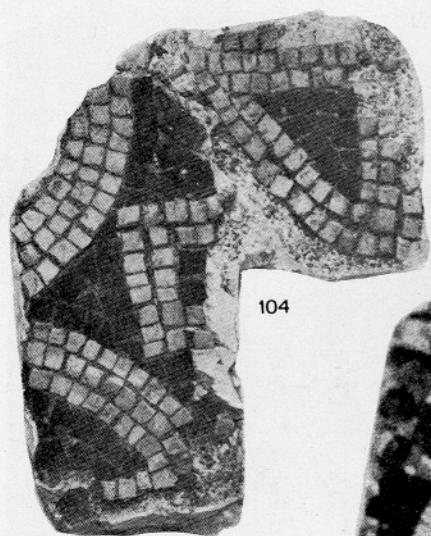
119

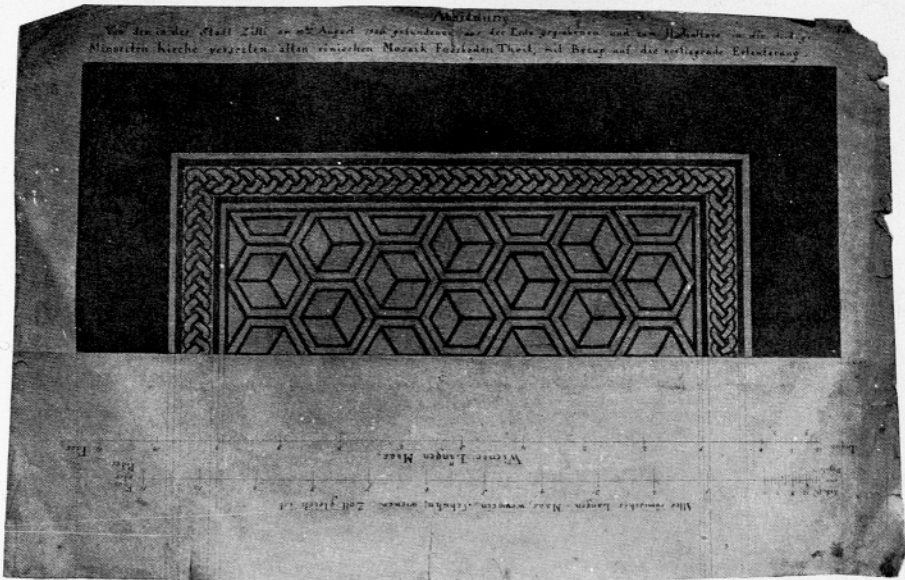

115

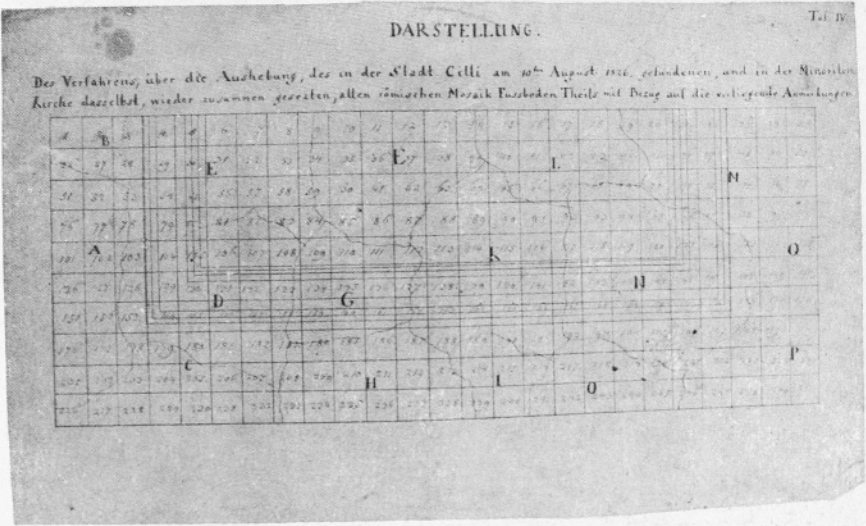
122

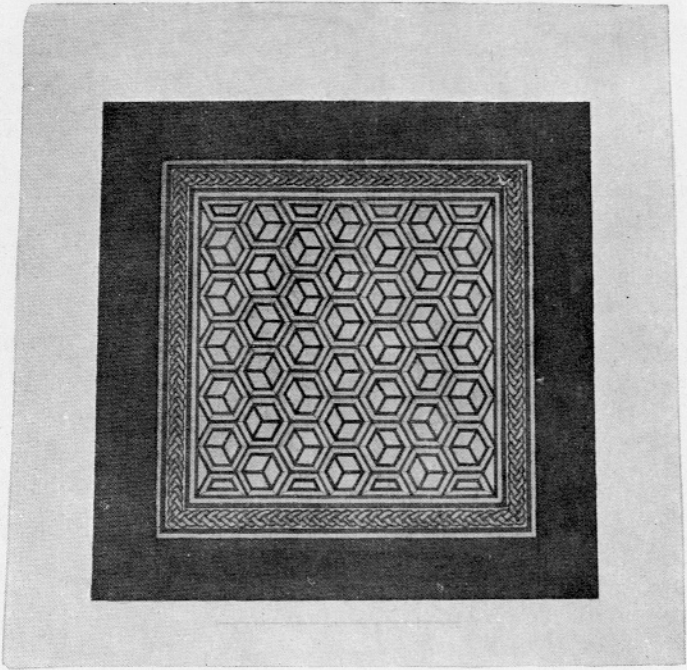

a

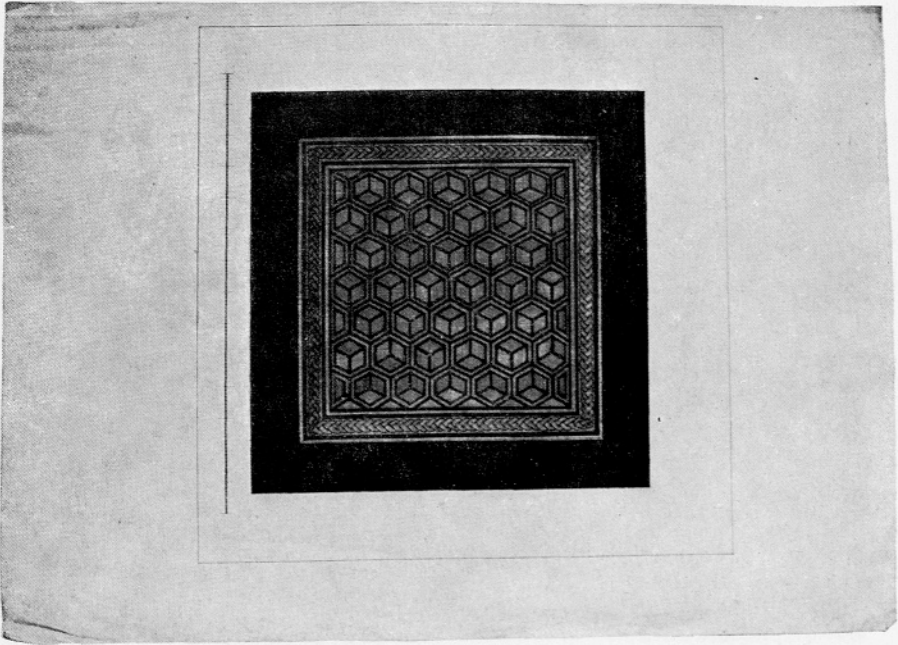
b

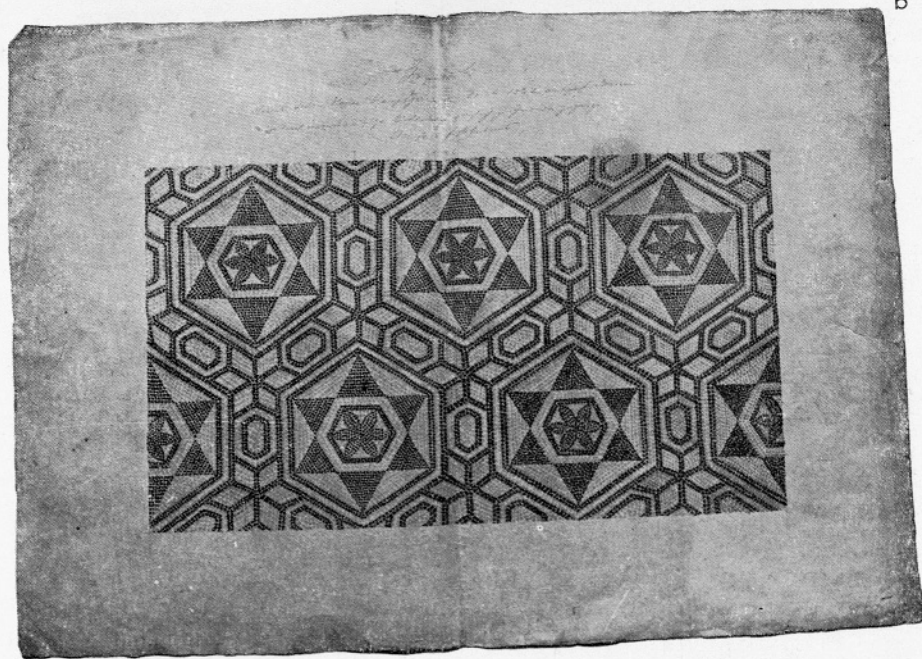
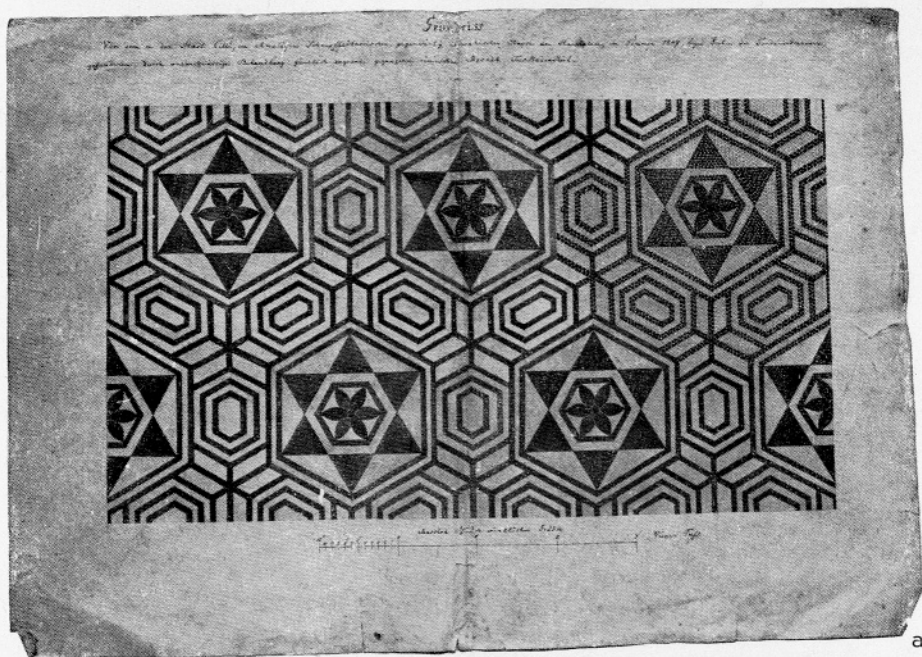

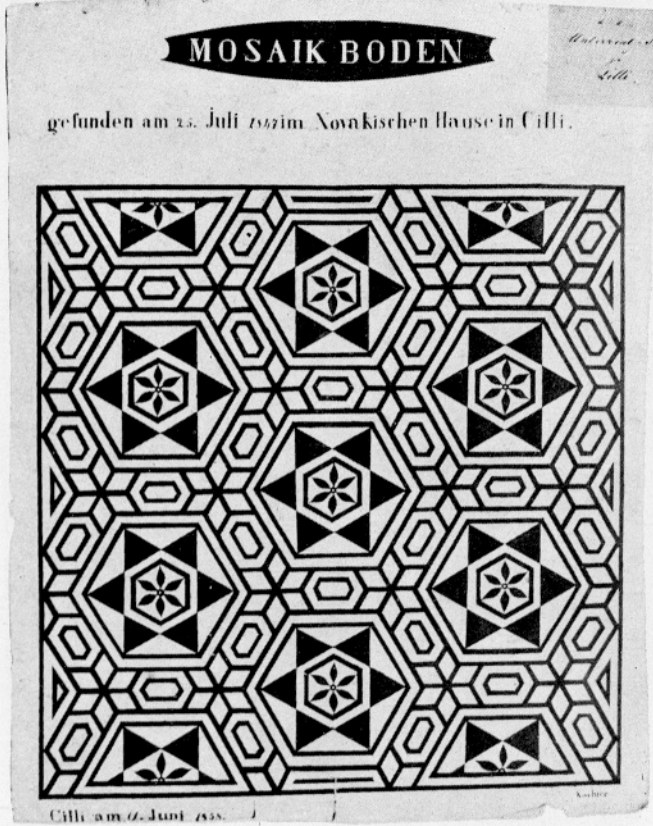

a

b

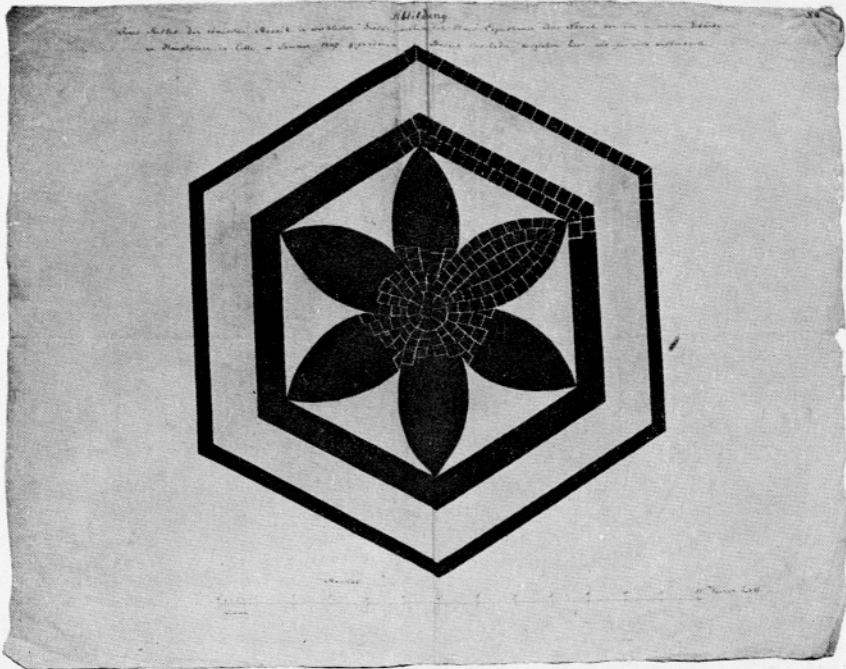

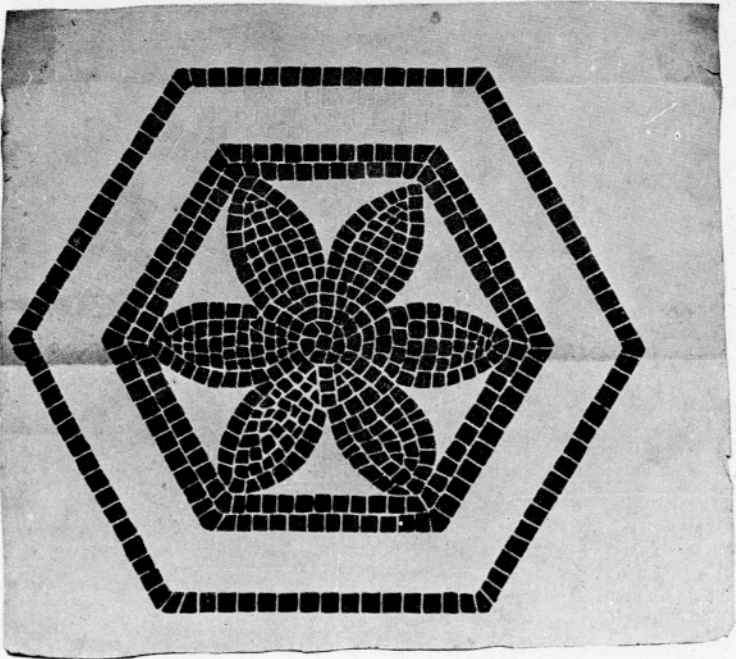

a b

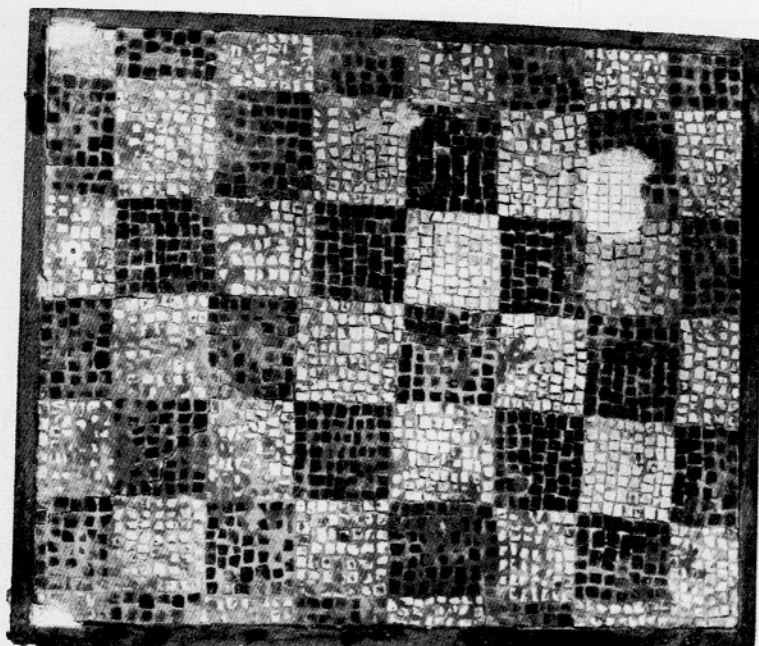

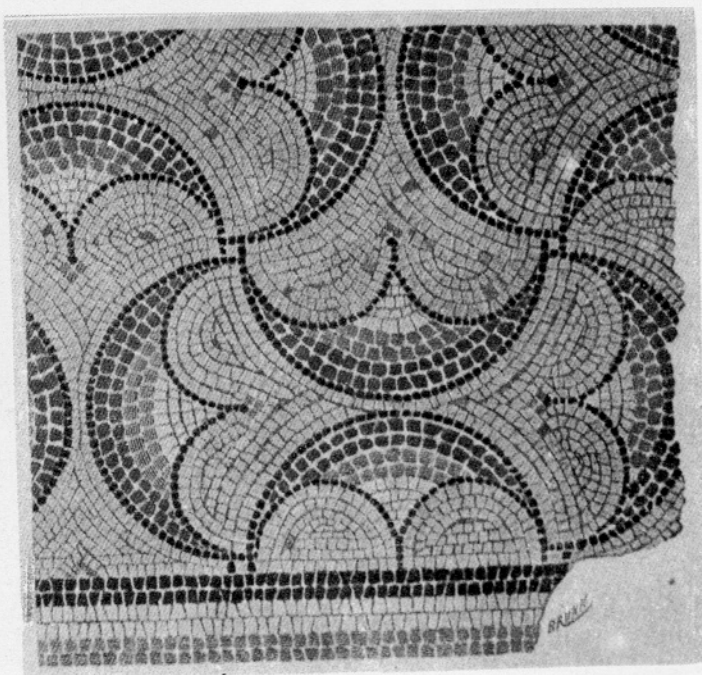
a

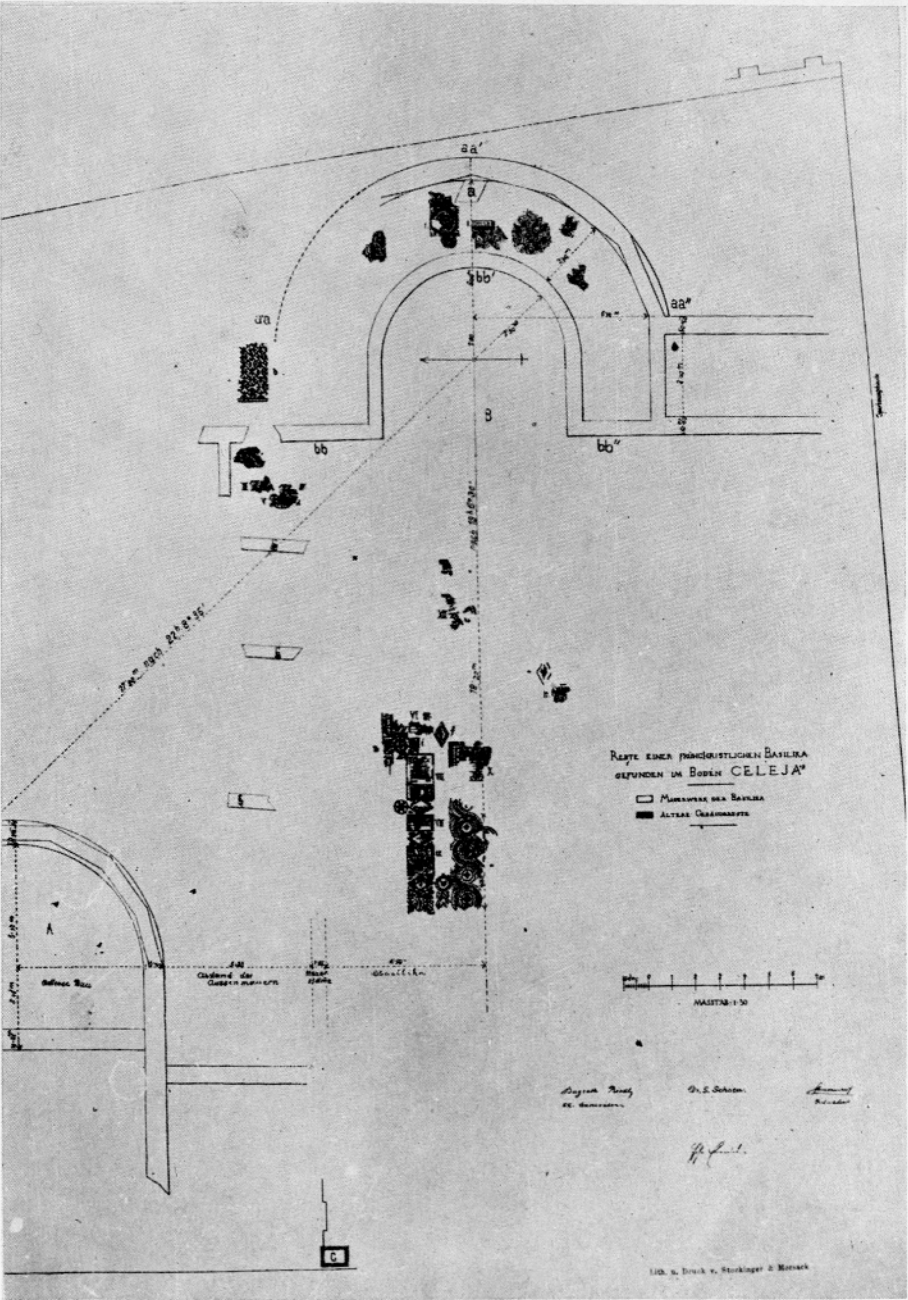
b

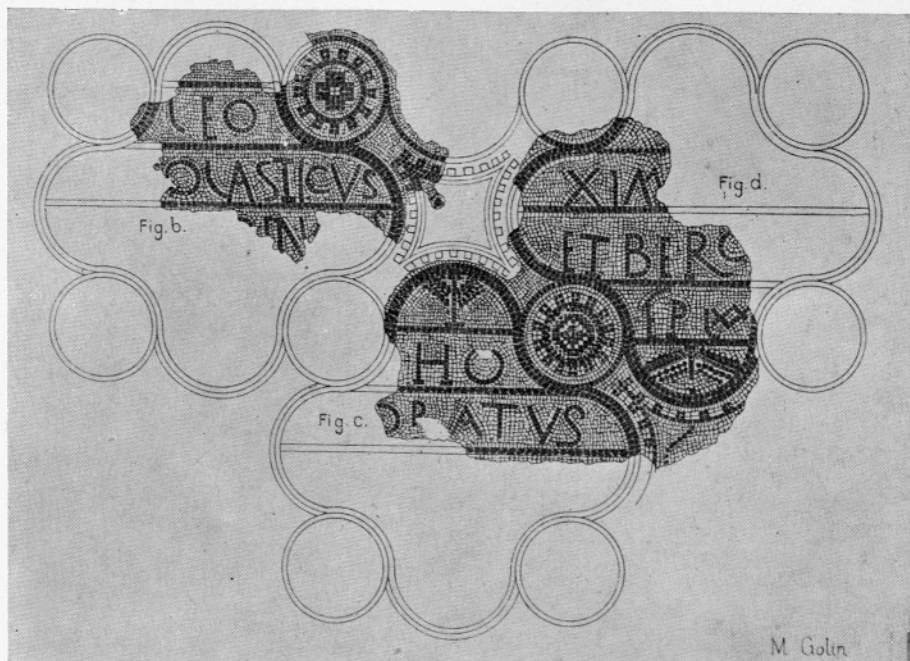
a

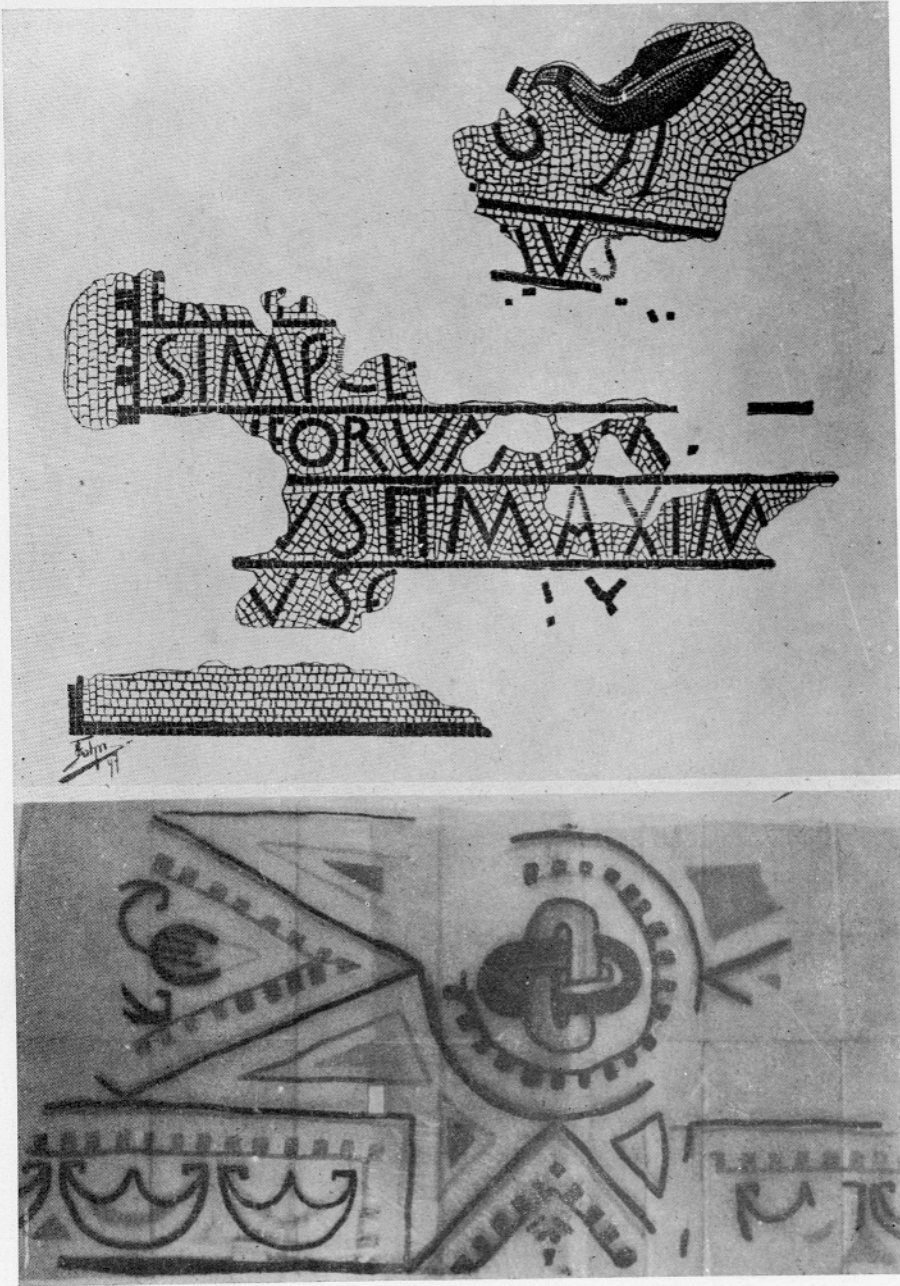

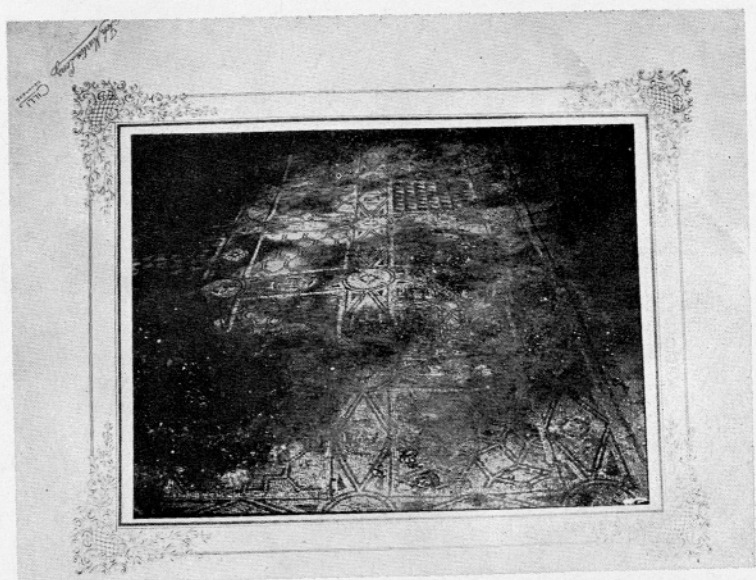
b

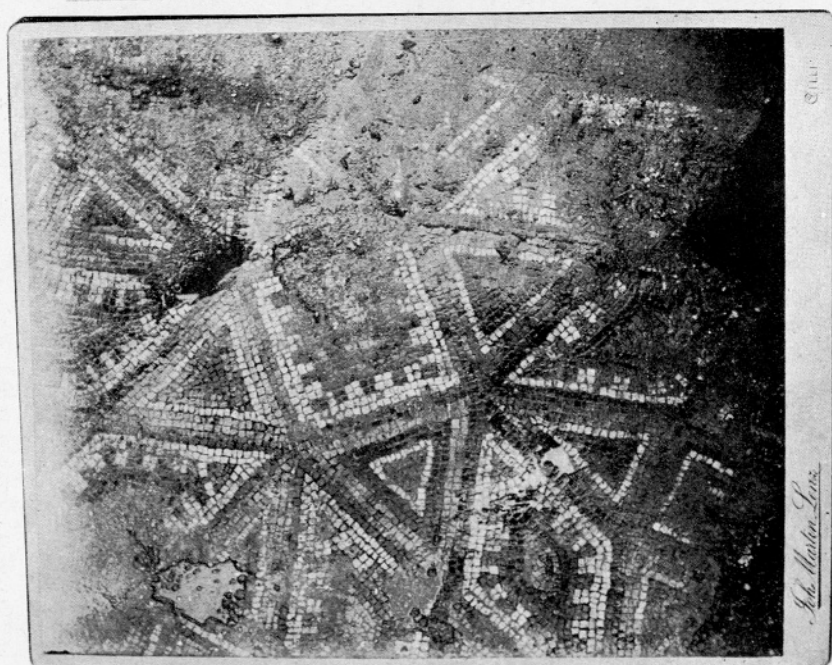

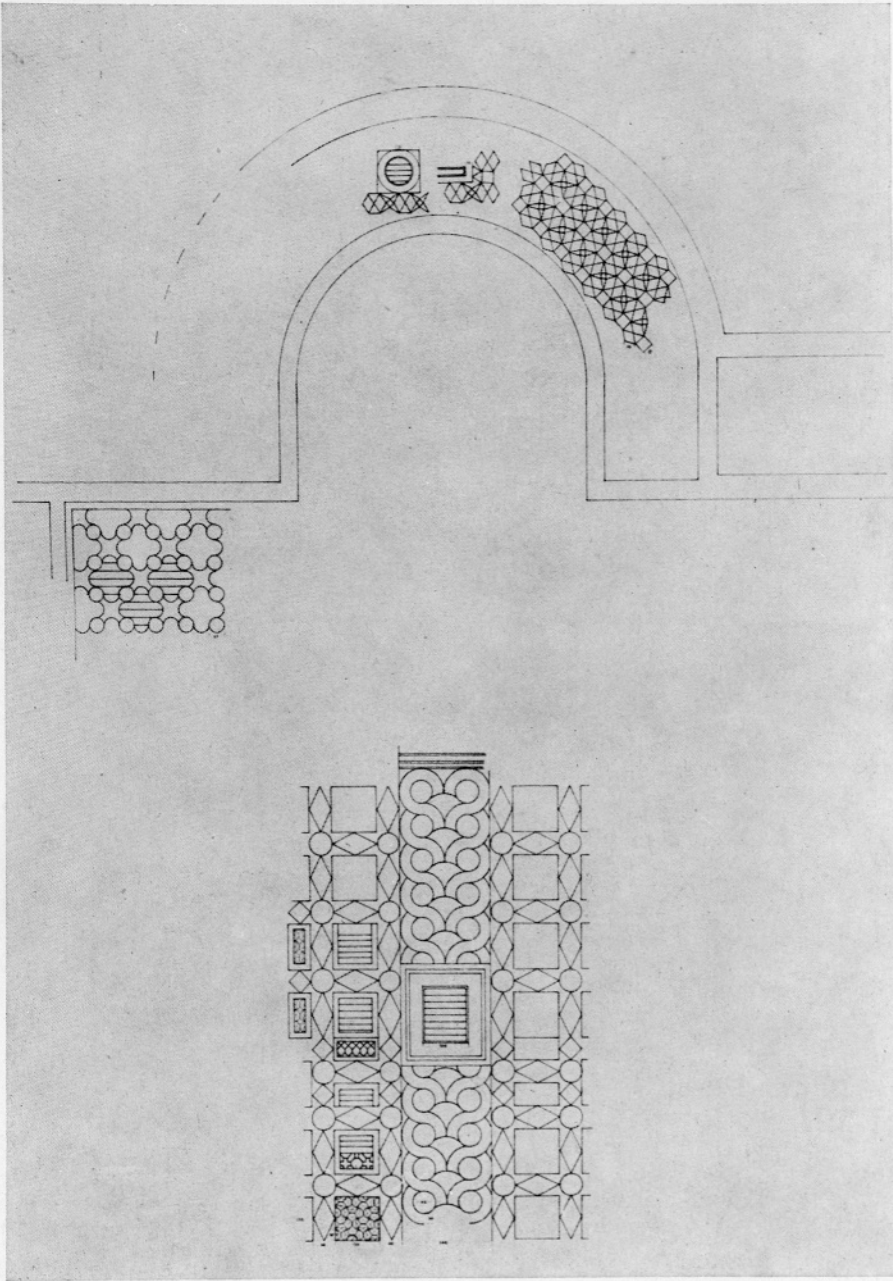

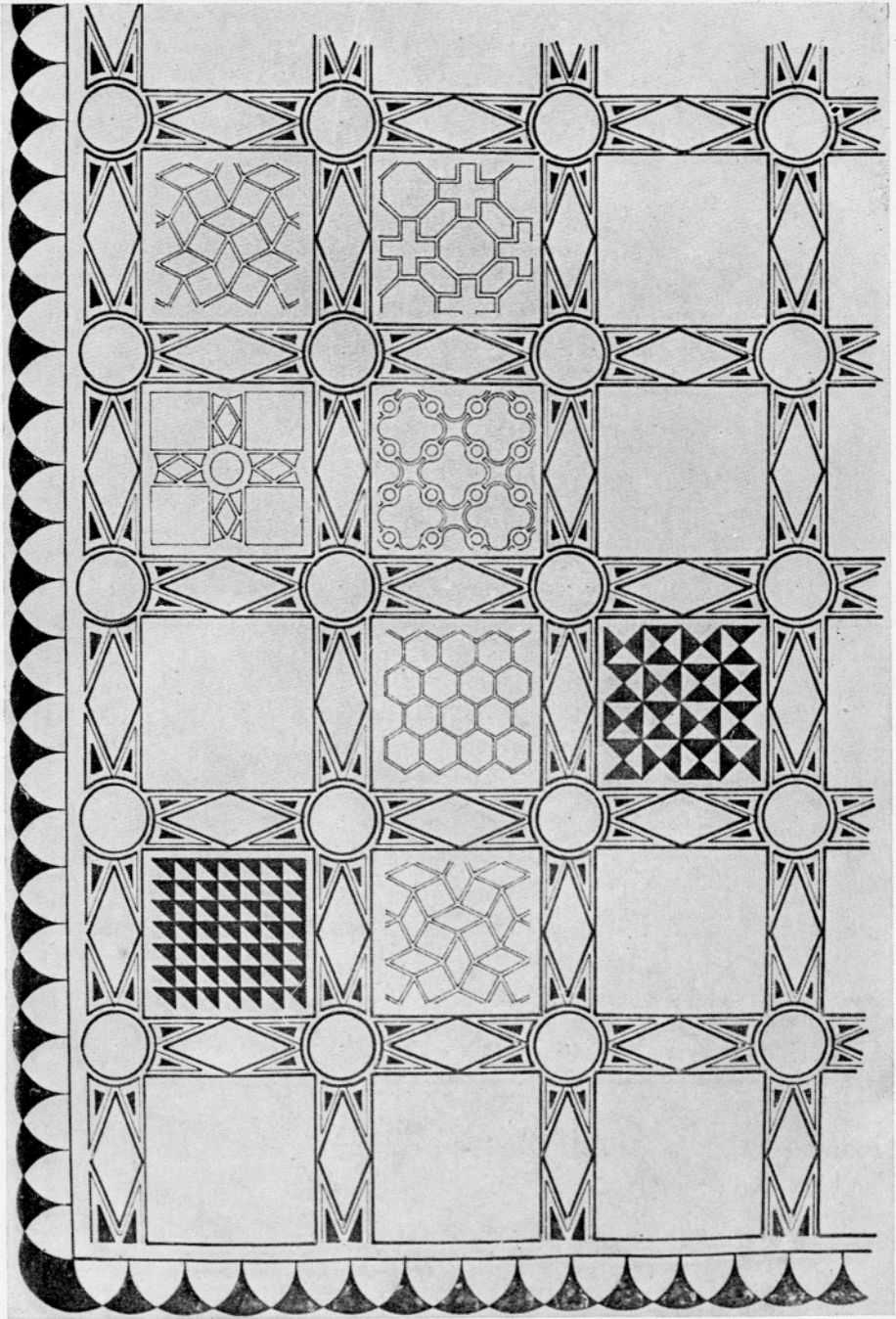

a

b

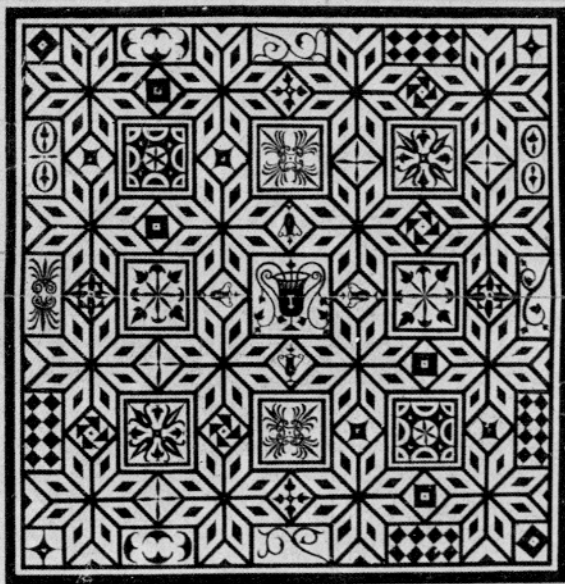

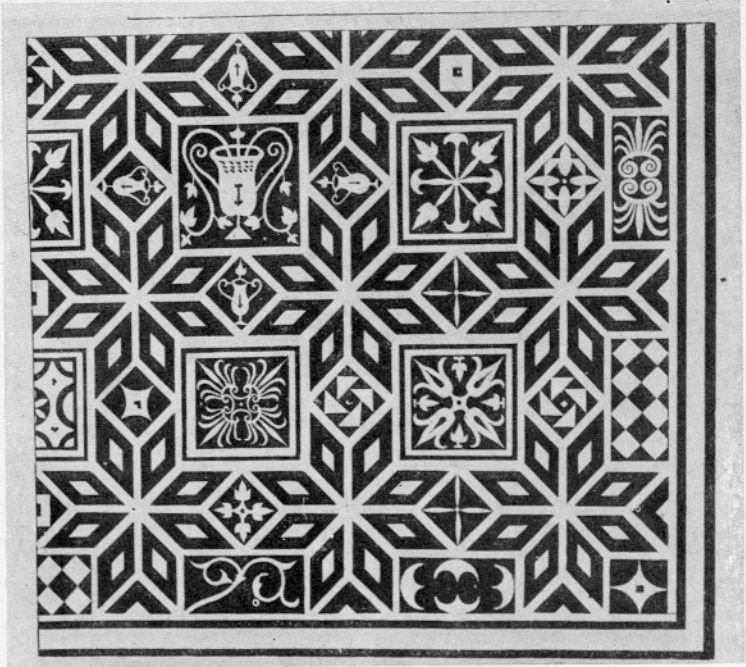
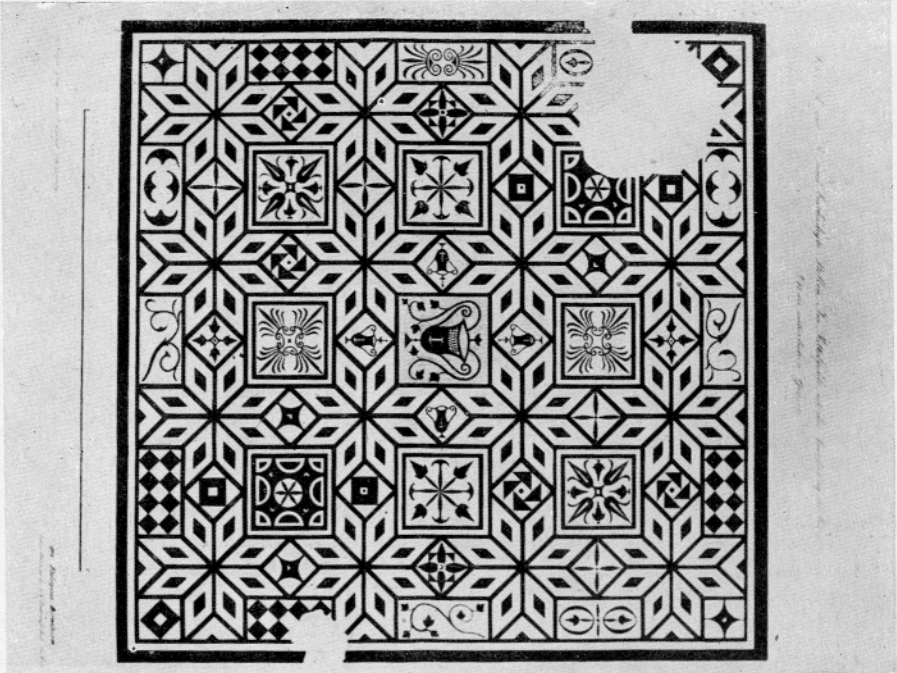

MOSAİK BODEN

gefunden am 1. April¹² in dem der Herrmannschen Verlassenschaft¹³ gehörigen Garten zu Gullen¹⁴ in der Wirklichkeit

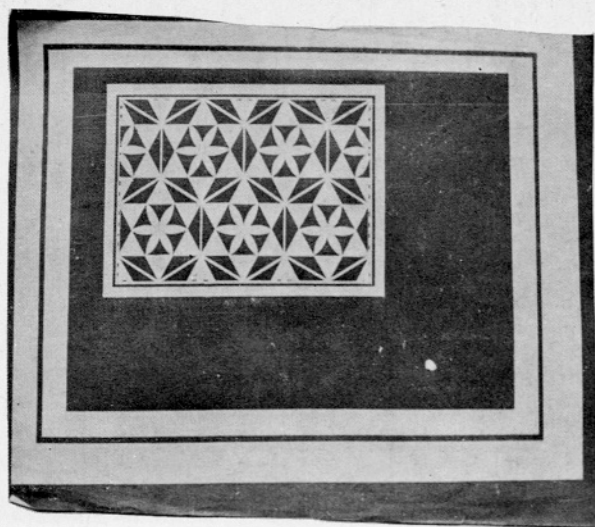
Sud

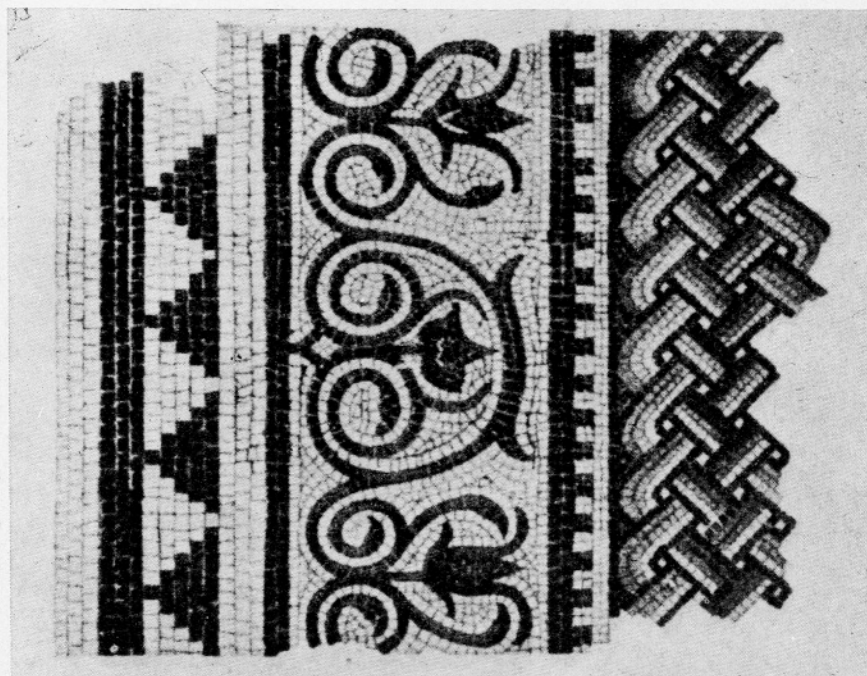
a

b

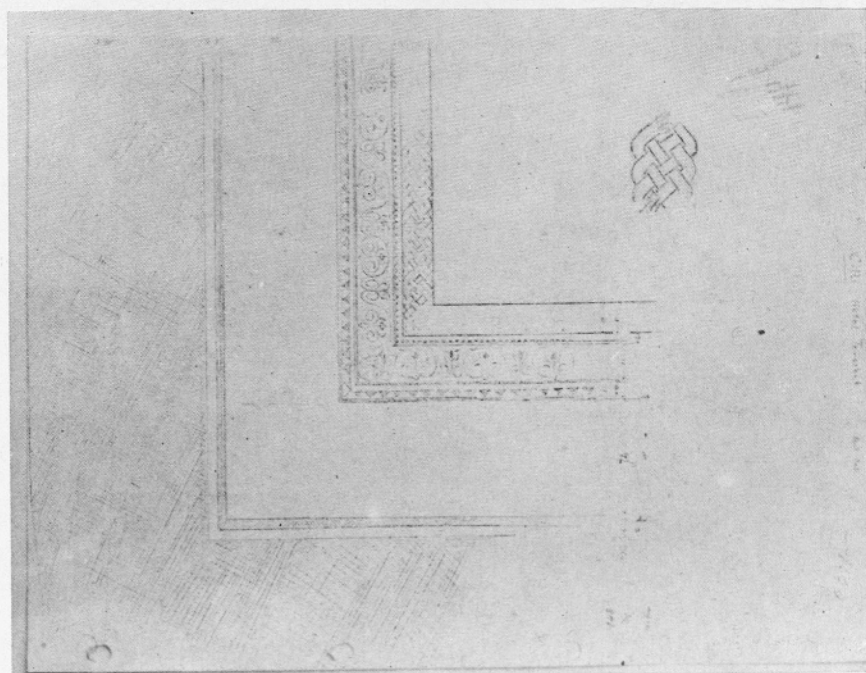

a

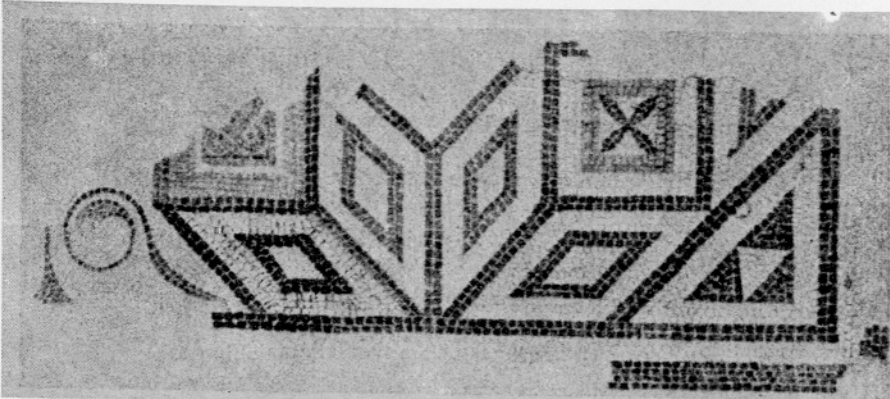
b

a

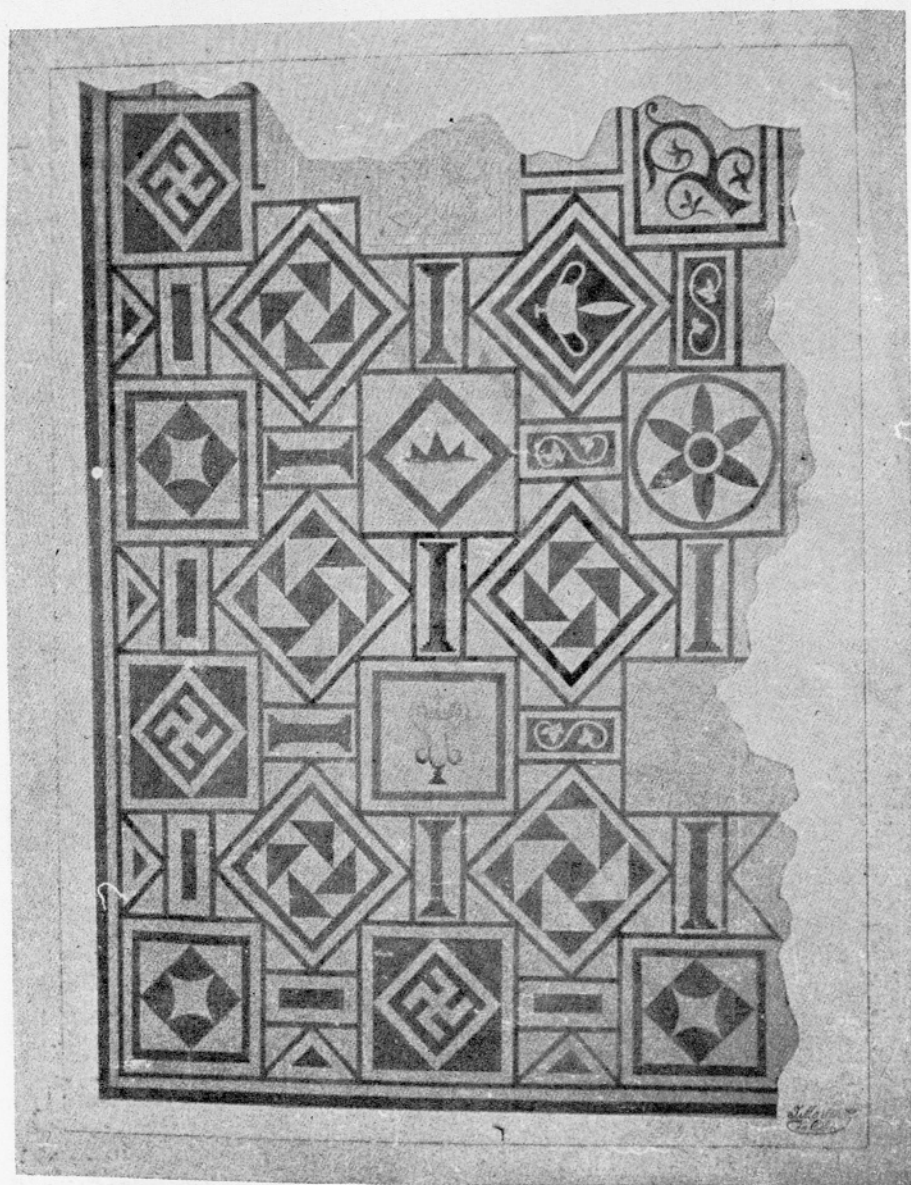
b

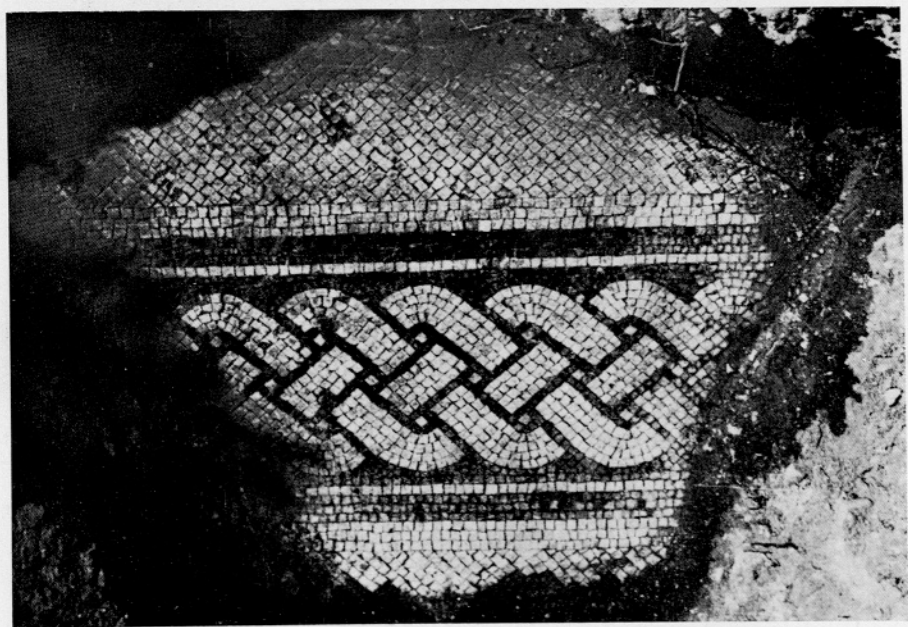

a

b

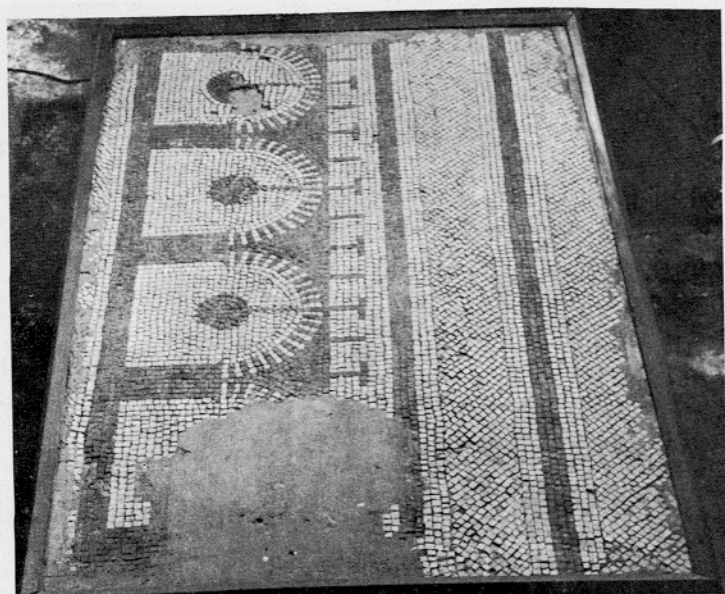

a

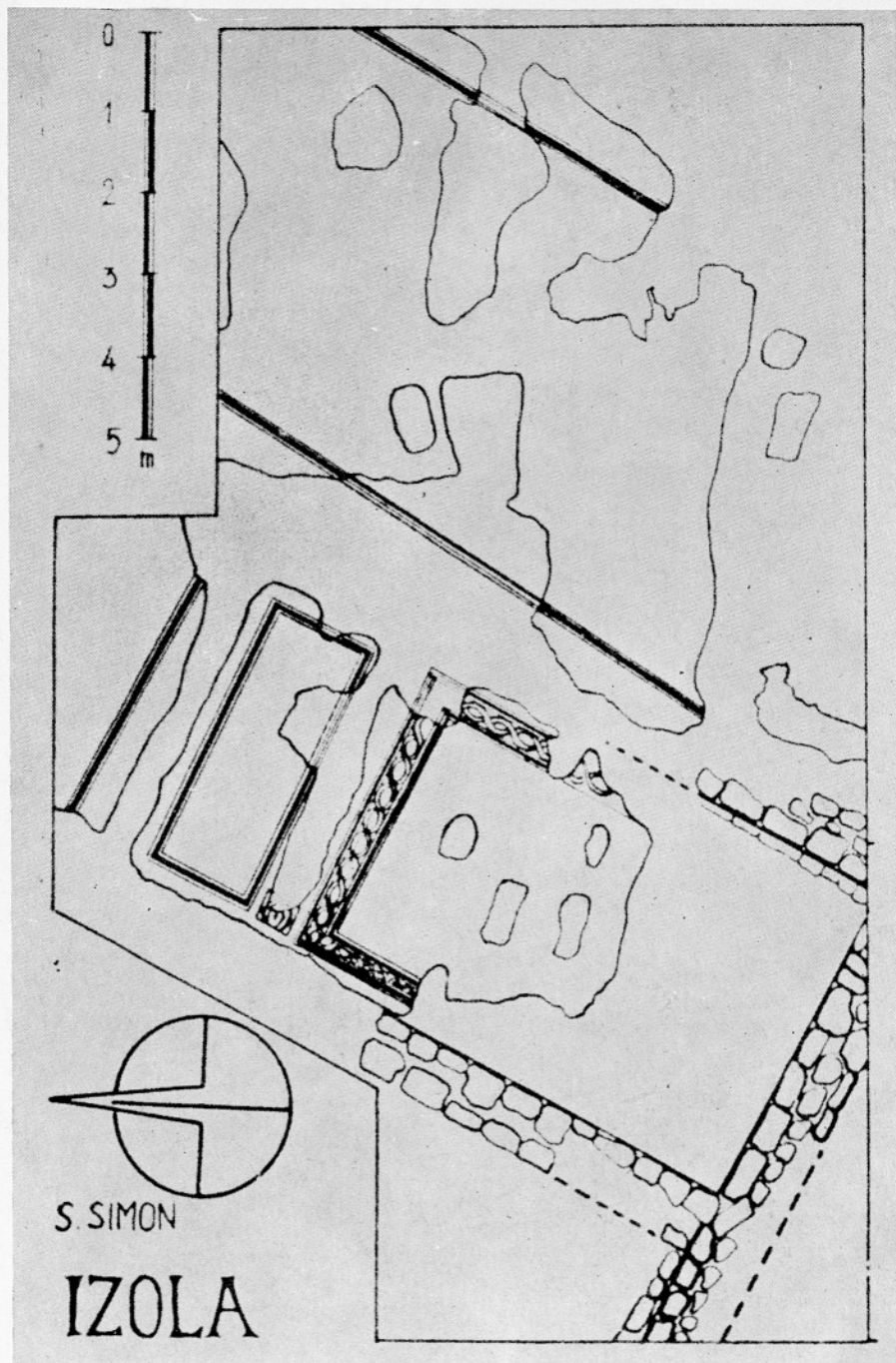
b

a

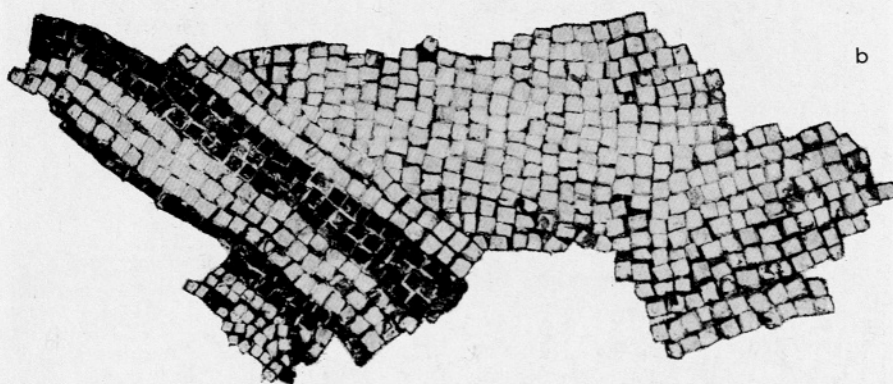
b

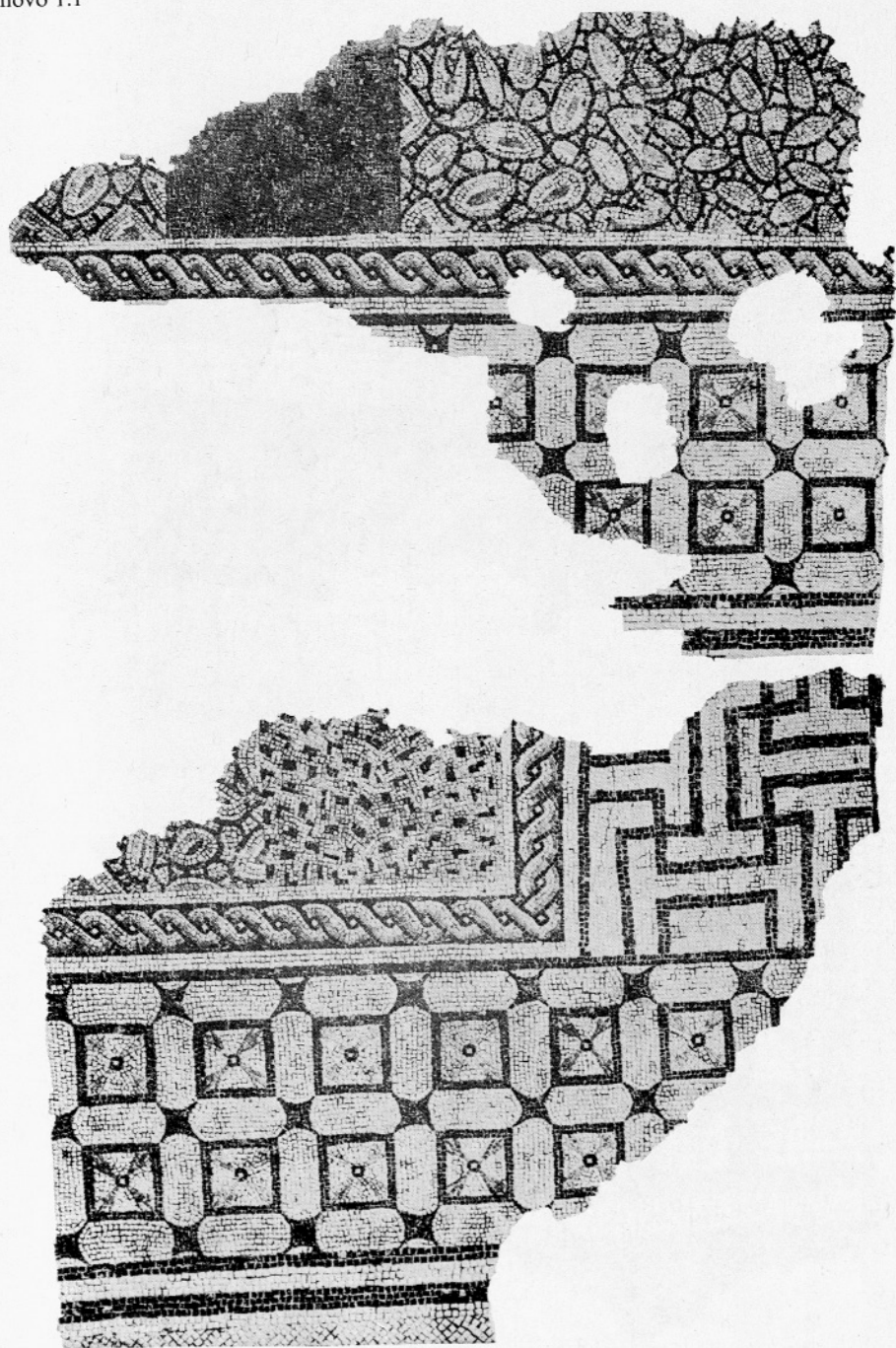

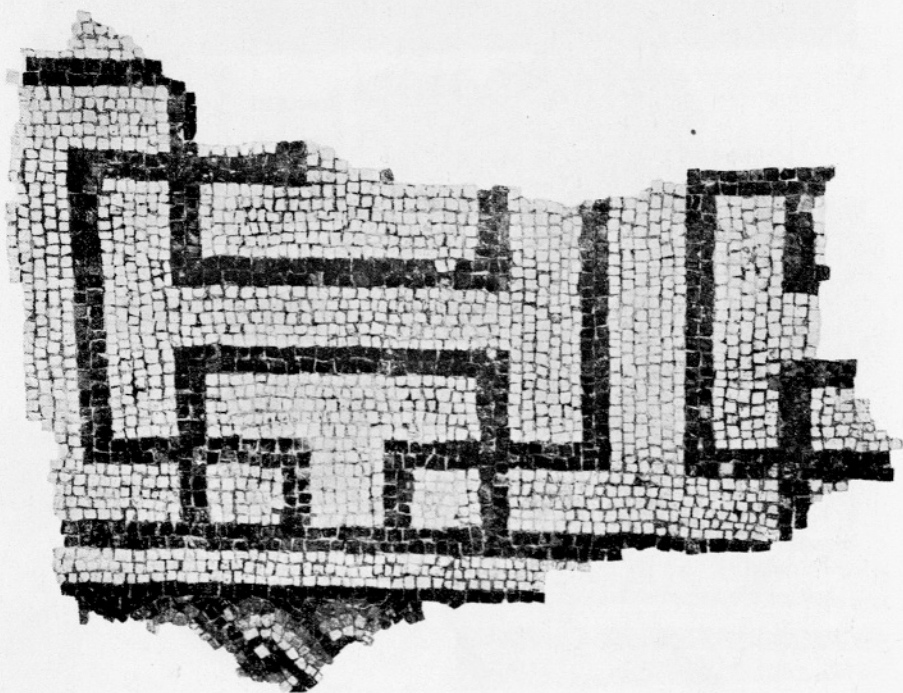
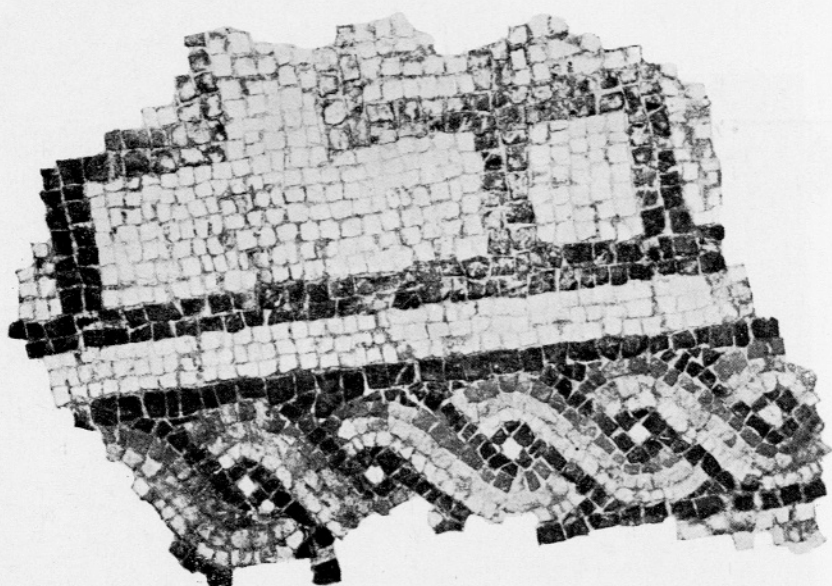

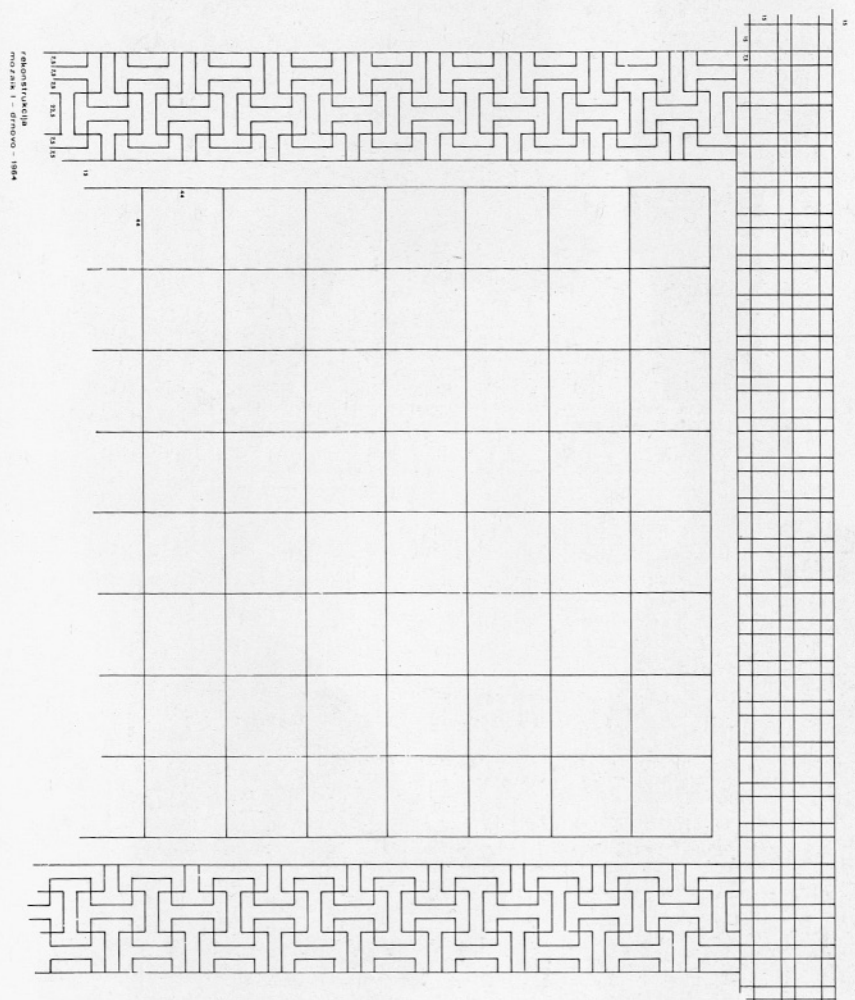
a

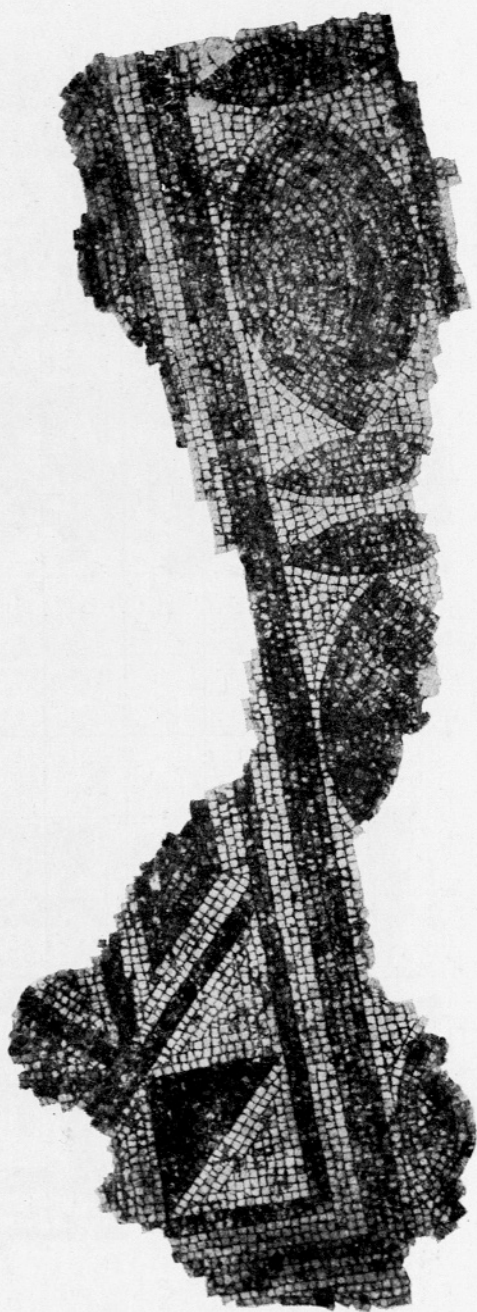
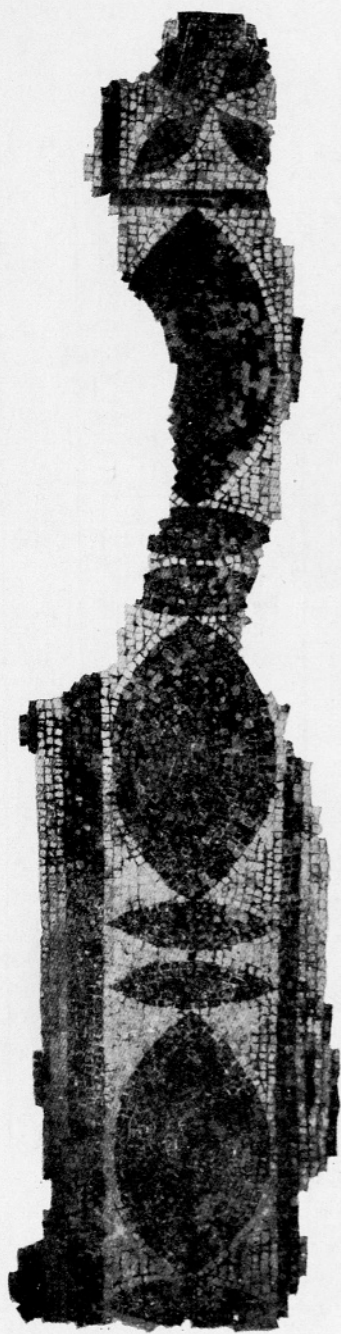

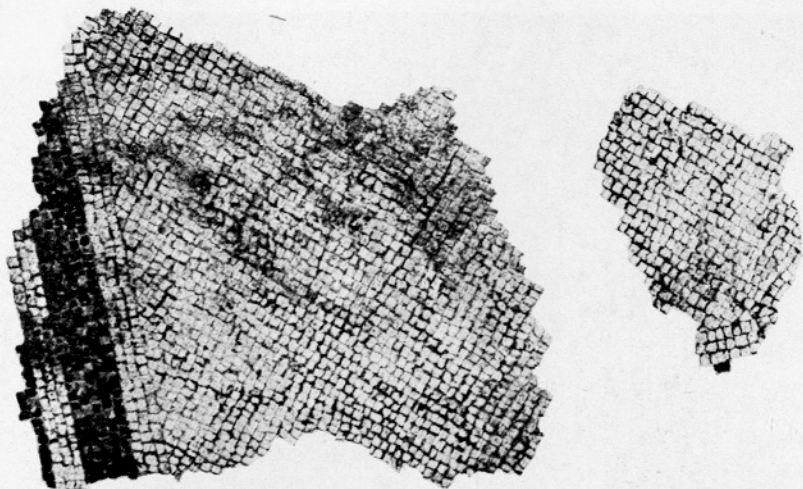
b

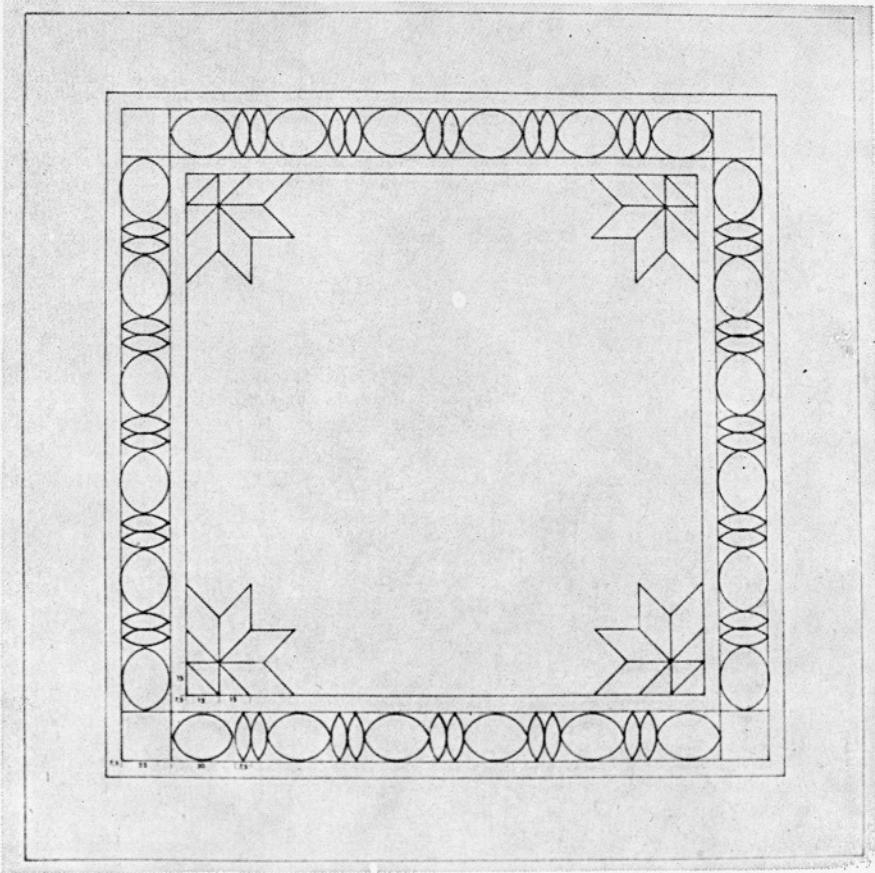

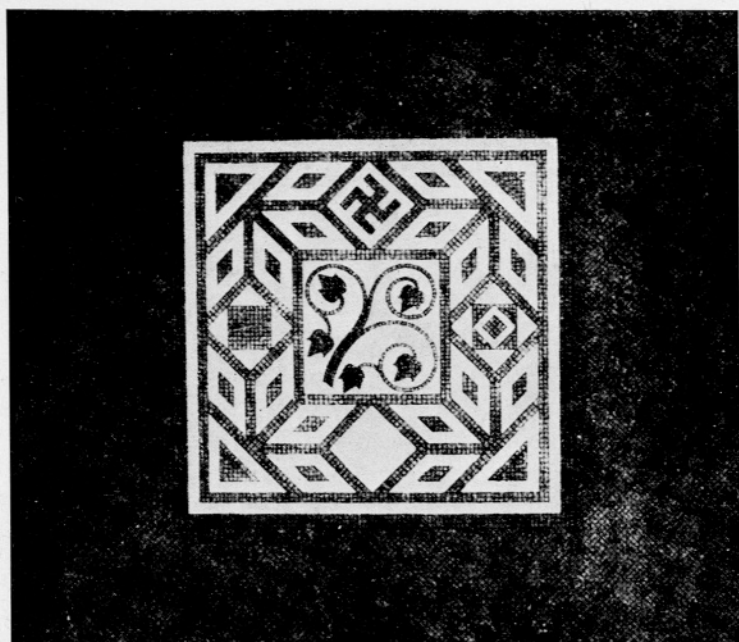

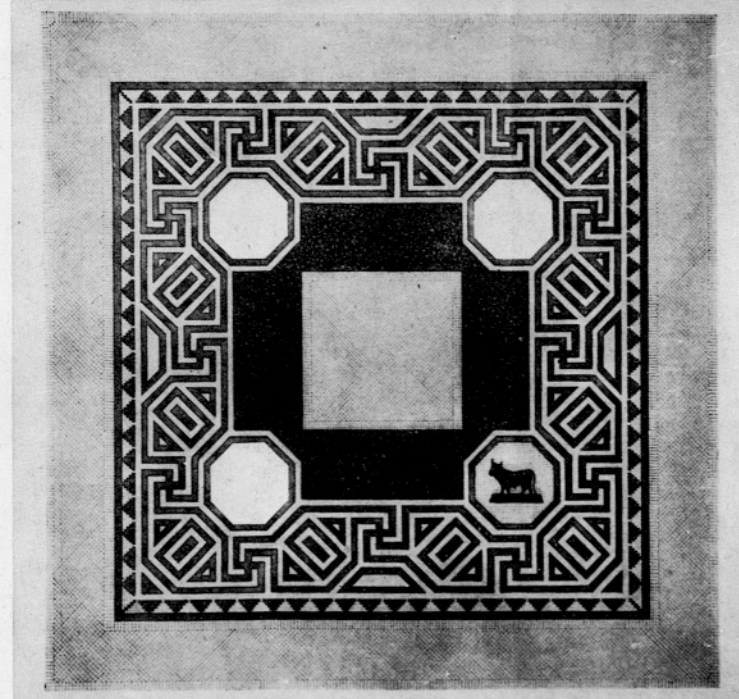
a

b

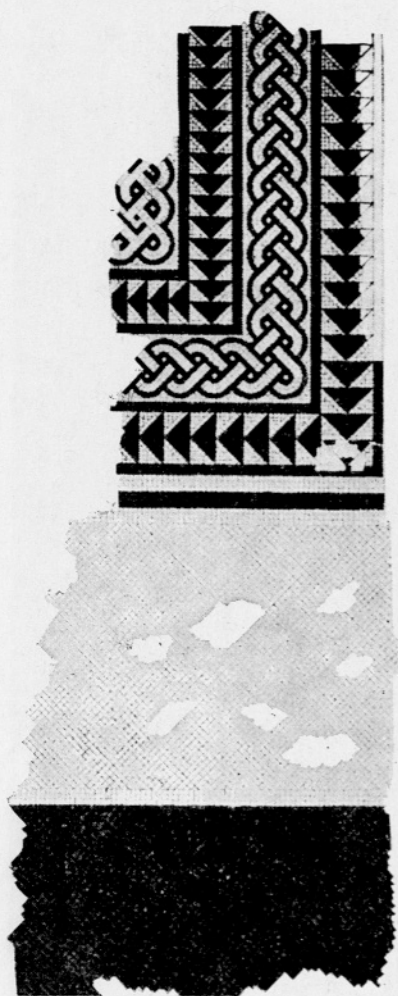
a

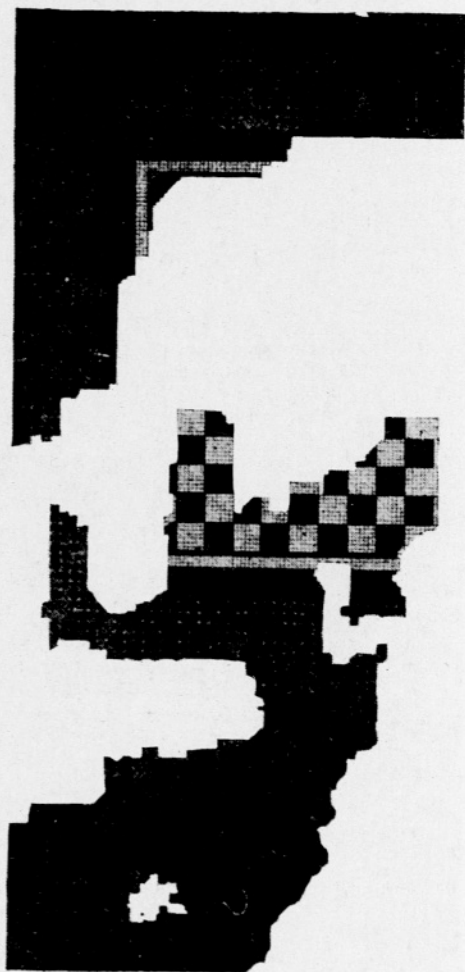
b

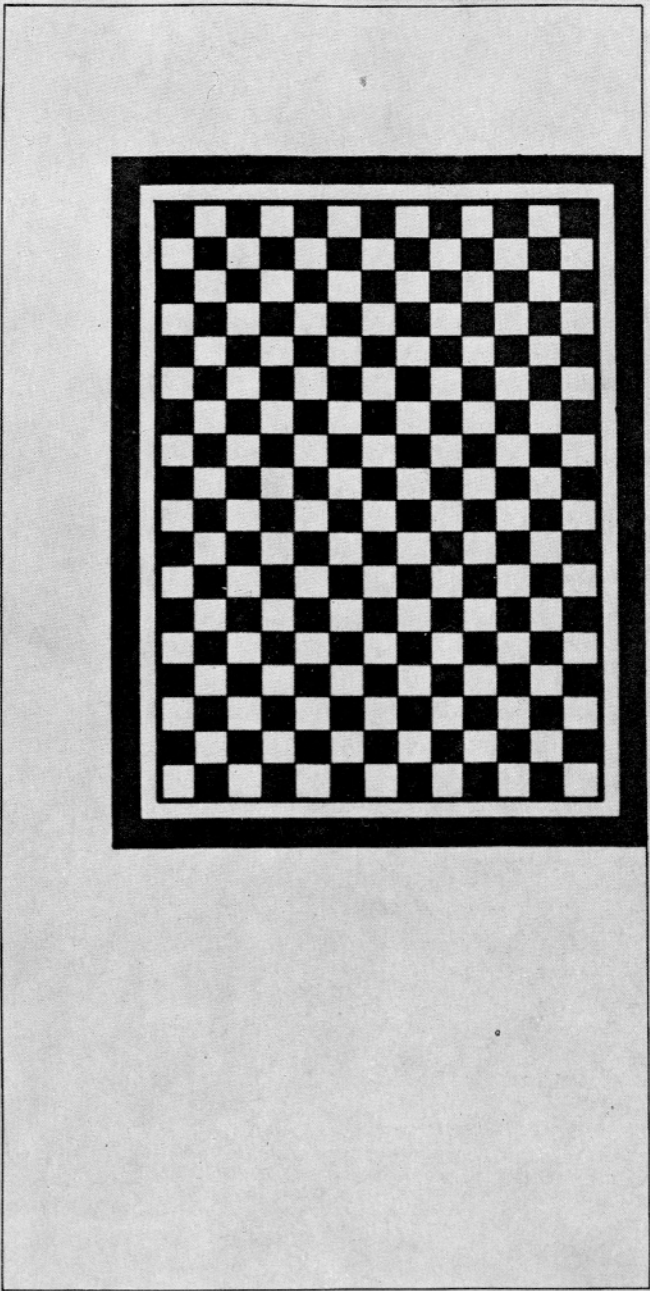

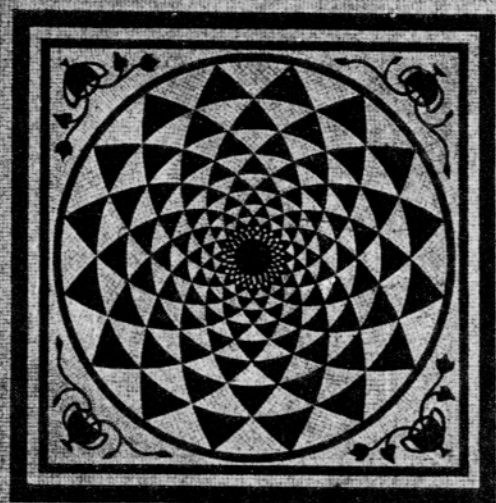
a

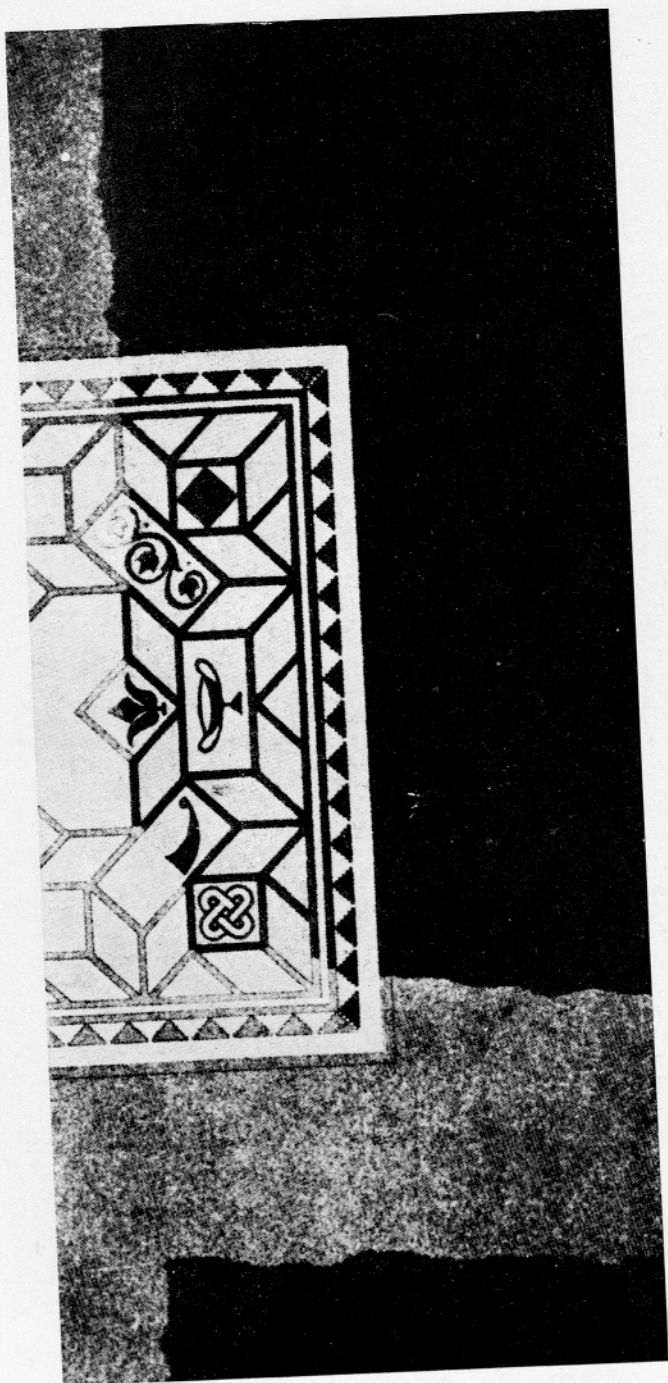

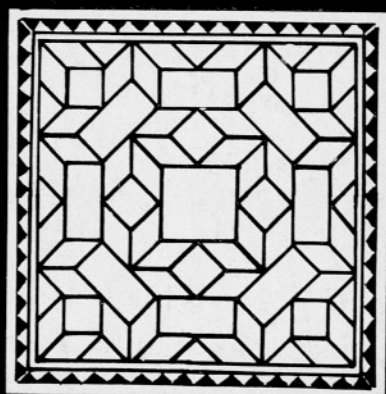
b

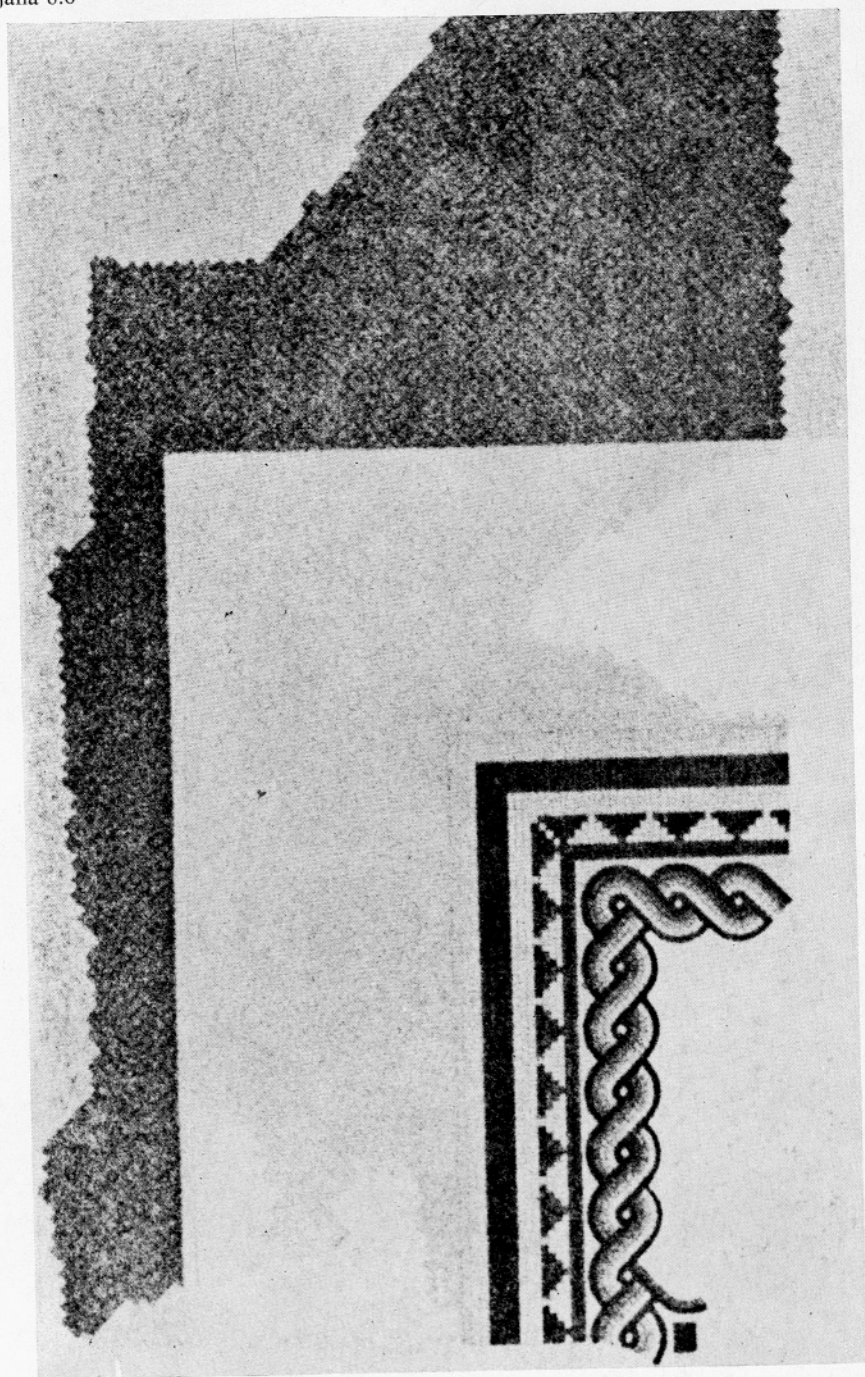

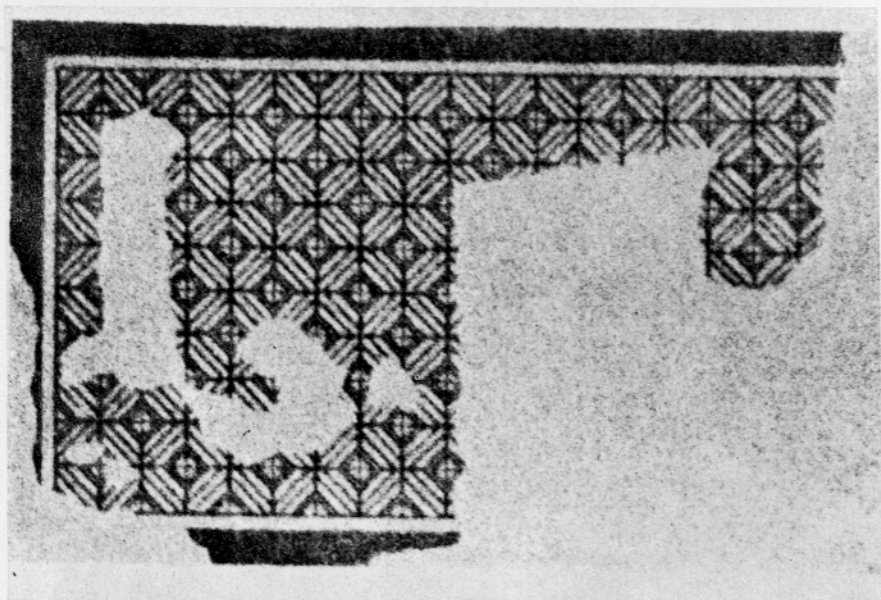

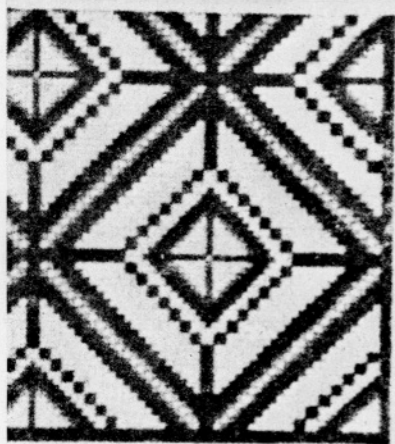
rekonstrukcija
mozaik xii-2 – ljubljana – 1911

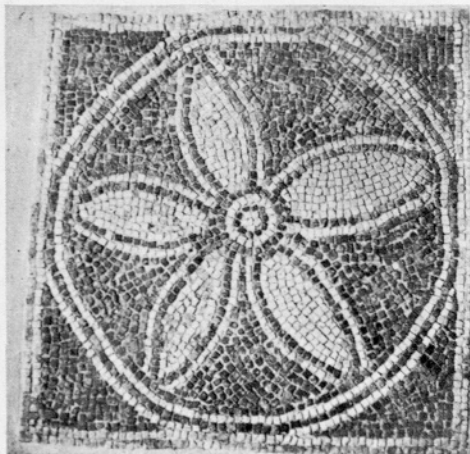
a

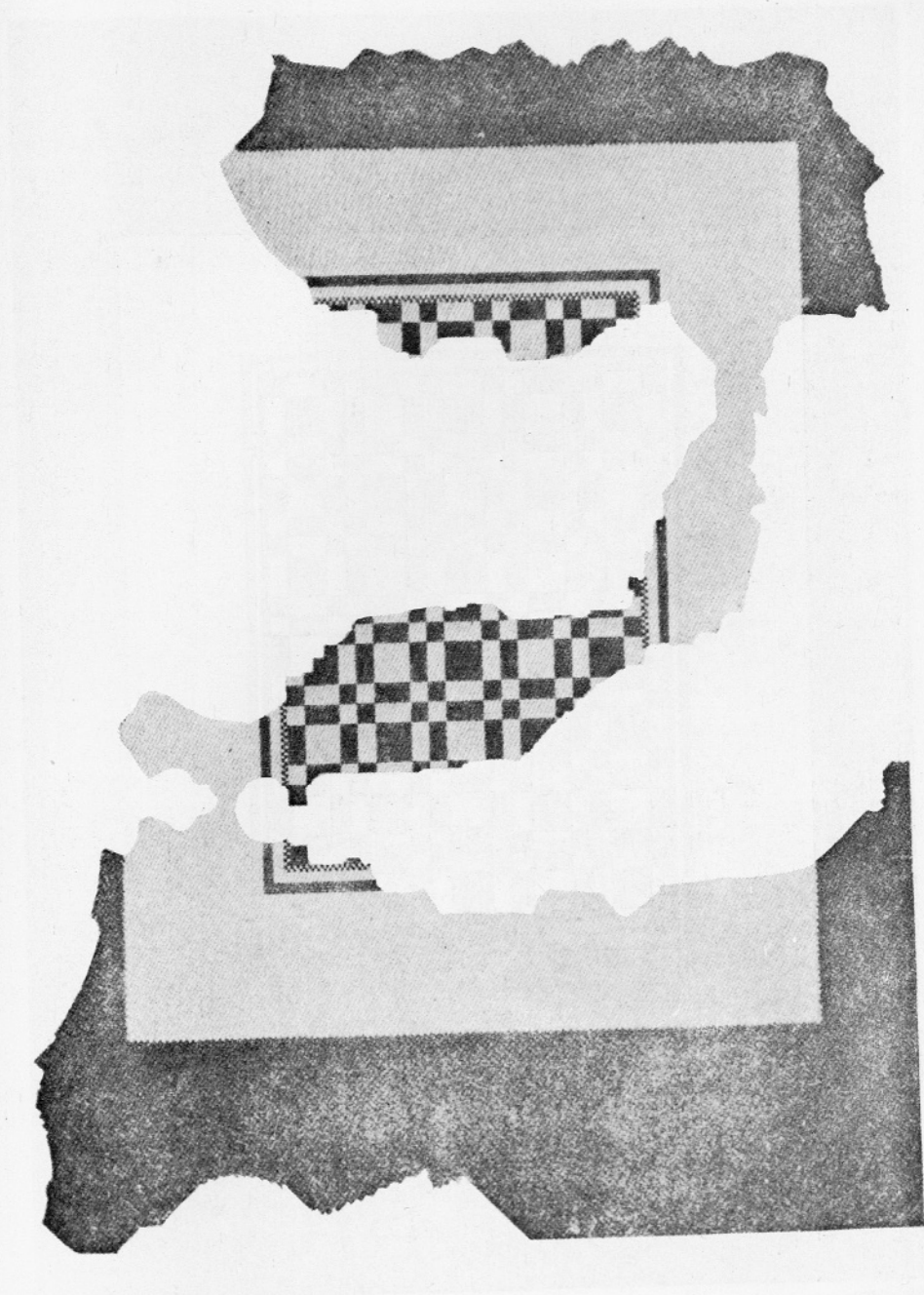

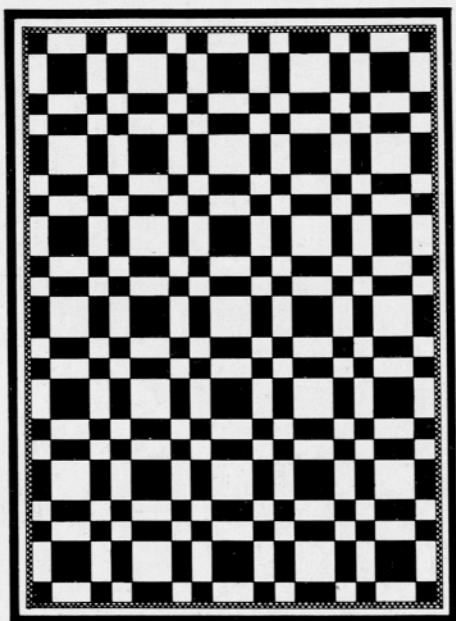
b

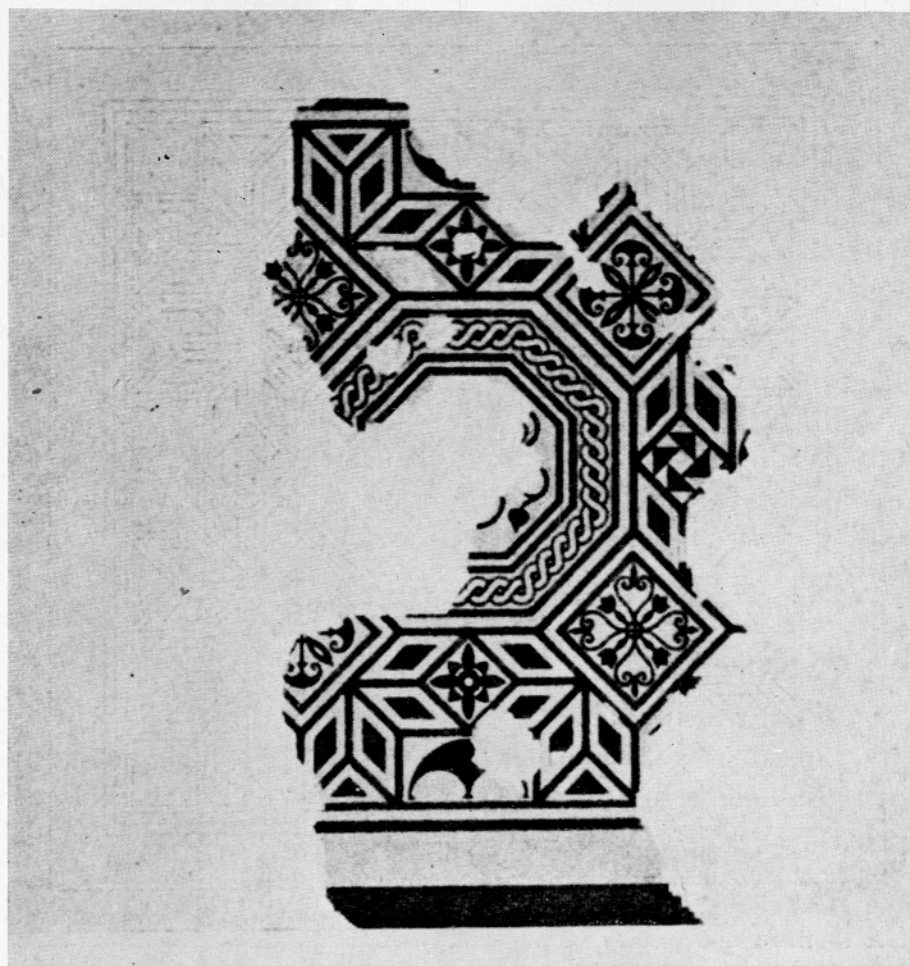

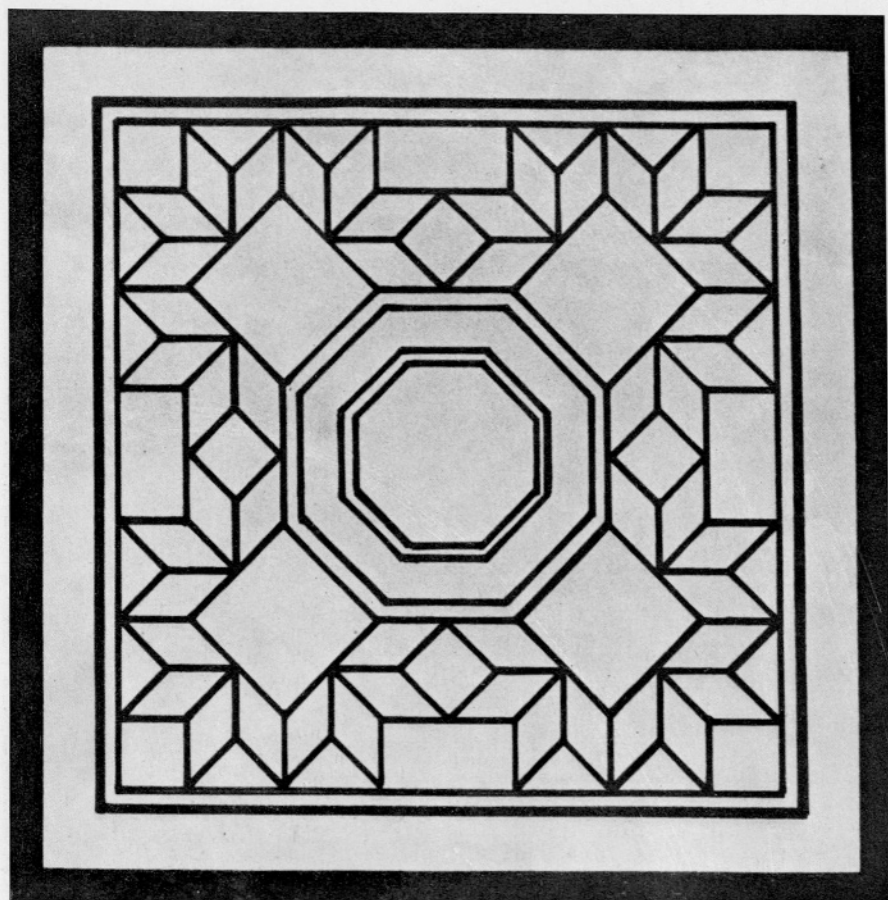
c

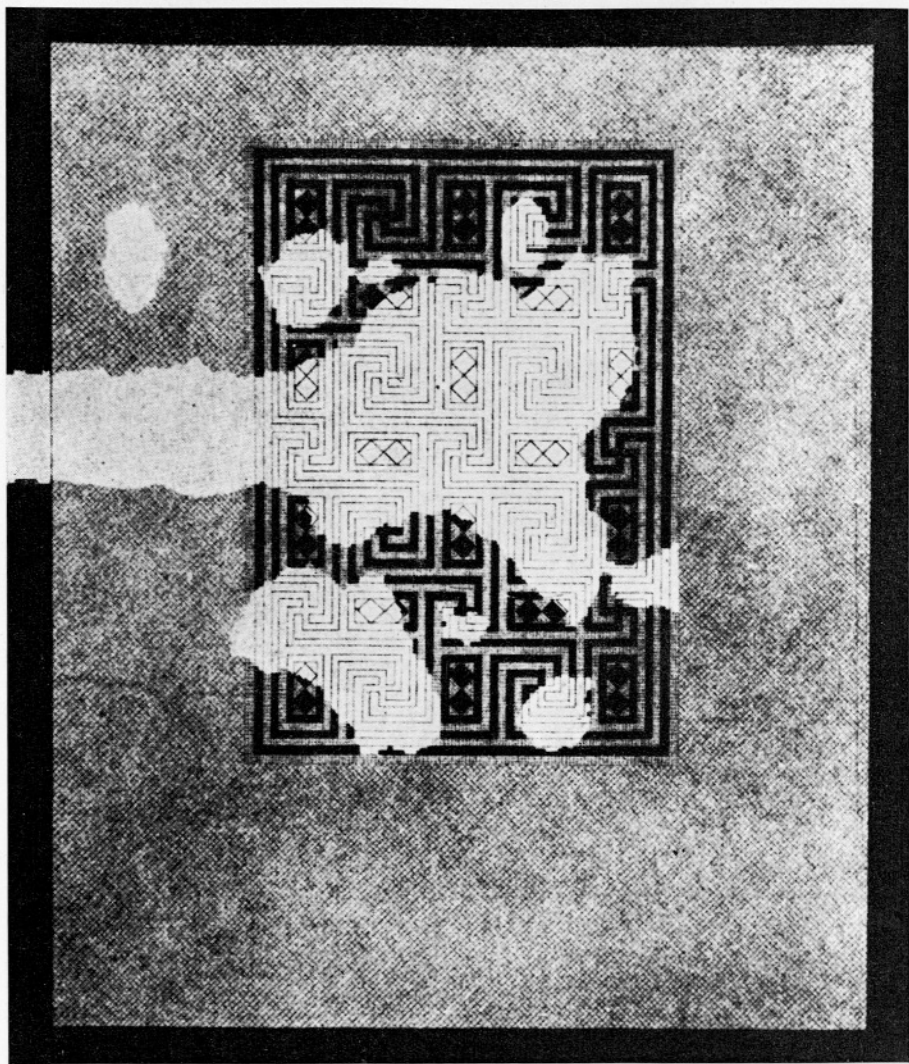

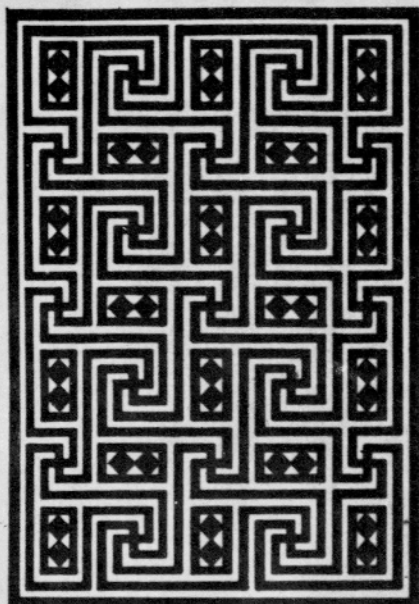

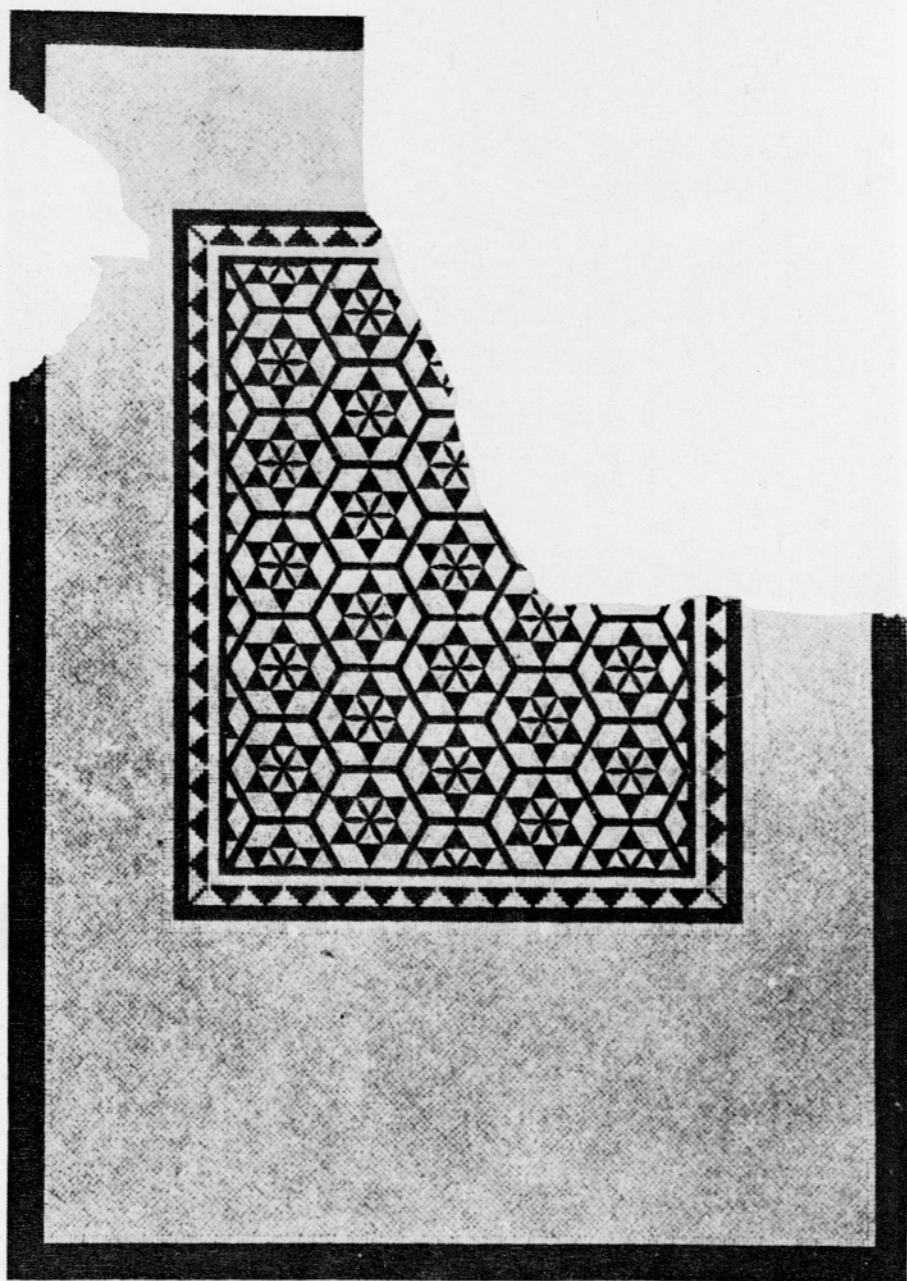

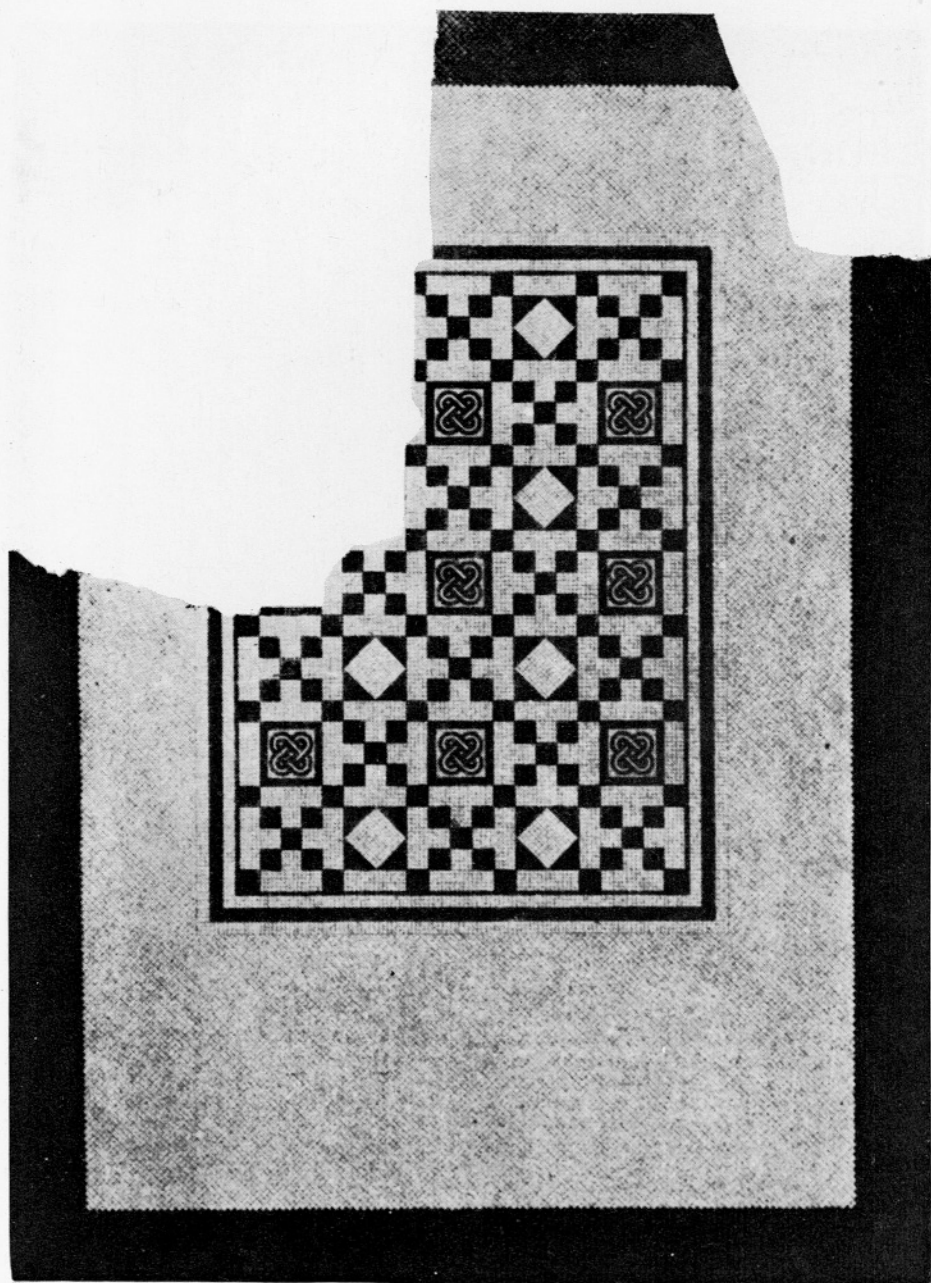

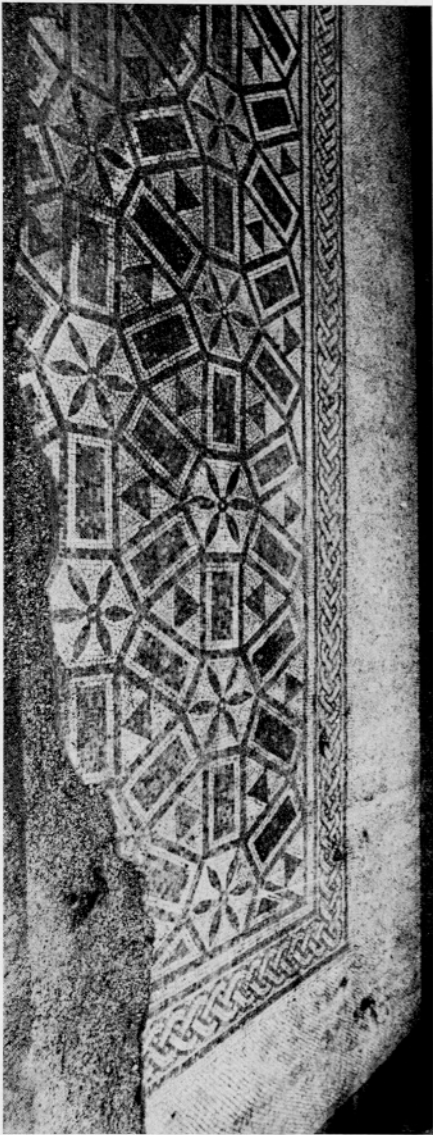
a

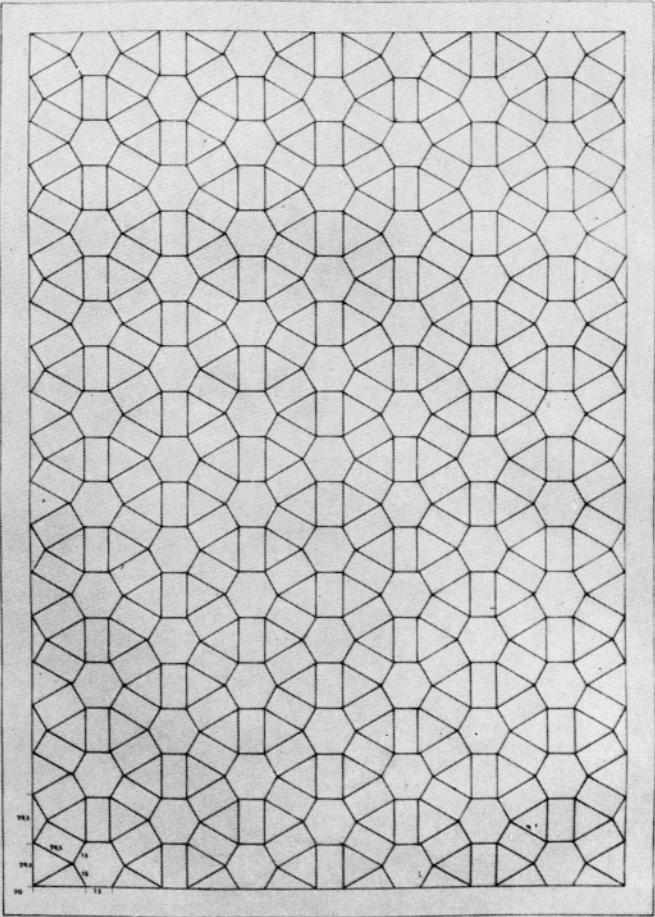

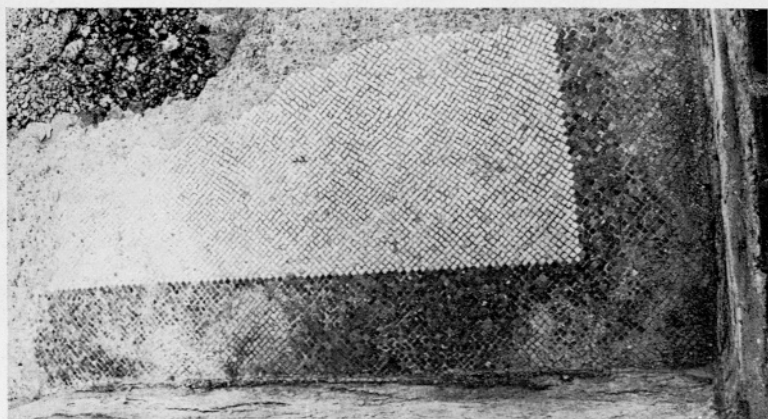
b

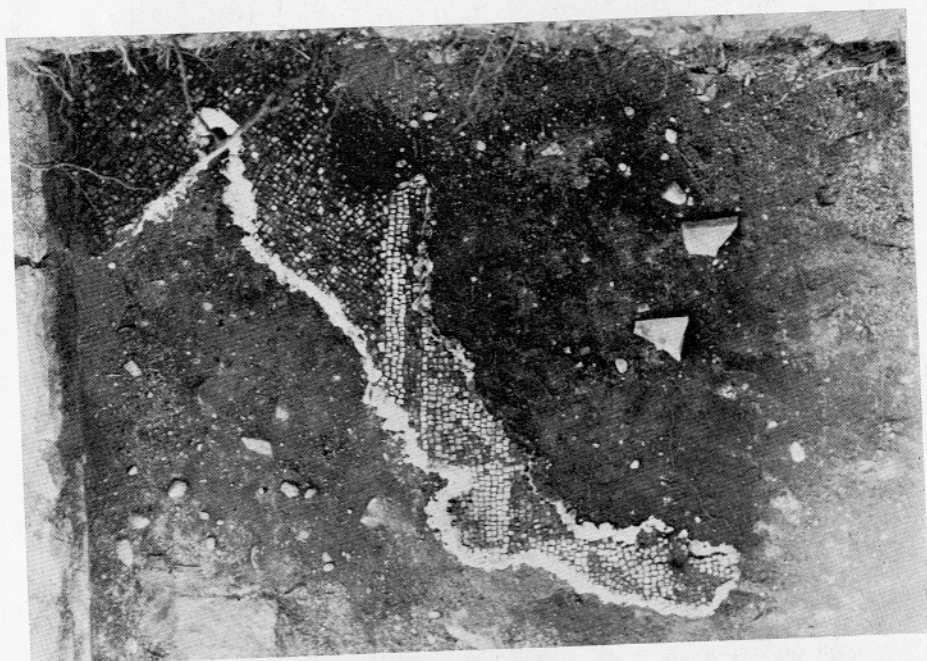

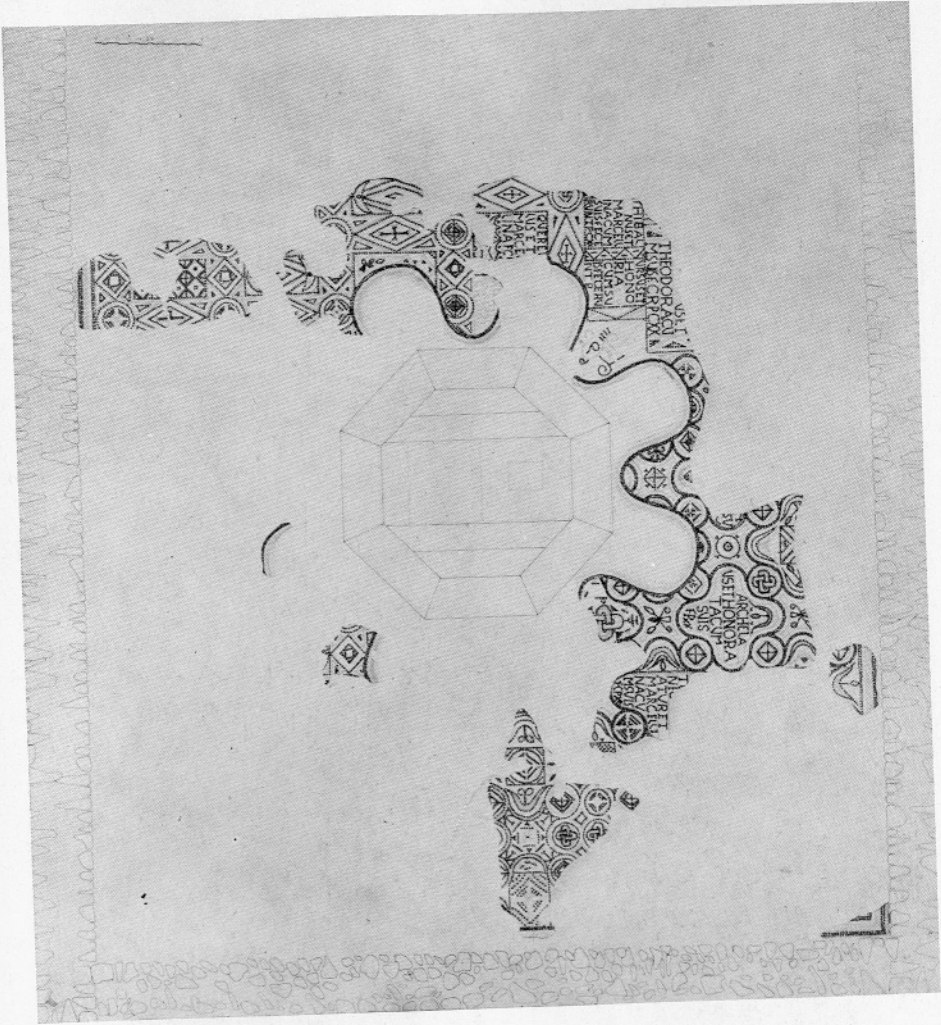

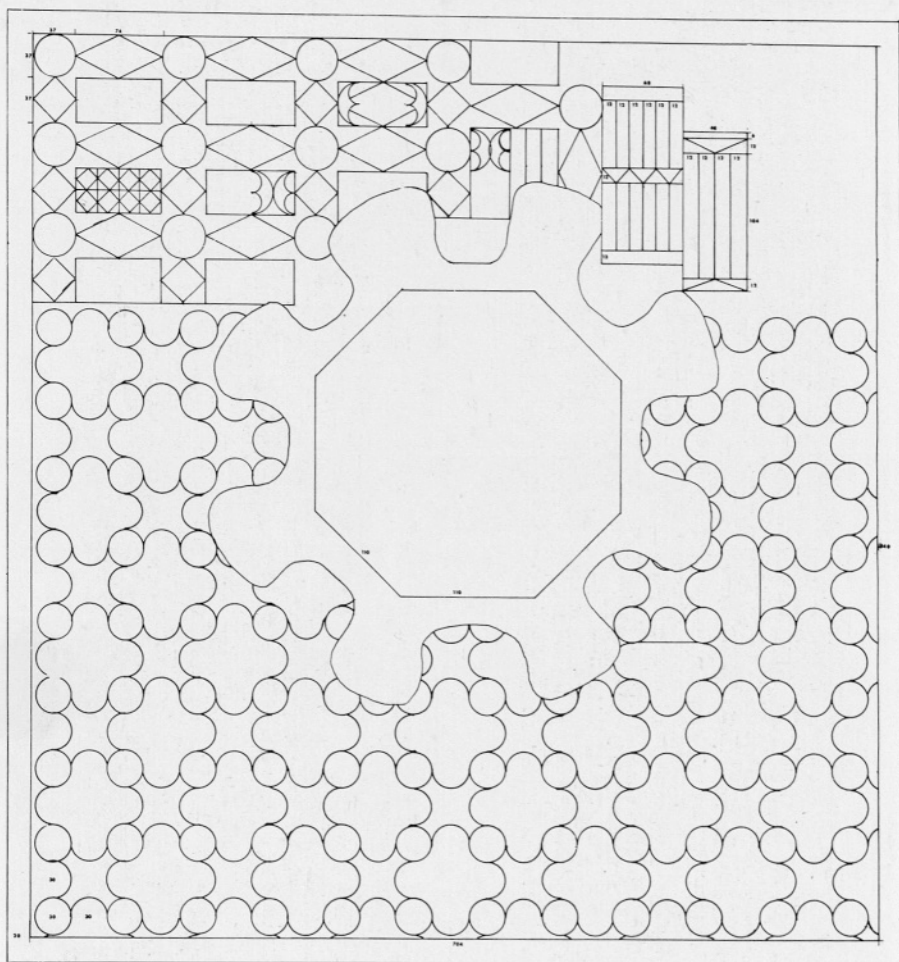
a

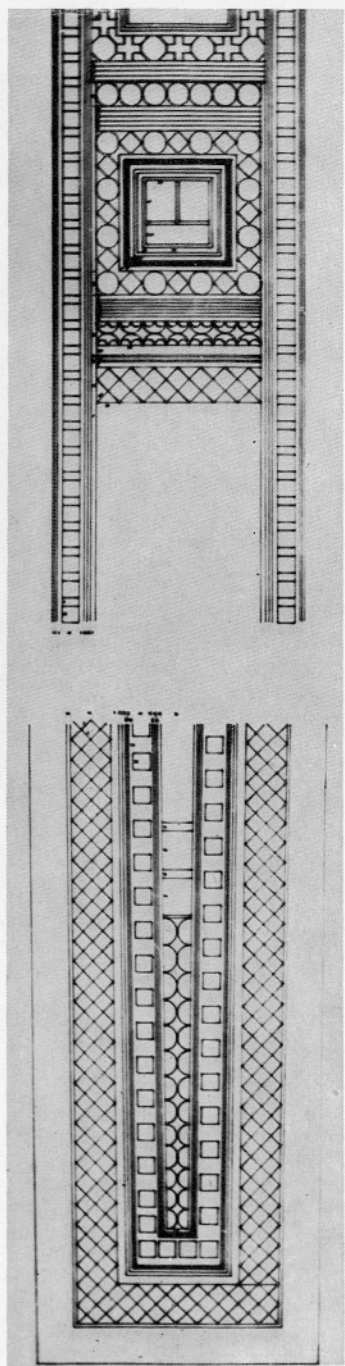
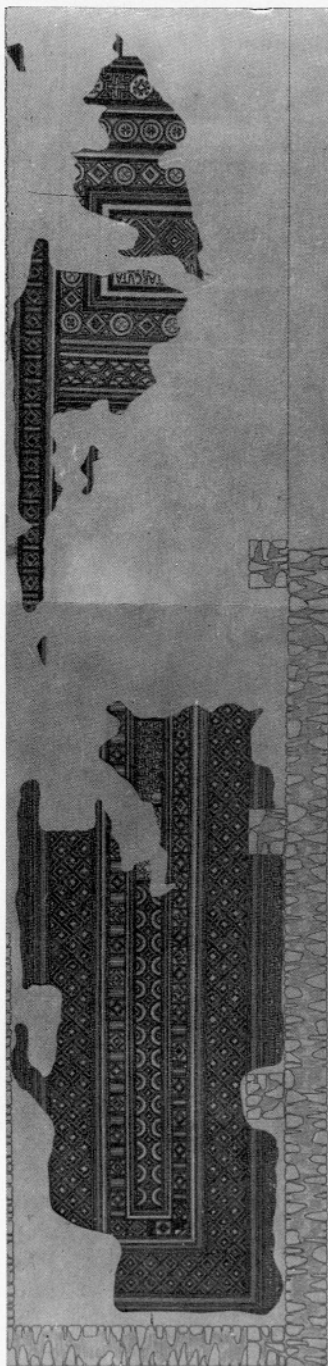

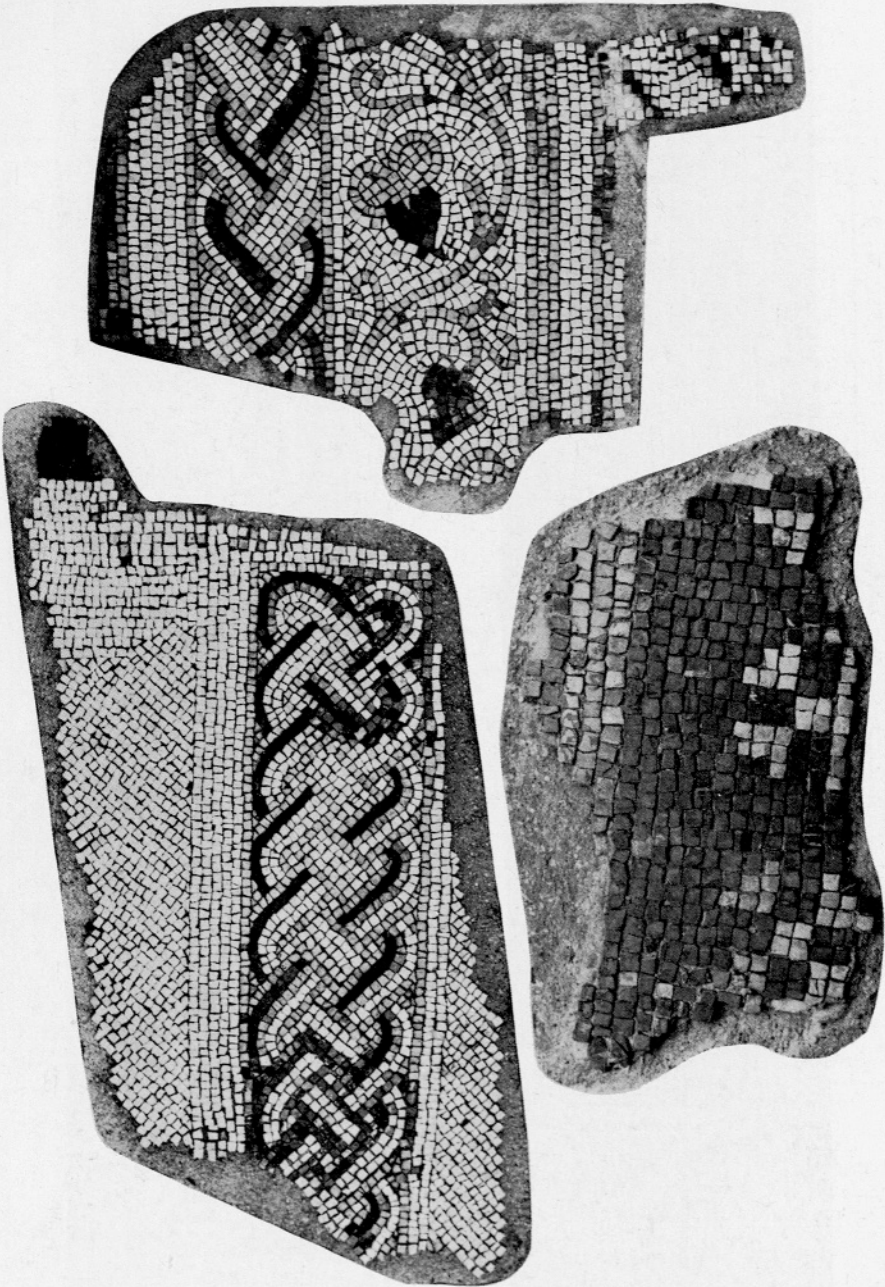
b

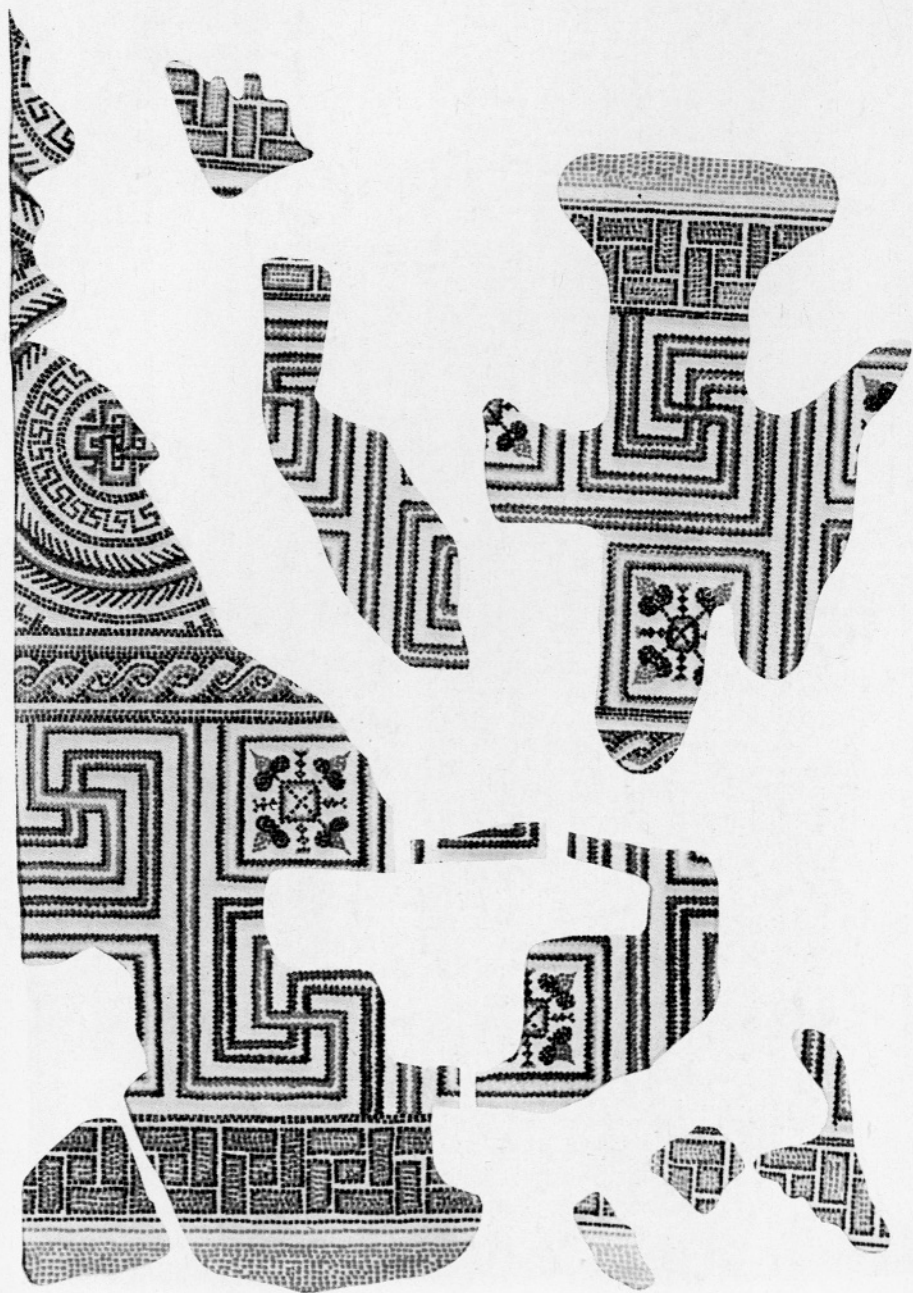

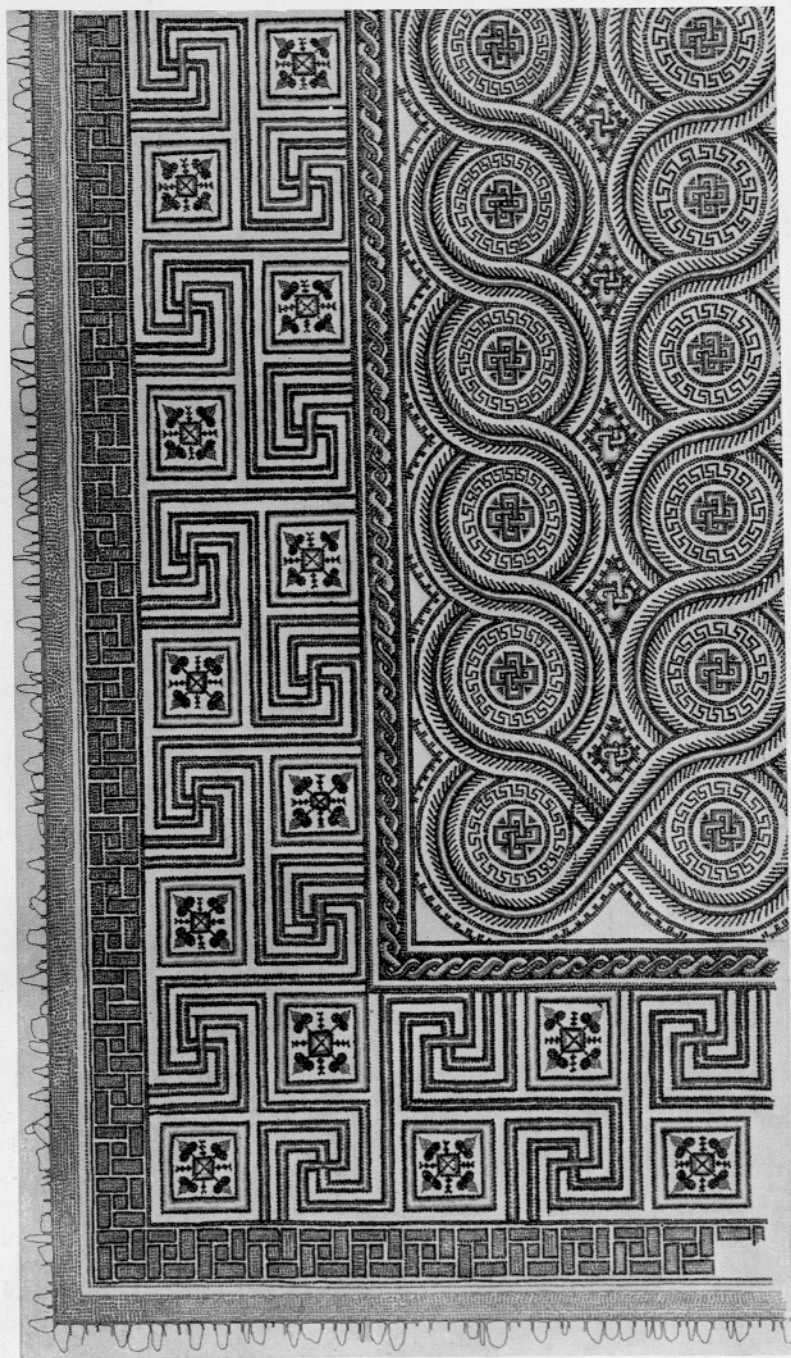

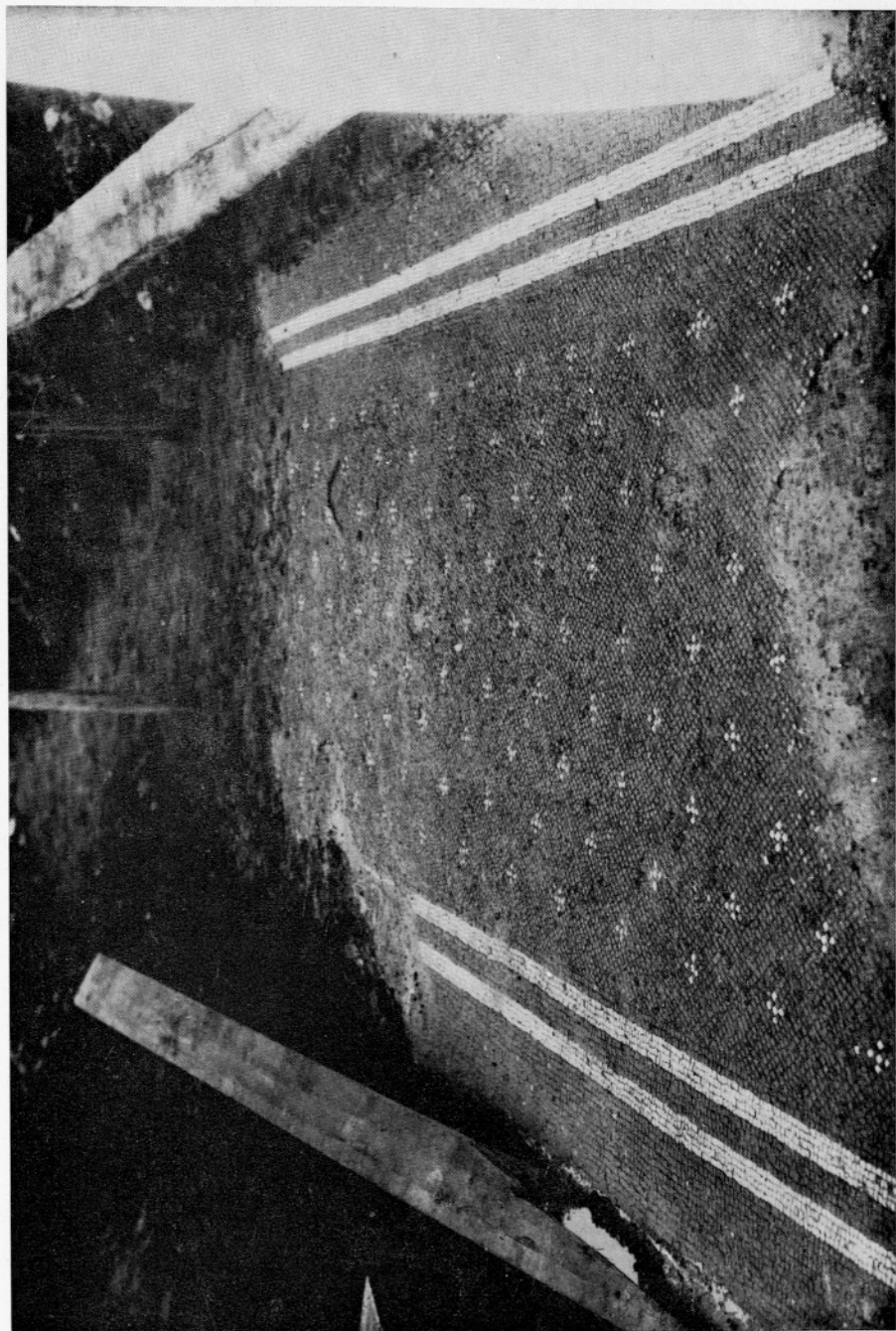

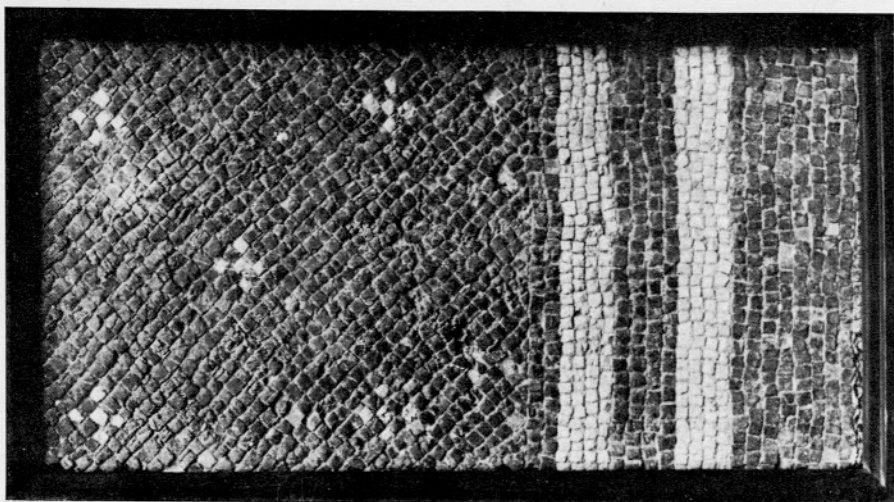

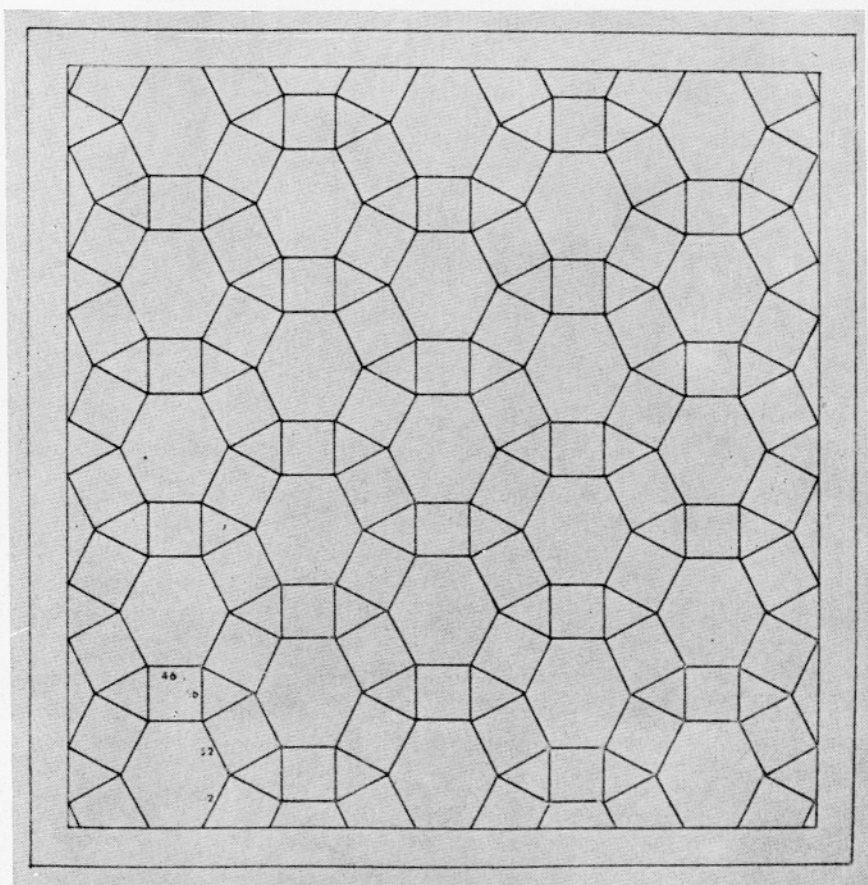
a

b

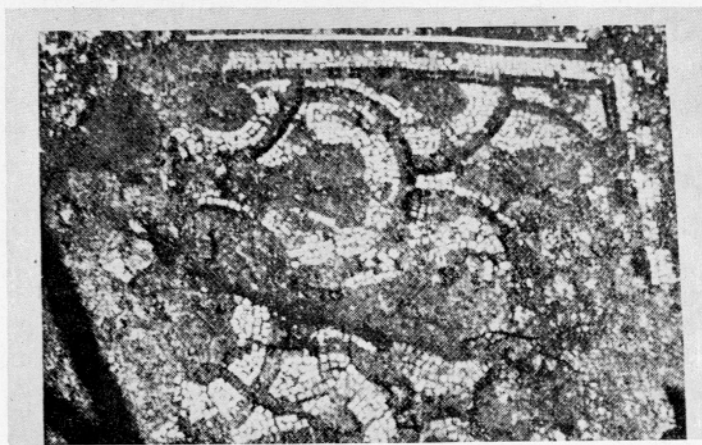

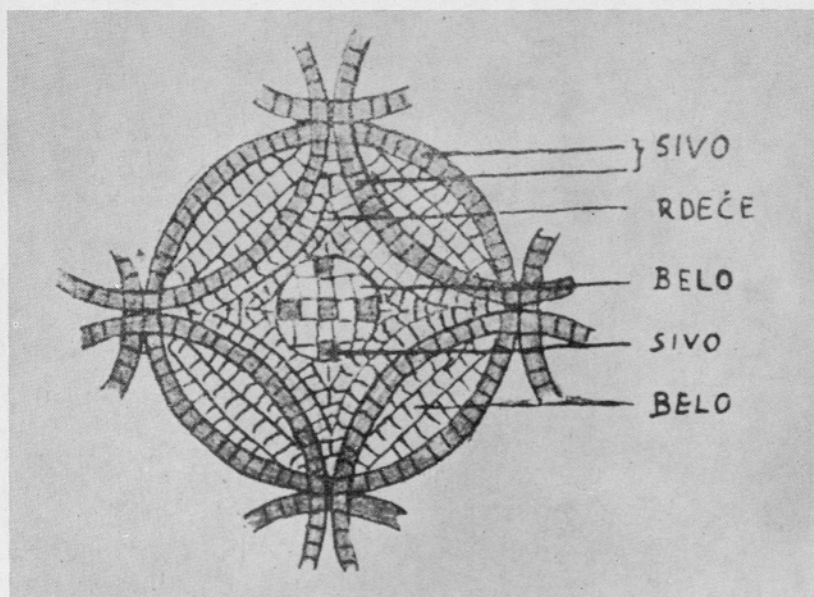
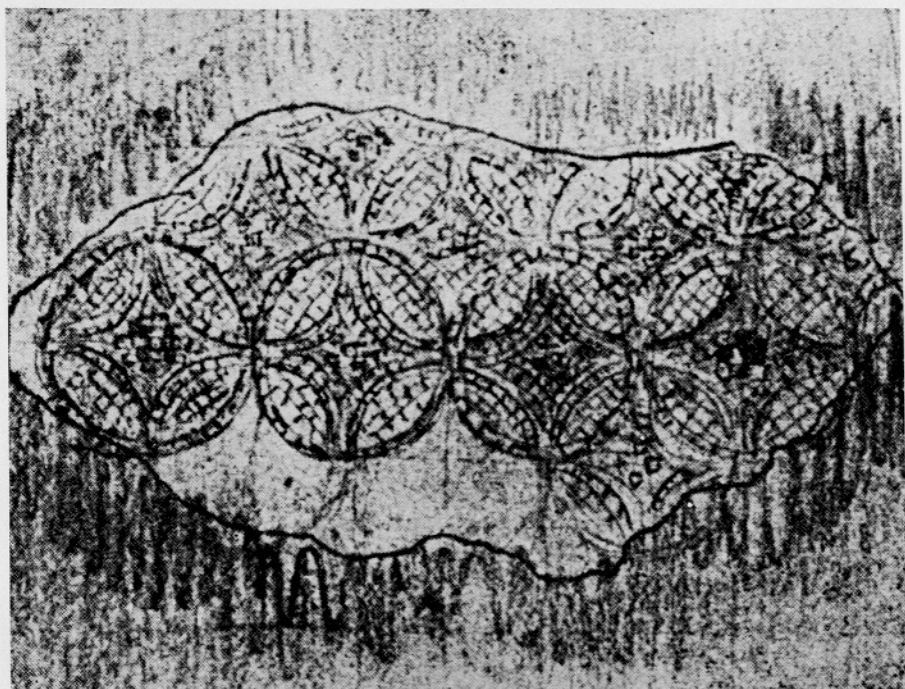

a

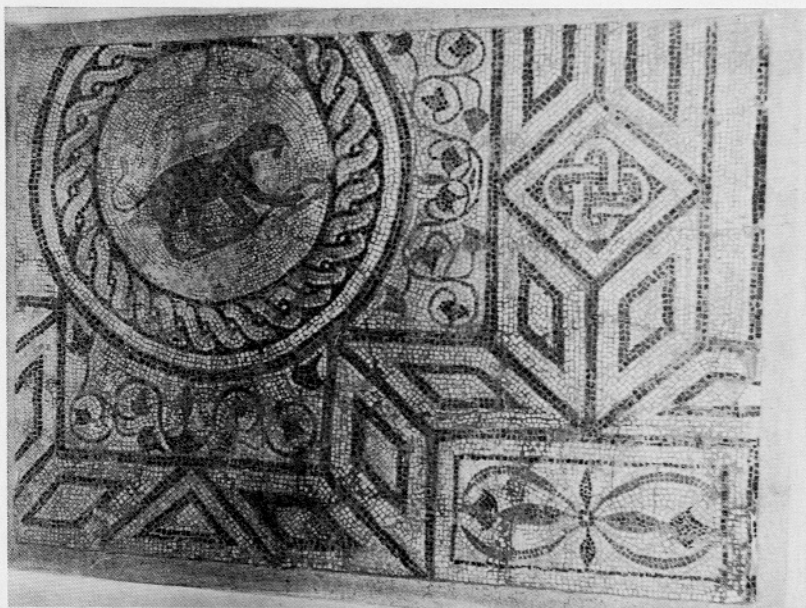

b

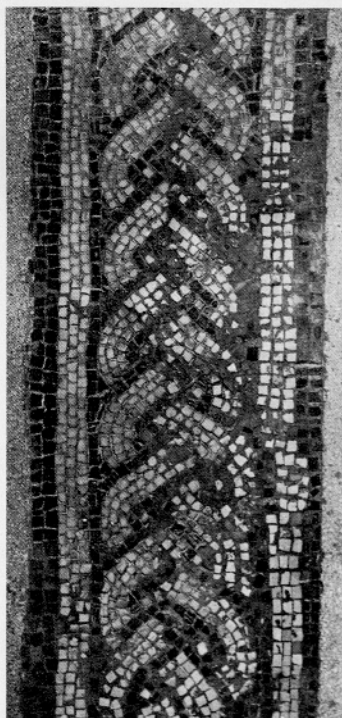

a

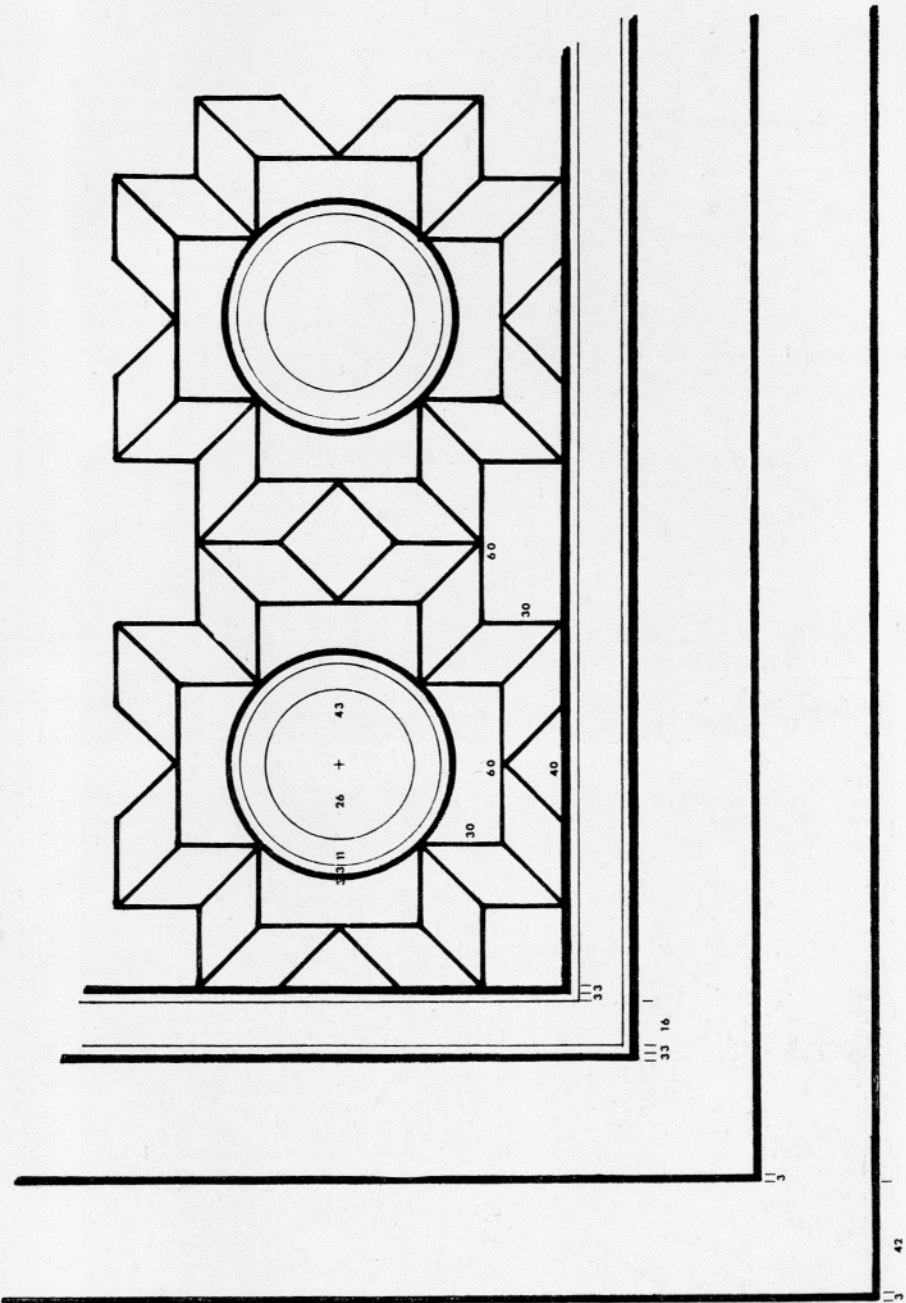

b

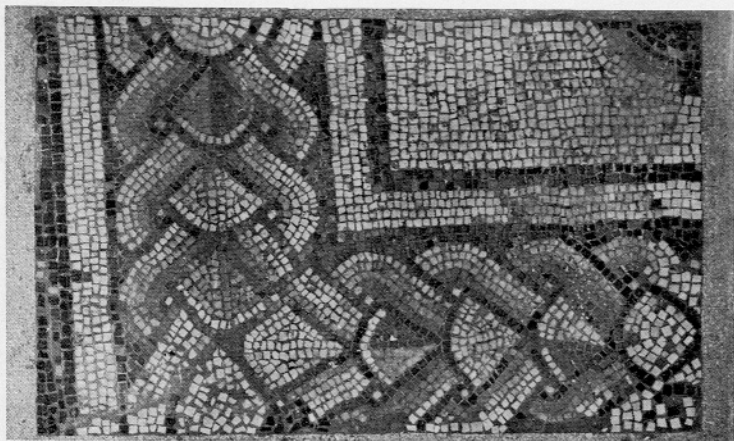

c

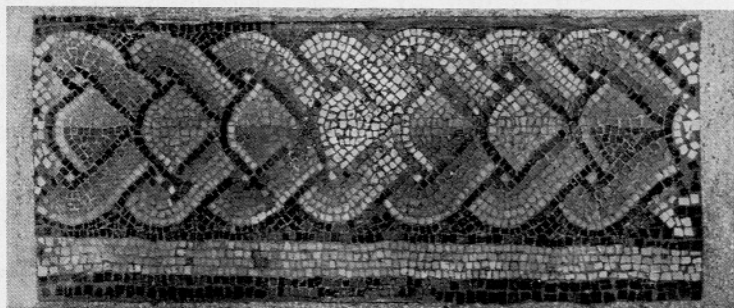

a

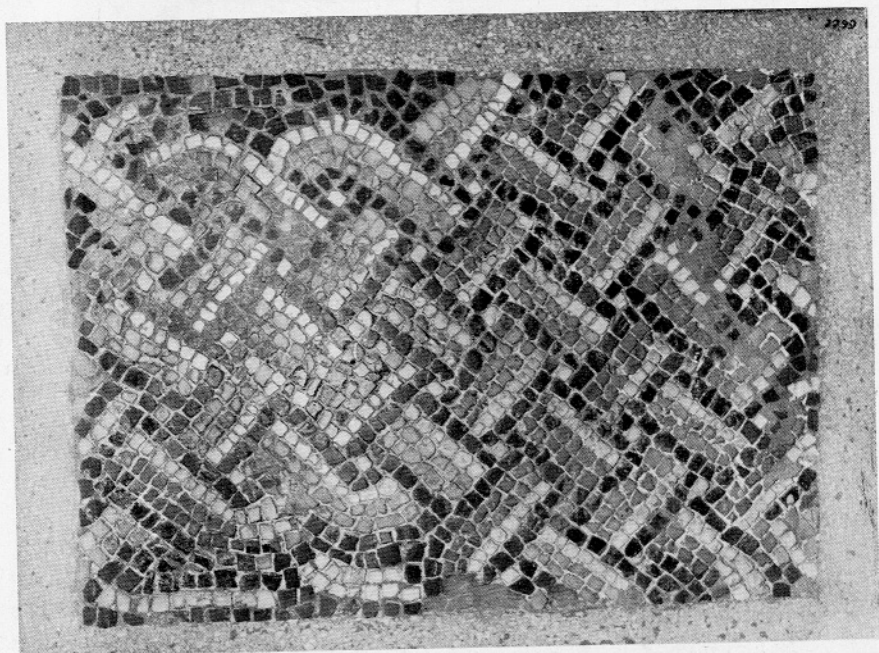
b

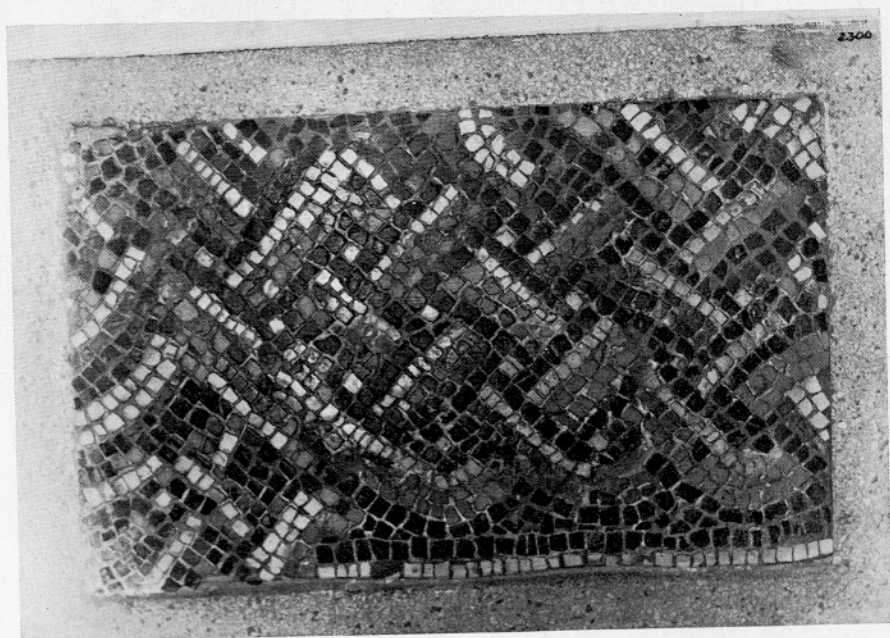
c

a

b

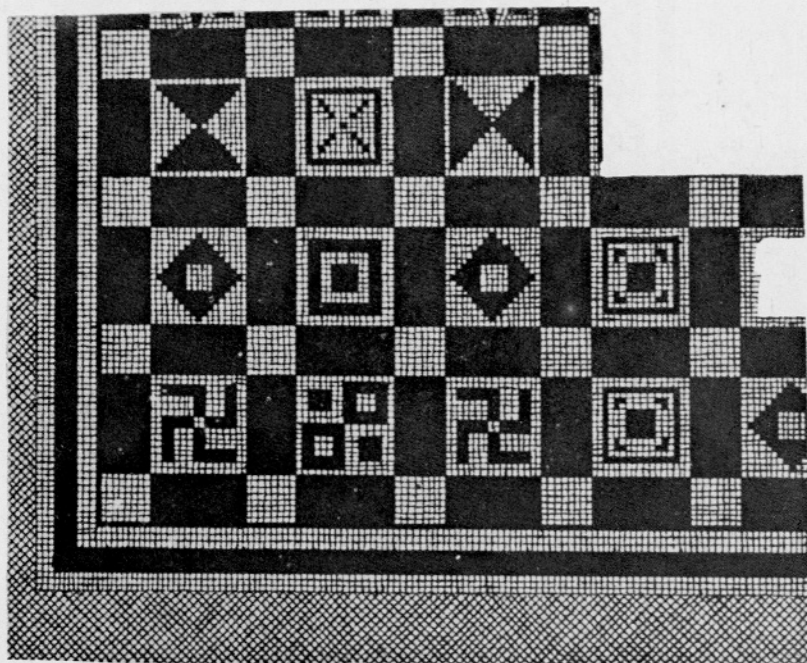
a

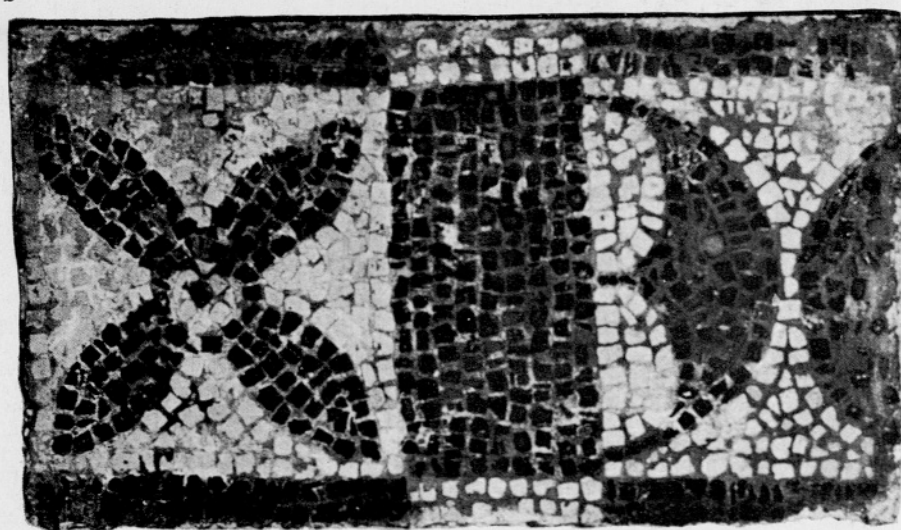
b

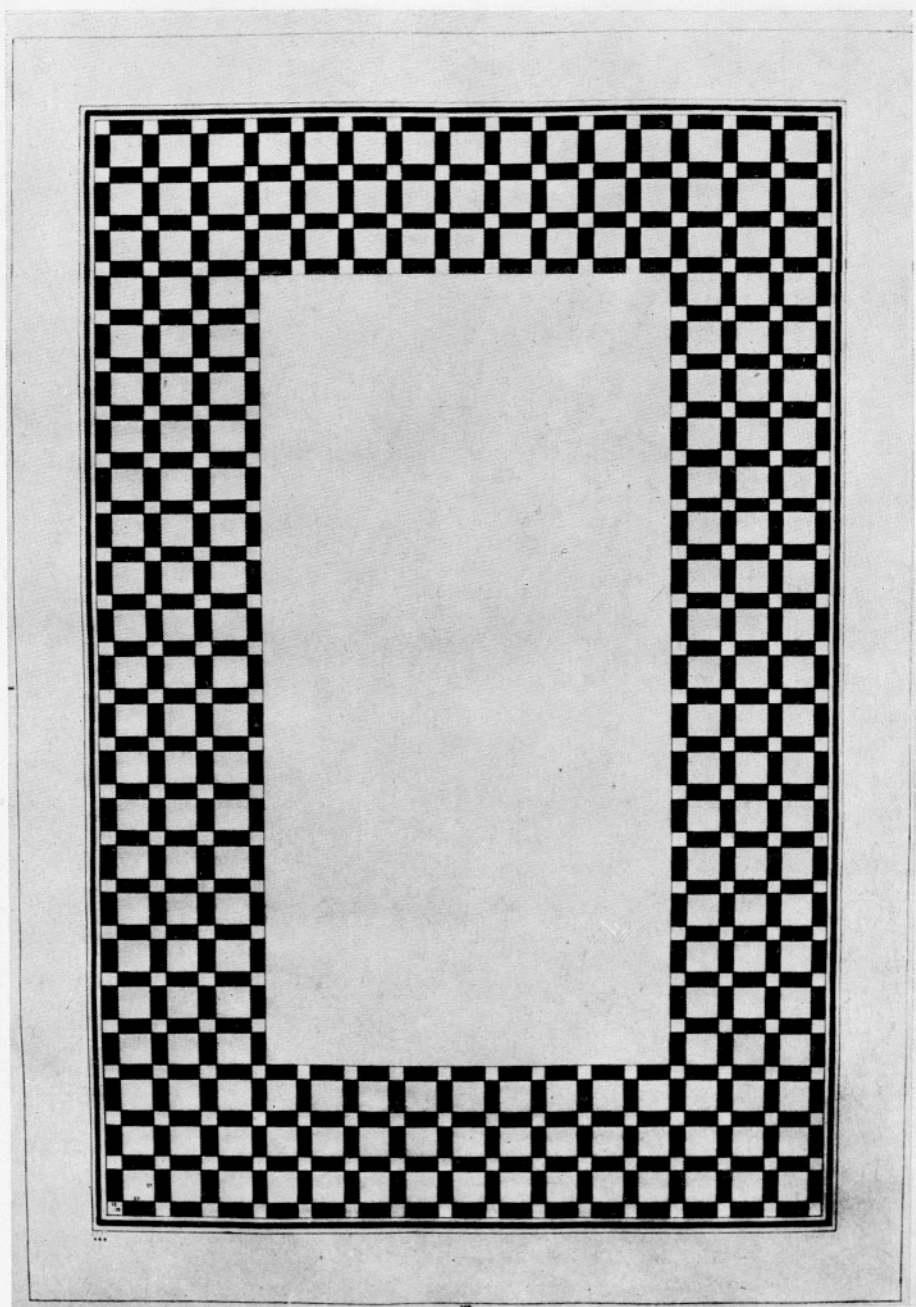

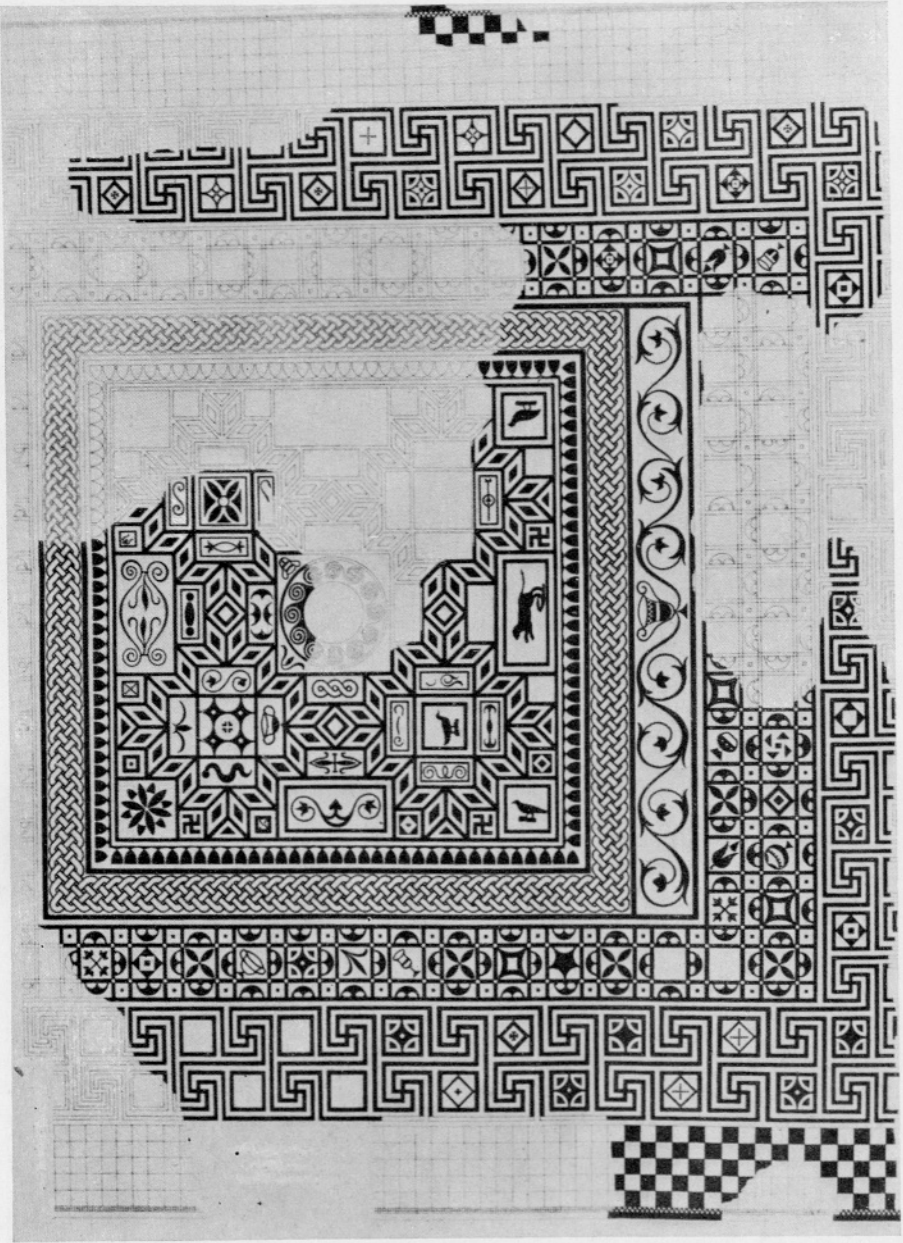
a

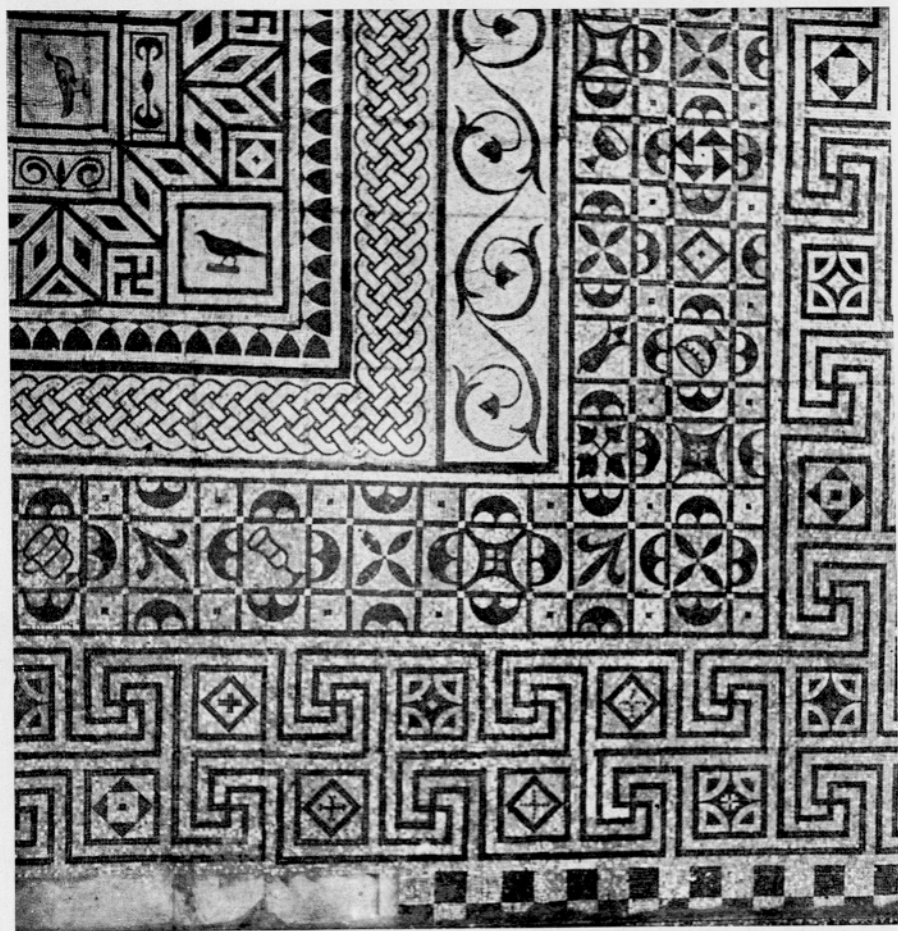
b

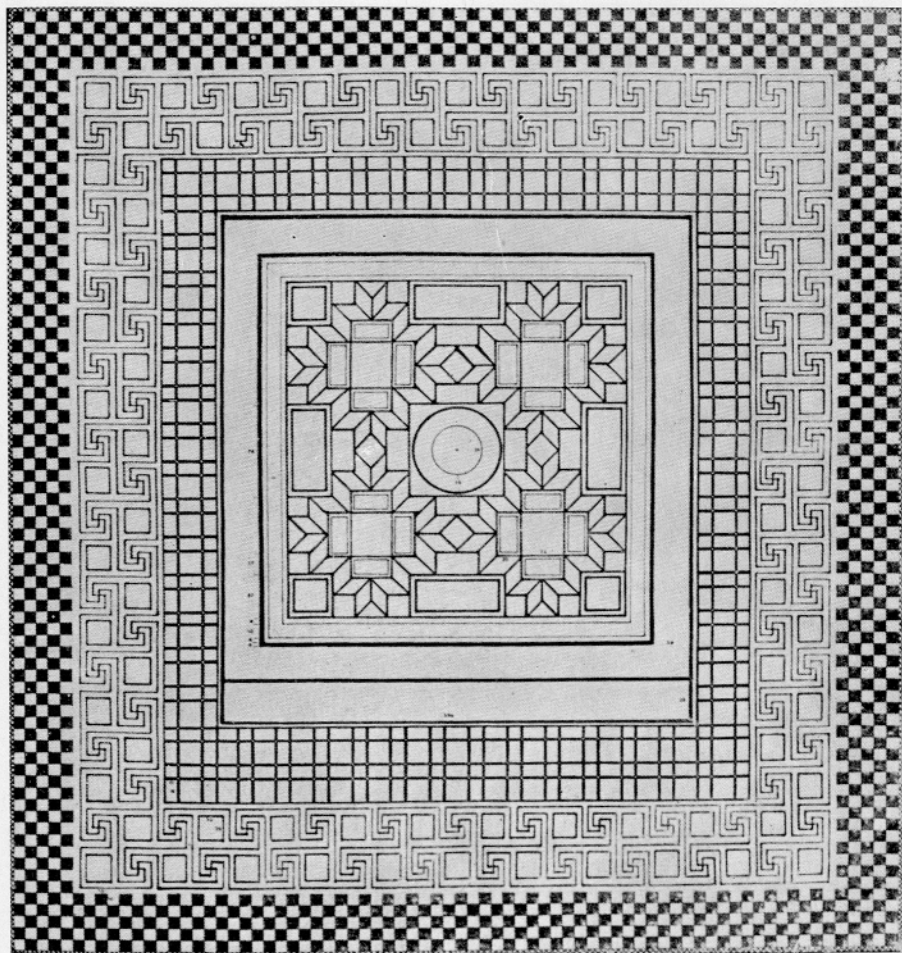

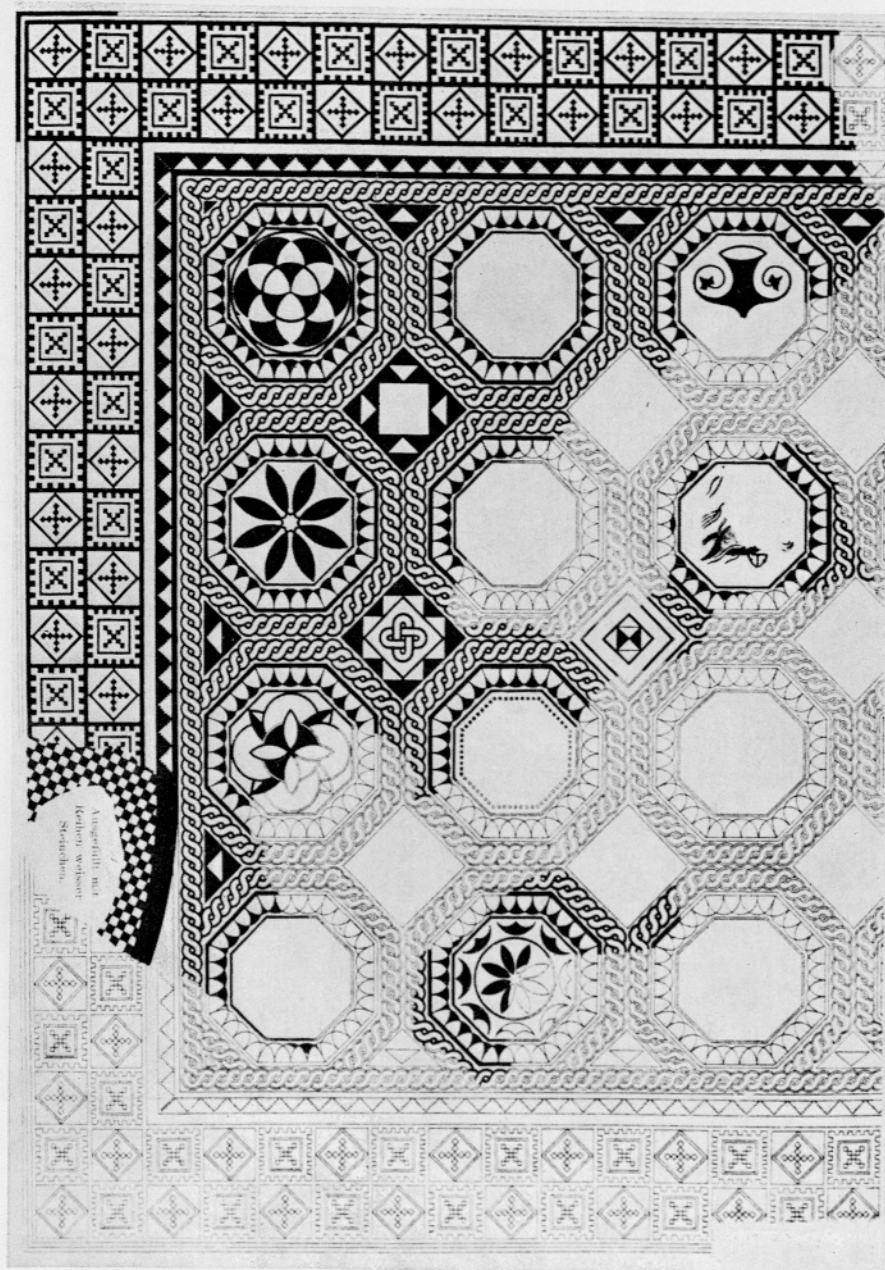

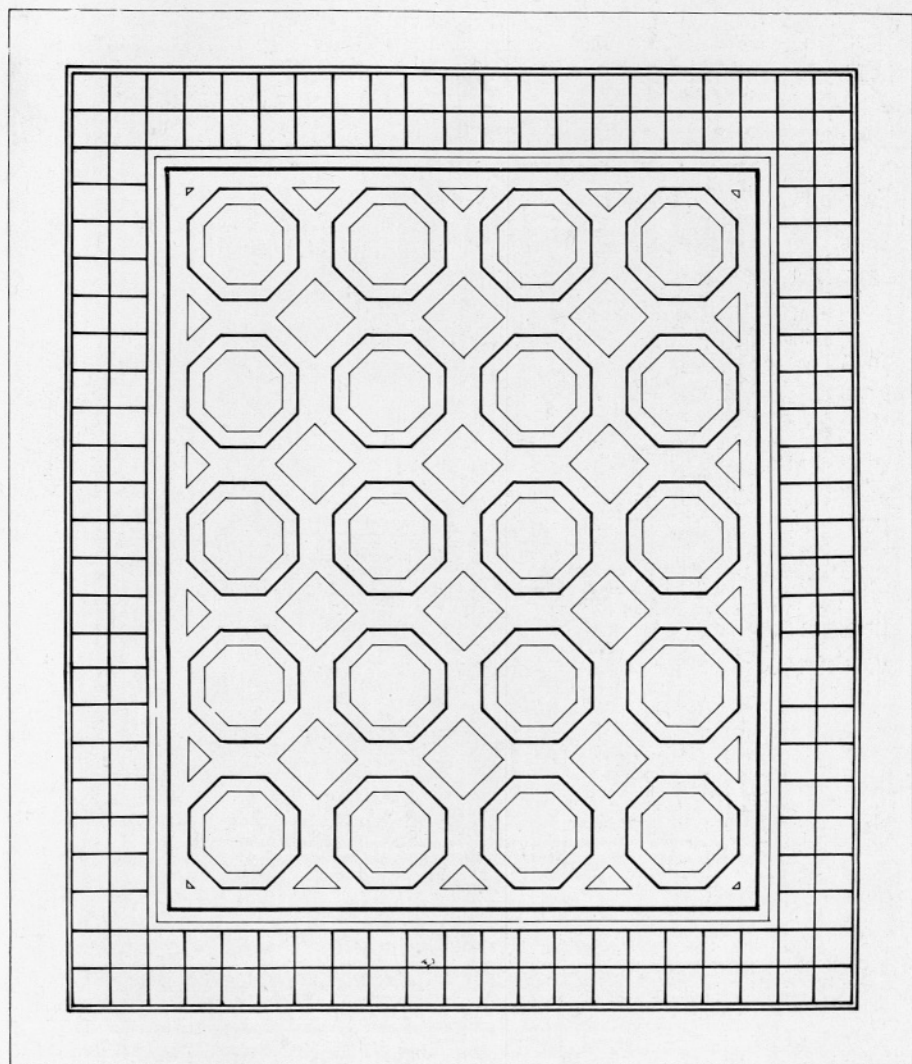

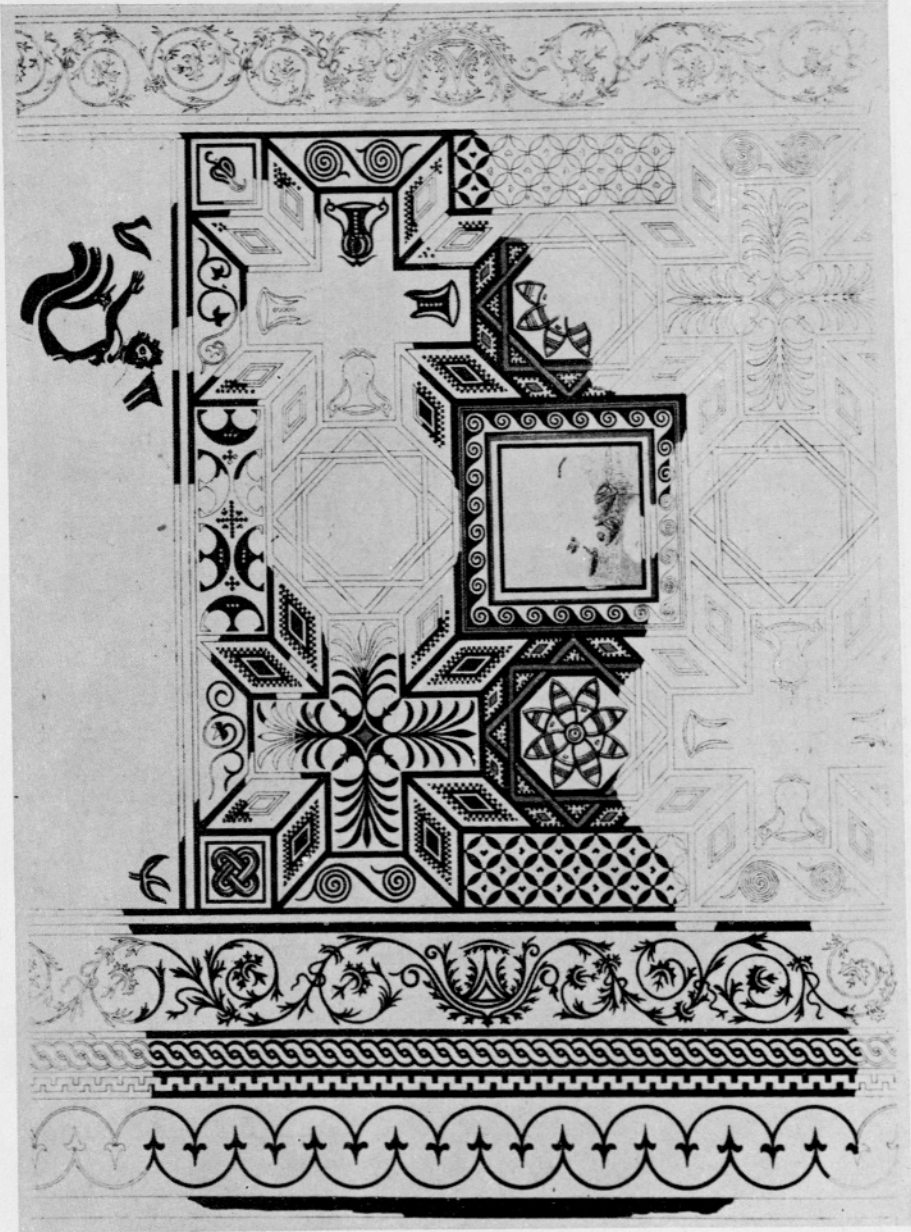

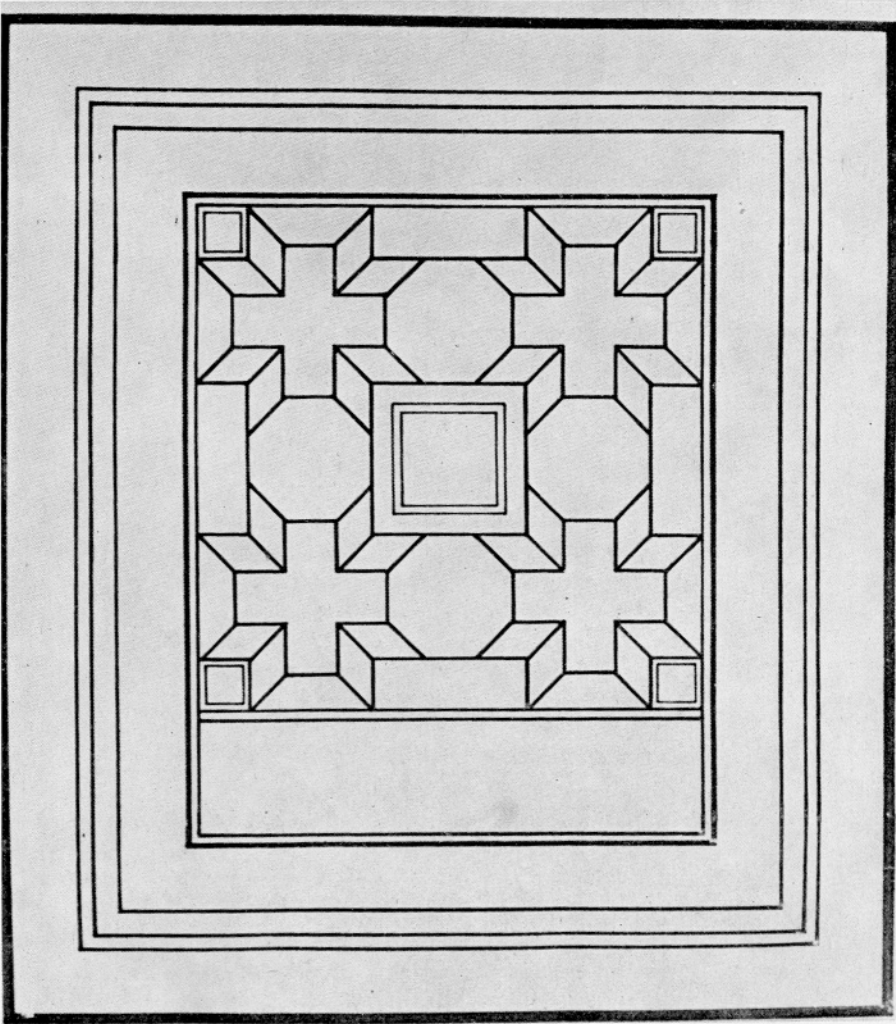

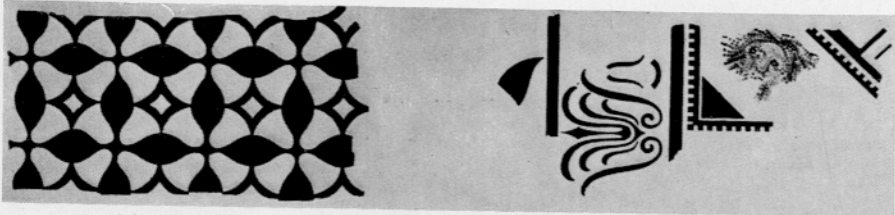

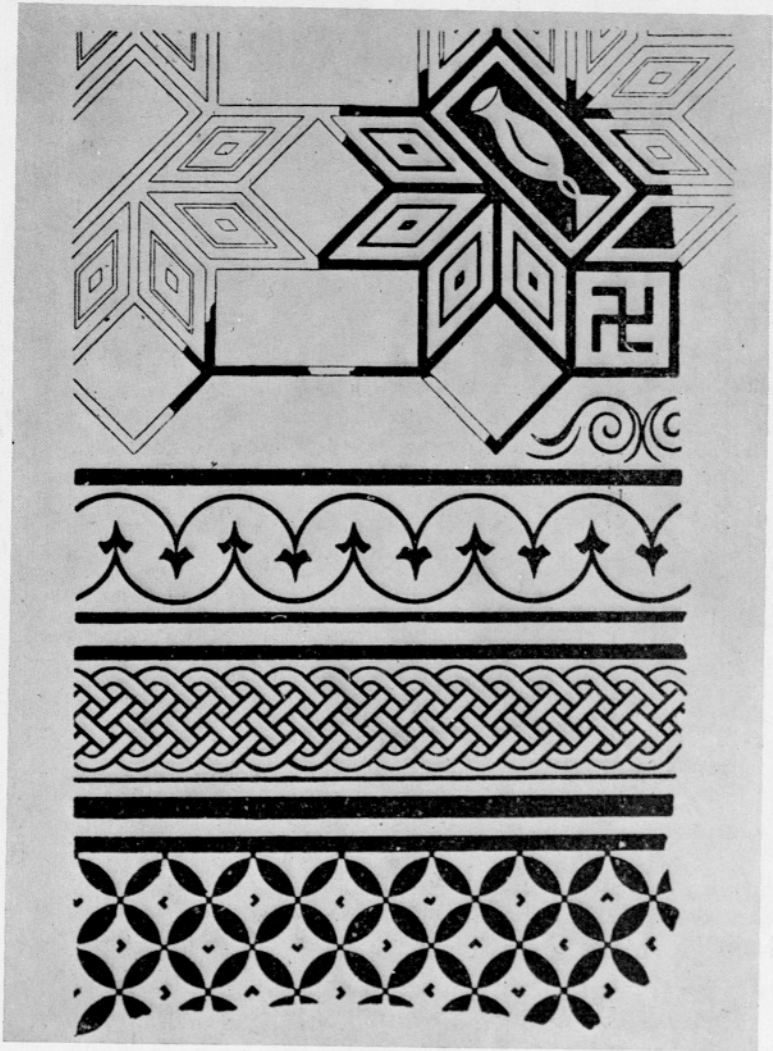

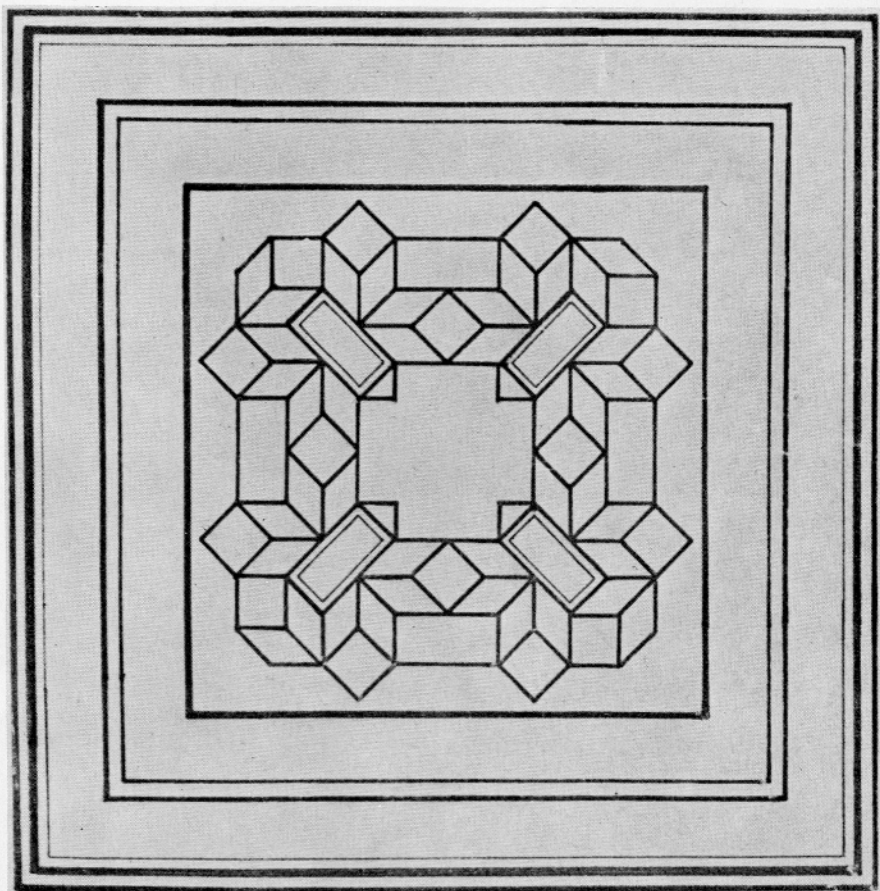

a

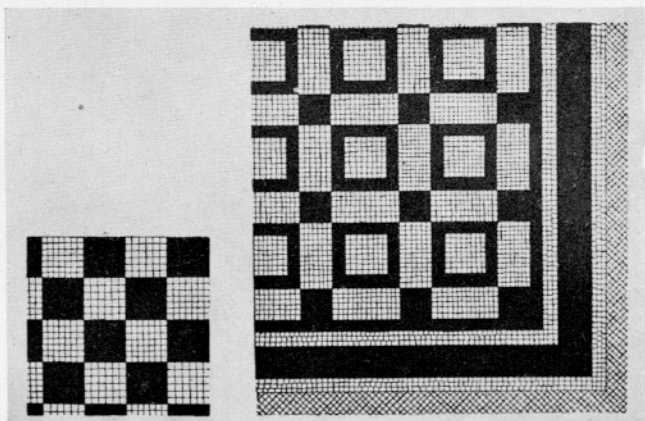

b

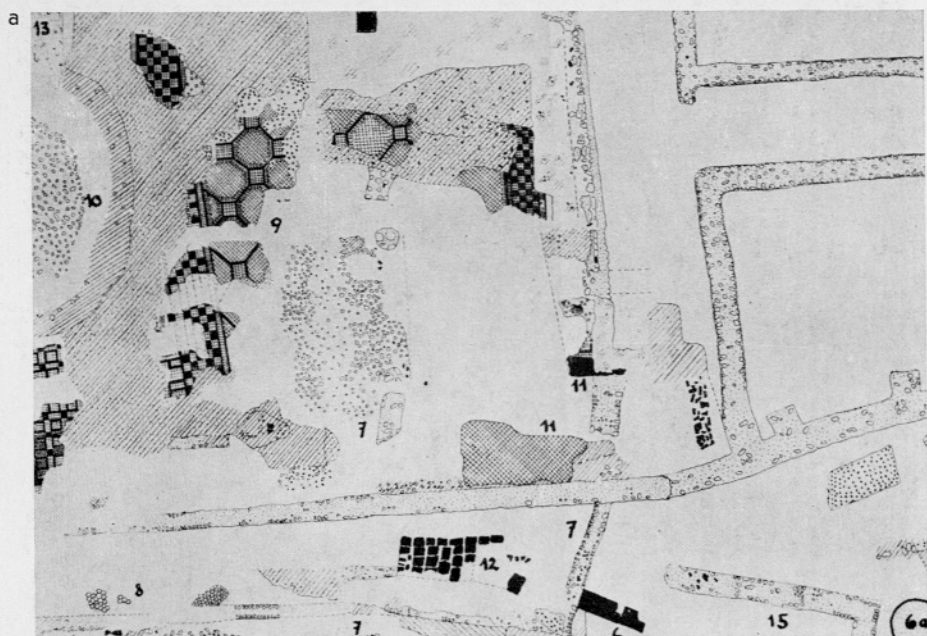

a

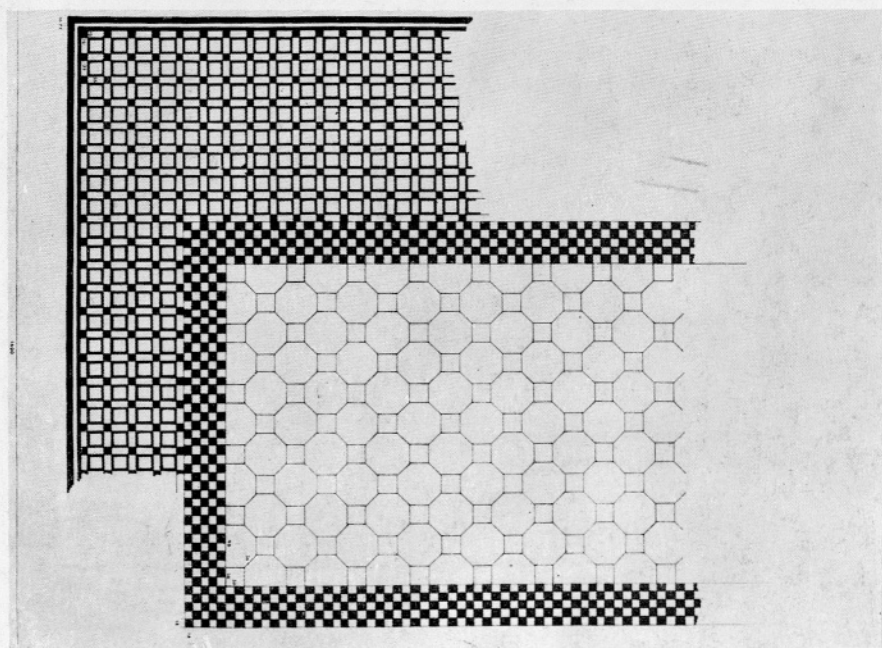

b

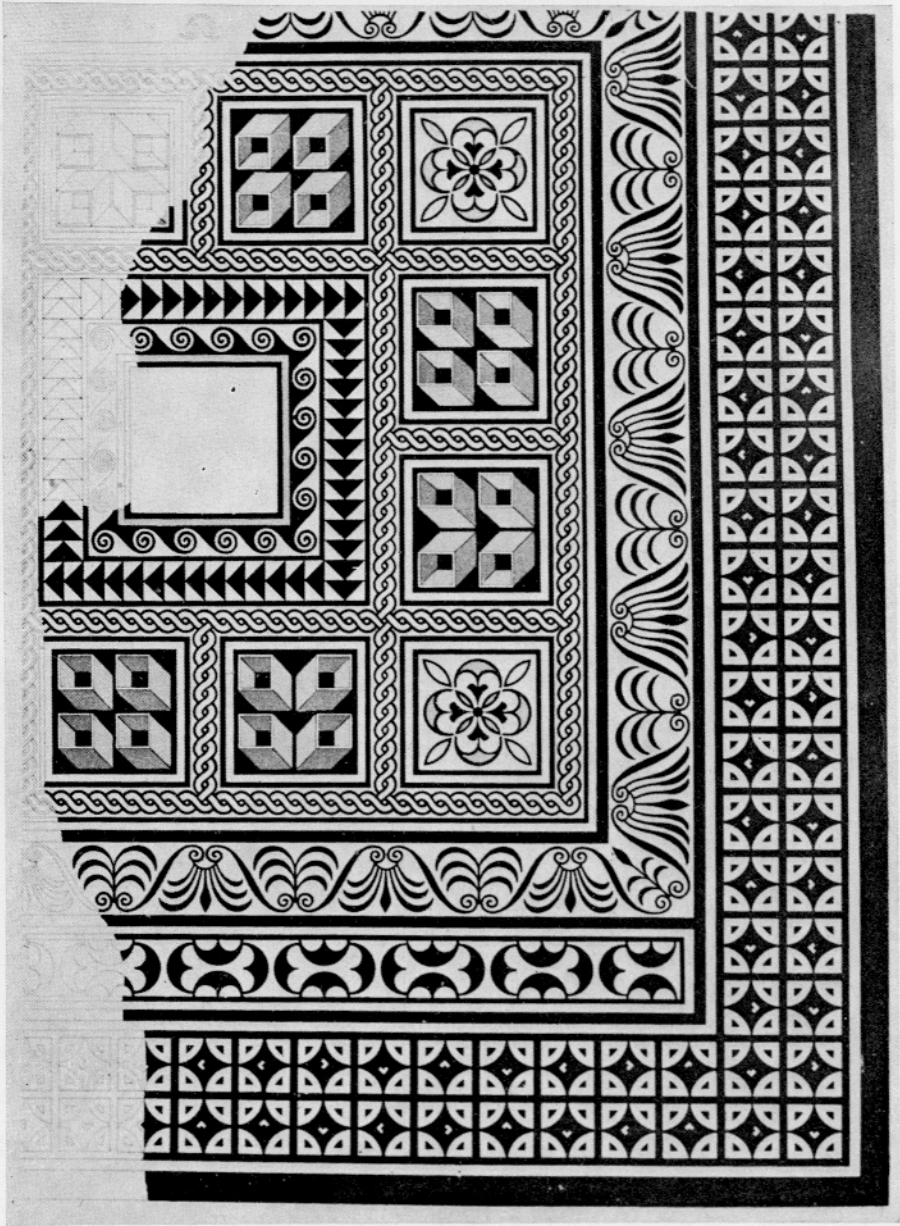

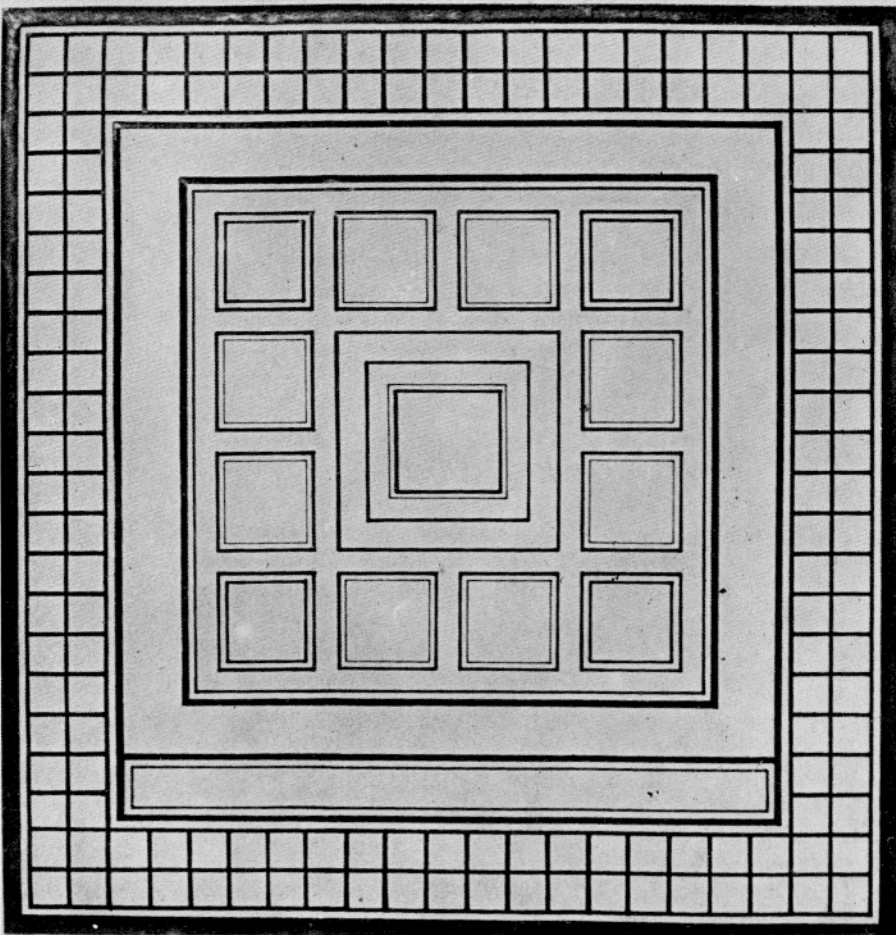

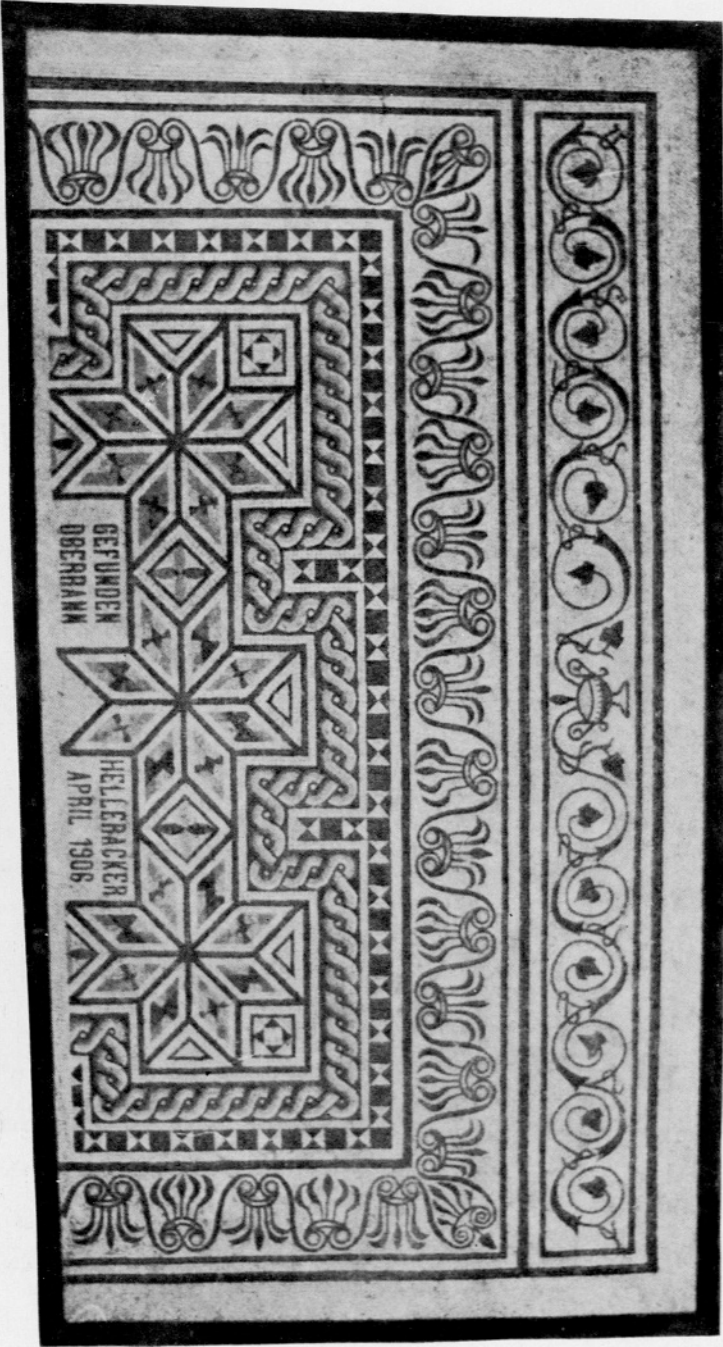
a

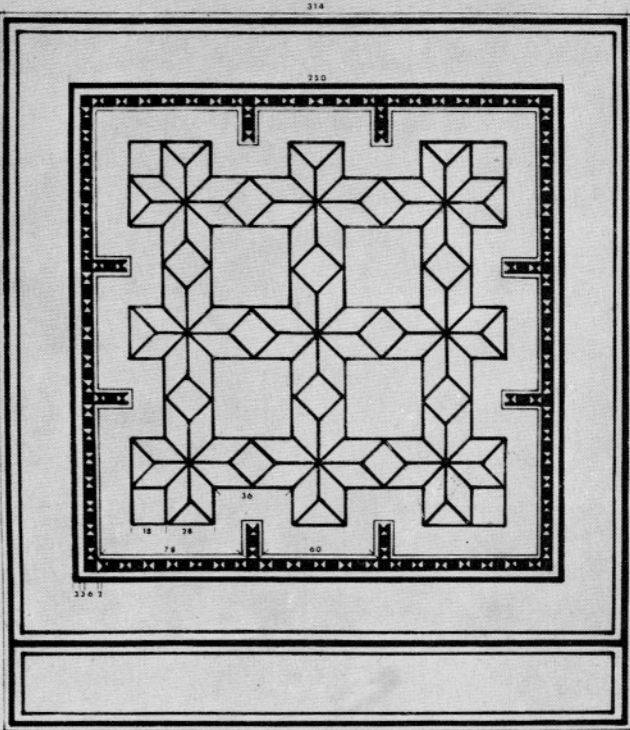

b

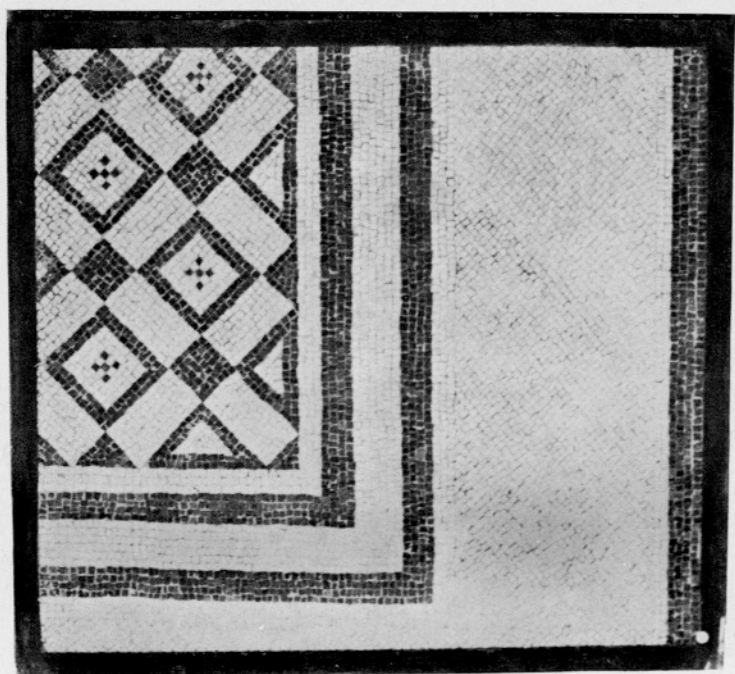
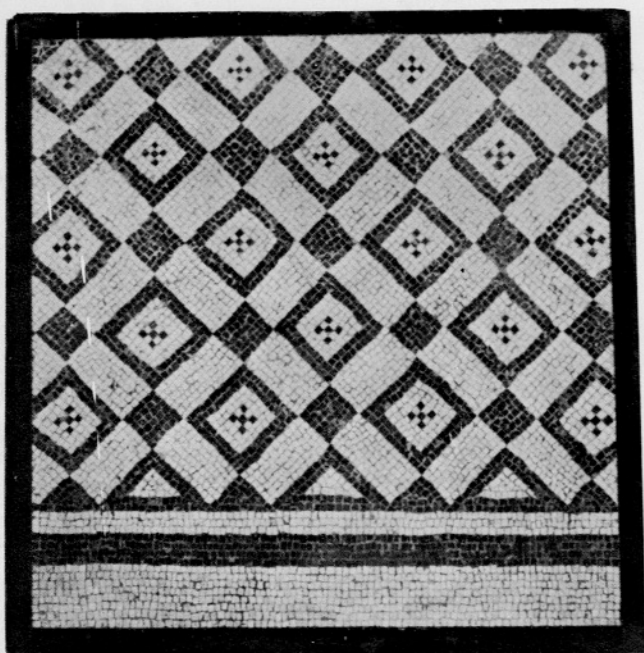

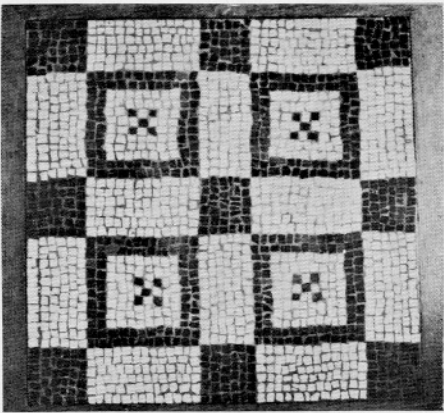

333

a

b

